

The Rape of the Mind

De mishandeling van het denken

(Joost A.M. Meerloo)

THE PSYCHOLOGY OF THOUGHT CONTROL, MENTICIDE, AND BRAINWASHING

THE RAPE OF THE MIND

Door Joost Abraham Maurits Meerloo, MD (Doctor of Medicine)

Universal Library Edition by Grosset & Dunlap, New York, 1956

Gepubliceerd in 1956, World Publishing Company. (Uitverkocht)

Heruitgave

First paperback reprinting, July, 2009. Ebook Edition, Feb. 2015

Ebook ISBN: 1-61577-375-4, EAN/ISBN-13: 978-1-61577-375-6

Paperback ISBN: 1-61577-376-2, EAN/ISBN-13: 978-1-61577-376-3

Vertaling in het Nederlands

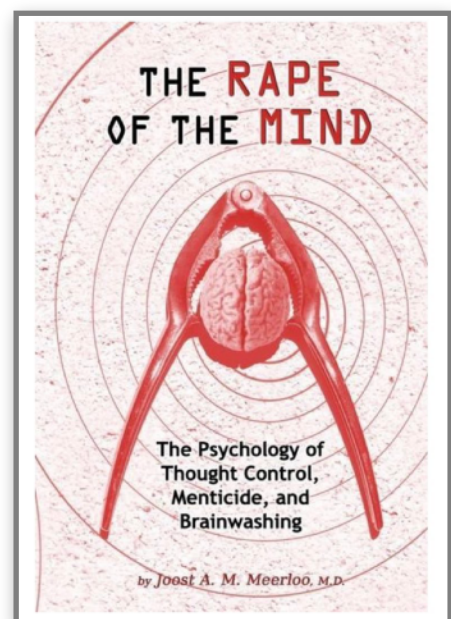
2021: vertaald in het Nederlands onder de titel "De mishandeling van het denken".

Bronnen:

<https://archive.org/details/TheRapeOfTheMind1961>

<https://archive.org/details/the-rape-of-the-mind-the-psychology-of-thought-control-menticide-and-brainwashin/mode/2up>

Gratis beschikbaar gesteld als PDF en Ebook.

DE MISHANDELING VAN HET DENKEN - JOOST A.M. MEERLOO

"The Rape of the Mind" ("De mishandeling van het denken") onderzoekt de psychologie van gedachtencontrole, menticide en hersenspoeling.

Uitgegeven in 1956 en geschreven door Joost A.M. Meerloo, M.D., leraar in de Psychiatrie, Docent Sociale Psychologie aan de Columbia University, New School for Social Research, Voormalig hoofd Psychologische Afdeling Nederlandse Strijdkrachten.

Sinds 1933, toen een volledig gedrogeerd en proces-geconditioneerd menselijk wrak bekende dat het de Reichstag-brand in Berlijn had veroorzaakt, heeft Dr. Joost A.M. Meerloo de methoden bestudeerd waarmee systematische mentale druk mensen tot verachtelijke onderwerping brengt, en waarmee totalitair hun subjectieve "waarheid" in de hoofden van hun slachtoffers prenten.

De eerste twee en een half jaar van de Tweede Wereldoorlog in Nederland bracht Dr. Meerloo door onder druk van nazi-bezetter en was hij meer dan eens getuige van de nazi-methoden van mentale marteling. Gedurende deze tijd kon hij zijn psychiatrische en psychoanalytische kennis gebruiken om enkele van de slachtoffers te behandelen. Daarna ontsnapte hij, na persoonlijke ervaringen met gedwongen verhoor, uit een nazi-gevangenis en aan een zekere dood, naar Engeland, waar hij als hoofd van de psychologische afdeling van de Nederlandse strijdkrachten officieel dwangmethoden kon observeren en bestuderen. In deze hoedanigheid moest hij niet alleen verraders en collaborateurs onderzoeken, maar ook die leden van het verzet die de uiterste mentale druk hadden doorstaan. Later, als Hoge Commissaris voor Welzijn, kwam hij in nauwer contact met degenen die fysieke en mentale marteling hadden ondergaan.

Na de oorlog kwam hij naar de Verenigde Staten. Naarmate er meer en meer gevallen van gedachtebeheersing, hersenspoeling en mentale dwang werden onthuld - kardinaal Mindszenty, kolonel Schwable, Robert Vogeler en anderen - groeide zijn interesse. Het was Dr. Meerloo die het woord "menticide", dat is "het doden van de geest", bedacht voor deze merkwaardige misdaad. Zijn kennis van deze totalitaire procedures is officieel erkend; hij trad op als getuige-deskundige in de zaak van kolonel Schwable, de officier van het Korps Mariniers die, na maanden van fysieke en mentale marteling na zijn gevangenneming in Korea, moest bekennen dat hij had deelgenomen aan bacteriologische oorlogvoering.

Het is de stelling van Dr. Meerloo dat totalitaire methoden door druk op de zwakke punten in de make-up van mannen iedereen in een "verrader" kunnen veranderen. In "De mishandeling van het denken" ("The Rape of the Mind") gaat hij veel verder dan de directe militaire implicaties van mentale marteling door te beschrijven hoe onze eigen cultuur onopvallend symptomen vertoont van het onder druk zetten van de geest van mensen.

Hij presenteert een systematische analyse van de methoden van hersenspoeling en mentale marteling en dwang, en laat zien hoe totalitaire strategie, met het gebruik van massapsychologie, leidt tot gesystematiseerde "mishandeling van het denken".

Hij beschrijft het nieuwe tijdperk van de koude oorlog met zijn mentale terreur, woordenschat en semantische mist, het gebruik van angst als een instrument van massale onderwerping en het probleem van verraad en loyaliteit, zo vol van gevaarlijke verwarring.

Zoals JOHN DOLLARD schreef in The New York Times:

"Dr. Meerloo is een gepassioneerde woordvoerder van de democratische praktijk van het leven als een algemeen menselijk doel, niet alleen als een middel om de totalitairers af te wijzen... Elke denkende Amerikaan zou wat van zijn "zelf"-tijd moeten nemen - zijn tijd voor zelfontwikkeling - en dit boek lezen. Dr. Meerloo laat in zijn eigen persoon zien wat de psychoanalyse kan doen wanneer het vrijelijk wordt gecombineerd met sociaalwetenschappelijke kennis. Hij is een opmerkelijk ontwikkelde individu; inderdaad, hij is een van de grote woordvoerders van de democratische wereld en iedereen zou hem moeten kennen."

"De mishandeling van het denken", het bekendste werk van Dr. Joost Meerloo, is geschreven voor de geïnteresseerde leek, niet alleen voor experts en wetenschappers.

DEEL 1

DE TECHNIEKEN VAN INDIVIDUELE ONDERWERPING

Het eerste deel van dit boek is gewijd aan verschillende technieken die worden gebruikt om van de mens een gedwee conformist te maken. Naast feitelijke politieke gebeurtenissen wordt de aandacht gevestigd op enkele in het laboratorium ontstane ideeën en op de drugstechnieken die hersenspoeling mogelijk maken.

Het laatste hoofdstuk behandelt de subtiele psychologische mechanismen van mentale onderwerping.

1. JIJ ZOU OOK BEKENNEN

Er gebeurt iets bijzonders in onze wereld. Tegenwoordig wordt iemand niet langer alleen gestraft voor de misdaden die hij feitelijk heeft begaan. Nu kan hij worden gedwongen om misdaden te bekennen die zijn bedacht door zijn rechters, die zijn bekentenis voor politieke doeleinden gebruiken. Het is niet genoeg voor ons om degenen die oordelen als kwaad te vervloeken. We moeten begrijpen wat de aanzet is tot valse schuldbekentenis we moeten opnieuw kijken naar de menselijke geest in al zijn broosheid en kwetsbaarheid.

De gedwongen bekentenis

Tijdens de Koreaanse Oorlog werd een officier van het United States Marine Corps, kolonel Frank H. Schwable, gevangen genomen door Chinese communisten. Na maanden van intense psychologische druk en fysieke vernedering tekende hij een goed gedocumenteerde "bekentenis" dat de Verenigde Staten een bacteriologische oorlog voerden tegen de vijand. De bekentenis noemde namen, noemde missies, beschreef bijeenkomsten en strategieconferenties. Dit was een enorm waardevol propagandamiddel voor de despoten. Ze telegrafeerden het nieuws over de hele wereld: "De Verenigde Staten van Amerika vechten tegen de vredelievende mensen van China door bommen te laten vallen, die geladen zijn met ziekteverspreidende bacteriën, in strijd met het internationaal recht."

Na zijn repatriëring legde kolonel Schwable een beëdigde verklaring af waarin hij zijn bekentenis verwierp en zijn lange maanden van gevangenschap beschreef. Later werd hij voor een militaire onderzoeksrechter gebracht. Hij getuigde tijdens zijn eigen verdediging voor die rechtbank: "Ik was er zelf nooit van overtuigd dat wij in de First Marine Air Wing een insectenoorlog hadden gevoerd. Ik wist dat we dat niet hadden gedaan, maar de rest was echt voor mij tijdens de conferenties, de vliegtuigen, en hoe ze hun missies zouden aanpakken."

"De woorden waren van mij," vervolgde de kolonel, "maar de gedachten waren van hen. Dat is het moeilijkste wat ik moet uitleggen: hoe een man kan gaan zitten en iets schrijven waarvan hij weet dat het niet waar is, en toch het bewust wordt, het voelt, het echt laat lijken."

Dit is de manier waarop Dr. Charles W. Mayo, een vooraanstaand Amerikaans arts en regeringsvertegenwoordiger, hersenspoeling uitlegde in een officiële verklaring voor de Verenigde Naties: "... de gehanteerde martelingen... hoewel inclusief heftige fysieke verwondingen, zijn niet zoals de middeleeuwse marteling van de pijnbank en de duimschroef. Ze zijn subtieler, langduriger en bedoeld om een nog verschrikkelijker effect te hebben. Ze zijn erop berekend om het denken van een intelligent slachtoffer uiteen te laten vallen, zijn gevoel voor waarden te vervormen, tot een punt waar hij niet gewoon zal roepen: "Ik heb het gedaan!" maar zal een schijnbaar gewillige medeplichtige worden aan

de volledige desintegratie van zijn integriteit en de productie van een met zorg bewerkte fictie."

De zaak Schwable is slechts één voorbeeld van een weerloze gevangene die gedwongen wordt een grote leugen te vertellen. Als we als vrije mensen willen overleven, moeten we dit probleem van politiek geïnspireerde mentale dwang onder ogen zien, met alle gevolgen van dien.

Het is meer dan twintig jaar [in 1956] sinds psychologen begonnen te vermoeden dat de menselijke geest gemakkelijk ten prooi kan vallen aan dictatoriale machten. In 1933 brandde het gebouw van de Duitse Rijksdag tot de grond toe af. De nazi's arresteerden een Nederlander, Marinus Van der Lubbe, en beschuldigden hem van de misdaad. Van der Lubbe stond bij Nederlandse psychiaters bekend als mentaal onstabiel. Hij was patiënt geweest in een psychiatrische inrichting in Nederland. Zijn zwakte en gebrek aan mentaal evenwicht werden de wereld duidelijk toen hij voor de rechtbank verscheen. Overal waar het nieuws over het proces verscheen, vroeg men zich af: "Kan dat dwaze ventje een heroïsche revolutionair zijn, een man die bereid is zijn leven op te offeren voor een ideaal?"

Tijdens de rechtszittingen was Van der Lubbe ontwijkend, verveeld en apathisch. Toch beschreven de rapporten van de Nederlandse psychiaters hem als een luchthartig, alert, onstabiel karakter, een man wiens stemmingen snel veranderden, die graag ronddwaalde en allerlei fantasieën had over het veranderen van de wereld.

Op de 42-ste dag van het proces veranderde het gedrag van Van der Lubbe drastisch. Zijn apathie verdween. Het bleek dat hij goed op de hoogte was van alles wat er tijdens de vorige sessies was gebeurd. Hij bekritiseerde het trage verloop van de procedure. Hij eiste straf, hetzij door gevangenisstraf of de dood. Hij sprak over zijn "innerlijke stemmen." Hij stond erop te zeggen dat hij zijn stemmingen onder controle had. Daarna viel hij terug in apathie. We herkennen deze symptomen nu als een combinatie van gedragsvormen die we bekentenis-syndroom kunnen noemen. In 1933 was dit soort gedrag onbekend bij psychiaters. Helaas is het tegenwoordig heel vertrouwd en wordt het vaak aangetroffen in gevallen van extreme mentale dwang.

Van der Lubbe werd vervolgens veroordeeld en geëxecuteerd. Toen het proces voorbij was, begon de wereld te beseffen dat hij niet meer dan een zondebok was geweest. De nazi's hadden zelf het gebouw van de Rijksdag platgebrand en de misdaad en het proces in scène gezet, zodat ze Duitsland konden overnemen. Nog later realiseerden we ons dat Van der Lubbe het slachtoffer was van een duivels slim misbruik van medische kennis en psychologische techniek, waardoor hij was getransformeerd in een nuttig, passief en gedwee automatisme, die zijn ondervragers gedurende voornamelijk slechts ja of nee antwoordde tijdens de rechtszittingen. Hij dreigde binnen enkele ogenblikken uit zijn

gedwongen rol te springen. Zelfs toen waren er geruchten dat de man gedwongen gedrogeerd was, hoewel we daar nooit zeker van werden.

[LET OP: Het psychiatrisch rapport over de zaak Van der Lubbe is gepubliceerd door Bonhoeffer en Zutt. Hoewel ze niet bekend waren met het "[menticide-syndroom](#)" en niet werden geïnformeerd door hun politieke leiders, geven ze een goede beschrijving van het pathologische, apathische gedrag en zijn enorme stemmingswisselingen. Ze ontkennen het gebruik van drugs.]

Tussen 1936 en 1938 werd de wereld zich meer bewust van het zeer reële gevaar van gesystematiseerde mentale dwang op politiek gebied. Dit was de periode van de goed in de herinnering liggende zuiveringsprocessen in Moskou. Het was bijna niet te geloven dat toegewijde oude bolsjewieken, die hun leven hadden gegeven aan een revolutionaire beweging, plotseling in lafhartige verraders waren veranderd. Toen alle beschuldigen de een na de ander bekenden en zich op de borst sloegen, was de algemene reactie dat dit een grote bedrieglijke vertoning was, alleen bedoeld als propaganda-actie voor de niet-communistische wereld.

Toen werd duidelijk dat zich een veel ergere tragedie afspeelde. De mannen die terechtstonden waren ooit mensen geweest. Nu werden ze systematisch in poppen veranderd. Hun poppenspelers speelden het deuntje, manipuleerden hun acties. Toen er van tijd tot tijd nieuws doorsijpelde, dat liet zien hoe harde en starre revolutionairen konden worden veranderd in gedwee meewerkende en zelfbeschuldigende schapen, begonnen over de hele wereld de laatste overblijfselen van het geloof in de vrije gemeenschap, die ogenschijnlijk in Sovjet-Rusland werd opgebouwd, af te brokkelen.

In de afgelopen jaren is de vertoning van bekentenis van niet gepleegde misdaden steeds gebruikelijker geworden. De lijst varieert van communistisch via niet-communistisch tot anti-communistisch en omvat mannen van uiteenlopende typen, zoals de Tsjechische bolsjewiek Rudolf Slansky en de Hongaarse kardinaal Joseph Mindszenty.

Mentale dwang en vijandelijke bezetting

Degenen onder ons die tijdens de Tweede Wereldoorlog in de door de nazi's bezette landen woonden, leerden maar al te goed begrijpen hoe mensen konden worden gedwongen tot valse bekentnissen en tot verraad van degenen van wie ze hielden. Ik ben zelf in Nederland geboren en heb daar gewoond tot de nazi-bezetting me dwong te vluchten. In de begindagen van de bezetting, toen we de eerste ooggetuigenbeschrijvingen hoorden van wat er gebeurde tijdens nazi-verhoren van gevangengenomen verzetsmensen, waren we bang en gealarmeerd.

Het eerste doel van de Gestapo was om gevangenen die gemarteld werden te dwingen hun vrienden te verraden en nieuwe slachtoffers aan te geven voor nog meer martelingen.

De Bruinhemden eisten namen en nog meer namen, zonder de moeite te nemen vast te stellen of ze al dan niet vals waren, vanwege de stress van grote angst. Ik herinner me heel duidelijk een bijeenkomst die werd gehouden door een kleine groep verzetsmensen om de groeiende angst en onzekerheid te bespreken. Iedereen op die bijeenkomst kon verwachten ooit genoemd en opgepakt te worden door de Gestapo. Zouden we in staat zijn om de nazi-behandeling te doorstaan, of zouden we ook gedwongen worden informanten te worden? Deze vraag werd door anti-nazi's in alle bezette landen gesteld.

Tijdens het tweede jaar van de bezetting realiseerden we ons dat het beter was om geen contact met elkaar te hebben. Meer dan twee contacten waren onveilig. We probeerden medische en psychiatrische middelen te vinden om ons te wapenen tegen de nazi-marteling die we verwachtten. Ik heb trouwens zelf enkele experimenten uitgevoerd om te bepalen of verdovende middelen ons tegen pijn zouden kunnen beschermen. De resultaten waren echter paradoxaal. Verdovende middelen kunnen pijnongevoeligheid veroorzaken, maar hun afstompende werking maakt mensen tegelijkertijd kwetsbaarder voor mentale druk. Zelfs toen wisten we, net als de nazi's zelf, dat het niet de directe fysieke pijn was die mensen brak, maar de voortdurende vernedering en mentale marteling. Een van mijn patiënten, die aan zo'n verhoor werd onderworpen, slaagde erin te zwijgen. Hij weigerde om ook maar één enkele vraag te beantwoorden en uiteindelijk stuurden de nazi's hem weg. Maar hij herstelde nooit van deze angstaanjagende ervaring. Hij sprak nauwelijks, zelfs niet toen hij thuiskwam. Hij zat gewoon bitter, vol verontwaardiging en binnen een paar weken stierf hij. Het waren niet zijn fysieke wonden die hem hadden gedood; het was de combinatie van angst en gekwetste trots.

We hebben veel discussies gevoerd over manieren om onze gevangengenomen ondergrondse verzetsmensen te sterken of te voorkomen dat ze uiteindelijk zichzelf zouden verraden. Moeten sommige van onze mensen zelfmoordcapsules krijgen? Dat zou slechts een laatste redmiddel kunnen zijn. Verdovende middelen, zoals morfine, geven slechts een tijdelijke verdoving en verlichting; bovendien zou de vijand de capsules zeker vinden en meenemen.

We hadden gehoord over Duitse pogingen om cocaïne en amfetamine aan hun piloten te geven voor gebruik in de strijd tegen uitputting, maar geen van beide medicijnen was betrouwbaar. Die medicijnen kunnen het lichaam oplappen door het minder gevoelig te maken voor pijn, maar tegelijkertijd verdoven ze de geest. Als gevangen genomen leden van de ondergrondse hen zouden meenemen, zoals experimenten hadden aangetoond, zouden hun lichamen misschien niet de effecten van fysieke marteling voelen, maar hun wazige geest zou hen eenvoudiger tot slachtoffer van de nazi's kunnen veranderen.

We probeerden ook systematische oefeningen in mentale ontspanning en autohypnose (vergelijkbaar met Yoga-oefeningen) om het lichaam ongevoeliger te maken voor honger en pijn. Als de aandacht van een individu is gericht op de ontwikkeling van een welbewust besef van automatische lichaamsfuncties, zoals ademhaling, kan de alerte werking van de

hersenschors worden verminderd en het bewustzijn van pijn verminderen. Deze toestand van pijnongevoeligheid kan soms worden bereikt door autohypnotische oefeningen (*zichzelf in slaap brengen*). Maar slechts heel weinig van onze mensen waren in staat om zichzelf in een dergelijke vorm van narcose te brengen.

Uiteindelijk hebben we deze eenvoudige psychologische truc ontwikkeld: wanneer je de vijand niet langer te slim af kunt zijn of niet langer kunt praten, kun je het beste te veel praten. Dit was het idee: gedraag je knorrig en acteer de dwaas; speel de lafaard en beken meer dan er te bekennen is. Later konden we verifiëren dat deze methode in meerdere gevallen succesvol was. Verstrooide sukkels brachten de vijand veel meer in verwarring dan stille helden wiens uithoudingsvermogen uiteindelijk ondanks alles werd ondermijnd.

Ik moest Nederland ontvluchten nadat een politiemann mij had gewaarschuwd dat mijn naam was genoemd in een verhoor. Ik was twee keer door de nazi's ondervraagd over minder belangrijke zaken en zonder lichamelijke marteling. Toen ze me later in België oppakten, waarschijnlijk als gevolg van verraad, moest ik een lang eerste onderzoek ondergaan waarbij ik werd geslagen, gelukkig niet al te serieus. Het interview was aangenaam genoeg begonnen. Blijkbaar dacht de dienstdoende nazi-officier dat hij via vriendelijke methoden informatie uit mij zou kunnen krijgen. We hadden zelfs een discussie (aangezien ik een psychiater ben) over de methoden die bij verhoor worden gebruikt. Maar de stemming van de officier veranderde en hij gedroeg zich met alle sadistische trekken die we van zijn type gewend waren. Gelukkig slaagde ik erin om diezelfde nacht nog uit België te ontsnappen voordat een meer systematisch en martelend onderzoek kon beginnen.

Toen ik na een avontuurlijke reis door Frankrijk en Spanje op het hoofdkantoor in Londen aankwam, werd ik hoofd van de psychologische afdeling van de Nederlandse strijdkrachten in Engeland. In deze officiële functie kon ik gegevens verzamelen over wat er gebeurde met de miljoenen slachtoffers van nazi-terreur en marteling. Later heb ik verschillende ontsnapt uit internerings- en concentratiekampen ondervraagd en behandeld. Deze mensen waren echte experts in lijden geworden. De verscheidenheid aan menselijke reacties onder die helse omstandigheden leerde ons een lelijke waarheid: de geest van de meeste mensen kan worden gebroken, mensen kunnen worden teruggebracht tot het niveau van dierlijk gedrag. Zowel de folteraar als het slachtoffer verliezen uiteindelijk alle menselijke waardigheid.

Mijn regering gaf mij de autoriteit om een groep verraders te onderzoeken en ik ondervroeg ook gevangengenomen nazi's. Als ik terugkijk op al deze oorlogservaringen, alle verwarring over moed en lafheid, verraad, moreel en mentale standvastigheid, moet ik bekennen dat mijn ogen pas echt werden geopend na een studie van de Neurenberg-processen tegen de nazi-leiders. Deze processen gaven ons het echte verhaal van de systematische dwangmethoden die door de nazi's werden gebruikt. Ongeveer tegelijkertijd

begonnen we meer te leren over de perverse psychologische strategie die Rusland en haar satellietstaten gebruikten.

Hekserij en foltering

De specifieke technieken die in de moderne wereld worden gebruikt om de geest en de wil van de mens te breken om bekentenissen af te dwingen voor politieke propaganda-doeleinden, zijn relatief nieuw [in 1956] en zeer verfijnd. Toch is de gedwongen bekentenis zelf niets nieuws. Sinds onheuglijke tijden hebben tirannen en dictators deze "vrijwillige" bekentenissen nodig om hun eigen slechte daden te rechtvaardigen. De wetenschap dat de menselijke geest kan worden beïnvloed, getemd en afgebroken tot slaafsheid, is veel ouder dan het moderne dictatoriale concept van gedwongen indoctrinatie.

De oer-sjamaan gebruikte een ontzag inboezemend ritueel om zijn slachtoffer in zo'n staat van angsthypnose te brengen dat hij aan alle suggesties toegaf. De inheemse mens op wie de medicijnman een doemspreuk had uitgesproken, kan zo gehypnotiseerd raken door zijn eigen angst dat hij gewoon gaat zitten, zijn lot accepteert en sterft (Malinowski).

Door de geschiedenis heen hebben mensen een intuïtief begrip gehad dat het denken kan worden gemanipuleerd. Om dit te bereiken zijn uitgebreide strategieën uitgewerkt. Extaserituelen, angstaanjagende maskers, harde geluiden, griezelige gezangen zijn allemaal gebruikt om de menigte te dwingen de overtuigingen van hun leiders te accepteren. Zelfs als een gewone man in eerste instantie weerstand biedt aan een wrede sjamaan of medicijnman, breekt het hypnotiserende ritueel geleidelijk aan zijn wil.

Pijnlijkere methoden zijn ook niet nieuw. Wanneer we de oude rapporten van de inquisitie bestuderen, of van de vele heksenprocessen, zowel in Europa als in Amerika, leren we veel over deze methoden. De "drijftest" is daar een voorbeeld van. Degenen die beschuldigd werden van hekserij werden in de rivier gegooid, hun voeten en handen aan elkaar gebonden. Als het lichaam niet zonk, werd het slachtoffer onmiddellijk uit het water getrokken en op de brandstapel verbrand. Het feit dat hij niet zonk was een duidelijk bewijs van zijn schuld. Als de beschuldigde daarentegen de wet van de zwaartekracht gehoorzaamde en naar de bodem van de rivier zonk, werd het verdrongen lichaam plechtig uit de rivier gehaald en onschuldig verklaard. Er was niet veel te kiezen voor het slachtoffer!

De mens is enorm inventief geweest in het ontwikkelen van middelen om zijn medemens te laten lijden. Met verfijnde passie heeft hij technieken bedacht die de meest uitgelezen pijn veroorzaken in de meest kwetsbare delen van het menselijk lichaam. Het rek en de duimschroef zijn eeuwenoude instrumenten en zijn niet alleen gebruikt door primitieve rechters, maar ook door zogenaamde beschaafde dictators en tirannen.

Om moderne mentale marteling beter te begrijpen, moeten we voortdurend in gedachten houden dat vanaf de vroegste dagen lichamelijke pijn en de pijniging nooit alleen bedoeld waren om het slachtoffer pijn te doen. Ze hebben hun begrip misschien niet in verfijnde bewoordingen uitgedrukt, maar de middeleeuwse rechter en beul waren zich er niettemin van bewust dat er een bijzondere spirituele relatie en mentale wisselwerking bestaat tussen het slachtoffer en de rest van de gemeenschap.

Veel pijnlijke marteling en ophanging moesten worden gedaan ter openbare demonstratie. Na de meest intense pijn te hebben geleden, zou de heks niet alleen bekennen schokkende seksuele losbandigheid met de duivel te hebben gehad, maar zou ze zelf geleidelijk de verhalen gaan geloven die ze had verzonnen en zou ze sterven, overtuigd van haar schuld. Het hele ritueel van ondervraging en marteling dwong haar uiteindelijk toe te geven aan de fantasieën van haar rechters en aanklagers. Uiteindelijk verlangde ze zelfs naar de dood. Ze wilde op de brandstapel worden verbrand om de duivel uit te drijven en boete te doen voor haar zonden.

Diezelfde rechters en beul realiseerden zich ook dat hun heksenprocessen niet alleen bedoeld waren om de heksen te martelen, maar nog meer om de omstanders te martelen, die zich, zij het onbewust, met de slachtoffers identificeerden. Dit is natuurlijk een van de redenen waarom verbrandingen en ophangingen in het openbaar werden gehouden en de aanleiding werden voor grote optochten. Zo werd de angst wijdverbreid en veel rechters spraken eufemistisch over de preventieve waarde van dergelijke martelingen. Psychologisch kunnen we dit hele instrument zien als een chantage van menselijk medelijden en de algemene neiging om zich met anderen te identificeren.

Al in 1563 publiceerde de moedige Nederlandse arts Johannes Wier zijn meesterwerk *De Praestigiis Daemonum (Over de waanideeën over demonen)* waarin hij stelt dat de collectieve en vrijwillige zelfveroordeling van oudere vrouwen, waardoor ze zichzelf blootstelden aan marteling en dood door hun inquisiteurs, in zichzelf een door de duivel geïnspireerde daad was, een truc van demonen, wiens doel het was om niet alleen de onschuldige vrouwen te veroordelen, maar ook hun niets ontziende rechters. Wier was de eerste medicus die introduceerde wat later het psychiatrische concept WAAN en mentale blindheid werd. Overal waar zijn boek van invloed was, hield de vervolging van heksen op. In sommige landen meer dan honderdvijftig jaar voordat er in de beschaafde wereld een einde aan werd gemaakt.

Zijn werk en zijn inzichten werden een van de belangrijkste instrumenten voor de bestrijding van heksenwaan en fysieke marteling (Baschwitz). Wier realiseerde zich toen al dat heksen zondebokken waren voor de innerlijke verwarring en wanhoop van hun rechters en van "de tijdgeest" in het algemeen.

De verfijning van "het rek"

Alle kennis kan zowel ten goede als ten kwade worden gebruikt en de psychologie is niet immuun voor deze algemene wet. De psychologie heeft de mens nieuwe middelen van marteling en inbreuk op het denken opgeleverd. We moeten ons steeds meer bewust zijn van wat deze methoden en technieken zijn, willen we ze met succes kunnen bestrijden. Ze kunnen vaak pijnlijker en mentaal meer verlamdend zijn dan ["het rek"](#). Sterke persoonlijkheden kunnen fysieke pijn tolereren; vaak dient het om halsstarrig verzet te vergroten. Ongeacht de constitutie van het slachtoffer, fysieke marteling leidt uiteindelijk tot een beschermend bewustzijnsverlies. Maar om mentale marteling te weerstaan, die leidt tot een sluipende mentale inzinking, vereist een nog sterkere persoonlijkheid.

Wat wij hersenspoeling noemen (een woord dat is afgeleid van het Chinese "Hsi Nao") is een uitgebreid ritueel van systematische indoctrinatie, bekering en zelfbeschuldiging, dat wordt gebruikt om niet-communisten te veranderen in onderdanige volgelingen van de partij (Hunter).

"Menticide" is een woord dat door mij is bedacht en is afgeleid van "mens", de geest en "caedere" doden.

[OPMERKING: hier volgde ik de etymologie die door de Verenigde Naties werd gebruikt om het woord "genocide" te vormen, wat de systematische vernietiging van raciale groepen betekent.]

Beide woorden duiden op dezelfde perverse verfijning van het rek, waardoor het op een meer acceptabel niveau lijkt te komen. Maar het is duizend keer erger en duizend keer nuttiger voor de inquisiteur.

Menticide is een oude misdaad tegen de menselijke geest en ziel, maar opnieuw gesystematiseerd. Het is een georganiseerd systeem van psychologische interventie en gerechtelijke perversie waardoor een machtige dictator zijn eigen opportunistische gedachten kan inprenten in de geesten van degenen die hij van plan is te gebruiken en te vernietigen. De onderdrukte slachtoffers zien zich uiteindelijk genoodzaakt zich volledig te conformeren aan de wensen van de tiran. Door middel van gerechtelijke procedures, waarbij het slachtoffer werktuiglijk een inwendige procedure afwerkt, die in een voorafgaande periode door zijn inquisiteurs is opgesteld, wordt de publieke opinie in slaap gesust en overrompeld. "Een echte verrader is gestraft", denken mensen. "De man heeft bekend!" Zijn bekentenis kan worden gebruikt voor propaganda, voor de koude oorlog, om angst en terreur te zaaien, om de vijand vals te beschuldigen of om een constante mentale druk op anderen uit te oefenen.

Een belangrijk resultaat van deze procedure is de grote verwarring die het creëert in het denken van elke waarnemer, vriend of vijand. Uiteindelijk weet niemand waarheid van

onwaarheid te onderscheiden. De totalitaire potentiaat heeft, om de geesten van mensen te breken, eerst wijdverbreide mentale chaos en verbale verwarring nodig, omdat het zowel zijn tegenstand verlamt en het moreel van de vijand verslechtert, tenzij zijn tegenstanders zich bewust zijn van het werkelijke doel van de dictator. Vanaf dat moment kan hij beginnen met het opbouwen van zijn systeem van conformiteit.

In zowel de Mindszenty- als de Schwable-zaak hebben we rapporten vastgelegd over de technieken van menticide, zoals het is gebruikt om de geest en de wil van moedige mensen te breken.

Laten we eerst kijken naar de zaak van kardinaal Mindszenty, beschuldigd van misleiding van het Hongaarse volk en samenwerking met de vijanden, de Verenigde Staten. In zijn uiteenzetting over de gevangenschap van kardinaal Mindszenty beschrijft Stephen K. Swift grafisch drie typische fasen in de psychologische 'verwerking' van politieke gevangenen. De eerste fase is gericht op het afdwingen van een bekentenis. Het slachtoffer wordt dag en nacht bestookt met vragen. Hij wordt onvoldoende en onregelmatig gevoed. Hij mag bijna niet rusten en blijft urenlang in de verhoorkamer terwijl zijn inquisiteurs om de beurt hem bestoken. Hongerig, uitgeput, zijn ogen wazig en vol pijn door lampen zonder schaduw, wordt de gevangene niet veel meer dan een opgejaagd dier.

"... toen de kardinaal 66 uur had gestaan [Swift rapporteert], sloot hij zijn ogen en bleef stil. Hij beantwoordde zelfs geen vragen met ontkenningen. De kolonel die de leiding had over de ploeg tikte op de schouder van de kardinaal en vroeg waarom hij niet reageerde. De kardinaal antwoordde: "Beëindig het allemaal. Dood me! Ik ben klaar om te sterven!"

Hij kreeg te horen dat hem geen kwaad zou overkomen; dat hij het allemaal kon beëindigen door simpelweg bepaalde vragen te beantwoorden.

"...Tegen de zaterdagmiddag was hij nauwelijks te herkennen. Hij vroeg nog wat te drinken en dit keer werd het geweigerd. Zijn voeten en benen waren zo gezwollen dat ze hevige pijn veroorzaakten; hij viel verschillende keren."

Bij de verschrikkingen waaraan het beschuldigde slachtoffer van buitenaf lijdt, moeten de verschrikkingen van binnenuit worden toegevoegd. Hij wordt achtervolgd door de onvastheid van zijn eigen geest, die niet altijd hetzelfde antwoord kan geven op een herhaalde vraag. Als gewetensvol mens wordt hij achtervolgd door mogelijke verborgen schuldgevoelens, hoe vroom ook, die zijn rationele besef van onschuld ondermijnen. De paniek van de gebrainwashte is de totale verwarring die hij lijdt door alles wat hem overkomt. Zijn evaluaties en normen worden ondermijnd. Hij kan niet meer in iets objectiefs geloven behalve in de gedichteerde en geïndoctrineerde logica van degenen die machtiger zijn dan hij. De vijand weet dat, ver onder de oppervlakte, het menselijk leven is

opgebouwd uit innerlijke tegenstellingen. Hij gebruikt deze kennis om de hersenspoeling te verslaan en te verwarren. De voortdurende verschuiving van ondervragers maakt het steeds onmogelijker om in consecutief denken (*de tijd krijgen om wat gezegd is te verwerken*) te geloven. Nauwelijks heeft het slachtoffer zich aangepast aan de ene ondervrager of hij moet zijn alertheid verleggen naar een andere.

Maar deze innerlijke botsing van normen en opvattingen, deze innerlijke tegenstrijdigheid van ideologieën en overtuigingen, maakt deel uit van de filosofische ziekte van onze tijd!

Als sociaal wezen wordt de kardinaal achtervolgd door de behoefte aan goede menselijke relaties en kameraadschap. De voortdurend herhaalde suggestie van schuld spoort hem aan tot bekentenis. Als lijdend individu wordt hij gechanteed door een innerlijke behoefte om alleen en ongestoord te worden gelaten, al is het maar voor een paar minuten. Van binnenuit en van buitenaf wordt hij onverbiddeijk gedreven om de bekentenis van zijn vervolgers te ondertekenen. Waarom zou hij zich nog langer verzetten?

Er zijn geen zichtbare getuigen van zijn heldhaftigheid. Hij kan zijn morele moed en oprechtheid niet bewijzen na zijn dood. De kern van de strategie van menticide is het wegnemen van alle hoop, alle anticipatie, alle geloof in een toekomst. Het vernietigt juist de elementen die de geest in leven houden. Het slachtoffer staat er helemaal alleen voor.

[OPMERKING: Deze voortdurende aanval op het menselijk geweten en schuldgevoel door onbewuste zelfbeschuldigingen wordt schitterend weergegeven door Franz Kafka in "The Trial". In deze roman weet het slachtoffer nooit waarvan hij wordt beschuldigd, maar zijn innerlijke schuld leidt hem tot veroordeling. Kafka anticeerde op het tijdperk waarin chantage tot bekentenis leidt. Zijn roman is geschreven vóór de jaren dertig. Hetzelfde thema is vanuit psychologisch oogpunt behandeld door Theodor Reik in zijn "Confession, Compulsion and the Need for Punishment.]

Als de geest van de gevangene te sterk blijkt te zijn, worden verdovende middelen gegeven om hem te verwarren: mescaline, marihuana, morfine, barbituraten, alcohol. Als zijn lichaam instort voordat zijn geest capituleert, krijgt hij stimulerende middelen: benzedrine, cafeïne, coramine, die allemaal helpen om zijn bewustzijn te behouden, totdat hij bekent. Veel van de verdovende middelen en prikkels die uiteindelijk helpen om mentale afhankelijkheid en gedwongen verwarring te veroorzaken, kunnen ook geheugenverlies veroorzaken, waarbij vaak de marteling zelf volledig wordt vergeten. De marteltechnieken bereiken het gewenste effect, maar het slachtoffer vergeet wat er werkelijk is gebeurd tijdens het verhoor. De klinici die therapeutisch werk doen met amfetamine-derivaten, die patiënten, wanneer ze in de bloedbaan worden geïnjecteerd, helpen herinneren aan reeds lang vergeten ervaringen, zijn bekend met het vermogen van het medicijn om rustgevend vergetelheid te brengen over de periode waarin de patiënt gedrogeerd en ondervraagd werd.

Vervolgens wordt het slachtoffer getraind om zijn eigen bekentenis te accepteren, net zoals een dier wordt getraind om trucjes uit te voeren. Valse bekentenissen worden opnieuw gelezen, herhaald, in zijn hersenen gehamerd. Hij wordt gedwongen om in zijn geheugen steeds weer de gefantaseerde misdrijven te reproduceren, fictieve details die hem uiteindelijk overtuigen van zijn misdaad. In de eerste fase wordt hij door anderen tot mentale onderdanigheid gedwongen. In de tweede fase is hij in een staat van autohypnose beland en overtuigt hij zichzelf van verzonnen misdaden.

Volgens Swift: "De vragen tijdens het verhoor gingen nu over details van de 'bekentenis' van de kardinaal. Eerst werden zijn eigen verklaringen aan hem voorgelezen, daarna verklaringen van andere gevangenen die beschuldigd werden van medeplichtigheid aan hem; daarna uitwerkingen van die verklaringen. Soms was de kardinaal somber, soms zeer verontrust en opgewonden. Maar hij beantwoordde alle vragen gewillig, herhaalde alle zinnen één keer, twee keer, of zelfs drie keer toen hem werd verteld om dat te doen." (Lassio)

In de derde en laatste fase van verhoor en menticide wordt de beschuldigde, die nu volledig geconditioneerd is en zijn eigen opgelegde schuld accepteert, getraind om valse getuigenis af te leggen tegen zichzelf en anderen. Hij hoeft zichzelf niet meer te overtuigen door autohypnose; hij spreekt alleen "de stem van zijn meester". Hij is voorbereid op de beproeving, volledig soft geworden, hij krijgt berouw en is bereid om te worden veroordeeld. Hij is een baby in de handen van zijn inquisiteurs, gevoed als een baby en gekalmeerd door woorden voor een baby.

[OPMERKING: een uitgebreider overzicht van de verschillende psychologische stadia van menticide en hersenspoeling zal aan het einde van hoofdstuk 4 worden gegeven: Waarom geven ze toe? De psychodynamica van valse bekentenissen.]

Menticide in Korea

Laten we nu eens kijken naar de zaak Schwable. In zijn algemene opzet is het vergelijkbaar met het Mindszenty-verhaal; het verschilt alleen in details. Als officier van het United States Marine Corps, vechtend met de Verenigde Naties in Korea, wordt hij gevangengenomen door de vijand. De kolonel verwacht beschermd te worden door het internationaal recht en door de door alle landen aanvaarde regelgeving met betrekking tot krijgsgevangenen. Maar toch dringt het langzaam tot hem door dat hij wordt onderworpen aan een soort behandeling die heel anders is dan hij had verwacht. De vijand beschouwt hem niet als een krijgsgevangene, maar als een slachtoffer dat voor propaganda-doeleinden kan worden gebruikt.

Hij wordt onderworpen aan langzame maar constante druk, die is bedacht om hem mentaal af te breken. Vernedering, ruwe onmenselijke behandeling, degradatie,

intimidatie, honger, blootstelling aan extreme kou, zijn allemaal gebruikt om zijn wil af te brokkelen en hem week te maken. Ze moeten militaire geheimen uit hem wringen en hem gebruiken als een instrument in hun propagandamachine. Hij voelt zich helemaal alleen. Hij is omringd door vuil en ongedierte. Urenlang moet hij opstaan en de vragen beantwoorden die zijn ondervragers hem toewerpen. Hij ontwikkelt artritis rugpijn en diarree. Hij mag zich niet wassen of scheren. Hij weet niet wat er nu met hem zal gebeuren. Deze behandeling duurt weken.

Dan nemen de uren van systematische en herhaalde ondervraging en onderdrukking toe. Hij durft zijn eigen geheugen niet meer te vertrouwen. Er zijn elke dag nieuwe teams van onderzoekers en elk nieuw team wijst op zijn toenemende fouten en vergissingen. Hij kan niet meer slapen. Zijn ondervragers vertellen hem dagelijks dat ze tijd genoeg hebben en hij realiseert zich dat ze in dit opzicht in ieder geval de waarheid spreken. Hij twijfelt of hij hun verleidelijke voorstellen kan weerstaan. Als hij zich maar van zijn schuld ontlast, vertellen ze hem, zal hij beter worden behandeld.

De ondervrager is verraderlijk aardig en weet precies wat hij wil. Hij wil het slachtoffer gevangen nemen door de invloed van een langzaam opgewekte hypnose. Hij wil een goed gedocumenteerde bekentenis dat het Amerikaanse leger bacteriologische oorlogsvoering gebruikte, dat de gevangene zelf deelnam aan een dergelijke kiemoorlogvoering. De inquisiteur wil deze bekentenis schriftelijk omdat het een overtuigende indruk zal maken en de wereld zal schokken. China wordt geteisterd door honger en epidemieën; zo'n bekentenis zal het hoge ziektecijfer verklaren en de Chinese regering vrijspreken, wiens populariteit op een laag pitje staat. De kolonel moet dus voorbereid worden op een systematische bekentenis, afgelegd voor een internationale groep communistische experts. Mentaal en fysiek is hij verzwakt en elke dag worden de communistische "waarheden" in zijn geest geprent.

De kolonel is in feite gehypnotiseerd geraakt; hij is nu in staat om voor zijn cipiers stukjes en beetjes van de bekentenis te reproduceren die ze van hem willen. Het is een bekend wetenschappelijk feit dat het passieve geheugen feiten die onder hypnose zijn geleerd vaak beter onthoudt dan die welke zijn geleerd in een staat van alert bewustzijn. Hij kan er zelfs wat van opschrijven. Uiteindelijk passen alle kleine stukjes als een legpuzzel in een compleet, overzichtelijk geheel; ze maken deel uit van een document dat in feite vooraf door zijn ontvoerders is opgesteld. Dit document wordt in handen van de kolonel gelegd en hij mag zelfs enkele kleine wijzigingen in de formulering aanbrengen voordat hij het ondertekent.

Inmiddels is de kolonel volledig gebroken. Hij heeft toegegeven. Alle realiteitszin is weg; identificatie met de vijand is voltooid. Wekenlang na het ondertekenen van de bekentenis verkeert hij in een staat van depressie. Zijn enige wens is om te slapen, om van alles uit te rusten.

Een mens zal vaak proberen buiten de grenzen van zijn uithoudingsvermogen te blijven, omdat hij blijft geloven dat zijn kwelgeesten een basismoraal hebben, dat ze eindelijk de enorme omvang van hun misdaden zullen beseffen en hem met rust zullen laten. Dit is een waanidee. De enige manier om iemands verdediging tegen een georganiseerde aanval op het denken en wil te versterken, is door beter te begrijpen wat de vijand probeert te doen en hem te slim af te zijn. Natuurlijk kan men beloven het tot de dood vol te houden, maar zelfs de verlichting van de dood is in handen van de inquisiteur. Mensen kunnen op de drempel van de dood worden gebracht en daarna weer tot leven worden gewekt, zodat de kwellingen kunnen worden hernieuwd. Pogingen tot zelfmoord zijn voorzien en kunnen worden voorkomen.

Naar mijn mening kan bijna niemand een dergelijke behandeling weerstaan. Het hangt allemaal af van de ego-kracht van de persoon en de uitputtende techniek van de inquisiteur. Elke man heeft zijn eigen limiet qua uithoudingsvermogen, maar dat deze limiet bijna altijd kan worden bereikt en zelfs overschreden, wordt ondersteund door klinisch bewijs. Niemand kan voor zichzelf voorspellen hoe hij om zal gaan met een situatie als hij op de proef wordt gesteld. Het officiële rapport van de Verenigde Staten over hersenspoeling [zie de "New York Times", 18 augustus 1955] geeft toe dat "vrijwel alle Amerikaanse krijgsgevangenen op een of ander moment en in een of andere mate meewerkten, dat ze hun identiteit verloren als Amerikanen... duizenden verloren hun wil om te leven", enzovoorts. Het Britse rapport [Zie de "New York Times", 27 februari 1955] geeft een statistisch overzicht over het misbruik van de krijgsgevangenen. Volgens dit rapport onderging een derde van de soldaten voldoende indoctrinatie om te worden geclassificeerd als communistische sympathisanten.

Ditzelfde rapport beschrijft op een meer uitgebreide manier enkele van de sadistische middelen die door de vijand werden gebruikt:

Als een gevangene communistische doctrines accepteerde, werd zijn leven gemakkelijker, volgens de verhalen van de mannen. Maar als een gevangene zich verzette tegen de communistische doctrines, beschouwden de Chinezen hem als een crimineel en reactionair die wreedheden verdiende. De martelingen die werden toegepast op de "reactionairen" omvatten:

Een gevangene in de houding laten staan of zitten met gestrekte benen in volledige stilte van 04.30 uur tot 23.00 uur en hem constant wakker maken gedurende de paar uur die hij mag slapen.

Gevangenen in eenzame opsluiting houden in hokken van ongeveer 150 x 90 x 60 cm. Een soldaat van het Gloucester Regiment bracht meer dan zes maanden door in een van deze.

Dagenlang vloeistoffen achterhouden "om zelfreflectie te bevorderen".

Een gevangene vastbinden met een touw dat over een balk was geslagen, het ene uiteinde vastgemaakt als een strop om zijn nek en het andere uiteinde aan zijn enkels vastgemaakt. Daarna kreeg hij te horen dat als hij zou uitglijden of zijn knieën zou buigen, hij zelfmoord zou plegen.

Een gevangene dwingen te knielen op puntige rotsen waarbij hij met uitgestrekte armen een grote steen boven zijn hoofd moet houden. Het kostte een man die deze behandeling had ondergaan dagen om het vermogen tot lopen te herstellen.

In een kamp duwden Noord-Koreaanse cipiers een potlood als een stuk hout of metaal door een gat in de celdeur en dwongen de gevangene het binnenste uiteinde tussen zijn tanden te houden. Zonder waarschuwing zou een schildwacht het uiteinde opzij slaan, waardoor de tanden van de man zouden breken of de zijkanten van zijn mond zoude scheuren. Soms werd de staaf naar binnen tegen de achterkant van de mond of in de keel geramd.

Gevangenen moesten op blote voeten naar de bevroren Yalu-rivier marcheren en werd er water over hun voeten gegoten. Ze werden urenlang vastgehouden met hun voeten bevroren aan het ijs om te "reflecteren" op hun "misdaden".

Van tijd, angst en voortdurende druk is bekend dat ze een mentale hypnose creëren. Het bewuste deel van de persoonlijkheid neemt niet meer deel aan de automatische bekentenissen. De gehersenspoelde leeft in trance en herhaalt de plaet die door iemand anders in hem is gegroefd. Gelukkig is dit ook bekend: zodra het slachtoffer terugkeert naar de normale omstandigheden, verdampt de paniekerige en hypnotiserende betovering en wordt hij weer wakker in de realiteit.

Dit is wat er met kolonel Schwable is gebeurd. Toegegeven, hij bekende misdaden die hij niet had begaan, maar hij verwierp zijn bekentenis zodra hij was teruggekeerd naar een vertrouwde omgeving.

Toen ik tijdens het militaire onderzoek naar de zaak Schwable werd opgeroepen om te getuigen als een expert op het gebied van menticide, vertelde ik de rechtbank dat ik er diep van overtuigd ben dat bijna iedereen die onderworpen zou worden aan de behandeling die aan kolonel Schwable had gehad, tot het schrijven en ondertekenen van een soortgelijke bekentenis gedwongen zou kunnen worden.

"Iemand in deze kamer bijvoorbeeld?" vroeg de advocaat van de kolonel aan mij, terwijl hij om de beurt naar elk van de officieren keek die in deze nieuwe en moeilijke zaak zaten.

En met een goed geweten kon ik resoluut antwoorden: "Iedereen in deze kamer."

Het is nu technisch mogelijk om de menselijke geest in een toestand van slavernij en onderwerping te brengen. De zaak Schwable, en de gevallen van andere krijgsgevangenen zijn hiervan tragische voorbeelden, nog tragischer door ons gebrek aan begrip van de grenzen van heldendom. We beginnen net te begrijpen wat deze grenzen zijn en hoe ze worden gebruikt, zowel politiek als psychologisch, door de despoten. We zijn allang geleden de betekenis van emotionele uitingen van verdriet en wee en de publieke herroeping gaan herkennen als propagandatrucs; nu beginnen we steeds duidelijker te zien hoe de machthebbers menticide gebruiken: opzettelijk, openlijk, onbeschaamd, als onderdeel van hun officiële beleid, als een middel om hun macht te consolideren en te behouden. Hoewel ze natuurlijk een andere verklaring geven voor de hele procedure, zijn het allemaal bekentenissen van echte en verraderlijke misdaden.

Deze wrede totalitaire methode heeft echter minstens één deugd. Het is duidelijk en onmiskenbaar, en we leren er op onze hoede voor te zijn, maar zoals we later zullen zien, zijn er andere subtielere vormen van mentale interventie. Ze kunnen net zo gevaarlijk zijn als de directe aanval, juist omdat ze subtieler zijn en dus moeilijker te detecteren. Vaak zijn we ons helemaal niet bewust van hun werking. Ze beïnvloeden de geest zo langzaam en indirect, dat we ons misschien niet eens realiseren wat ze ons hebben aangedaan.

Net als totalitaire menticide hebben sommige van deze minder voor de hand liggende vormen van mentale manipulatie een politiek doel. Anderen zijn dat niet. Zelfs als ze van opzet verschillen, kunnen ze dezelfde gevolgen hebben.

Deze subtiele mentale krachten werken zowel binnen als buiten het denken. Ze zijn in hun effect versterkt geworden door de toename in complexiteit van onze beschaving. De moderne massa-communicatiemiddelen brengen de hele wereld dagelijks in het huis van elk mens. De technieken inzake propaganda en verkoop zijn verfijnd en gesystematiseerd. Er is nauwelijks een schuilplaats voor de constante visuele en verbale aanval op het denken. De druk van het dagelijkse leven dwingt steeds meer mensen om een gemakkelijke ontsnapping aan verantwoordelijkheid en volwassenheid te zoeken. Het is inderdaad moeilijk om deze druk te weerstaan; voor velen is het aanbod van een politiek wondermiddel erg verleidelijk. Voor anderen is het aanbod van ontsnapping door alcohol, drugs of andere kunstmatige geneugten onweerstaanbaar.

Vrije mensen in een vrije samenleving moeten niet alleen leren deze sluipende aanval op de geestelijke integriteit te herkennen en ertegen te vechten, maar moeten ook leren wat er in het denken van de mens is dat hem kwetsbaar maakt voor deze aanval, wat hem in veel gevallen, eigenlijk doet verlangen naar een uitweg uit de verantwoordelijkheden die de republikeinse democratie en volwassenheid hem opleggen.

2. PAVLOV'S STUDENTEN ALS CIRCUSTEMMERS

Voordat we ons afvragen wat de diepere mentale mechanismen zijn van hersenspoeling, valse bekentenissen en verandering naar iemand die meewerkt, proberen we de dingen te zien vanuit het standpunt van de totalitaire potentaten. Wat is hun doel? Welke termen gebruiken ze om het gedrag van hun gevangenen te beschrijven? Wat willen ze van de Schwables en de Midszentys?

De totalitaire gevangenzetters spreken niet van hypnose of suggestie; ze ontkennen zelfs het feit van een opgelegde bekentenis. Ze denken op een veel mechanischere manier na over menselijk gedrag en menselijk bestuur. Om ze te begrijpen, moeten we opvattingen.

De kwijlende hond

In de tweede helft van de negentiende eeuw voerde de Russische Nobelprijswinnaar [Ivan Petrovich Pavlov](#) zijn beroemde experimenten uit met een bel en een hond. Hij wist dat speekselvloed wordt geassocieerd met eten, en dat als een hond honger had, het water in de mond zou lopen als hij eten zag. Pavlov maakte gebruik van deze nuttige aangeboren reflex, die het spijsverteringsproces dient, om bij zijn proefdier de kwijlende reactie te ontwikkelen als antwoord op een stimulus die het normaal niet zou veroorzaken. Elke keer dat Pavlov de hond voedde, luidde hij een bel en bij elke keer liep het water de hond in de mond. Toen, na vele herhalingen van de gecombineerde voedselbel-stimulus, belde Pavlov, maar gaf de hond geen eten. Het dier reageerde alleen op de bel, net zoals het eerder had gereageerd op het zien van voedsel waarvan het water in de mond liep. Zo had de wetenschapper ontdekt dat de hond kon worden aangezet om onvrijwillig te kwijlen als reactie op een willekeurig signaal. Het was "geconditioneerd" om te reageren op het rinkelen van de bel alsof dat geluid de geur en smaak van voedsel was.

Op basis van deze en andere experimenten ontwikkelde Pavlov zijn theorie van de geconditioneerde reflex, die leren en trainen verklaart als het opbouwen van een mozaïek van geconditioneerde reflexen, elk gebaseerd op het tot stand brengen van een verband tussen verschillende stimuli. Hoe groter het aantal aangeleerde complexe reacties, ook wel patronen genoemd, hoe groter het aantal ontwikkelde geconditioneerde reflexen. Omdat de mens, van alle dieren, het grootste leervermogen heeft, is hij het dier met het grootste vermogen tot zo'n gecompliceerde conditionering.

De experimenten van Pavlov waren van grote waarde bij de studie van dierlijk en menselijk gedrag en bij de studie van de ontwikkeling van neurotische symptomen. Deze kennis van enkele van de mechanismen van de menselijke geest kan echter, zoals we al hebben gezien, worden gebruikt, net als elke andere kennis, zowel ten goede als ten kwade. En helaas hebben de [totalitair](#) hun kennis van hoe het denken werkt voor hun eigen doeleinden gebruikt. Ze hebben een aantal van de Pavloviaanse bevindingen toegepast, op een subtiele en gecompliceerde manier en soms op een groteske manier,

om te proberen de reflex van mentale en politieke conditionering en van onderwerping te produceren bij de menselijke cavia's die onder hun controle staan.

Hoewel de nazi's deze methoden al voor de Tweede Wereldoorlog gebruikten, kan worden gezegd dat ze hun volle bloei hebben bereikt in Sovjet-Rusland. Door een voortdurende herhaling van indoctrinatie, bellen en eten, wordt van de Sovjet-man verwacht dat hij een geconditioneerde reflexmachine wordt, die reageert volgens een afgesproken patroon, net als de laboratoriumhonden. Tenminste, zo'n vereenvoudigd concept dwaalt rond in de hoofden van sommige Sovjetleiders en wetenschappers (Dobrogaev).

In overeenstemming met een van de richtlijnen van Stalin handhaaft Moskou een speciaal "Pavloviaans Front" (Dobrogaev) en een "Wetenschappelijke Raad voor problemen van de fysiologische theorie van de academicus I.P. Pavlov" (Londen). Deze instellingen, onderdeel van de Academie van Wetenschappen, zijn gewijd aan de politieke toepassing van de Pavloviaanse theorie. Ze hebben de opdracht gekregen om de puur mechanische aspecten van Pavlovs bevindingen te benadrukken. Zo'n theoretische kijk kan alle menselijke emoties herleiden tot een eenvoudig, mechanisch systeem van geconditioneerde reflexen. Beide organisaties zijn controlebureaus die zich bezighouden met onderzoeksproblemen, en de wetenschappers die eraan werken, onderzoeken de manieren waarop de mens theoretisch kan worden geconditioneerd en getraind zoals dieren. Aangezien de Pavloviaanse theorie door de koppige totalitaire theoretici wordt verkondigd als het evangelie van dierlijk en menselijk gedrag, moeten we worstelen met de feiten die zij aanvoeren om hun punt te bewijzen, en met hun methoden en theoretische verklaringen.

Wat de Pavloviaanse raad probeert te bereiken, is het resultaat van een te grote vereenvoudiging van de psychologie. Hun politieke taak is om het denken van de mens te conditioneren en te vormen, zodat het begrip ervan beperkt blijft tot een eng totalitair wereldconcept. Het is het idee dat een dergelijke beperking van het denken, tot het marxistische theoretische denken van Lenin, om twee redenen mogelijk moet zijn: ten eerste, als men de vereenvoudiging ervan vaak genoeg herhaalt, en ten tweede, als men elke andere vorm van interpretatie van de werkelijkheid achterhoudt.

Dit concept is gebaseerd op de naïeve overtuiging dat men elke kritische functie en verificatie in het menselijk denken permanent kan onderdrukken. Maar door het temmen en conditioneren van mensen, gedurende welke periode fouten en afwijkingen voortdurend gecorrigeerd moeten worden, wordt ongewild een kritisch gevoel opgebouwd. Toegegeven, tegelijkertijd wordt het gevaar van het gebruik van dit kritische gevoel bij de studenten gebracht. Zij kennen de gevaren van elke afwijkende mening, maar zelfs dit bevordert de ontwikkeling van een secundaire en meer verfijnde kritische zin. Uiteindelijk kunnen menselijke rebellie en afwijkende meningen niet worden onderdrukt; ze wachten slechts één ademtocht van vrijheid om weer wakker te worden. Het idee dat er andere wegen naar de waarheid bestaan dan die hij dichtbij ziet, leeft ergens in iedereen. Men

kan zijn wegen van onderzoek en expressie versmallen, maar het geloof van een mens in avontuurlijke nieuwe wegen elders is altijd aanwezig in het achterhoofd.

De onderzoekende menselijke geest is nooit tevreden met een simpele opsomming van feiten. Zodra het een reeks gegevens waarneemt, springt het in het gebied van de theorie en biedt verklaringen, maar de manier waarop iemand een reeks feiten ziet, en de manier waarop hij ze jongleert om ze in een theorie in te bouwen, wordt grotendeels bepaald door zijn eigen vooroordelen en vooringenomenheid.

Laat ik de eerste zijn om te bekennen dat ik word beïnvloed door mijn eigen subjectiviteiten. Zelfs de woorden die we gebruiken zitten vol met implicaties en suggesties. Het woord "reflex" bijvoorbeeld, zo belangrijk in de Pavloviaanse theorie, is hier een perfect voorbeeld van. Het werd voor het eerst gebruikt door de zeventiende-eeuwse filosoof Descartes, in wiens filosofische systeem een parallel werd gemaakt tussen de acties van het menselijk lichaam en die van een machine. In de Caresiaanse visie wordt bijvoorbeeld de automatische reactie van het lichaam op bepaalde pijnprikkels (bijvoorbeeld het terugtrekken van de hand nadat deze in contact is gekomen met vuur) vergeleken met de automatische fysieke weerkaatsing van licht van een spiegel. Het zenuwstelsel weerspiegelt volgens [Descartes](#) zijn reactie net zoals de spiegel dat doet. Zo'n eenvoudige verklaring van gedrag, en de woorden die worden gebruikt om het te beschrijven, ontkent onmiddellijk dat het hele organisme aan die reactie deelneemt.

Toch is de mens niet alleen een spiegel, maar een denkende spiegel. Volgens de oude mechanische opvatting worden acties alleen geassocieerd met het deel van het lichaam dat ze uitvoert en hebben ze geen enkele relatie met het doelgerichte gedrag van het organisme als geheel. Maar de mens is geen machine, die is samengesteld uit onafhankelijk functionerende delen. Hij is een geheel. Zijn geest en lichaam werken op elkaar in; hij handelt op de buitenwereld en de buitenwereld handelt op hem. De aangeboren reflexen, waarvan dit terugtrekken van de hand een voorbeeld is, maken deel uit van een heel systeem van adaptieve reacties die dienen om het individu, als entiteit, te helpen zich aan te passen aan veranderde omstandigheden. Ze kunnen worden omschreven als het resultaat van een aangeboren aanpassingstendens. Het enige echte verschil tussen de aangeboren reflexen en de geconditioneerde reflexen is dat de eerste zich in de loop van de miljoenen jaren van het evolutieproces zouden hebben ontwikkeld in het hele ras, terwijl de laatste zich gedurende de levensduur van het individu hebben ontwikkeld als gevolg van de geleidelijke automatisering van verworven reacties.

Als je een van de ingewikkelde handelingen analyseert die je in de loop van een dag kunt uitvoeren (bijvoorbeeld autorijden), zul je zien dat dit buiten je bewuste management om plaatsvindt. En toch, vóórdat het proces kon worden geautomatiseerd, moesten de acties, doelbewust gericht op het behalen van een bepaald doel, bewust worden aangeleerd en beheerd. Je bent niet geboren met de aangeboren reflex om op de rem te trappen om een auto in een noodgeval snel tot stilstand te brengen. Je moest het leren en tijdens het leren

en rijden werd deze reactie een automatisme. Als je, nadat je hebt leren rijden, een kind over het pad van je auto ziet rennen, dan zet je je voet onmiddellijk, in een reflex, zonder na te denken, op de rem.

De conditionering van de mens

Pavlovs onderzoek naar de machinerie van het denken leerde ons hoe alle dieren, inclusief de mens, leren zich aan te passen aan bestaande beperkingen door de tekenen en signalen van leven te koppelen aan lichaamsreacties. De geest creëert een relatie tussen herhaalde gelijktijdige gebeurtenissen en het lichaam reageert op de verbindingen die de geest vormt. Zo werd de bel, die elke keer klonk als de hond werd gevoerd, een signaal voor het dier om zich voor te bereiden op de spijsvertering, en het dier begon te kwijlen.

Recente experimenten, uitgevoerd door [Dr. Gregory Razran](#) van Queens College, laten zien hoe de mens dezelfde soort reacties kan ontwikkelen. Dr. Razran trakteerde een groep van twintig studenten op een reeks gratis lunches waarbij muziek werd gespeeld of foto's werden getoond. Na de laatste lunch werden deze twintig studenten samengebracht met een andere groep die geen lunchgasten was geweest. Tijdens deze bijeenkomst werd, net als bij de lunches, muziek gespeeld en foto's getoond, en werd aan alle studenten gevraagd te vertellen waar de muziek en foto's hen aan deden denken. De muziek en de foto's deden de eerste groep over het algemeen denken aan iets dat met eten te maken had, maar dergelijke associaties waren er niet voor de tweede groep. Er was duidelijk een tijdelijk verband in de hoofden van de lunchgasten tussen de muziek en de foto's enerzijds en het eten anderzijds.

De Chinezen deden hun massaconditionering op een nog eenvoudigere manier. Na gevangenen dagenlang te hebben geleerd om alle mogelijke nonsens en politieke leugens op te schrijven in een sfeer van totale verwarring en stress, waren ze rijp om collectief de leugens te ondertekenen dat ze hadden deelgenomen aan de biologische oorlogsvoering (Winokur).

Alle geconditioneerde reflexen zijn onwillekeurige tijdelijke aanpassingen aan druk die een schijnbaar verband creëren tussen stimuli, die in feite totaal niets met elkaar te maken hebben. Om deze reden is de geconditioneerde reflex niet noodzakelijk permanent bij het individu ingeprent, maar kan deze geleidelijk verdwijnen. Als, nadat de geconditioneerde reflex van de hond op de bel is ontwikkeld, de bel steeds opnieuw wordt geluid en het dier geen eten krijgt, verdwijnt de kwijlreflex. Ongetwijfeld zullen de studenten van Dr. Razran niet altijd aan eten denken als ze muziek horen.

We zouden de geconditioneerde reflex op een andere manier kunnen beschrijven: het is een geselecteerde reactie van de geest-lichaamseenheid op een bepaalde stimulus. De manieren waarop de stimulus en de respons met elkaar zijn verbonden, variëren

aanzienlijk, ze kunnen in de tijd, op de plaats of door toeval met elkaar zijn verbonden, of door een gemeenschappelijk doel en dus kunnen ze een speciaal geconditioneerd complex vormen in onze mentale en fysieke houding. Sommige van deze complexe reacties, of patronen, zijn meer autonoom dan andere en zullen zich gedragen als aangeboren patronen. Sommige zijn flexibel en veranderen voortdurend. Analyse van enkele van de psychosomatische ziekten laat ons bijvoorbeeld zien hoe onze innerlijke emotionele houding een voorwaardelijke reactie kan versterken of zelfs veranderen. Maagzweren worden beschouwd als een voorbeeld van een dergelijke psychosomatische ziekte. De moeder die haar kind een te strak voedingsschema geeft, kan de goedgezinde reactie van het kind op honger veranderen in een koppige reactie tegen eten.

Voor ons doel moeten we ons ervan bewust zijn dat conditionering gedurende ons hele leven op de meest subtiele en meest voor de hand liggende manieren plaatsvindt. We ontdekken dat de vorming van onze persoonlijkheid op duizendvoudige manieren kan plaatsvinden door zaken als deze: de maaltijdtraining die we in de vroege kinderjaren hebben gegeven; de hardheid of de muzikale toon van de tot ons gesproken woorden; het gevoel van haast in onze omgeving; de standvastigheid van gezinsgewoonten of de chaos van neurotische ouders; de geluiden van onze machines; de gereserveerdheid van onze vrienden; de discipline van onze scholen en het concurrentievermogen van onze clubs.

We worden zelfs geconditioneerd door zaken als de broosheid van ons speelgoed en de gezelligheid van onze huizen, de standvastigheid van tradities of de chaos van een revolutie. De kunstenaar en de ingenieur, de leraar en de vriend, de oom of tante, ze geven allemaal vorm aan ons gedrag.

Isolatie en andere factoren bij conditionering

Pavlov deed nog een belangrijke ontdekking: de geconditioneerde reflex kon het gemakkelijkst worden ontwikkeld in een stil laboratorium met een minimum aan storende prikkels. Iedere trainer van dieren weet dit uit eigen ervaring; isolatie en de geduldige herhaling van stimuli zijn vereist om wilde dieren te temmen. Pavlov formuleerde zijn bevindingen in een algemene regel waarin de snelheid van leren positief gecorreleerd is aan rust en isolement. De totalitairers hebben deze regel gevolgd. Ze weten dat ze hun politieke slachtoffers het snelst kunnen conditioneren als ze in isolement worden gehouden. In de totalitaire techniek van gedachtecontrole wordt hetzelfde isolement dat op het individu toegepast wordt ook toegepast op groepen mensen. Dit is de reden waarom de burgerbevolking van de totalitaire landen niet vrij mag reizen en wordt weggehouden van mentale en politieke besmetting. Het is de reden voor de isoleercel en het gevangenkamp.

Een andere ontdekking van Pavlov was dat sommige dieren sneller leerden als ze werden beloond (door genegenheid, door voedsel, door te aaien) elke keer dat ze de juiste reactie vertoonden, terwijl anderen sneller leerden wanneer de straf voor niet leren een pijnlijke

stimulus was. In menselijke termen zouden deze laatste dieren kunnen worden omschreven als lerend om straf te ontlopen. Deze verschillende reacties bij dieren kunnen misschien verband houden met een eerdere conditionering door de ouders en vinden hun tegenhangers bij mensen. Bij sommige mensen is de strategie van beloning en vleierij een stimulans om te leren, terwijl pijn al hun weerstand en rebellie oproept; in andere gevallen kan vergelding en straf voor falen een middel zijn om hen in het gewenste patroon te trainen. Voordat hij zijn werk goed kan doen, moet de hersenspoeler uitvinden tot welke categorie zijn slachtoffer behoort. Er zijn mensen die meer vatbaar zijn voor hersenspoeling dan anderen. Een deel van de reactie kan aangeboren zijn of verband houden met eerdere conditionering tot conformiteit.

Pavlov maakte ook onderscheid tussen het zwakkere type van onvrijwillig leren, waarbij de aangeleerde respons verloren ging zodra er een storing optrad, en het sterkere type, waarbij training onder allerlei veranderde omstandigheden werd behouden. In feite beschreef Pavlov meer soorten leren dan deze, maar voor onze doeleinden is het alleen belangrijk om te weten dat er sommige soorten mensen zijn die hun geconditioneerde leren gemakkelijk verliezen, terwijl andere, de zogenaamde "sterkere" typen, het bewaren. Dit is trouwens nog een voorbeeld van hoe onze woordkeuze onze vooringenomenheid weerspiegelt. De beschrijvingen "sterk" en "zwak" zijn volledig afhankelijk van het doel van de onderzoeker. Voor de totalitaire is de "zwakke" P.O.W. (*Prisoner Of War / krijgsgevangene*) de man die koppig weigert de nieuwe conditionering te accepteren. Zijn "zwakte" kan in feite een weerstand zijn, het resultaat van een eerdere sterke conditionering tot loyaliteit aan anti-totalitaire principes. We weten nooit hoe sterk conditionering en initieel leren van invloed zijn op de persoonlijkheid. Stijf dogmatisch gedrag heeft zijn wortels in vroege conditionering en dat geldt ook voor onderdanigheid op basis van onwetendheid in plaats van kennis.

Pavlov liet ook zien hoe interne en externe factoren op elkaar inwerken in het conditioneringsproces. Als er bijvoorbeeld een nieuwe laboratoriumassistent werd ingeschakeld om met de dieren te werken, zouden al hun nieuw verworven patronen gemakkelijk kunnen worden geremd vanwege de emotionele reacties van de dieren op de nieuwkomer. Pavlov legde dit uit als een versturende reactie veroorzaakt door de onderzoeksreflexen van de dieren, waardoor ze rond de vreemdeling gingen snuffelen. De huidige psychologie heeft de neiging om het te interpreteren als het resultaat van de veranderde emotionele verstandhouding tussen het dier en zijn trainers. We kunnen de implicaties van deze modernere visie gemakkelijk uitbreiden naar het gebied van menselijke relaties. Het wijst op het feit dat er mensen zijn die zo'n onmiddellijke band met anderen kunnen creëren dat laatstgenoemden spoedig veel oude gewoonten en manieren van leven zullen opgeven om zich aan nieuwe eisen te conformeren. Er zijn inquisiteurs en onderzoekers wier persoonlijkheden hun slachtoffers zo diep raken dat de slachtoffers snel hun geheimen prijsgeven en geheel nieuwe manieren van denken accepteren.

Hetzelfde zien we in psychotherapie, waar de ontwikkeling van een emotionele band tussen arts en patiënt de belangrijkste factor is die leidt tot genezing. In sommige gevallen kan direct een verstandhouding worden opgebouwd, in andere gevallen kan er helemaal geen verstandhouding worden opgebouwd. In de meeste gevallen ontwikkelt het zich geleidelijk in de loop van de therapie. Het is niet moeilijk voor een psycholoog om de "zachtheid" en de bereidheid van een man om geconditioneerd te worden te testen en inderdaad hebben de Pavlovianen eenvoudige vragenlijsten ontwikkeld waarmee ze gemakkelijk de instabiliteit en het aanpassingsvermogen aan suggestie en hersenspoeling kunnen bepalen.

Pavlov ontdekte dat alle conditionering, hoe sterk die ook was geweest, geremd werd door verveling of door herhaling van te zwakke signalen. De bel kon bij de proefhonden geen speeksel meer opwekken als hij te vaak werd herhaald of als de toon te zacht was. Er vond een proces van afleren plaats. Het resultaat van een dergelijke interne remming van conditionering en het verlies van geconditioneerde reflexwerking is slaap. De remming verspreidt zich over de gehele activiteit van de hersenschors; het organisme valt in een hypnotische toestand. Deze verklaring van het proces van remming was een van de eerste aanvaardbare theorieën over slaap.

Een interessante psychologische vraag is of te veel officiële conditionering verveling en remmingen veroorzaakt, en of dat de reden is waarom de [Stakhanovite-beweging](#) in Rusland nodig was om het productiviteitsverlies van de mensen tegen te gaan.

We kunnen een vergelijking maken met wat er met onze krijgsgevangenen in Korea is gebeurd. Onder het dagelijkse signaal van afstompende routinevragen kon elk woord fungeren als een Pavloviaans signaal dat hun geest in een staat van remming en verminderde alertheid terecht kwam. Hierdoor konden ze hun vroegere democratische conditionering en opleiding tijdelijk opgeven. Toen ze de democratische weg hadden afgeleerd en onderdrukt, konden hun inquisiteurs hen de totalitaire filosofie gaan bijbrengen. Eerst moeten de oude patronen worden afgebroken om nieuwe geconditioneerde reflexen op te bouwen. We kunnen ons voorstellen dat verveling en herhaling de behoefte opwekken om mee te bewegen en toe te geven aan de provocerende woorden van de vijand. Later kom ik terug op het systeem van negatieve prikkels dat wordt gebruikt bij het conditioneren van hersenspoeling.

Massaconditionering door spraak

Volgens de officiële Pavloviaanse psychologie is menselijke spraak ook een geconditioneerde reflexactiviteit. Pavlov maakte onderscheid tussen stimuli van de eerste orde, die mensen en dieren rechtstreeks conditioneren, en stimuli van de tweede orde, met zwakkere en meer gecompliceerde conditionerende eigenschappen. In dit zogenaamde tweede signaalsysteem vervangen verbale signalen de oorspronkelijke fysieke geluidsstimuli. Pavlov zelf schonk niet veel aandacht aan dit tweede

signaalsysteem. Het was vooral na de publicatie van Stalin in 1950 over de betekenis van taalkunde voor massale indoctrinatie ([zoals geciteerd door Dobrogaev](#)) dat de Russische psychologen op dit gebied begonnen te werken. In zijn brief volgde Stalin de theorie van Engel dat taal het kenmerkende menselijke stukje adaptieve uitrusting is. Dat toon en geluid in spraak een conditionerende kwaliteit hebben, kunnen we verifiëren uit onze eigen ervaring bij het luisteren naar of het geven van commando's, of in de omgang met onze huisdieren. Zelfs de symbolische en semantische betekenis van woorden kan een conditionerende kwaliteit krijgen. Het woord "verrader" bijvoorbeeld roept directe gevoelens en reacties op bij degenen die het horen spreken, zelfs als dit discriminerende label oneerlijk wordt gebruikt.

Door een uitgebreide studie over spraakreflexen, geschreven door een van de toonaangevende Russische psychologen, Dobrogaev, krijgen we een redelijk goed inzicht in de manieren waarop spraakpatronen en woordsignalen worden gebruikt in dienst van massaconditionering, door middel van propaganda en indoctrinatie. De basisproblemen voor de mensentemmer zijn vrij eenvoudig: kan de mens weerstand bieden aan een regering die erop uit is hem te conditioneren? Wat kan het individu doen om zijn mentale integriteit te beschermen tegen de macht van een krachtige collectiviteit? Is het mogelijk om elk spoor van innerlijke weerstand weg te nemen?

Pavlov had al uitgelegd dat de relatie van de mens met de buitenwereld, en met zijn medemensen, wordt gedomineerd door secundaire prikkels, de spraaksymbolen. De mens leert denken in woorden en in de hem gegeven spraakfiguren en deze bepalen geleidelijk zijn hele kijk op het leven en op de wereld. Zoals Dobrogaev zegt: "Taal is het middel waarmee de mens zich aan zijn omgeving aanpast." We zouden die uitspraak als volgt kunnen herformuleren: de behoefte van de mens aan communicatie met zijn medemensen belemmert zijn relatie met de buitenwereld, omdat taal en spraak zelf, de verbale instrumenten die we gebruiken, variabel en niet objectief zijn. Dobrogaev vervolgt: "Spraakmanifestaties vertegenwoordigen geconditioneerde reflexfuncties van het menselijk brein." Op een eenvoudigere manier kunnen we zeggen: hij die de woorden en zinnen die we gebruiken dicteert en formuleert, hij die de pers en de radio beheerst, is de meester van het denken.

In de Pavloviaanse strategie kan het terroriserende geweld eindelijk worden vervangen door een nieuwe organisatie van de communicatiemiddelen. Kant-en-klare meningen kunnen van dag tot dag verspreid worden via pers, radio, enzovoorts. Steeds weer opnieuw, totdat ze de zenuwcel bereiken en een vast denkpatroon in de hersenen implanteren. Bijgevolg is de geleide publieke opinie volgens Pavloviaanse theoretici het resultaat van een goede propagandatechniek en de opiniepeilingen een verificatie van de tijdelijke succesvolle werking van de Pavloviaanse machinaties op het denken. Toch mogen de peilingen alleen tellen wat mensen doen alsof ze denken en geloven, omdat het gevaarlijk voor hen is om anders te doen.

Dat is het Pavloviaanse motto: herhaal mechanisch je aannames en suggesties, verklein de kans op het communiceren van afwijkende meningen en van oppositie. Dit is de eenvoudige formule voor politieke conditionering van de massa. Dit is ook het werkelijke ideaal van sommige van onze public-relations-machines, die zo hopen het publiek te manipuleren om bijzondere mooi-praterij te aanvaarden of op een bepaalde partij te stemmen.

In psychoanalytische termen uitgedrukt: door middel van dagelijks propagandistisch geluid, ondersteund door krachtige verbale signalen, kunnen mensen steeds meer gedwongen worden zich te identificeren met de krachtige lawaaimaker. De stem van Big Brother klinkt door in alle kleine broers.

News from Red China, zoals gerapporteerd door neutrale Indiase journalisten [Zie de "New York Times", 27 november 1954] vertelt ons dat de Chinese leiders deze vocale conditionering van het publiek gebruiken om hun regime te versterken. Door het hele land zenden radio's en luidsprekers de officiële "waarheden" uit. De zoete stemmen nemen bezit van mensen, de culturele tirannie sluit hun oren met luidsprekers en vertelt hen wat ze wel en niet mogen doen. Deze "microfoon-regimentering" (*het vormen van een regiment*) was voorzien door de [Franse filosoof La Rochefoucauld](#), die in de achttiende eeuw zei: "Een mens is als een konijn, je pakt hem bij de oren."

Tijdens de Tweede Wereldoorlog lieten de nazi's zien dat ook zij zich zeer bewust waren van deze conditionerende kracht van het woord. Ik zag hun strategie aan het werk in Nederland. De radio verspreidde voortdurend politieke suggesties en propaganda, en mensen waren verplicht om te luisteren, omdat de simpele handeling van het uitschakelen van de radio op zichzelf al verdacht was. Ik herinner me een dag tijdens de bezetting dat ik met een paar vrienden een fietstocht maakte. We stopten om uit te rusten in een café dat, zo realiseerden we ons later, een echt nazi-nest was. Toen de radio, die sinds onze aankomst aan stond, een toespraak van Hitler aankondigde, stond iedereen vol ontzag op en het was een must om de verbale conditionering door de Führer tot zich te nemen. Mijn vrienden en ik moesten ook opstaan en werden gedwongen om naar die schorre stem in onze oren te luisteren en al onze weerstand op te roepen tegen die lange, saaie, repetitieve aanval op ons trommelvlies en onze geest.

Gedurende de hele bezetting drukten de nazi's tonnen propaganda, grote leugens en verdraaiingen. Ze gingen zelfs zo ver dat ze hun slogans op de stoepen van de huizen en in de straten schilderden. Elke week lonken nieuw verzonden stereotypen naar ons, alsof ze ons wilden overtuigen van de betovering van het Derde Rijk. Maar de nazi's kenden de juiste Pavloviaanse strategie niet. Door hun eigen behoefte om te discussiëren te bevredigen en hun argumenten te variëren om ze logischer te laten lijken, vergrootten ze alleen maar de weerstand van het Nederlandse volk. Dit verzet werd nog versterkt door de Londense radio, waarop de Nederlanders de verstandige stem van hun eigen legale regering konden horen. Als de nazi's niet zoveel hadden gediscussieerd en

gerechtvaardigd, en als ze alle geschreven, gedrukte of gesproken communicatie hadden kunnen voorkomen, zou de lange periode van verveling onze democratische conditionering hebben afgeremd en zouden we misschien meer verleid zijn geweest door de oversimplificatie en slogans van de nazi's.

Politieke conditionering

Politieke conditionering moet niet worden verward met training of overtuiging of zelfs indoctrinatie. Het is meer dan dat. Het is knoeien / rommelen. Het neemt bezit van zowel de eenvoudigste als de meest gecompliceerde zenuwpatronen van de mens. Het is de strijd om het bezit van de zenuwcellen. Het is dwang en gedwongen bekering. In plaats van de mens te conditioneren tot een onbevooroordeelde confrontatie met de werkelijkheid, conditioneert de verleider hem tot steekwoorden, verbale stereotypen, slogans, formules, symbolen. Pavloviaanse strategie in totalitaire zin betekent het inprenten van voorgeschreven reflexen in een geest die is afgebroken. De totalitair wil eerst de vereiste reactie van de zenuwcellen, dan de controle van het individu en tenslotte de controle van de massa. Het systeem begint met verbale conditionering en training door de vereiste stereotypen te combineren met negatieve of positieve stimuli: pijn of beloning. In de P.O.W.-kampen in Korea waar sprake was van individuele en massale hersenspoeling, waren de negatieve en positieve conditionerende stimuli meestal honger en voedsel. Op het moment dat de soldaat zich aan de partijlijn aanpaste, werd zijn voedselrantsoen verbeterd: zeg ja, en ik geef je een snoepje!

Het hele scala aan negatieve prikkels, zoals we die zagen in het geval van Schwable, bestaat uit fysieke druk, morele druk, vermoeidheid, honger, saaie herhalingen, verwarring door schijnbaar logische [syllogismen](#). Veel slachtoffers van totalitarisme hebben mij in interviews verteld dat de meest verontrustende ervaring die ze in de concentratiekampen hebben meegemaakt, het gevoel van verlies van logica was, de staat van verwarring waarin ze waren gebracht in een staat waarin niets enige waarde had. Ze waren aangekomen bij de Pavloviaanse staat van remming, die psychiaters mentale desintegratie of depersonalisatie noemen. Het leek alsof ze al hun eerdere reacties hadden afgeleerd en nog geen nieuwe hadden aangenomen. Maar in werkelijkheid wisten ze gewoon niet wat wat was.

De Pavloviaanse theorie vertaald in een politieke methode, als een manier om de geest te egaliseren (de nazi's noemden het "Gleichschaltung"), is de handelsvoorraad van totalitaire landen. Sommige psychiatrische punten zijn van belang, omdat we zien dat Pavloviaanse training alleen met succes kan worden gebruikt als er speciale mentale omstandigheden heersen. Om mensen in het gewenste patroon te krijgen, moeten slachtoffers zover worden gebracht dat ze hun alerte en mentale bewustzijn hebben verloren. Vrijheid van discussie en vrije intellectuele uitwisseling belemmeren conditionering. Gevoelens van verschrikking, gevoelens van angst en hopeloosheid, van alleen zijn, van met de rug tegen de muur staan, moeten worden ingeprent.

De behandeling van Amerikaanse krijgsgevangenen in de Koreaanse concentratiekampen volgde precies zo'n patroon. Ze werden gedwongen te luisteren naar lezingen en andere vormen van dagelijks spervuur van woorden. Alleen al het feit dat ze de lezingen niet begrepen en zich verveelden door de lange sessies, remde hun democratische training en conditioneerde hen om passief het bittere leerstellige dieet te slikken, want de gevangenen werden niet alleen onderworpen aan een politiek trainingsprogramma, maar ook aan een "onvrijwillig-temmen-programma". Tot op zekere hoogte waren de communistische propagandalezingen gericht op het omscholen van de geesten van de gevangenen. Deze training konden onze soldaten afwijzen, maar de eindeloze herhalingen en de constante slogans, samen met de fysieke ontberingen en ontzettingen die de gevangenen leden, veroorzaakten een ONBEWUSTE TEMMING en conditionering, waartegen alleen eerder opgebouwde innerlijke kracht en bewustzijn konden helpen.

Er is nog een andere reden waarom onze soldaten soms verstrikt raakten in de communistische conditionering. Experimenten met dieren en ervaringen met mensen hebben ons geleerd dat dreiging, spanning en angst in het algemeen het ontstaan van geconditioneerde reacties kunnen versnellen, vooral wanneer die reacties angst en paniek verminderen (Spence en Farber). De noodsituatie van het leven in een gevangenkamp en mentale marteling bieden ideale omstandigheden voor een dergelijke conditionering. De reacties kunnen zich zelfs ontwikkelen als het slachtoffer zich er totaal niet van bewust is dat hij wordt beïnvloed.

Zo ontwikkelden veel van onze soldaten automatische reacties waarvan ze volledig onbewust bleven (Segal). Maar dit is slechts één kant van de medaille, want de ervaring heeft ook geleerd dat mensen die weten wat ze kunnen verwachten onder omstandigheden van mentale druk, een zogenaamde perceptuele verdediging kunnen ontwikkelen, die hen beschermt tegen beïnvloeding. Dit betekent dat hoe meer mensen vertrouwd zijn met de concepten van gedachtebeheersing en menticide, hoe meer ze de aard van het propagandaspervuur dat tegen hen is gericht begrijpen, hoe meer innerlijke weerstand ze kunnen bieden, hoewel onvermijdelijk enkele suggesties van de inquisiteur door de barrière van bewuste mentale verdediging zullen glippen.

Ons begrip van het conditioneringsproces leidt ons ook tot een begrip van enkele van de paradoxale reacties die worden aangetroffen bij slachtoffers van concentratiekampen en andere gevangenen. Vaak waren degenen met een star, eenvoudig, geloof beter in staat het voortdurende spervuur tegen hun geest te weerstaan dan de flexibele, verfijnde, vol twijfel en innerlijke conflicten. De eenvoudige man met een diepgeworteld, vrij geabsorbeerd religieus geloof zou een veel grotere innerlijke weerstand kunnen uitoefenen dan de complexe, vragende intellectualist. De verfijnde intellectueel wordt veel meer gehandicapt door de interne voor- en nadelen.

In totalitaire landen, waar het geloof in de Pavloviaanse strategie groteske proporties heeft aangenomen, is de zelfdenkende, subjectieve, mens verdwenen. Elke poging tot

overreding of discussie wordt volledig afgewezen. Individuele zelfexpressie is taboe. Persoonlijke genegenheid is taboe.

Vreedzame uitwisseling van vrije gedachten in een vrij gesprek zal de geconditioneerde reflexen verstoren en is daarom taboe. Er zijn geen hersenen meer, alleen geconditioneerde patronen en getrainde spieren. In zo'n temmend systeem wordt neurotische dwang gezien als een positieve troef in plaats van iets pathologisch. De mentale automaat wordt het ideaal van de opvoeding.

Maar de Sovjet-theoretici zelf zijn zich hier vaak niet van bewust, en velen van hen realiseren zich niet de ernstige gevolgen van het onderwerpen van de mens aan een volledig mechanistische conditionering. Zelf schrikken ze vaak net zo als wij van het beeld van de perfect functionerende menselijke robot. Dit is wat een van hun psychologen zegt: "Het hele reactionaire karakter van deze benadering van de mens is volkomen duidelijk. De mens is een automaat die ertoe kan worden gebracht te handelen zoals men wil! Dit is het ideaal van het kapitalisme! Aanschouw de droom van het kapitalisme over een wereld met een arbeidersklasse zonder bewustzijn, die niet voor zichzelf kan denken, wiens acties kunnen worden getraind volgens de grillen van de uitbouter! Dit is de reden waarom in Amerika, het bolwerk van het huidige kapitalisme, de theorie dat de mens als een robot is zo krachtig ontwikkeld is en zo halsstarrig wordt vastgehouden." (Bauer)

De westerse psychologie en psychiatrie, hoewel ze erkennen dat ze aan Pavlov verschuldigd zijn hem als een grote pionier te zien, die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan ons begrip van gedrag, hebben een veel minder mechanische kijk op de mens dan de Sovjet-Pavlovianen. Het is ons duidelijk dat hun eenvoudige uitleg van training het concept van doelgerichte aanpassing en de vraag naar de doelen waarop deze training is gericht, negeert en verwerpt. Westerse experimentele psychologen hebben de neiging om de geconditioneerde reflex te zien als een ontwikkeling die zich alleen volledig ontwikkelt ten dienste van het bevredigen van basale instinctieve behoeften of het vermijden van pijn, dat wil zeggen alleen wanneer het hele organisme bij de activiteit betrokken is. In dat ingewikkelde proces van reageren op de wereld spelen bewuste en vooral onbewuste drijfveren en motivaties een rol.

Alle training, waarvan de geconditioneerde respons slechts één voorbeeld is, is een automatisering van handelingen die oorspronkelijk bewust zijn aangeleerd en overdacht. Het ideaal van de westerse democratische psychologie is om mensen op te leiden tot onafhankelijkheid en volwassenheid door hun bewustzijn, gewaarwording en wilskracht in het leerproces in te schakelen. Het ideaal van de totalitaire psychologie daarentegen is mensen te temmen, hen gewillige instrumenten te maken in de handen van hun leiders.

Net als training heeft temmen het doel om acties automatisch te maken; in tegenstelling tot training vereist het niet de bewuste deelname van de leerling. Zowel training als temmen zijn energie- en tijdbesparende hulpmiddelen, en in beide zit het mysterie van de psyche

verborgen in de doelgerichtheid van de reacties. De automatisering van functies in de mens bespaart hem energie, maar kan hem zwakker maken bij nieuwe onverwachte uitdagingen.

Culturele routine en gewoontevorming door lokale regels en mythen maken van iedereen een gedeeltelijke automaat. Nationale en raciale vooroordelen worden onbewust geuit. Groepshaat barst vaak bijna automatisch los als ze worden getriggerd door slogans en steekwoorden.

In een totalitaire wereld wordt deze enge disciplinaire conditionering meer "perfect" en meer "ad absurdum" (*tot in het absurde*) gedaan.

De drang om geconditioneerd te zijn

Een suggestie die dit hoofdstuk niet wil overbrengen, is dat Pavloviaanse conditionering als zodanig iets verkeerd is. Dit soort conditionering komt overal voor waar mensen samen zijn in gemeenschappelijke interactie. De spreker beïnvloedt de luisteraar, maar de luisteraar ook de spreker. Door het proces van conditionering leren mensen vaak waar ze van houden en te doen wat ze mogen doen en leuk vinden. Hoe meer geïsoleerd de groep is, hoe strenger de conditionering die plaatsvindt bij degenen die tot de groep behoren. In sommige groepen treft men mensen aan die beter in staat zijn dan anderen om suggestie over te brengen en conditionering tot stand te brengen. Geleidelijk aan kan men de sterkere, de beter aangepaste, de meer ervaren en de luidruchtigere onderscheiden, wiens vermogen om anderen te conditioneren het sterkst is. Elke groep, elke club, elke samenleving heeft zijn leidende Pavloviaanse Bel. Dit soort persoon print zijn innerlijke bel op anderen. Hij kan zelfs een systeem van monolithisch belgeluid ontwikkelen: geen enkele andere invloedrijke bel mag met hem wedijveren.

Een andere subtielere vraag hoort bij deze problemen. Waarom is er in ons zo'n grote drang om geconditioneerd te worden, de drang om te leren, te imiteren, te conformeren en het patroon van familie en groep te volgen? Deze drang om geconditioneerd te worden, zich te onderwerpen aan het gemeenschappelijke patroon en het gezinspatroon moet verband houden met de afhankelijkheid van de mens van ouders en medemensen. Dieren zijn niet zo afhankelijk van elkaar. In het hele dierenrijk is de mens een van de meest hulpeloze en naakte wezens. Maar onder de dieren heeft de mens relatief de langste jeugd en tijd om te leren.

Verwarring en twijfel, die onvermijdelijk ontstaan in het trainingsproces, zijn het begin van mentale vrijheid. Natuurlijk is de aanvankelijke verbijstering en twijfel niet genoeg. Daarachter moet vertrouwen staan in onze democratische vrijheden en de wil om ervoor te vechten. Ik hoop in het laatste hoofdstuk terug te komen op dit centrale probleem van het geloof in morele vrijheid als onderscheidend van geconditioneerde loyaliteit en dienstbaarheid. Verbijstering en twijfel zijn echter al misdaden in de totalitaire staat. Het

denken dat openstaat voor vragen staat open voor afwijkende meningen. In het totalitaire regime moet de twijfelende, onderzoekende en fantasierijke geest worden onderdrukt. De totalitaire slaaf mag alleen memoriseren, kwijlen als de bel gaat.

Het is hier niet mijn taak om het onderwerp van het bevooroordeelde gebruik van Pavloviaanse regels door totalitaren uit te werken, maar ongetwijfeld wordt een deel van de interpretatie van elke psychologie bepaald door de manier waarop we denken over onze medemensen en de plaats van de mens in de natuur. Als ons ideaal is om geconditioneerde zombies van mensen te maken, zal het huidige misbruik van Pavloviaanisme ons doel dienen. Maar zodra we ons er zelfs maar vaag van bewust worden dat in het totalitaire beeld van de mens de kenmerkende menselijke toon ontbreekt, en wanneer we zien dat in een dergelijk plan de mens zijn instinctieve verlangens, zijn genoegens, waar hij zich op richt, zijn doelen, zijn creativiteit, zijn instinct voor vrijheid en zijn paradoxaalheid opoffert, keren we ons onmiddellijk tegen deze politieke perversie van de wetenschap. Dergelijk gebruik van de Pavloviaanse techniek is alleen gericht op het ontwikkelen van de automaat in de mens, niet op zijn vrije alerte geest, die zich bewust is van morele doelen en gerichtheid in het leven.

Zelfs bij proefdieren hebben we ontdekt dat affectieve doelgerichtheid het Pavloviaanse experiment kan bederven. Toen tijdens een training met voedsel-na-de-bel de geliefde baas van de hond de kamer binnenkwam, verloor het dier al zijn eerdere conditionering en begon opgewonden te blaffen. Hier is een eenvoudig voorbeeld van een eeuwenoude waarheid: liefde en lachen doorbreken alle rigide conditionering. De starre automaat kan niet bestaan zonder spontane zelfexpressie. Het feit dat de spontane genegenheid van de hond voor zijn baas alle mechanische berekeningen en manipulaties zou kunnen verpesten, is blijkbaar nooit bij de totalitaire studenten van Pavlov opgekomen.

3. MEDICATIE TER ONDERWERPING

Zoals we in de voorgaande hoofdstukken al hebben gezien, is het niet alleen de politieke en Pavloviaanse druk die de geest van de mens tot slaafse onderdanigheid kan leiden. Er zijn veel andere menselijke gewoonten en handelingen die een dwingende invloed hebben.

Allerlei geruchten doen de ronde dat gehersenspoelden, voordat ze zich overgaven aan hun inquisiteur, vergiftigd zijn met mysterieuze drugs. Dit hoofdstuk is bedoeld om te beschrijven wat medische technieken - niet alleen medicijnen - kunnen doen om achter de innerlijke geheimen van de mens te reiken. Eigenlijk heeft de gedachtecontrole-politie geen drugs meer nodig, hoewel ze af en toe wel zijn gebruikt.

Ik zal ook een andere kant van dit probleem aanstippen, namelijk onze gevaarlijke sociale afhankelijkheid van verschillende drugs, het probleem van verslaving, waardoor het gemakkelijker voor ons wordt om in het patroon van onderdanigheid te vervallen. De alcoholist heeft geen mentale ruggengraat meer als je hem zijn drankje geeft. Hetzelfde geldt voor de chronische gebruiker van kalmerende middelen of andere pillen. Het gebruik van alcohol of drugs kan leiden tot een chemische afhankelijkheid, waardoor ons uithoudingsvermogen onder uitzonderlijke omstandigheden verzwakt.

Op het gebied van de praktische geneeskunde is het magisch denken nog steeds wijdverbreid. Hoewel we onszelf vleien dat we rationeel en logisch zijn in onze therapeutische keuzes, weten we ergens dat verborgen gevoelens en onbewuste motivaties de voorschrijvende hand sturen. Laten we, ondanks de therapeutische triomfen van de laatste vijftig jaar [sinds 1900], het tijdperk van chemotherapie en antibiotica, niet vergeten dat hetzelfde middel, gebruikt tot medische overwinning, kan worden gebruikt om onze doelen te verijdelen.

Er gaat geen dag voorbij dat de post de dokterspraktijk niet overspoelt met suggesties over wat te gebruiken in zijn klinische praktijk. Mijn bureau staat vol met gadgets en veelkleurige pillen die me vertellen dat de mensheid zonder hen niet gelukkig kan zijn. De propagandacampagne die onze medische ogen en oren bereikt, is vaak zo beladen met suggesties dat we kunnen worden overgehaald om sedativa en stimulerende middelen te verspreiden waar direct kritisch denken ons zou moeten afschrikken en we de diepere oorzaken van de moeilijkheden zouden zoeken. Dit geldt niet alleen voor moderne farmacotherapie; dezelfde tendensen kunnen ook worden aangetoond in psychotherapeutische methoden.

Dit hoofdstuk wil het probleem van mentale dwang benaderen met de vraag: hoe dwangmatig kan het gebruik van medicijnen en medische en psychologische methoden worden? In de vorige hoofdstukken over menticide heb ik politieke pogingen kunnen

beschrijven om de menselijke geest tot onderwerping en slaafsheid te brengen. Drugs en hun psychologische equivalenten kunnen ook mensen tot slaaf maken.

De zoektocht naar extase door middel van drugs

Onder drugsverslaafden van alle soorten komen we herhaaldelijk het verlangen tegen naar een speciale extatische en euforische stemming, een gevoel om voorbij de alledaagse problemen te kunnen leven. "Gij hebt de sleutels van het Paradijs, o rechtvaardige, subtiele en machtige opium!" [Thomas De Quincey](#) zegt het in zijn "Confessions of an English Opium-Eater". Hoewel de extatische toestand voor elke persoon anders is, vertelt de verslaafde ons altijd dat de drug hem naar het verloren paradijs brengt, waar hij naar op zoek is. Het geeft hem een gevoel van eeuwige euforie en vrije opgetogenheid die hem voorbij de beperkingen van het leven en de tijd voeren.

In de extatische staat ordent de mens het universum conform zijn eigen verlangens en zoekt tegelijkertijd gemeenschap met de Hogere Orde van dingen. Maar de extatische staat heeft zowel zijn negatieve als zijn positieve kanten. Het kan het mystieke gevoel van eenheid van de Yogi met het universum vertegenwoordigen, maar het kan ook de chronische bedwelmde toestand van de dronkaard of de passie van enkele manische psychotische toestanden betekenen. Het gevoel kan de geïntensiveerde spirituele ervaring van een toegewijde studiegroep uitdrukken, maar aan de andere kant kan het worden aangetroffen in de lynch-menigte en in oproer. Er zijn veel soorten extase: esthetische extase, mystieke extase en zieke giftige extase.

De zoektocht naar extatische ervaring is niet alleen een individuele zoektocht, het reikt vaak tot hele groepen. Wanneer morele controle te zwaar wordt, kunnen hele beschavingen zich overgeven aan ongecontroleerde orgieën, zoals we die zagen in de Griekse [Bacchanalia](#) en de aanstekelijke danswoede van de Middeleeuwen. In deze massale orgieën worden niet per se kunstmatige stimulerende middelen gebruikt. De hypnotische invloed van het deel uitmaken van de menigte kan hetzelfde verlies van controle en gevoel van eenheid met de buitenwereld veroorzaken dat we associëren met drugs. In de massa-orgie verliest het individu zijn geweten en zelfbeheersing. Zijn seksuele remmingen kunnen verdwijnen; hij is tijdelijk verlost van zijn diepe frustraties en de last van onbewust schuldgevoel. Hij probeert de gelukzalige sensaties te ervaren van het zich volledig overgeven aan zijn eigen lichamelijke behoeften en verlangens.

De extatische deelname aan massale opgetogenheid is het oudste psychodrama ter wereld. Deelnemen aan een gemeenschappelijke actie resulteert in een enorme emotionele opluchting en catharsis voor elk individu in de groep. Dit gevoel van deelname aan de magische almachtige groep, van hereniging en gemeenschap met de alomvattende krachten in de wereld, brengt euforie bij de normale persoon en gevoelens van pseudo-kracht bij de zwakken. De demagoog die in staat is om de massa zo extatisch te bevrijden, kan er zeker van zijn dat ze zullen toegeven aan zijn invloed en macht.

Dictators houden ervan dergelijke massarituelen te organiseren in dienst van hun dictatoriale doelen.

Sinds de mens een wezen met bewustzijn is, heeft hij van tijd tot tijd geprobeerd de onvermijdelijke spanning tussen zichzelf en de buitenwereld te doorbreken. Wanneer mentale alertheid af en toe niet kan worden ontspannen, wanneer de wereld te veel en te constant bij hem is, kan de mens proberen zichzelf te verliezen in de diepe wateren van de vergetelheid. Extase, gedrogeerde slaap en zijn fantasieën en flauwvallen van mentale verrukking, brengen hem tijdelijk voorbij de zware inspanning om zijn zintuigen en ego alert en intact te houden. Drugs kunnen hem in deze toestand brengen en elke verslaving kan worden verklaard als een voortdurende behoefte om te ontsnappen. Het lichaam werkt samen met de geest in deze zoektocht naar een ontwijking van het leven en drugs worden geleidelijk zowel een lichamelijke behoefte als een emotionele noodzaak.

In criminele kringen worden vaak verslavende drugs, zoals cocaïne en heroïne, aan bendeleden gegeven om ze onderdaniger te maken voor de leider die ze uitdeelt. De man die de drug levert, wordt bijna een god voor de leden van de bende. Ze zullen door een hel gaan om de drug te krijgen die ze zo hard nodig hebben.

In de handen van een machtige tiran kan dit medicijn, dat leidt tot afhankelijkheid, extreem gevaarlijk worden. Het is niet ondenkbaar dat een duivelse dictator verslaving zou willen gebruiken om een opstandig volk tot onderwerping te brengen. In mei 1954, tijdens een discussie in de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), werd het feit onthuld dat communistisch China, hoewel het het gebruik van opium in haar eigen land verbod, het in grote hoeveelheden smokkelde en uitvoerde naar haar burens, die bijgevolg gedwongen waren om een constante strijd te voeren tegen de opiumverslaving onder hun eigen mensen en tegen de passiviteit die het gevolg is van het gebruik van de drug.

Tegelijkertijd heeft communistisch China, volgens functionarissen van Thailand, die de aanklacht hebben ingediend en om hulp van de VN hebben verzocht, allerlei subversieve propagandisten naar Thailand gestuurd. Thailand beschuldigde hen ervan dat de Chinezen elk apparaat dat ze kennen gebruikten om het Siamese volk te besmetten met hun ideologie: hersenverzwakkende opiumverslaving, folders, radio, fluistercampagnes, enzovoort.

De nazi's volgden een soortgelijke strategie. Tijdens de bezetting van West-Europa creëerden ze een kunstmatig tekort aan normale medicijnen door hun gebruikelijke export van geneeskrachtige medicijnen naar de "inferieure" landen te stoppen. Voor barbituraten maakten ze echter een uitzondering. In Nederland bijvoorbeeld werden deze medicijnen in veel drogisterijen gemakkelijk, zonder recept, verkrijgbaar gemaakt, wat in strijd was met het gewone Nederlandse recht. Hoewel de juiste therapeutische medicijnen niet beschikbaar waren voor medische toepassingen, werden de medicijnen, die passiviteit, afhankelijkheid en lethargie veroorzaakten, wijdverbreid verspreid.

De totalitaire dictator weet dat drugs zijn helpers kunnen zijn. Het was Hitlers bedoeling, in zijn zogenaamde biologische oorlogsvoering, de landen die het Derde Rijk omringden te verzwakken en te onderwerpen en hun ruggengraat voorgoed te breken. Honger en verslaving behoorden tot zijn meest waardevolle instrumenten.

Wat heeft dit alles te maken met de groeiende verslaving en het alcoholisme in ons eigen land? Ik heb al melding gemaakt van de alarmerende toename van het aantal sterfgevallen door barbituraten. Maar ik zou nog meer de psychologische en politieke gevolgen willen benadrukken. Democratie en vrijheid eindigen waar slavernij en onderwerping aan drugs en alcohol beginnen. Democratie omvat vrije, zelfgekozen activiteit en begrip; het betekent volwassen zelfbeheersing en onafhankelijkheid. Elke man die aan de realiteit ontsnapt door het gebruik van alcohol en drugs is niet langer een vrij man; hij is niet langer in staat enige vrijwillige controle over zijn geest en zijn daden uit te oefenen. Hij is niet langer een zelfverantwoordelijk persoon. Alcoholisme en drugsverslaving bereiden het patroon van mentale onderwerping voor dat zo geliefd is bij de totalitaire hersenspoeler.

Hypnose en mentale dwang

Sinds eeuwenoude tijden hebben degenen die de innerlijke werking van het denken van de ander wilden weten, om druk op hem uit te oefenen, kunstmatige middelen gebruikt om de verborgen wegen naar zijn meest persoonlijke gedachten te vinden. Ook moderne hersenspoelers hebben allerlei soorten drugs geprobeerd om hun slinkse doelen te bereiken. De primitieve medicijnman had verschillende methoden om zijn slachtoffer te dwingen zijn zelfbeheersing en terughoudendheid te verliezen. Alcoholische dranken, giftige zalven of doordringende heilige rook die een verdovend effect had, zoals gebruikt door de Maya's, werden bijvoorbeeld gebruikt om mensen in zo'n staat van vervoering te brengen, dat ze hun zelfbewustzijn en terughoudendheid verloren. De slachtoffers, die heilige woorden mompelden, onthulden vaak hun zelfbeschuldigende fantasieën of zelfs hun diepste geheimen.

In de middeleeuwen werden zogenoemde heksenzalven vrijwillig of onder druk gebruikt. Deze zalven moesten de gezalfden in contact brengen met de duivel. Omdat ze in grote hoeveelheden opiaten en belladonna bevatten, die door de huid zouden kunnen worden opgenomen, kan de moderne wetenschap de extatische visioenen die ze oproepen verklaren als het typische hallucinatie-opwekkende effect van deze medicijnen.

Een van de eerste bruikbare technieken die de geneeskunde gaf in de handen van de priester, in de zielen, was de kennis van hypnose. Die geïntensiveerde mentale suggestie die mensen ertoe brengt hun eigen wil op te geven en hen in een vreemde afhankelijkheid van de hypnotiseur brengt. De Egyptische artsen van drieduizend jaar geleden kenden de techniek van hypnose en oude archieven vertellen ons dat ze het in praktijk brachten.

Er zijn veel kwakzalvers die hypnose toepassen, niet om hun slachtoffers te genezen, maar om ze tot onderwerping te dwingen, waarbij ze de onbewuste banden en afhankelijkheidsbehoeften van het slachtoffer op een criminele, winstgevende, manier gebruiken. Een van de meest boeiende aspecten van dit hele probleem van hypnose is de vraag of mensen kunnen worden gedwongen om misdaden te plegen, zoals moord of verraad, terwijl ze onder hypnose zijn. Veel psychologen zouden ontkennen dat zoiets zou kunnen gebeuren en zouden volhouden dat niemand kan worden gedwongen om onder hypnose te doen wat hij zou weigeren te doen in een staat van alert bewustzijn. Maar waartoe een persoon feitelijk kan worden gedwongen, hangt af van de mate van afhankelijkheid die hypnose veroorzaakt en de frequentie van herhaling van de zogenaamde posthypnotische suggesties.

De werkelijke psychoanalyse leert dat er zelfs verschillende andere middelen bestaan om het leven van anderen te leven. Het is waar dat geen enkele hypnotiseur iemands geweten en innerlijke weerstand onmiddellijk kan wegnemen, maar hij kan de latente moordzuchtige wensen opwekken die in het onbewuste van zijn slachtoffer actief kunnen worden door voortdurende suggestie en voortdurend inspelen op die diep onderdrukte verlangens. De huidige kennis van methoden die worden gebruikt bij hersenspoeling en menticide bewijst dat dit allemaal kan.

Als de hypnotiseur lang genoeg en slim genoeg volhoudt, kan hij succesvol zijn in het bereiken van zijn doel. Er zijn veel antisociale verlangens die in alle mensen verborgen liggen. De hypnotische techniek kan, indien slim genoeg toegepast, ze naar de oppervlakte brengen en ervoor zorgen dat ze in het leven worden nagespeeld. De massacriminaliteit van de bewakers in concentratiekampen vindt een deel van zijn verklaring in de hypnotiserende invloed van de totalitaire staat en zijn criminele dictator. Psychologisch onderzoek van criminelen laat zien dat hun eerste schending van morele en juridische codes vaak plaatsvindt onder sterke invloed en suggestie van andere criminelen. Dit kunnen we beschouwen als een eerste vorm van hypnose, wat een meer geïntensiveerde vorm van suggestie is.

Toegegeven, het aanzetten tot misdaad in een hypnotische toestand vereist bijzonder gunstige voorwaarden, maar helaas kunnen deze voorwaarden worden gevonden in de echte en actuele wereld.

Recent is er veel gerechtelijke discussie geweest over het probleem van de psychiater die zijn speciale kennis van suggestie gebruikt om een bekentenis van een beklaagde af te dwingen. Zo'n psychiater gaat verder dan de algemeen aanvaarde concepten van de beperkingen van de psychiatrie en voorbij de psychiatrische ethiek. Hij misbruikt het vertrouwen van de patiënt in de medisch vertrouwenspersoon en therapeut om een bekentenis uit te lokken, die vervolgens tégen de patiënt, die tijdelijk aan zijn zorg is toevertrouwd, zal worden gebruikt. Door dit te doen handelt de arts niet alleen in strijd met zijn eed van Hippocrates, waarin hij beloofde alleen zijn werk te doen voor het welzijn van

zijn patiënten en nooit zijn beroepsgeheimen prijs te geven. Hij schendt ook de grondwettelijke waarborgen die aan een beklagde zijn toegekend door het vijfde amendement van de Grondwet van de Verenigde Staten, die een man beschermt tegen zelfbeschuldiging.

Wat een verdachte onder hypnose zal onthullen, hangt af van zijn bewuste en onbewuste houding ten opzichte van de hele kwestie van magische invloed en mentale inmenging door een andere persoon. Personen zullen gewoonlijk minder snel opkomen voor hun wettelijke rechten in de omgang met een arts dan in de omgang met een advocaat of een politieagent. Ze hebben een toegeevende houding, omdat ze magische hulp verwachten.

Een interessant voorbeeld hiervan is te zien in een zaak die onlangs door de Hoge Raad is beslist. In 1950 werd Camilio Weston Leyra, een man van in de vijftig, door de politie gearresteerd en beschuldigd van de brute moord met een hamer op zijn bejaarde ouders in hun flat in Brooklyn ("People v. Leyra"). Aanvankelijk ontkende Leyra, onder langdurig verhoor door de politie, enige kennis van de misdaad en verklaarde dat hij op de dag van de moord niet eens in het huis van zijn ouders was geweest. Later, na verder verhoor door de politie, zei hij dat hij die dag bij hen thuis was geweest, maar hij bleef standvastig in zijn ontkenning van de moord. Hij werd vastgehouden in de gevangenis en een psychiater werd ingeschakeld om met hem te praten. Hun gesprek werd op band opgenomen. De psychiater vertelde Leyra dat hij "zijn dokter" was, hoewel hij dat in feite niet was. Onder lichte hypnose en na voortdurende suggestie, dat Leyra beter af zou zijn als hij toegaf de moord in een vlaag van drift te hebben gepleegd, stemde Leyra ermee in om de misdaad te bekennen. De politie werd teruggeroepen en de bekentenis werd afgenomen.

Tijdens zijn proces verwierp Leyra de bekentenis en beweerde dat hij onder hypnose was geweest. Hij werd veroordeeld, maar de veroordeling werd ingetrokken op grond van het feit dat hem de bekentenis onvrijwillig was afgedwongen en dat zijn grondwettelijke waarborgen hem waren ontzegd. Later werd Leyra voor de rechter gebracht en voor de tweede keer veroordeeld. Ten slotte werd er beroep aangetekend tegen zijn zaak bij het Hooggerechtshof, dat de veroordeling in juni 1954 herriep, op grond van het feit dat mentale druk en dwangmatige psychiatrische technieken waren gebruikt om de bekentenis af te dwingen. De Hoge Raad gaf hier indirect zijn oordeel over de verantwoordelijkheid van de gehersenspoelde krijgsgevangenen.

Voor ons is de kwestie van Leyra's schuld of onschuld minder belangrijk dan het feit dat hij onder mentale druk werd aangezet om te doen wat hij normaal gesproken niet zou hebben gedaan, en dat zijn vertrouwen in de dokter, waardoor hij de verdedigingsmechanismen die hij ongetwijfeld zou hebben verdragen tegenover andere onderzoekers, werd gebruikt om hem te breken.

Suggestie en hypnose worden door sommigen als een psychologische zegen beschouwd, maar ze kunnen ook het begin van terreur zijn. Massahypnose kan bijvoorbeeld een

gevaarlijke invloed hebben op het individu. Psychiaters hebben verschillende keren geconstateerd dat openbare demonstraties van massahypnose bij veel leden van het publiek een verhoogde hypnotische afhankelijkheid en onderdanigheid kunnen veroorzaken die jaren kan duren. Grotendeels om deze reden heeft Groot-Brittannië een wet aangenomen die seances en massahypnose illegaal maakt. Hypnose kan fungeren als een triggermechanisme voor een onderdrukte afhankelijkheidsbehoefte bij het slachtoffer en hem tijdelijk veranderen in een soort wakkere slaapwandelaar en mentale slaaf. Het hypnotische bevel ontheft hem van zijn persoonlijke verantwoordelijkheid en hij geeft een groot deel van zijn geweten over aan zijn hypnotiseur. Zoals we eerder vermeldden, hebben onze eigen tijden ons veel te veel voorbeelden gegeven van hoe politieke hypnose, menigte-hypnose en zelfs oorlogshypnose beschaafde mannen in criminelen kunnen veranderen.

Sommige persoonlijkheden zijn meer vatbaar voor hypnose dan andere. Sterke ego's kunnen zich lange tijd verdedigen tegen mentale inmenging, maar ook zij kunnen een punt van overgave hebben. Er zijn openlijk kritische personen die veel minder gevoelig zijn voor suggestie van buitenaf dan voor beelden van binnenuit. We kunnen onderscheid maken tussen hetero-suggestieve en auto-suggestieve persoonlijkheden, hoewel er nogal wat verschillende reacties op hypnose en suggestie kunnen worden onderscheiden. Maar zelfs deze auto-suggestieve typen zullen, als ze aan voldoende druk worden blootgesteld, geleidelijk een interne rechtvaardiging opbouwen om toe te geven aan mentale dwang.

Die "charmante" personages, die gemakkelijk anderen kunnen beïnvloeden, zijn vaak zelf extreem vatbaar voor suggestie. Sommige persoonlijkheden met een enorme gave voor empathie en identificatie wekken bij anderen het verlangen op om al hun geheimen prijs te geven; ze lijken op de een of andere manier de Biechtvader te zijn door de genade van God. Andere nadrukkelijke types kunnen, door hun eigen bedrieglijke innerlijke wereld te weerspiegelen, gemakkelijker de verborgen leugens en fantasieën bij hun slachtoffers uitlokken. Weer anderen laten ons onszelf volledig afsluiten. Waarom de ene man het verlangen zou moeten bezielen om toe te geven en een ander het verlangen om weerstand te bieden, is een van de mysteries van menselijke relaties en contact. Waarom vullen bepaalde persoonlijkheden elkaar aan en versterken ze elkaar terwijl andere botsen en elkaar vernietigen? De psychoanalyse heeft nieuwe inzichten gegeven in die vreemde menselijke relaties en bezigheden.

Een weg banen voor de waarheid

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de techniek van het zogenaamde waarheidsserum (de populaire naam voor narco-analyse) ontwikkeld om soldaten te helpen die waren bezweken onder de spanning van de strijd. Door middel van narco-analyse, via injecties met kalmerende middelen, konden ze de hyper-emotionele en traumatische momenten van hun oorlogservaringen, die hen tot acute angstneurose hadden gedreven, herinneren en onthullen. Geleidelijk aan werd een bruikbare mentale eerste-hulp-techniek ontwikkeld

die het onbewuste hielp zijn geheimen te onthullen, terwijl de patiënt onder invloed van het verdovende middel was.

Hoe werkt het waarheidsserum? Het principe is eenvoudig: na een injectie is de geest in een soort halfslaap niet in staat zijn geheimen te beheersen. Hij kan ze laten glijpen uit de verborgen reservoirs van frustratie en verdringing in de halfbewuste geest. In bepaalde gevallen van acute angst kan een dergelijke gedwongen provocatie de angsten en druk verlichten die tot instorting hebben geleid. Maar narco-analyse werkt vaak niet. Soms heeft de geest van de patiënt een hekel aan deze chemische inmenging en gedwongen interventie en een dergelijke situatie belemmert vaak de weg voor diepere en meer bruikbare psychotherapie.

De angst voor onverwachte mentale inmenging en dwang kan pathologisch van aard zijn. Toen ik mijn concept van menticide en hersenspoeling voor het eerst publiceerde, ontving ik tientallen brieven en telefoontjes van mensen die ervan overtuigd waren dat een externe persoon hen probeerde te beïnvloeden en hun gedachten te sturen. Deze vorm van "mentale indringingswaan" kan het vroege stadium zijn van een ernstige psychose waarin het slachtoffer al teruggevallen is tot primitieve magische gevoelens. In deze toestand wordt de hele buitenwereld gezien en gevoeld als deelnemend aan wat er in het hoofd van het slachtoffer omgaat. Er is als het ware geen echt besef van de grenzen tussen "ik", de persoon en de wereld. Zulke door angst geteisterde mensen zijn voortdurend in doodsangst omdat ze zich het slachtoffer voelen van vele mysterieuze invloeden, die ze niet kunnen controleren of aankunnen; ze voelen zich voortdurend bedreigd. Psychologisch gezien kan hun angst voor indringing van buitenaf gedeeltelijk worden verklaard als een angst voor het binnendringen van hun eigen fantasieën van binnenuit, vanuit het onbewuste. Ze zijn bang voor hun eigen verborgen, onbewuste, gedachten die ze niet langer kunnen controleren.

Het zou een enorme simplificatie zijn om op al dergelijke gevoelens van mentale vervolging een gemakkelijk psychiatrisch label te plakken, want er is veel echte, externe mentale druk in onze wereld en er zijn veel volkomen normale mensen die zich voortdurend bewust zijn van en gestoord worden door het spervuur van prikkels die op hun geest zijn gericht via propaganda, advertenties, radio, televisie, de films, de kranten, alle brabbelende maniakken wiens stemmen nooit stoppen. Deze mensen lijden omdat een koude, mechanische, schreeuwende wereld voortdurend op de deuren van hun geest klopt en hun gevoelens van privacy en persoonlijke integriteit verstoort.

Verder is het de vraag of de medicijnen die in het waarheidsserum worden gebruikt, altijd het gewenste effect hebben en de patiënt dwingen de innerlijke waarheid te vertellen. Experimenten uitgevoerd aan de Yale University in 1951 ([J.M. MacDonald](#)) op negen personen die intraveneuze injecties van natriumamytal kregen - het zogenaamde waarheidsserum - lieten interessante resultaten zien, die ertoe neigden ons vertrouwen in dit medicijn te verzwakken.

Elk van de patiënten was voorafgaand aan de injectie een vals verhaal gesuggereerd over een historische periode waarover hij zou worden ondervraagd. De onderzoekers kenden zowel het ware als het valse verhaal. Laat me uit het rapport citeren: "Het is van belang dat de drie proefpersonen die als normaal werden gediagnosticeerd, hun [suggestie] verhalen behielden. Van de zes proefpersonen, die als neurotisch werden gediagnosticeerd, onthulden twee prompt het waargebeurde verhaal; twee maakten gedeeltelijke bekentenissen, bestaande uit een complex patroon van fantasie en waarheid; één communiceerde wat hoogstwaarschijnlijk een fantasie was als waarheid; en de ene obsessief-compulsieve persoon handhaafde zijn dekmantel, behalve één parapraxie [foutieve of blunderende actie]."

In verschillende gevallen hebben Amerikaanse rechtbanken geweigerd de resultaten van waarheidsserum-tests als bewijs toe te laten, grotendeels op basis van psychiatrische overtuiging dat de waarheidsserum-behandeling een verkeerde naam heeft; dat narco-analyse in feite geen garantie is om de waarheid te achterhalen. Het kan zelfs worden gebruikt als een dwangdreigement in gevallen waarin slachtoffers zich niet bewust zijn van de beperkte werking ervan.

Nog een ander gevaar, dat nauwer verband houdt met ons onderwerp, is dat een rechercheur zijn eigen gedachten en gevoelens kan opwekken en overbrengen aan zijn slachtoffer. Het waarheidsserum kan er dus voor zorgen dat de patiënt met een zwak ego zwicht voor de synthetisch geïnjecteerde gedachten en interpretaties van de interventionist op precies dezelfde manier waarop het slachtoffer van hypnose de suggesties kan overnemen die door de hypnotiseur zijn geïmplantéerd.

Bovendien houdt deze methode van inquisitie door drugs enig fysiek gevaar in. Ik heb zelf gevallen van trombose zien ontstaan als gevolg van intraveneuze medicatie van barbituraten.

Experimenten met mescaline, die dertig jaar geleden [in de jaren twintig] begonnen, zijn ineens weer in de mode. [Aldous Huxley](#) beschreef in zijn recente boek *THE DOORS OF PERCEPTION* het kunstmatige chemische paradijs dat hij ervoer na het innemen van de drug (ook bekend als [peyote](#)). Het kan allerlei plezierige, subjectieve symptomen opwekken, maar deze hebben niettemin een bedrieglijk karakter. Ik wil geen klinische discussie beginnen met een andere auteur, maar iemands eigen euforische extatische reacties op mescaline zijn niet noodzakelijk dezelfde als die andere mensen ervaren. Mescaline is gevaarlijk spul als het niet onder medische controle wordt gebruikt. En trouwens, waarom wil meneer Huxley "kunstmatige hemelen" verkopen?

Er schuilt een zeer ernstig maatschappelijk gevaar in al deze methoden van chemische indringing in de geest. Het is waar dat ze kunnen worden gebruikt als een zorgvuldig

hulpmiddel bij psychotherapie, maar ze kunnen ook angstaanjagende controle-instrumenten zijn in de handen van mannen met een overweldigende drang naar macht.

Bovendien versterken ze meer dan ooit in ons "aspirine-tijdperk" de fictie dat we wondermiddelen moeten gebruiken om vrijwerkende vertegenwoordigers te worden. De propaganda voor chemische opgetogenheid, voor kunstmatige extase en pseudo-nirvanische ervaring bevat een uitnodiging aan mannen om chemisch afhankelijk te worden. Chemisch afhankelijk zijn zwakke mensen die door elke tirannieke politieke machthebber kunnen worden gebruikt. De feitelijke propaganda die wordt gevoerd onder huisartsen, die behandeling met allerlei soorten angsten en psychische stoornissen met nieuwe medicijnen gebruiken, heeft dezelfde soort gevaarlijke implicaties.

De leugendetector

Hypnose en narco-analyse zijn slechts twee van de huidige apparaten die kunnen worden misbruikt als instrumenten voor gedwongen inbraak in het denken. De leugendetector, die al is gebruikt als een hulpmiddel voor mentale intimidatie, is een andere. Dit apparaat, nuttig voor psycho-biologische experimenten, kan aangeven - door nauwkeurig de veranderingen in de psycho-galvanische reflex op te schrijven - dat het menselijke proefkonijn, dat wordt onderzocht, emotioneler reageert op bepaalde vragen dan op andere. Het is waar dat deze overdreven reactie de reactie kan zijn op het vertellen van een leugen, maar het kan ook de reactie van een onschuldig persoon zijn op een met emoties beladen situatie of zelfs op een toegenomen angst voor onterechte beschuldiging.

De interpersoonlijke processen tussen verhoorder en proefpersoon hebben net zoveel invloed op de emotionele reacties en de veranderingen in de galvanische reflex als gevoelens van innerlijke schuld en verwarring. Dit experiment wijst alleen op innerlijke onrust en verborgen repressie, met al hun twijfels en dubbelzinnigheden.

Het is in feite geen leugendetector, hoewel het als zodanig wordt gebruikt (D. MacDonald). In feite kunnen de pathologische leugenaar en de psychopathische, gewetenloze, persoonlijkheid minder op dit experiment reageren dan normale mensen. De leugendetector zal eerder een dwangmiddel worden in de handen van mannen die meer op zoek zijn naar krachtige magie in elk instrument dan naar een middel om de waarheid te achterhalen. Als gevolg hiervan kunnen zelfs de onschuldigen voor de gek worden gehouden om een valse bekentenis af te leggen.

De therapeut als dwangmiddel

Medische therapie en psychotherapie zijn de subtiele wetenschappen van menselijke begeleiding in perioden van fysieke en emotionele stress. Net zoals opleiding de alerte, goed geplande deelname van zowel student als docent vereist, zo vereist succesvolle psychotherapie de alerte, goed geplande deelname van zowel patiënt als arts. En net

zoals educatieve opleiding, onder speciale omstandigheden, kan ontaarden in dwangmatig temmen, zo kan therapie ontaarden in het opleggen van de wil van de dokter aan zijn patiënt. De arts hoeft zelf niet eens door te hebben dat dit gebeurt. Het misbruik van therapie kan zich uiten in de onderwerping van de patiënt aan het standpunt van de arts of in de ontwikkeling van een te grote afhankelijkheid van de patiënt van zijn therapeut. Een dergelijke afhankelijkheid, en zelfs een grotere behoefte aan afhankelijkheid, kan zich niet alleen ver buiten de gebruikelijke limieten uitstrekken, maar kan zelfs voortduren nadat de therapie zijn beloop heeft gehad.

Ik heb kwakzalvers gezien wiens enige kennis was waar ze hun banken konden kopen. Door zichzelf psychoanalytici te noemen, konden ze hun eigen behoefte bevredigen om het leven van anderen te leven. Uiteindelijk zal de wet normen moeten vaststellen die deze gevaarlijke indringers uit de psychotherapeutische praktijk kunnen houden. Maar zelfs de eerlijke, gewetensvolle therapeut heeft te maken met een ernstig moreel probleem. Zijn beroep zelf moedigt hem voortdurend aan, verplicht hem zelfs, om zijn patiënten tijdelijk van hem afhankelijk te maken, en dit kan een beroep doen op zijn eigen behoefte aan betekenis en macht. Hij moet zich voortdurend bewust zijn van de impact die zijn uitspraken en conclusies hebben op zijn patiënten, die vaak vol onzorg luisteren naar de dokter die voor hen de alwetende magiër is. De therapeut moet deze onderdanige houding bij zijn patiënten niet aanmoedigen - hoewel het in sommige behandelingsfasen de therapie zal helpen - want goede psychotherapie is erop gericht de mens op te voeden tot vrijheid en volwassenheid en niet tot conforme onderwerping.

De beoefenaars van psychologie en psychiatrie zijn zich nu veel meer bewust van de verantwoordelijkheid die hun beroep hen oplegt dan ooit tevoren. De instrumenten van de psychologie zijn gevaarlijk in de handen van de verkeerde mannen.

Moderne onderwijsmethoden kunnen in therapie worden toegepast om het brein van de mens te stroomlijnen en zijn meningen te veranderen, zodat zijn denken in overeenstemming is met bepaalde ideologische systemen. Geneeskunde en psychiatrie kunnen meer en meer betrokken raken bij politieke strategie, zoals we hebben gezien bij de strategie van hersenspoeling, en om deze reden moeten psychologen en psychiaters zich meer bewust worden van de aard van de wetenschappelijke instrumenten die ze gebruiken.

De nadruk op therapeutische technieken, op studenten die alle feiten en kneepjes van het vak kennen, de te grote nadruk op psychotherapeutische diploma's en labels leiden de feitelijke therapie naar conformisme en rationalisatie van principes die in contrast staan met de persoonlijke gevoeligheid die nodig is. Ons kritisch en rationeel vermogen kan destructief zijn en onze fundamentele twijfels en ambivalenties, geboren uit tragische wanhoop, kan die schepper van menselijke gevoeligheid, vernietigen of verhullen.

Het gevaar van moderne psychotherapie (en psychiatrie) is de neiging om menselijke intuïtie en empathie te formaliseren en om emotie en spontaniteit te abstraheren. Het is een contradictie om te proberen liefde en schoonheid te mechaniseren. Als dit mogelijk zou zijn, zouden we ons in een wereld bevinden waar geen inspiratie en extase is, maar alleen koud begrip.

Elke menselijke relatie kan voor de verkeerde of de juiste doeleinden worden gebruikt en dit geldt in het bijzonder voor de relatie van subtiele onbewuste banden die bestaan tussen psychotherapeut en patiënt. Deze stelling geldt evenzeer voor de geneeskunde in het algemeen; ook de chirurg gedijt op sterke banden met zijn patiënten en hun bereidwillige onderwerping aan zijn chirurgische technieken. Ervaringen in therapie hebben ons geleerd dat een gebrekkige techniek de patiënt het gevoel kan geven vast te lopen. Soms hebben patiënten het gevoel dat ze in slaafse onderwerping aan de dokter moeten blijven leven. Ik heb hele families en sekten zien zweren bij zulke moderne medicijnmannen.

Geen wonder dat een degelijk psychoanalytisch onderricht van de therapeut vereist dat hij toegeeft dat hij jarenlang technieken heeft gebruikt die hij op het punt staat op anderen toe te passen, zodat hij, gewapend met kennis van zijn eigen ondeugdelijke onbewuste behoeften, niet zal proberen zijn beroep te gebruiken om het leven van andere mensen te beheersen.

Verschillende psychologische instanties, met hun verschillende psychologische concepten en technieken, zoals gezinsbegeleiding, religieuze begeleiding, managementbegeleiding, enzovoort, kunnen gemakkelijk worden misbruikt als machtsmiddelen. De goede wil die mensen investeren in hun leiders, artsen en bestuurders is enorm en kan als wapen tegen hen worden gebruikt. Zelfs moderne hersenchirurgie voor het genezen van de geest zou door moderne dictators kunnen worden misbruikt om zombies van hun concurrenten te maken. De psychologie zelf kan de neiging hebben om de geest te standaardiseren, en de neiging van verschillende psychologiescholen om de nadruk te leggen op orthodoxie, vergroot ongewild de kans op mentale dwang. ("Als je mijn magisch nonsens-jargon niet spreekt, moet ik je daarbij bepalen.") Het is gemakkelijker om het denken van anderen te manipuleren dan dit te vermijden.

Een vrije samenleving geeft haar burgers het recht om als vrije vertegenwoordigers op te treden. Tegelijkertijd legt het hen de verantwoordelijkheid op voor het behoud van hun vrijheid, zowel mentaal als politiek. Als we door het gebruik van moderne medische, chemische en mechanische technieken voor mentale inmenging het vermogen van de mens om op eigen initiatief te handelen verminderen, ondermijnen we onze eigen overtuigingen en verzwakken we ons vrije systeem. Net zoals er sprake is van een opzettelijke politieke hersenspoeling, kan er een suggestieve inmenging zijn die zich voordoet onder de naam gerechtigheid of therapie. Dit is misschien minder opdringerig dan de opzettelijke totalitaire aanval, maar het is niet minder gevaarlijk.

Medicatie tot onderwerping is een bestaand gegeven. De mens kan zijn kennis van de geest van een medemens niet gebruiken om hem te helpen, maar om hem te kwetsen en te verzanden. De goochelaar kan zijn macht vergroten door de ongerustheid en angsten van zijn slachtoffer te vergroten, door zijn afhankelijkheidsbehoeften uit te buiten en door zijn schuld- en minderwaardigheidsgevoelens op te wekken.

Medicijnen en medische technieken kunnen worden gebruikt om van de mens een onderdanig en conformerend wezen te maken. Hier moeten we rekening mee houden om hem echt gezond en vrij te kunnen maken.

4. WAAROM ZWICHTEN ZIJ? DE PSYCHODYNAMIEK VAN EEN VALSE BEKENTENIS

Is er een brug van het concept van Pavloviaanse conditionering naar een dieper psychologisch begrip? Alleen bij die Pavloviaanse theoretici die de moderne dieptepsychologie ontkennen bestaat er een conflict tussen concepten. Pavlov zelf erkende de aanwezigheid van diepere, verborgen motivaties in de mens en de beperkingen van zijn studie van dierlijk gedrag.

Het is onze taak om terug te gaan naar de gehersenspoelde en ons af te vragen: hoe kunnen we beter begrijpen wat er met hem is gebeurd? Wat waren de Pavloviaanse omstandigheden en wat waren de innerlijke motivaties om toe te geven aan gedwongen politieke manipulatie van het denken? Was het lafheid, was het een gevangenispsychose, was het het algemene verlies van mentaal uithoudingsvermogen in onze wereld?

In de volgende observaties en ervaringen hoop ik gebruik te maken van het klinische inzicht dat werkelijk wordt verschaft door de moderne dieptepsychologie.

De van streek geraakte filosoof

Op een dag in 1672 moest de eenzame filosoof van de rede, [Spinoza](#), met geweld worden tegengehouden door zijn vrienden en burens. Hij wilde de straat op rennen en zijn verontwaardiging schreeuwen tegen het gepeupel dat zijn goede vriend [Johan de Witt](#), nobel staatsman van de Nederlandse Republiek, die valselijk van verraad was beschuldigd, had vermoord. Maar weldra kalmeerde hij en trok hij zich terug in zijn kamer waar hij, zoals gewoonlijk, optische lenzen aardde volgens een dagelijkse en tot nu toe ononderbroken routine.

Terwijl hij aan het werk was, dacht hij terug aan zijn eigen gedrag, dat niet rationeler of verstandiger was geweest dan het gedrag van de oproerkraai die De Witt had gedood. Het was toen dat Spinoza het bestaan realiseerde van het emotionele beest dat verborgen is onder de menselijke rede en dat, wanneer het wordt gewekt, op een moedwillige en destructieve manier kan handelen en duizenden rechtvaardigingen en excuses voor zijn gedrag kan oproepen.

Want, zoals Spinoza aanvoelde, en zoals later werd ontdekt, zijn mensen niet de rationele wezens die ze denken te zijn. In het onbewuste, dat enorme pakhuis van diep begraven herinneringen, emoties en streven, liggen vele irrationele verlangens, die voortdurend de bewuste handelingen beïnvloeden. We worden allemaal tot op zekere hoogte geregeerd door deze verborgen tiran en door het conflict tussen onze rede en onze emoties.

In de mate dat we het slachtoffer zijn van ongecontroleerde onbewuste driften, in die mate kunnen we kwetsbaar zijn voor mentale manipulatie. En hoewel er een huiveringwekkende

fascinatie schuilt in het idee dat onze mentale weerstand relatief zwak is, dat juist die eigenschap die de ene mens van de andere onderscheidt - het individuele "ik" - door psychologische druk ingrijpend kan worden veranderd, zijn dergelijke transformaties slechts uitersten van een proces dat we in het normale leven aantreffen.

Door gesystematiseerde suggestie, subtiele propaganda en meer openlijke massahypnose, verandert in elke samenleving de menselijke geest dagelijks in zijn uitingen. Reclame verleidt de democratische burger tot het kwakzalverij of tot het gebruiken van het ene merk zeep in plaats van het andere. Onze wens om dingen te kopen wordt voortdurend gestimuleerd. Campagnevoerende politici proberen ons zowel door hun glamour als door hun programma's te beïnvloeden. Mode-experts hypnotiseren ons in periodieke veranderingen van onze normen van schoonheid en goede smaak.

In gevallen van menticide is deze aanval op de integriteit van de menselijke geest echter directer en met voorbedachte rade. Door te spelen met het irrationele kind dat verborgen ligt in het onbewuste en door het interne conflict tussen rede en emotie aan te scherpen, kan de inquisiteur zijn slachtoffers tot verachtelijke overgave brengen.

Alle slachtoffers van opzettelijke menticide, de krijgsgevangenen in Korea, de gevangengenomen "verraders" van de dictatoriale regimes van de landen van het IJzeren Gordijn, de slachtoffers van de nazi-terreur tijdens de Tweede Wereldoorlog, zijn mensen wier manier van leven plotseling en drastisch was veranderd. Ze waren uit hun huizen, hun families, hun vrienden gerukt en in een angstaanjagende, abnormale atmosfeer gegooid. Juist de vreemdheid van hun omgeving maakte hen kwetsbaarder voor elke aanval op hun waarden en standpunten. Wanneer de dictator de psychologische behoeften van zijn slachtoffer uitbuit in een bedreigende, vijandige en onbekende wereld, zal er vrijwel zeker een instorting volgen.

De prikkeldraad-ziekte

Al tijdens de Eerste Wereldoorlog konden bij krijgsgevangenen merkwaardige mentale reacties, mengelingen van apathie en woede, worden waargenomen als een defensieve aanpassing tegen de ontberingen van het gevangenisleven, de verveling, de honger, het gebrek aan privacy, de voortdurende onzekerheid. De Koreaanse Oorlog voegde aan deze situatie de grotere wreedheid van de vijand toe, de langdurige angst voor de dood, ondervoeding, ziekten, systematische aanvallen op het denken van de gevangene, het gebrek aan sanitaire voorzieningen en het ontbreken van alle menselijke waardigheid.

Vaak kon verbetering worden verzekerd door acceptatie van de totalitaire ideologie. De psychologische druk leidde niet alleen tot verwikkeling met de vijand, maar veroorzaakte ook wederzijds wantrouwen bij de gevangenen.

Zoals ik al heb beschreven, begint de prikkeldraad-ziekte met de aanvankelijke apathie en wanhoop van alle gevangenen. Er is passieve overgave aan het lot. In feite kunnen mensen aan zo'n wanhoop sterven; het is alsof alle weerstand weg is. Allesbehalve afstandelijk en apathisch zijn, was zelfs gevaarlijk in een kamp waar de vijand met je wilde debatteren en argumenteren om je mentale weerstand te doorbreken. Daardoor ontstond een vicieuze cirkel van apathie, niet denken, dingen loslaten, een overgave aan een compleet zombie-achtig bestaan van mechanische afhankelijkheid van de omstandigheden. Elk teken van woede en alertheid kon door de vijand keihard worden afgestraft; daarom vinden we die plotselinge woedeaanvallen niet. Die werden wel waargenomen in de eerdere krijgsgevangenkampen tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

Resultaten van psychologische tests van de bevrijdde soldaten uit de Koreaanse krijgsgevangenen kampen zouden erop kunnen wijzen dat deze defensieve apathie en terugtrekking in afgezonderde afhankelijkheid waarschijnlijk in bijna alle kampen te vinden was. Maar nadat ze weer in een normale omgeving waren gebracht, keerden de alertheid en activiteit vrij snel terug, zelfs na twee of drie dagen. De weinigen die angstig, apathisch en zombie-achtig bleven, behoren tot het lange hoofdstuk van oorlogs- en gevechtsneuroses (Strassman).

Wat zijn enkele van de factoren die een man tot een verrader van zijn eigen overtuigingen, een informant, een biechtvader van gruwelijke misdaden of een schijnbare handlangers kunnen maken?

Het moment van plotselinge overgave

Verschillende slachtoffers van de nazi-inquisitie hebben mij verteld dat het moment van overgave plotseling en tegen hun wil plaatsvond. Dagenlang hadden ze de woede van hun ondervragers onder ogen gezien en toen vielen ze plotseling uit elkaar. "Oké, oké, je kunt alles hebben wat je wilt."

En toen kwamen uren van wroeging, van vastberadenheid, van een wanhopige wens om terug te keren naar hun vorige positie van stevig verzet. Ze wilden uitroepen: "Vraag me niets anders. Ik geef geen antwoord." En toch was er iets in hen, dat conformeren, meegaand wezen, diep in ons allemaal verborgen, was in beweging gekomen.

Deze plotselinge overgave gebeurde vaak na een onverwachte beschuldiging, een schok, een vernedering die bijzonder pijn deed, een straf die brandde, een verrassende logica in de vraag van de inquisiteur, die niet kon worden weerlegd. Ik herinner me een eigen ervaring die het effect van zo'n verrassing illustreerde.

Na mijn ontsnapping uit een nazi-gevangenis in bezet Nederland, kon ik via Vichy-Frankrijk het neutrale Zwitserland bereiken. Toen ik aankwam werd ik in een gevangenis

gezet waar ik aanvankelijk nogal vriendelijk werd behandeld. Na drie dagen werd mij echter het recht, als een officier, op een toevluchtsoord ontzegd en kreeg ik te horen dat ik terug naar Vichy-Frankrijk zou worden gedeporteerd. Aan deze informatie voegden mijn cipiers spottend de opmerking toe dat ik blij moest zijn dat ik niet terug naar de Duitsers zou worden gebracht.

Toen ik vertrok om naar de grens te worden vervoerd, werd mij gevraagd een papier te ondertekenen waarin stond dat al mijn bezittingen (die me tijdens mijn gevangenschap waren afgenomen) waren teruggegeven. Ik weigerde te tekenen omdat een paar dingen - op zich onbelangrijk, maar van grote emotionele waarde voor mij - niet waren opgenomen in het pakket dat mijn cipiers me overhandigden. Een van de bewakers keek me minachtend aan, de tweede tikte ongeduldig met zijn voet en eiste herhaaldelijk dat ik het papier zou ondertekenen. De derde schold en snaterde in voor mij totaal onverstaanbaar Frans. Ik bleef standvastig in mijn weigering.

Plotseling begon een van mijn officieren me in het gezicht te slaan en af te ranselen. Overweldigd door verbazing dat ze zo woedend zouden zijn over een kleinigheid, gaf ik me over en tekende het papier. (Vanuit de Vichy-gevangenis waar ik naartoe werd gestuurd, mocht ik een protestbrief schrijven aan de Zwitserse regering. Ik heb nog steeds de officiële verontschuldiging die ik heb ontvangen.)

Deze plotselinge stemmingsverandering, van uitdagend verzet naar die van onderwerping, moet worden verklaard door de onbewuste uitwerking van contrasterende gevoelens. Bewust zeggen we tegen onszelf dat we sterk moeten zijn, maar diep van binnen is er het verlangen om toe te geven en te gehoorzamen aan degenen die ons belemmeren en ons gedrag beïnvloeden. In de psychologie wordt dit beschreven als de aangeboren ambivalentie van alle gevoelens.

De noodzaak om te bezwijken

Het vocabulaire van psychopathologie bevat veel verfijnde termen voor de wens om te bezwijken voor mentale druk, zoals "wens om terug te vallen", "afhankelijkheidsbehoefte", "mentaal masochisme", "onbewuste doodswens" en vele andere. Voor onze doeleinden is het echter voldoende te stellen dat elk individu twee tegengestelde behoeften heeft die tegelijkertijd werken: de behoefte om onafhankelijk te zijn om zichzelf te zijn; en de noodzaak om NIET zichzelf te zijn, helemaal NIET iemand te zijn, om NIET mentale druk te weerstaan.

De behoefte om onopvallend te zijn, te verdwijnen en opgeslokt te worden door de samenleving is een veelvoorkomende behoefte. In zijn eenvoudigste vorm kunnen we het overall om ons heen zien als een neiging tot conformeren. Onder normale omstandigheden wordt de behoefte aan anonimiteit gecompenseerd door de behoefte aan individualiteit. De mentaal gezonde persoon is iemand die de fijne lijn tussen deze kan bewandelen.

Maar in de angstaanjagende, eenzame situaties waarin de slachtoffers van mentale terreur zich bevinden - situaties die de kenmerken van een nachtmerrie hebben, vol gevaren die zo enorm zijn dat ze niet kunnen gegrepen of begrepen worden, omdat er niemand is om uit te leggen of gerust te stellen - wordt de wens naar bezwijken, loslaten, er niet zijn, bijna onweerstaanbaar.

Deze ervaring werd door veel concentratiekampslachtoffers gemeld. Ze waren het kamp binnengekomen met een onbeantwoorde vraag in hun hoofd: 'Waarom is mij dit allemaal overkomen?' Hun behoefte aan een gevoel van richting, aan een gevoel van doel en betekenis was onbevredigd, en daarom konden ze hun persoonlijkheid niet behouden. Ze laten zich gaan in wat de [psychopathologie](#) een "depersonalisatiesyndroom" noemt, een algemeen gevoel van de volledige controle over zichzelf en hun eigen bestaan te hebben verloren. Wat Pavloviaanse conditionering kan doen bij het toepassen van kunstmatige verwarring, kan ook worden gedaan door één schokkende ervaring. "Waarvoor?" vroegen ze zich af. "Wat is de betekenis van al dit lijden?" En geleidelijk zonken ze dof weg in die verlamde staat van semi-vergetelheid die we depressie noemen: de zelfdestructieve behoeften nemen het over.

De nazi's waren slim en gewetenloos in het profiteren van deze noodzaak om te bezwijken. De vernedering van het leven in de concentratiekampen, de herhaalde suggestie dat de geallieerden zo goed als verslagen waren, ze spanden samen om de gevangenen ervan te overtuigen dat er geen einde zou komen aan dit zinloze lijden, geen zegevierend einde van de oorlog, geen toekomst voor hun leven. Het verlangen om te bezwijken, toe te geven, wordt bijna onoverkomelijk wanneer een man voelt dat het afschuwelijke marginale bestaan van dat moment iets blijvends is, dat hij niet naar een persoonlijker doel kan kijken, dat hij zich voor altijd aan dit afstompende, vernederende leven moet aanpassen.

Op het moment dat geloof en hoop verdwijnen, stort de mens in. Er zijn tragische verhalen van slachtoffers van concentratiekampen die al hun verwachtingen hadden gevestigd op het idee dat de bevrijding zou komen met Kerstmis 1944, en hun hele bestaan op die datum hadden gericht. Toen het voorbij was en ze nog steeds opgesloten zaten, stortten velen van hen gewoon in en stierven.

Deze neiging tot bezwijken dient tevens als bescherming tegen gevaar. Het slachtoffer lijkt te denken: "Als mijn folteraar me niet opmerkt, zal hij me met rust laten." En toch leidt dit gevoel van anonimiteit, dit gevoel van het verliezen van je persoonlijkheid, van nutteloos, onopgemerkt en ongewenst te zijn, ook tot depressie en apathie. De behoefte van de mens om een individu te zijn kan nooit volledig worden uitgeroeid.

De behoefte aan gezelschap

Er is onvoldoende aandacht besteed aan de psychologie van eenzaamheid, met name aan de implicaties van gedwongen isolatie van gevangenen. Wanneer de zintuiglijke prikkels van het dagelijks leven worden weggenomen, kan de hele persoonlijkheid van de mens veranderen. Sociale omgang, ons voortdurende contact met onze collega's, ons werk, de kranten, stemmen, verkeer, onze dierbaren en zelfs degenen die we niet mogen, het is allemaal dagelijkse voeding voor onze zintuigen en geest. We selecteren wat we interessant vinden, verwerpen wat we niet willen absorberen.

Elke dag leeft elke burger in vele kleine werelden van uitwisseling van voldoening, lichte afschuw, aangename ervaringen, irritaties, geneugten. En hij heeft deze prikkels nodig om hem alert te houden. Uur na uur integreert de werkelijkheid, in samenwerking met ons geheugen, de miljoenen feiten in ons leven door ze steeds weer te herhalen.

Zodra de mens alleen is, afgesloten van de wereld en van het nieuws over wat er gaande is, wordt zijn mentale activiteit vervangen door heel andere processen. Lang vergeten angsten komen aan de oppervlakte, lang verdrongen herinneringen kloppen van binnenuit op zijn geest. Zijn fantasieën begint zich te ontwikkelen en neemt gigantische proporties aan. Hij kan zijn fantasieën niet evalueren of toetsen aan de gebeurtenissen van zijn gewone dagen, en zeer binnenkort kunnen ze er bezit van nemen.

Ik herinner me heel duidelijk mijn eigen fantasieën in de tijd dat ik in een nazi-gevangenis zat. Het was bijna onmogelijk voor mij om mijn depressieve gedachten van hopeloosheid te beheersen. Ik moest mezelf keer op keer voorhouden: "Denk, denk. Houd je zintuigen alert; geef niet toe." Ik probeerde al mijn psychiatrische kennis te gebruiken om mijn geest in een staat van ontspannen mobilisatie te houden en vele dagen voelde ik dat het een verloren strijd was.

Sommige experimenten hebben aangetoond dat mensen die, zelfs voor een zeer korte tijd, verstoken zijn van ALLE zintuiglijke prikkels (geen aanraking, geen gehoor, geen geur, geen zicht) snel in een soort hallucinatoire hypnotische toestand vervallen. Afzondering van de veelheid aan indrukken die ons normaal gesproken vanuit de buitenwereld bombarderen, creëert vreemde en angstaanjagende symptomen. Volgens Heron, die experimenten uitvoerde met een groep studenten aan de McGill University door elke student in zijn eigen pikdonkere, geluiddichte kamer te plaatsen, geventileerd met gefilterde lucht, en zijn handen in zware leren wanten en zijn voeten in zware laarzen, "gaan beetje bij beetje hun hersens dood of verliezen de controle." Zelfs in vierentwintig uur van zo'n extreem zinnelijk isolement worden alle horrorfantomen van de kindertijd gewekt en verschijnen er verschillende pathologische symptomen. Ons instinct van nieuwsgierigheid vereist voortdurende voeding; als het niet tevreden is, worden de interne honden van de hel gewekt.

De in isolatie gehouden gevangene, hoewel zijn isolement lang niet zo extreem is als in de laboratoriumtest, ondergaat ook een ernstige mentale verandering. Zijn bewakers en inquisiteurs worden steeds meer zijn enige bron van contact met de werkelijkheid. Met die prikkels heeft hij nog meer nodig dan brood. Geen wonder dat hij geleidelijk een eigenaardige onderdanige relatie met hen ontwikkelt. Hij wordt niet alleen getroffen door zijn isolement van sociale contacten, maar ook door seksuele uithongering.

De latente afhankelijkheidsbehoeften, die diep in alle mannen schuilen, maken hem bereid zijn bewaker als vervangende vaderfiguur te accepteren. De inquisiteur mag dan wreed en beestachtig zijn, alleen al het feit dat hij het bestaan van zijn slachtoffer erkent, geeft de gevangene het gevoel dat hij een beetje genegenheid heeft ontvangen. Wat kan er dan een conflict ontstaan tussen de traditionele loyaliteiten van een man en deze nieuwe! Er zijn maar een paar persoonlijkheden die zo volledig zelfvoorzienend zijn dat ze de behoefte kunnen weerstaan om te zwichten om wat menselijk gezelschap te vinden, om de ondraaglijke eenzaamheid te overwinnen.

Tijdens de wereldoorlogen leden gevangenen aanvankelijk aan een eigenaardige, brandende heimwee die al prikkeldraad-ziekte werd genoemd. Herinneringen aan moeder, thuis en familie zorgden ervoor dat de soldaten zich weer met hun babytijd identificeerden, maar naarmate ze meer gewend raakten aan het leven in de gevangenis, creëerden gedachten aan thuis en familie ook positieve waarden en hielpen ze het leven in de gevangenis minder schrijnend te maken.

Zelfs de gevangene die niet geïsoleerd wordt gehouden, kan zich eenzaam voelen in de ongeorganiseerde massa gevangenen. Zijn medegevangenen kunnen net zo gemakkelijk zijn vijanden worden als zijn vrienden. Zijn haat tegen zijn bewakers kan worden verdreven en worden gekeerd tegen degenen die met hem gevangen zitten. In plaats van de vijand te verdenken, kan het slachtoffer achterdochtig worden jegens zijn metgezellen in ellende.

In de nazi-concentratiekampen en de Koreaanse krijgsgevangenen kampen ontwikkelde zich vaak een soort massale paranoia. De eenzaamheid nam toe doordat de gevangenen zich door achterdocht en haat van elkaar afsloten. Dit wantrouwen werd aangemoedigd door de bewakers. Ze suggereerden voortdurend aan hun slachtoffers dat niemand om hen gaf en dat niemand zich zorgen maakte over wat er met hen gebeurde. "Je bent alleen. Je vrienden aan de buitenkant weten niet of je nog leeft of dood bent. Het kan je medegevangenen niet eens schelen." Zo werd elke toekomstverwachting de kop ingedrukt en de daaruit voortvloeiende onzekerheid en hopeloosheid werd ondraaglijk. Toen zaaiden de bewakers argwaan en verspreidden angstaanjagende geruchten: "Je bent hier omdat die mensen die jij je vrienden noemt je hebben verraden. Je vrienden hier hebben tegen je geschreeuwd. Je vrienden aan de buitenkant hebben je in de steek gelaten." Het inspelen op zijn oude loyaliteit, hem het gevoel geven dat hij verlaten en alleen is, dwingen hem tot onderwerping en instorten.

De keren dat ik zelf aarzelde en gedachten koesterde over het aansluiten bij de oppositie, vonden altijd plaats na perioden van extreme eenzaamheid en diepgewortelde verlangens naar gezelschap. Op zulke momenten kan de cipier of vijand een vervangende vriend worden.

Chantage door overbelastende schuldgevoelens

Diep in ons allemaal liggen verborgen schuldgevoelens, onbewuste schuldgevoelens, die onder extreme stress aan de oppervlakte kunnen komen. De strategie van het opwekken van schuldgevoelens is het oudste instrument van de moeder om dominantie over de zielen van haar kinderen te krijgen. Haar waarschuwendende en beschuldigende vinger geven haar een magische kracht over hen en helpen om diepgewortelde schuldgevoelens te creëren die hun hele volwassen leven kunnen voortduren. Als we kinderen zijn, zijn we afhankelijk van onze ouders en om deze reden hebben we een hekel aan hen. We kunnen verborgen destructieve wensen koesteren tegen degenen die het dichtst bij ons staan, en schuldgevoelens hebben over deze wensen. Diep in het onbewuste van de mens is de wetenschap begraven dat hij vijandige fantasieën heeft gehad en dat hij zich in zijn vijandige fantasieën in staat achtte tot het begaan van vele misdaden.

[Theodore Reik](#) heeft onze aandacht gevestigd op de onbekende primitieve moordenaar, waarvan men aanneemt dat hij in ons allemaal zit, wiens dwang om te bekennen en te worden gestraft makkelijk kan worden uitgelokt onder omstandigheden van terreur en depressie.

Dit concept van verborgen vijandigheid en vernielzucht is voor de leek vaak moeilijk te accepteren. Maar denk eens even na over de populariteit van het detectiveverhaal. We kunnen onszelf wijsmaken dat we deze verhalen graag lezen, omdat we ons identificeren met de scherpe en slimme speurder, maar, zoals blijkt uit de psychoanalytische ervaring, is de onderdrukte crimineel in ons allemaal ook aan het werk en identificeren we ons ook met de gewetenloze moordenaar. In feite maken onze onderdrukte vijandelijkheden het lezen van vijandige daden aantrekkelijk voor ons.

In de politieke sfeer is de systematische exploitatie van onbewuste schuld om onderwerping te creëren een gebruik van de onbewuste dwang tot bekentenis en de noodzaak van straf. Voortdurende zuiveringen en bekentenissen, zoals we die in de totalitaire landen tegenkomen, roepen diep verborgen schuldgevoelens op. De kleinere zonde van rebellie of subversie moet worden erkend om persoonlijke misdaadgedachten te bedekken die dieper zijn ingebed. De persoonlijke reacties van degenen die voortdurend worden ondervraagd en onderzocht, geven ons een idee van wat er gebeurt.

Alleen al het feit van langdurig verhoor kan het verborgen en onbewuste schuldgevoel bij het slachtoffer weer oproepen. In een tijd van extreme emotie, na constante beschuldiging en een dag lang verhoor, wanneer hij beroofd is van slaap en tot een staat van totale

wanhoop is teruggebracht, kan het slachtoffer het vermogen verliezen om onderscheid te maken tussen de echte criminele daad waarvan hij wordt beschuldigd en zijn eigen gefantaseerde onbewuste schuld. Als zijn opvoeding hem onder normale omstandigheden met een bijna pathologisch schuldgevoel belastte, zal hij de mentale aanval absoluut niet kunnen weerstaan.

Zelfs normale mensen kunnen onder zulke erbarmelijke omstandigheden tot overgave worden gebracht, en niet alleen door de inquisitie, maar ook vanwege alle andere verzwakkende factoren. Gebrek aan slaap, honger en ziekte kunnen totale verwarring veroorzaken en elk mens kwetsbaar maken voor hypnotische invloeden. We hebben allemaal de mentale wazigheid ervaren die gepaard gaat met oververmoeid zijn. Slachtoffers van concentratiekampen weten hoe vooral honger leidt tot verlies van mentale controle.

In de grillige wereld van de totalitaire gevangenis of het kamp worden deze effecten versterkt en gechargeerd.

[OPMERKING: het gesprek in concentratiekampen ging meestal over eten en herinneringen aan heerlijke gulzigheid. De geest kon niet werken: hij was gefixeerd op eten en fantasieën over eten. Er kwam een woord uit voort om die constante bezetenheid van het idee om weer goed te eten uit te drukken: maagmasturbatie ("Magenonanie"). Dit soort geklets nam vaak de plaats in van alle intellectuele uitwisseling.]

Door slim gebruik te maken van het onbewuste schuldgevoel van hun slachtoffers, nadat ze in de krochten van hun geest hadden gepord, waren de nazi's vaak in staat om moedige verzetsstrijders om te zetten in zachtmoedige collaborateurs. Dat ze niet overal succesvol waren, kan worden verklaard door twee factoren. De eerste is dat DE MEESTE LEDEN VAN DE ONDERGRONDSE INNERLIJK VOORBEREID WAREN OP DE BEESTACHTIGHEID WAARMEE ZE WERDEN BEHANDELD. De tweede is dat, hoe slim de nazi-technieken ook waren, ze niet zo onweerstaanbaar waren als de methodische trucs van de communistische hersenspoelers.

Toen de slachtoffers van nazi-brutaliteit zwichtten, was het niet marteling maar vaak de dreiging van represailles tegen familie die hen ertoe aanzette om toe te geven. Plotselinge acute confrontatie met een lang begraven kinderprobleem zorgt voor verwarring en twijfel. Plots legt de vijand je een botsing van loyaliteiten voor: je vader of je vrienden, je broer of je vaderland, je vrouw of je eer. Dit is een brute keuze om te moeten maken en wanneer de inquisiteur gebruik maakt van jouw overige innerlijke conflicten, kan hij je gemakkelijk tot overgave dwingen.

Een botsing tussen loyaliteiten maakt van beide keuzes verraad en dit roept verlamme twijfel op. Deze berekende maar subtiele aanval op de zwakste plekken in het denken van

de mens, op het geweten van een mens en op het morele systeem dat hij heeft geleerd uit de joods-christelijke ethiek, verlamt de rede en leidt het slachtoffer gemakkelijker tot verraad. De inquisiteur test op subtiele wijze de archaische schuldgevoelens van zijn slachtoffer jegens vaderlijke figuren, zijn vrienden, zijn kinderen. Hij maakt slim gebruik van de vroege ambivalente banden van het slachtoffer met zijn ouders. De plotselinge uitbarsting van verborgen morele gebreken en schuldgevoelens kan een man tot tranen en volledige ineenstorting brengen. Hij valt terug in de afhankelijkheid en onderdanigheid van de baby.

Een zeer ruige voormalige held van het Nederlandse verzet, bekend als King Kong vanwege zijn grootte en kracht, werd het verraderlijke instrument van de nazi's kort nadat zijn broer was meegenomen en de nazi's dreigden de jeugd te vermoorden. King Kong's definitieve overgave aan de vijand, en het feit dat hij hun verraderlijk instrument werd, was psychiatrisch herkenbaar als een verdedigingsmechanisme tegen zijn diepe schuldgevoelens, voortkomend uit verborgen gevoelens van agressie tegen zijn broer (Boeree).

Een ander voorbeeld van instorting is te vinden in het verhaal van een jonge verzetsstrijder die, nadat de nazi's hadden gedreigd zijn vader, die samen met hem gevangen zat, te martelen, uiteindelijk in kinderlijke tranen uitbrak en beloofde hun alles te vertellen wat ze wilden weten. Daarna werd hij teruggebracht naar zijn cel om de volgende dag zachter te worden. Dit was de routine van zijn ondervrager.

De inquisiteurs begrepen maar al te goed hoe effectief het is om op herhaalde momenten geduldig te blijven, terwijl ze inbreken in de schuldgevoelens van een man. Hoewel beide gevangenen die nacht werden bevrijd, als gevolg van de geallieerde aanval door België en het zuidwesten van Nederland, bleef de jongen lange tijd in zijn depressie, gekweld door de wetenschap dat hij zijn beste vrienden in het verzet bijna had verraden in een poging zijn vader te redden, ondanks het feit dat hij tegelijkertijd wist dat de beloften van de vijand zijn vader niet zouden hebben beschermd.

De wet van overleving tegenover de wet van loyaliteit

De krijgsgevangenen in Korea die geleidelijk toegaven aan de systematische mentale druk van de vijand en meewerkten aan de productie van materiaal dat kon worden gebruikt voor communistische propaganda - zij het voorlopig en alleen zolang ze zich in de buurt van de vijand bevonden - volgde een eigenaardige psychologische wet van passieve innerlijke verdediging en innerlijk bedrog, dat wanneer men niet kan vechten en de vijand kan verslaan, men zich bij hem moet voegen. Later werden enkelen van hen zo gegrepen door totalitaire propaganda dat ze ervoor kozen om in China en de totalitaire omgeving te blijven. Sommigen deden het om straf te ontlopen voor het verraden van hun kameraden.

De mens kan geen overloper worden zonder zijn daden voor zichzelf te rechtvaardigen. Toen Nederland zich in 1940 aan het Duitse leger overgaf, zag ik dit algemene mechanisme van mentale overgave in werking treden bij verschillende mensen die fervente anti-nazi's waren geweest. "Misschien zit er iets goeds in het nazisme," zeiden ze tegen zichzelf toen ze de enorme uiting van Duitse kracht zagen. Degenen die het slachtoffer waren van hun eigen aanvankelijke mentale overgave, en die dingen moesten rechtvaardigen, zij die niet konden stoppen en tegen zichzelf zeggen: "Wacht even, denk hier eens over na", werden de verraders en collaborateurs. Ze werden volledig in beslag genomen door het machtsvertoon van de vijand. Hetzelfde proces van zelfrechtvaardiging en rechtvaardiging van de vijand begon in de P.O.W.-kampen.

Ervaringen uit de concentratiekampen geven ons een indicatie van hoe ver deze passieve onderwerping aan de vijand kan gaan. Vanwege de diepgewortelde menselijke behoefte aan genegenheid leefden veel gevangenen maar voor één ding: een vriendelijk woord van hun bewakers. Elke keer dat het kwam, versterkte het de waan van genade en aanvaarding. Toen deze gevangenen, meestal degenen die al lang in kampen waren, door de bewakers werden geaccepteerd, werden ze gemakkelijk de vertrouwde instrumenten van de nazi's. Ze begonnen zich te gedragen als hun wrede gevangenenbewaarders en werden folteraars van hun medekampbewoners. Deze meewerkende gevangenen, "Kapos" genaamd, waren nog wreder en wraakzuchtiger dan de officiële opzichters. Door onbegrepen innerlijke behoeften hebben de hersenspoeler en sadistische kampleider dringend medewerkers nodig. Ze dienen niet alleen voor de propagandamachine, maar ook om hun cipiers vrij te pleiten van schuldgevoelens.

Wanneer een man moet kiezen tussen honger, dodenmarsen en marteling of tijdelijk toe te geven aan de illusies van de vijand, werken zijn zelfbehoud-mechanismen in veel opzichten als reflexen. Ze helpen hem duizend rechtvaardigingen en excuses te vinden voor het toegeven aan de psychologische druk.

Een van de officieren, die voor de krijgsraad kwam wegens collaboratie met de vijand in een Koreaans krijgsgevangenschap kamp, rechtvaardigde zijn gedrag door te zeggen dat hij deze handelwijze volgde om zichzelf en zijn mannen in leven te houden. Is dat niet een volkomen geldig, hoewel niet noodzakelijk waar, argument?

Het gebruik ervan dient om aan te tonen dat zelfbeschermings-mechanismen meestal veel sterker zijn dan ideologische loyaliteit. Niemand die niet met hetzelfde bittere probleem te maken heeft gehad, kan een objectieve mening hebben over wat hij onder de gegeven omstandigheden zelf zou doen. Als psychiater stel ik voor dat "de meeste" mensen zouden toegeven en compromissen zouden sluiten als de dreiging en de mentale druk sterk genoeg zouden zijn.

Onder het anti-nazi-verzet in de Tweede Wereldoorlog bevonden zich fysiek sterke jongens, die dachten dat ze alle druk konden weerstaan en hun kameraden nooit zouden

verraden. Ze konden zich echter niet eens de perfide (*valse/verraderlijke*) techniek van menticide voorstellen. Herhaaldelijk pesten is op zichzelf destructiever dan fysieke marteling. De pijn van fysieke marteling, zoals we hebben gezegd, brengt tijdelijke bewusteloosheid en bijgevolg vergeetachtigheid met zich mee, maar wanneer het slachtoffer wakker wordt, begint het spel van anticipatie. "Gaat het nog een keer gebeuren? Kan ik er nog tegen?" Anticipatie verlamt de wil. Zelfmoordgedachten en identificatie met de dood helpen niet. De vijand laat jou niet doodgaan, maar sleept je terug van de rand van de vergetelheid. De verwachting van hernieuwde marteling vergroot de interne angsten. "Wie ben ik om dit allemaal te verdragen? Waarom moet ik een held zijn?" Geleidelijk aan wordt de weerstand afgebroken.

De overgave van het denken aan zijn nieuwe meester vindt niet onmiddellijk plaats onder invloed van dwang en uitputting. De inquisiteur weet dat in de periode van tijdelijke versoepeling van de druk, waarin het slachtoffer zal oefenen en de martelervaring in zichzelf zal herhalen, de definitieve overgave wordt voorbereid. Tijdens die spanning van piekeren en anticiperen groeit de diep verborgen wens om toe te geven. De actie van voortdurende herhaling van domme vragen, dagen en dagen herhaald, put de geest uit totdat hij de antwoorden geeft die de inquisiteur wil horen.

Naast het wapen van mentale uitputting speelt hij in op de fysieke uitputting van de zintuigen. Hij kan indringende, ondraaglijke geluiden gebruiken of een constant sterke zaklamp die de ogen verblindt. De noodzaak om de ogen te sluiten of weg te komen van de geluiden verward de mentale oriëntatie van het slachtoffer. Hij verliest zijn evenwicht en gevoel van zelfvertrouwen. Hij verlangt naar slaap en kan niets anders doen dan zich overgeven. Het infantiele verlangen om deel uit te maken van de dreigende gigantische machine, om één te worden met de krachten die zoveel sterker zijn dan de gevangene gegenereerd heeft.

Het is een ondubbelzinnige overgave: "Doe met mij wat je wilt. Van nu af aan ben ik jou."

Dat alleen slaaptekort verschillende abnormale reacties van de geest kan veroorzaken, werd door Tyler bevestigd in een experiment met 350 mannelijke vrijwilligers. Hij ontnam hen 102 uur slaap. 44 mannen haakten vrijwel meteen af omdat ze zich te angstig en geïrriteerd voelden. Na veertig uur zonder slaap had 70 procent van alle proefpersonen al illusies, wanen, hallucinaties en soortgelijke ervaringen gehad. Degenen die echte hallucinaties hadden, werden uit het experiment gelaten. Na de tweede nacht kwamen sporadische denkstoornissen bij alle proefpersonen voor. De deelnemers schaamden zich toen ze later op de hoogte werden gebracht van hun gedrag.

De veranderingen in emotionele respons waren merkbaar: euforie gevolgd door depressie; neerslachtigheid en rusteloosheid; onverschilligheid voor ongewoon gedrag van andere proefpersonen. Het experiment wekte de indruk dat langdurig wakker zijn ervoor zorgt dat een of andere giftige stof de hersenen en het denken aantast.

Alleen de weinige sterke, onafhankelijke en zelfvoorzienende persoonlijkheden, die hun afhankelijkheidsbehoeften hebben overwonnen, kunnen een dergelijke druk weerstaan of zijn bereid eronder te sterven.

Het ritueel van zelfbeschuldiging en emotionele uitingen van verdriet en wee en onvoorwaardelijke overgave aan de regels van de ouderen maakt deel uit van eeuwenoude religieuze riten. Het was gebaseerd op een min of meer onbewust geloof in een allerhoogste en almachtige macht. Deze macht kan de monolithische partijstaat zijn of een mysterieuze godheid. Het volgt het oude innerlijke idee van "Credo quia absurdum" ("Ik geloof omdat het absurd is"), van trouwe onderwerping aan een superwereld, die sterker is dan de realiteit die onze zintuigen confronteert.

Waarom de totalitaire en orthodoxe dogmatische ideologie vasthoudt aan zo'n rigide houding, met een verbod op onderzoek van basispremisen, is een ingewikkelde psychologische vraag. Ergens is de reden gerelateerd aan de angst voor verandering, de angst voor het risico van verandering van gewoonten, de angst voor vrijheid, die psychologisch gerelateerd kan zijn aan de angst voor de finaliteit van de dood.

De ontkenning van menselijke vrijheid en gelijkheid tilt de autoritaire man boven zijn sterfelijke medemensen uit. Zijn tijdelijke macht en almacht geven hem de illusie van de eeuwigheid. In zijn totalitarisme ontkent hij de dood en het vluchtige bestaan en ontleent hij macht aan de toekomst. Hij moet een definitieve Waarheid en een beschermend dogma bedenken en formuleren om zijn strijd tegen sterfelijkheid en tijdelijkheid te rechtvaardigen. Vanaf dat moment moet de nieuwe fundamentele zekerheid in het denken van adepten en slaven worden gehamerd.

Wat er in de menselijke psyche gebeurt onder ernstige omstandigheden van mentale en fysieke aanval, wordt voor ons verduidelijkt in de studies van de algemene mentale afweer die de mens ter beschikking staat. Eerder heb ik zelf in verschillende publicaties geprobeerd de verschillende manieren te analyseren waarop mensen zich verdedigen tegen angst en druk.

In de laatste fasen van hersenspoeling en menticide dient de zelfvernederende onderwerping van de slachtoffers als een innerlijk verdedigingsmiddel, dat de aanklager op magische wijze vernietigt. Hoe meer ze zichzelf beschuldigen, hoe minder logische redenen er zijn voor ZIJN bestaan. Toegeven en nog wreder zijn jegens zichzelf maakt de inquisiteur en rechter als het ware machteloos en toont de nuttelosheid van het beschuldigende regime.

We kunnen zeggen dat hersenspoeling en menticide hetzelfde innerlijke verdedigingsmechanisme uitlokken dat we bij melancholische patiënten waarnemen. Door hun mentale zelfkastijding proberen ze van hun angst af te komen en een dieper geworteld schuldgevoel te vermijden. Ze straffen zichzelf van tevoren om het idee van een

definitieve straf voor een verborgen, onbekende en ergere misdaad te boven te komen. Het slachtoffer van menticide overwint zijn kwelgeest door nog wreder te worden jegens zichzelf dan de inquisiteur. Op deze passieve manier vernietigt hij zijn vijand.

Het mysterieuze masochistische verdrag

In [Arthur Koestlers](#) meesterwerk, *DARKNESS AT NOON*, beschrijft hij alle subtiele ingewikkeldheden, redeneringen en dialectiek tussen de inquisiteur en zijn slachtoffer. De oude bolsjewiek Rubashov, geconditioneerd door zijn vroegere partijaanhang, bekent samenzwering tegen de partij en de partijlijn. Mede ingegeven door de wens een laatste dienst te bewijzen: zijn bekentenis is een laatste offer aan de partij. Ik zou de bekentenis eerder willen uitleggen als onderdeel van dat mysterieuze masochistische verdrag tussen de inquisiteur en zijn slachtoffer dat we ook tegenkomen bij andere hersenspoelprocessen.

[OPMERKING: De term "masochisme" verwees oorspronkelijk naar seksuele bevrediging die werd ontvangen door pijn en straf, en werd later elke bevrediging die werd verkregen door pijn en vernedering.]

Het is het laatste geschenk en de laatste truc die de gemartelde aan zijn folteraar geeft. Het is alsof hij zou roepen: "Wees goed voor me. Ik beken. Ik onderwerp me. Wees goed voor me en houd van me." Na alle vormen van wreedheid, hypnose, wanhoop en paniek te hebben ondergaan, is er een laatste zoektocht naar menselijk gezelschap, maar het is ambivalent, vermengd met diepe verachting, haat en bitterheid.

Gefolterden en folteraars vormen geleidelijk een eigenaardige gemeenschap waarin de een de ander beïnvloedt. Net als in therapeutische sessies waarin de patiënt zich identificeert met de psychiater, creëren de dagelijkse sessies van verhoor en gesprek een onbewuste overdracht van gevoelens, waarbij de gevangene zich identificeert met zijn inquisiteurs en zijn inquisiteurs met hem. De gevangene, gevangen in een vreemde, harde en onbekende wereld, identificeert zich veel meer met de vijand dan de vijand met hem. Onbewust kan hij alle normen, evaluaties en levenshoudingen van de vijand overnemen. Een dergelijke passieve overgave aan de ideologie van de vijand wordt bepaald door onbewuste processen. Het gevaar van dit soort gemeenschap is dat uiteindelijk alle morele evaluaties verdwijnen. We zagen het gebeuren in Duitsland. De slachtoffers van het nazisme gingen het idee van concentratiekampen accepteren.

Bij menticide hebben we te maken met een ritueel zoals dat in de middeleeuwen werd aangetroffen in de heksenjacht, behalve dat het ritueel tegenwoordig een meer verfijnde vorm heeft aangenomen. Aanklager en beschuldigde, elk verleent de ander hulp, en beide horen bij elkaar als samenwerkende leden van een ritueel van bekentenis en zelfvernedering. Door hun medewerking vallen ze de geest aan van omstanders die zich met hen identificeren en zich daardoor schuldig, zwak en onderdanig voelen. Door de

zuiveringsprocessen in Moskou voelden veel Russen zich schuldig; terwijl ze naar de bekentenissen luisterden, moeten ze tegen zichzelf hebben gezegd: "Ik had hetzelfde kunnen doen. Ik had in de plaats van die man kunnen zijn." Toen hun helden verraders werden, zorgden hun eigen verborgen verraderlijke wensen ervoor dat ze zich zwak en bang voelden.

Deze verklaring lijkt misschien overdreven gecompliceerd en ingewikkeld en misschien zelfs tegenstrijdig, maar in feite helpt het ons te begrijpen wat er gebeurt in gevallen van menticide. Zowel de folteraar als de gemartelde zijn de slachtoffers van hun eigen onbewuste schuld. De folteraar projecteert zijn schuldgevoel op een externe zondebok en probeert het goed te maken door zijn slachtoffer aan te vallen. Ook het slachtoffer heeft een schuldgevoel dat voortkomt uit diep onderdrukte vijandelijkheden. Onder normale omstandigheden wordt dit gevoel onder controle gehouden, maar in de geestdodende atmosfeer van meedogenloze ondervraging en inquisitie worden zijn onderdrukte vijandelijkheden gewekt en duiken op als angstaanjagende fantasmagorieën (*begoocheling / geestverschijning*) uit een vergeten verleden, die het slachtoffer voelt, maar niet kan bevatten of begrijpen. Het is makkelijker om de beschuldiging van verraad en sabotage te bekennen dan het angstaanjagende gevoel van criminaliteit te accepteren waarmee zijn lang vergeten agressieve impulsen hem nu belasten.

De openlijke zelfbeschuldiging van het slachtoffer dient als een truc om de innerlijke aanklager en de vervolgende inquisiteur te vernietigen. Hoe meer ik mezelf beschuldig, hoe minder reden er is voor het bestaan van de inquisiteur. Het slachtoffer gaat naar de galg en doodt als het ware ook de inquisiteur, omdat er een wederzijdse identificatie bestond: de aanklager wordt machteloos gemaakt op het moment dat het slachtoffer zichzelf begint te beschuldigen en morgen kan de aanklager zelf worden beschuldigd en naar de galg worden gebracht.

Uit ons begrip van dit vreemde masochistische verbond tussen aanklager en beschuldigde komt een vrij eenvoudig antwoord op de vragen:

WAAROM WILLEN MENSEN DE GEESTEN VAN ANDEREN CONTROLEREN?

WAAROM BEKENNEN DE ANDEREN EN ZWICHTEN ZE?

Het is omdat er geen wezenlijk verschil is tussen het slachtoffer en de inquisiteur. Ze zijn gelijk. Geen van beiden heeft onder deze omstandigheden enige controle over zijn diep verborgen criminele en vijandige gedachten en gevoelens.

Een overzicht van psychologische processen die betrokken zijn bij hersenspoeling en menticide

Aan het eind van dit hoofdstuk, waarin de verschillende invloeden worden beschreven die leiden tot toegeven aan en overgave aan de strategie van de vijand, is het nuttig om een kort overzicht te geven van de psychologische processen die daarbij betrokken zijn.

FASE I: KUNSTMATIGE ONTBINDING EN DECONDITIONING

De inquisiteur probeert het ego van zijn gevangene te verzwakken. Hoewel oorspronkelijk fysieke marteling werd gebruikt - honger en kou zijn nog steeds zeer effectief - kan fysieke marteling iemands koppigheid vaak vergroten. Marteling is in veel grotere mate bedoeld als een bedreiging voor de verbeelding van de omstanders (de mensen). Hun wilde anticipatie op marteling leidt gemakkelijker tot HUN instorting wanneer de vijand hun zwakheid nodig heeft. (Natuurlijk kan een sadistische vijand af en toe individueel plezier beleven aan marteling.)

De vele middelen waar de vijand gebruik van maakt zijn onder meer: intimiderende suggestie, dramatische overtuiging, massale suggestie, vernedering, verlegenheid, eenzaamheid en isolement, voortdurende ondervraging, overbelasting van de onvaste geest, steeds meer zelfmedelijden opwekken. Geduld en tijd helpen de inquisiteur om een koppige ziel te verzachten.

Zoals in veel oude religies de slachtoffers vernederd en verootmoedigd werden om zich voor te bereiden op de nieuwe religie, zo zijn ze in dit geval bereid de totalitaire ideologie te aanvaarden. In deze fase kan het slachtoffer, uit louter intellectueel opportunisme, bewust toegeven.

FASE II: ONDERWERP AAN EN POSITIEVE IDENTIFICATIE MET DE VIJAND

Zoals reeds vermeld, kan het moment van overgave vaak plotseling komen. Het is alsof de hardnekkige negatieve suggestibiliteit kritisch verandert in een overgave en bevestiging. Wat de inquisiteur de plotselinge innerlijke verlichting en bekering noemt, is een totale omkering van de innerlijke strategie bij het slachtoffer. Van nu af aan leeft in psychoanalytische termen een parasitair superego in het geweten van de mens, en hij zal de stem van zijn nieuwe meester uitspreken. In mijn ervaring ging zo'n plotselinge overgave vaak gepaard met hysterische uitbarstingen van huilen en lachen, als een baby die zich overgeeft na hardnekkige driftbuien. De inquisiteur kan deze fase makkelijker bereiken door een vaderlijke houding aan te nemen. In feite werd menig krijgsgevangene werd het hof gemaakt door een vorm van vaderlijke vriendelijkheid, geschenken, snoep op verjaardagen en de belofte van meer opgewekte dingen die zouden komen.

Maloney vergelijkt deze plotselinge overgave met de theofanie of kenosis (interne bekering) zoals beschreven door sommige theologische riten. Voor ons begrip is het belangrijk te benadrukken dat toegeven een onbewust en puur emotioneel proces is, niet langer onder de bewuste intellectuele controle van de hersenspoeling. We kunnen deze fase ook de fase van autohypnose noemen.

FASE III: DE HERCONDITIONING NAAR DE NIEUWE BESTELLING

Door zowel voortdurende training als door temmen, moet de nieuwe grammfoonplaat worden gegroefd. We kunnen dit proces vergelijken met een actieve hypnose tot bekering. Incidentele terugvallen in de oude denkvorm moeten worden gecorrigeerd, zoals in fase I. Het slachtoffer wordt dagelijks geholpen om zijn nieuwe ideologie te rationaliseren en te rechtvaardigen. De inquisiteur levert hem de nieuwe argumenten en redeneringen.

Deze systematische indoctrinatie van degenen die intensieve indoctrinatie lang hebben vermeden, vormt het feitelijke politieke aspect van hersenspoeling en symboliseert de ideologische koude oorlog die op dit moment gaande is.

FASE IV: BEVRIJDING VAN DE TOTALITAIRE BETOVERING

Zodra de hersenspoeling terugkeert naar een vrije atmosfeer, wordt de hypnotische betovering verbroken. Er treden tijdelijke nerveuze gevolgen op, zoals huilbuien, schuldgevoelens en depressies. De verwachting van een vijandig vaderland, gezien het feit dat hij heeft toegegeven aan vijandelijke indoctrinatie, kan deze reactie versterken. De periode van hersenspoeling wordt een nachtmerrie. Alleen wie voorheen fervent verzetsstrijder was, mag zich daaraan houden. Maar ook hier heb ik gezien dat de vijand zijn mentale druk te goed oplegt en hun voormalige gevangenen verandert in eeuwige haters van vrijheid.

DEEL 2

DE TECHNIEKEN VAN MASSALE ONDERWERPING

Het doel van het tweede deel van dit boek is om verschillende aspecten van politieke en niet-politieke strategie te laten zien, die worden gebruikt om de gevoelens en gedachten van de massa te veranderen. Te beginnen met eenvoudige reclame en propaganda, dan volgt een overzicht van psychologische oorlogsvoering, en feitelijk koude oorlog, om daarna de middelen te onderzoeken die worden gebruikt voor de interne stroomlijning van de gedachten en het gedrag van de mens.

Deel 2 eindigt met een ingewikkeld onderzoek naar hoe een van de instrumenten van emotionele fascinatie en aanval - het wapen van angst - wordt gebruikt en welke reacties het bij mensen oproept.

5. DE KOUDE OORLOG TEGEN DE GEEST

Alleen blind wensdenken kan ons laten geloven dat onze eigen samenleving vrij is van de verraderlijke invloeden die in deel 1 worden genoemd. Het feit is dat ze overal om ons heen bestaan, zowel op politiek als op niet-politiek niveau, en ze worden net zo gevaarlijk voor de vrije manier van leven als de agressieve totalitaire regeringen zelf.

Elke cultuur institutionaliseert bepaalde vormen van gedrag die communiceren en bepaalde vormen van denken en handelen aanmoedigen, en zo het karakter van haar burgers vormen. In de mate dat het individu tot voorwerp van voortdurende mentale manipulatie wordt gemaakt, in de mate dat culturele instellingen de neiging kunnen hebben om intellectuele en spirituele kracht te verzwakken, in de mate dat kennis van de geest wordt gebruikt om mensen te temmen en te conditioneren, in plaats van ze op te voeden, in die mate brengt de cultuur zelf mannen en vrouwen voort die geneigd zijn een autoritaire manier van leven te aanvaarden. De man die geen eigen wil heeft, kan gemakkelijk de pion worden van een toekomstige dictator.

Het is vaak verontrustend om te zien hoe zelfs intelligente mensen zelf geen rechtlijnige geest hebben. Het patroon van het denken, of het nu gaat om conformiteit en meegaandheid of anderszins, wordt vrij vroeg in het leven bepaald.

In zijn belangrijke sociaalpsychologische experimenten met studenten ontdekte Asch in eenvoudige tests dat meer dan een derde van zijn proefpersonen meegaand was met de DWALENDE MEERDERHEID. En 75 procent van de proefpersonen waarop werd geëxperimenteerd was het in verschillende mate met de meerderheid eens. Bij veel mensen is het gewicht van de autoriteit belangrijker dan de kwaliteit van de autoriteit.

Als we willen leren onze mentale integriteit op alle niveaus te beschermen, moeten we niet alleen die aspecten van de hedendaagse cultuur onderzoeken die rechtstreeks te maken hebben met de strijd om de macht, maar ook die ontwikkelingen in onze cultuur die, door de rand van onze mentaal bewustzijn of door gebruik te maken van onze suggestibiliteit, ons kan leiden naar de mentale dood - of verveling - van totalitarisme.

Voortdurende suggestie en langzame hypnose in het kielzog van mechanische massacommunicatie bevordert de uniformiteit van het denken en kan het publiek naar het "gelukkige tijdperk" van aanpassing, integratie en egalisatie lokken, waarin de individuele mening volledig stereotiep is.

Als ik 's ochtends opsta zet ik mijn radio aan om het nieuws en de weersvoorspelling te horen. Dan komt de pontificale stem, die me zegt aspirine te nemen voor mijn hoofdpijn. Ik heb af en toe "hoofdpijn" (de wereld ook) en mijn hoofdpijn komt, net als die van iedereen, voort uit de vele conflicten die het leven me oplegt. Mijn radio zegt dat ik niet aan de conflicten of de hoofdpijn moet denken. Het suggereert in plaats daarvan dat ik me moet

terugtrekken in die oude magische actie van het slikken van een pil. Hoewel ik lach als ik luister naar dit langeafstands-recept van een omroeporganisatie die niets over mij of mijn hoofdpijn weet en hoewel ik een moment mediteer over de onderdanigheid van de mens aan de magie van de chemie, is mijn hand al begonnen uit te reiken naar de het pakje aspirines. Ik heb tenslotte hoofdpijn.

Het is buitengewoon moeilijk om te ontsnappen aan de mechanisch herhaalde suggesties van het dagelijks leven. Zelfs als onze kritische geest ze afwijst, verleiden ze ons om te doen wat ons intellect vertelt dat het dom is.

De mechanisering van het moderne leven heeft de mens er al toe gebracht om meer passief te worden en zich aan te passen aan kant-en-klare conformiteit. De mens denkt niet langer in persoonlijke waarden, maar volgt meer zijn eigen geweten en ethische evaluaties; hij denkt steeds meer in de waarden die hem door de massamedia worden aangedragen. Krantenkoppen in de ochtendkrant bezorgen hem zijn tijdelijke politieke kijk, de radio blaast suggesties in zijn oren, televisie houdt hem in voortdurend ontzag en passieve fixatie. Bewust kan hij protesteren tegen deze anonieme stemmen, maar desalniettemin sijpelen hun suggesties door in zijn systeem.

Het meest schokkende aan deze invloeden is misschien wel dat velen van hen niet zijn ontstaan uit de vernietigingsdrang van de mens, maar uit zijn hoop om zijn wereld te verbeteren en het leven rijker en dieper te maken. De instellingen die de mens heeft gecreëerd om zichzelf te helpen, de instrumenten die hij heeft uitgevonden om zijn leven te verbeteren, de vooruitgang die hij heeft geboekt om zichzelf en zijn omgeving te beheersen, kunnen allemaal vernietigingswapens worden.

De publieke opinie ingenieurs

De overtuiging groeit in ons land gestaag dat een uitgebreide propagandacampagne voor een politiek idee, of voor een diepvries, erin kan slagen het publiek elk idee of object te verkopen dat men wil dat ze kopen, elke politieke figuur die men wil dat ze kiezen. Onlangs zijn sommige van onze verkiezingscampagnes bedacht door de zogenaamde "publieke opinie ingenieurs", die alle technieken van moderne massacommunicatie en alle hedendaagse kennis van de menselijke geest hebben gebruikt om Amerikanen te overtuigen te stemmen op de kandidaat die de salarissen van de pr-mensen betaalt. Het gevaar van dergelijke hogedruk-reclame is dat de man of de partij die het meeste kan betalen, in ieder geval tijdelijk, degene kan worden die de mensen kan beïnvloeden om te kopen of te stemmen voor wat misschien niet in hun werkelijke belang is.

De specialisten in de kunst van het overtuigen en het vormen van het publieke sentiment kunnen proberen het mentale deeg van de mens te kneden met alle communicatiemiddelen waarover ze beschikken: pamfletten, toespraken, posters, billboards, radioprogramma's en tv-shows. Ze kunnen de spontaniteit en creativiteit van gedachten en

ideeën afzwakken tot steriele en gestroomlijnde clichés die onze gedachten sturen, ook al hebben we nog steeds de illusie dat deze origineel en individueel te zijn.

Wat we de wil van het volk noemen, of de wil van de massa's, leren we pas kennen nadat een dergelijke collectieve actie in gang is gezet, nadat de wil van het volk is uitgesproken, hetzij bij de peilingen, hetzij in woede en rebellie. Dit geeft nogmaals aan hoe belangrijk het is wie de instrumenten en machines van de publieke opinie aanstuurt.

In het kielzog van dergelijke reclame en constructie van toestemming kan het vertrouwen van de burger in zijn leiders worden geschokt en kan de bevolking geleidelijk meer en meer gewend raken aan officieel bedrog. Ten slotte, wanneer mensen geen vertrouwen meer hebben in welk programma of welke positie dan ook, en wanneer ze niet meer in staat zijn om intelligente oordelen te vormen, kunnen ze gemakkelijker worden beïnvloed door een demagoog of potentiële dictator, wiens kracht een beroep doet op hun verwarring en hun groeiend gevoel van ontevredenheid. Het ergste van deze gelikte mechanisering van ideeën is misschien wel dat te vaak zelfs degenen die de experts betalen, en zelfs de opiniedeskundigen zelf, zich niet bewust zijn van wat ze doen. Ook zij laten zich leiden door het huidige trefwoord "management van de publieke opinie" en kunnen de instrumenten die ze hebben ingehuurd niet meer beoordelen. Het doel heiligt nooit de middelen; genoeg stappen op deze weg kunnen ons geleidelijk naar totalitarisme leiden.

Op dit moment is er in ons land een uitgebreid onderzoek gaande naar motivatie, met als doel te achterhalen waarom en wat de koper graag koopt. Wat drijft hem? Het doel is om de weerstandsbarrières van het kopende publiek te omzeilen. Het maakt deel uit van onze paradoxale cultuurfilosofie om menselijke behoeften te stimuleren en de wensen van de mensen te stimuleren. Gecommercialiseerd psychologisch begrip wil aan de publieke opinie, aan de potentiële koper, veel meer producten verkopen dan hij werkelijk wil kopen. Om dit te doen moeten nogal infantiele impulsen worden gewekt, zoals rivaliteit tussen broers en zussen en jaloezie van burens, de behoefte om steeds meer snoep te hebben, de glamour van kleuren en de behoefte aan steeds meer luxe.

De commercieel psycholoog leert de verkoper hoe hij onaangename associaties in zijn advertenties kan vermijden, hoe hij onopvallend associaties aan seks kan stimuleren, hoe alles er eenvoudig en gelukkig en succesvol en veilig uit kan zien! Hij leert de winkels hoe ze het ego van de koper een boost kunnen geven, hoe ze de klant kunnen vleien.

De marketingingenieurs hebben ontdekt dat ons publiek de suggestie van kracht en mannelijkheid in hun product wil. Een auto moet meer pk's hebben om gevoelens van innerlijke zwakte bij de eigenaar in evenwicht te brengen. Een auto moet zijn sociale status en reputatie vertegenwoordigen, want zonder zo'n vlag voelt de mens zich leeg. Reclamebureaus dromen van "universitas advertentis", de wereld van glinsterende schijnideeën, de verheerlijking van "menus vult decipi", (*de wereld wil bedrogen worden*)

de intensivering van poenerig vertoon, de uitdrukking van vulgaire opvallendheid, en dit alles om meer verkopen in de hebzuchtige monden van "koop-baby's" te duwen. In onze reclamewereld worden kunstmatige behoeften uitgevonden door ijverige verkopers en kopers. Hier ligt de dreiging van het opbouwen van een schijnwereld die een gevaarlijke invloed kan hebben op onze ideeënwereld.

Deze situatie benadrukt de neurotische hebzucht van het publiek, de noodzaak om zich over te geven aan persoonlijke fantasieën ten koste van een besef van echte waarden. Het publiek wordt geconditioneerd tot bedrieglijke waarden. Natuurlijk vindt een vrij publiek geleidelijk zijn verdediging tegen leuzen, maar oneerlijkheid en wantrouwen glippen door de barrières van ons bewustzijn en laten een knagend gevoel van ontevredenheid achter. Reclame symboliseert immers de kunst om mensen ontevreden te maken met wat ze hebben. In de tussentijd is het duidelijk dat de mens een voortdurende gluiperige aanval op zijn beter oordeel doorstaat.

In ons tijdperk van te veel geluiden en veel frustraties hebben veel "vrije" geesten de strijd om fatsoen en individualiteit opgegeven. Ze geven zich over aan de "tijdgeest", vaak onbewust. De publieke opinie vormt elke dag onze kritische gedachten. Onbewust kunnen we eigenwijze robots worden. De langzame dwang van hypocrisie, van tradities in onze cultuur, die een nivellerend effect hebben; deze dingen veranderen ons. We snakken naar spanning, huiveringwekkende verhalen, sensatie. We zoeken naar situaties die oppervlakkige angst creëren om innerlijke angsten te verdoezelen. We ontsnappen graag in het irrationele omdat we een hekel hebben aan de uitdaging van zelfstudie en zelfdenken. Onze vrije tijd wordt steeds meer in beslag genomen door geautomatiseerde activiteiten waar wij geen deel van uitmaken: het luisteren naar doorgesluisde woorden en het kijken naar televisieschermen. We haasten ons met auto's en gaan slapen met een slaappil. Dit levenspatroon kan op zijn beurt de weg openen voor hernieuwde gluiperige aanvallen op onze geest. Onze verveling kan elke verleidelijke suggestie verwelkomen.

Psychologische oorlogsvoering als terreurwapen

Elke menselijke communicatie kan ofwel een verslag zijn van duidelijke feiten of een poging om dingen en situaties te suggereren omdat ze niet bestaan. Een dergelijke vervorming en verdraaiing van feiten raakt de kern van menselijke communicatie. De verbale strijd tegen het waarheidsbegrip van de mens en tegen zijn geest lijkt onophoudelijk. Als ik bijvoorbeeld toekomstige vijanden angst en terreur, en de suggestie van een naderende nederlaag kan inboezemen, zelfs voordat ze bereid zijn te vechten, is mijn strijd al half gewonnen.

De strategie van de mens om een angstaanjagend masker en een luide stem te gebruiken om leugens te uiten om vriend en vijand te manipuleren, is zo oud als de mensheid. Primitieve mensen gebruikten angstaanjagende maskers, magische fascinatie of zelfbedrog, net zoals we luide woorden gebruiken om anderen of onszelf te overtuigen. Zij

gebruiken hun magische verf en wij onze ideologieën. We leven echt in een tijd van advertenties, propaganda en publiciteit. Maar alleen onder dictatoriale en totalitaire regimes zijn dergelijke menselijke gewoontes als paddenstoelen uit de grond geschoten tot een systematische psychologische aanval op de mensheid.

De wapens die de dictator tegen zijn eigen volk gebruikt, kan hij ook tegen de buitenwereld gebruiken. De valse bekentenissen die de onderdanen van dictators afleiden van hun eigen echte problemen hebben bijvoorbeeld nog een ander effect: ze zijn bedoeld (en soms slagen ze in hun doel) om het wereldpubliek te terroriseren. Door de mythe van de almacht van de dictator te versterken, verzwakken zulke bekentenissen de wil van de mens om hem te weerstaan. Als een periode van vrede kan worden gebruikt om een toekomstige vijand af te zwakken, kunnen de totalitaire legers in oorlogstijd misschien een goedkope en gemakkelijke overwinning behalen. Totalitaire psychologische oorlogsvoering is grotendeels op dit doel gericht. Het is een poging om de wereld te propageren en te hypnotiseren tot onderwerping.

Al in het begin van de negentiende eeuw organiseerde Napoleon zijn Bureau de l'Opinion Publique om het denken van het Franse volk te beïnvloeden. Maar het was aan de Duitsers om de manipulatie van de publieke opinie te ontwikkelen tot een enorme, goed georganiseerde machine. Hun psychologische oorlogsvoering werd een agressieve strategie in vreedstijd, de zogenaamde oorlog tussen twee oorlogen. Het was als gevolg van de nazi-aanval op het Europese moreel en de nazi-zenuwoorlog tegen hun burens dat de andere naties van de wereld hun eigen psychologische krachten begonnen te organiseren, maar het was pas in de tweede helft van de oorlog dat ze enige mate van succes wisten te behalen. De Duitsers hadden een grote voorsprong.

Hitlers psychologische artillerie bestond voornamelijk uit het wapen van de angst. Hij had bijvoorbeeld een netwerk bestaande uit de vijfde colonne wiens voornaamste taak het was om geruchten en argwaan te zaaien onder de burgers van de landen waartegen hij uiteindelijk wilde vechten. De mensen waren niet alleen van streek door het spionagesysteem zelf, maar ook door het gerucht van spionnen. Deze vijfde colonne verspreidde leuzen van nederlaag en politieke verwarring: "Waarom zou Frankrijk sterven voor Engeland?" Angst begon de acties van mensen te sturen. In plaats van de reële dreiging van een Duitse invasie onder ogen te zien, in plaats van zich erop voor te bereiden, huiverde heel Europa bij spionnen-verhalen, besprak het irrelevante problemen, maakte eindeloos ruzie over zondebokken en minderheden. Zo gebruikte Hitler de ongebreidelde, vage angsten om de echte problemen te verduisteren, en door de wil van zijn vijanden om te vechten aan te vallen, verzwakte hij ze.

Niet tevreden met deze strategische aanval op de wil om zichzelf te verdedigen, probeerde Hitler Europa te verlammen met de dreiging van terreur, niet alleen de dreiging van bombardementen, vernietiging en bezetting, maar ook de psychologische dreiging die besloten lag in zijn eigen opschepperij van meedogenloosheid. De angst voor een

onverzoenlijke vijand maakt de mens meer bereid om zich te onderwerpen, zelfs voordat hij is begonnen met vechten. Hitlers criminele daden thuis - de concentratiekampen, de gaskamers, de massamoorden, de sfeer van terreur in heel Duitsland - waren even nuttig in dienst van zijn angstaanjagende propagandamachine als onderdeel van zijn waanideeën.

Er is nog een belangrijk wapen dat de totalitairers gebruiken in hun campagne om de wereld bang te maken tot onderwerping. Dit is het wapen van psychologische shock. Hitler hield zijn vijanden in een staat van constante verwarring en diplomatieke onrust. Ze wisten nooit wat deze onvoorspelbare gek nu zou gaan doen. Hitler was nooit logisch, omdat hij wist dat dat was wat van hem werd verwacht. Logica kan worden beantwoord met logica, terwijl onlogica dat niet kan - het verwart degenen die helder denken. De Grote Leugen en monotoon herhaalde onzin hebben in een koude oorlog meer emotionele aantrekkingskracht dan logica en rede. Terwijl de vijand nog steeds op zoek is naar een redelijk tegenargument voor de eerste leugen, kunnen de totalitairers hem aanvallen met een andere.

Strategische mentale schokken waren de instrumenten die de nazi's gebruikten toen ze in 1936 het Rijnland binnentrokken en in 1939 hun niet-aanvalsverdrag met Rusland sloten. Stalin gebruikte dezelfde strategie ten tijde van de Koreaanse invasie in 1950 (waaraan hij leiding gaf), evenals de Chinezen en de Noord-Koreanen toen ze de Verenigde Staten beschuldigden van bacteriologische oorlogsvoering. Door op deze ogenschijnlijk irrationele manier te handelen, brengen de totalitairers hun logisch ingestelde vijanden in verwarring. De vijand voelt zich genoodzaakt de propagandistische leugens te ontkennen of de dingen uit te leggen zoals ze werkelijk zijn, en deze acties brengen hem onmiddellijk in een zwakkere defensieve positie. Want de galopperende leugen kan nooit worden ingehaald, ze kan alleen worden omvergeworpen.

De techniek van psychologische shock heeft nog een ander effect. Het kan het denken van de individuele burger zo verwarren dat hij ophoudt zijn eigen evaluaties te maken en passief begint te leunen op de meningen van anderen. Hitler's vernietiging van Warschau en Rotterdam - na de wapenstilstand in 1940, een complete schending van het internationaal recht - zette Frankrijk op "hold" en schokte de andere democratische naties. Omdat ze verlamd waren van morele verontwaardiging, werden ze psychologisch slecht toegerust om de nazi-gruwelen het hoofd te bieden.

Net zoals de technologische vooruitgang van de moderne wereld de wapens van fysieke oorlogsvoering heeft verfijnd en geperfectioneerd, zo heeft de vooruitgang in het begrip van de mens van de manipulatie van de publieke opinie hem in staat gesteld de wapens van psychologische oorlogsvoering te verfijnen en te perfectioneren.

De indoctrinatie-versperring

Het voortdurend binnendringen in onze geest van de repeterende geluiden van argumenten en propaganda kan tot twee soorten reacties leiden. Het kan leiden tot apathie en onverschilligheid, tot de "het-kan-me-niet-schelen-reactie", of tot een sterker verlangen om te onderzoeken en te begrijpen. Helaas is de eerste reactie de meest populaire. De vlucht van onderzoek en bewustzijn komt veel te vaak voor in een wereld die te veel verwarrende beelden naar het individu werpt. Omwille van onze democratie, gebaseerd op vrijheid en individualisme, moeten we onszelf keer op keer terugbrengen naar onderzoek. Anders kunnen we gemakkelijk het slachtoffer worden van een goed geplande verbale aanval op onze geest en ons geweten.

We kunnen ons niet genoeg bewust zijn van de voortdurende dwang van onze zintuigen en geest, de voortdurende suggestieve aanvallen die door de intellectuele barrières van inzicht kunnen gaan. Herhaling en Pavloviaanse conditionering putten het individu uit en kunnen hem uiteindelijk verleiden tot het accepteren van een waarheid die hij zelf aanvankelijk tartte en minachtte.

De totalitaren zijn erg vindingrijk in het opwekken van latente schuld in ons door keer op keer te herhalen hoe crimineel de westerse wereld heeft gehandeld jegens onschuldige en vreedzame mensen. De totalitaren kunnen onze identificatie met onze leiders aanvallen door hen belachelijk te maken, gebruikmakend van de latente kritische houding van ieder mens tegenover alle leiders. Soms gebruiken ze de strategie van verveling om de mensen in slaap te wiegen. Ze zouden willen dat de hele westerse wereld in een hypnotische slaap zou vallen onder de illusie van vreedzaam samenleven. In een meer verfijnde strategie willen ze dat we al onze loyaliteitsbanden met het verleden verbreken, weg van familieleden en ouders. Hoe meer je hen en hun zogenaamde achterhaalde concepten hebt verlaten, hoe beter je zult samenwerken met degenen die mentaal bezit van je willen nemen. Elke politieke strategie die erop gericht is angst en achterdocht op te wekken, heeft de neiging het onzekere individu te isoleren totdat hij zich overgeeft aan die krachten die hem sterker lijken dan zijn vroegere vrienden.

En last but not least, laten we niet vergeten dat in de strijd van argumenten degenen met de beste en meest krachtige strategie de neiging hebben om te winnen. De totalitaren organiseren een intensieve dialectische training voor hun onderdanen, zodat hun twijfels niet de overhand krijgen. Ze proberen hetzelfde te doen voor de rest van de wereld op een minder opdringerige manier.

We moeten leren het uitputtende spervuur van woorden van de totalitaren het hoofd te bieden met een betere training en een beter begrip. Als we proberen te ontsnappen aan deze problemen van mentale verdediging, of de complicaties ervan ontkennen, zal de koude oorlog geleidelijk verloren gaan door de langzame aantasting van woorden - en meer woorden.

Het geheim van coëxistentie

Is het mogelijk om samen te leven met een totalitair systeem, dat nooit ophoudt zijn psychologische artillerie te gebruiken? Kan een vrije democratie sterk genoeg zijn om de parasitaire inmenging van het totalitarisme in haar rechten en vrijheden te tolereren? De geschiedenis leert ons dat veel tegengestelde en botsende ideologieën naast elkaar hebben kunnen bestaan onder een gemeenschappelijke wet die tolerantie en rechtvaardigheid verzekerde. De kerk verbrandt niet langer haar afvalligen.

Voordat de tegenstellingen van totalitarisme en vrije democratie naast elkaar kunnen bestaan, onder de paraplu van toezicht op recht en wederzijdse goede wil, zal er nog veel meer wederzijds begrip en tolerantie moeten worden opgebouwd. De feitelijke koude oorlog en psychologische oorlogsvoering helpen daar zeker nog niet aan mee.

Voor de totalitair heeft het woord "coëxistentie" een andere betekenis dan voor ons. De totalitair kan het alleen als een slogan of sussend gebruiken. Het gevaar is dat het concept van vreedzaam samenleven een vermomming kan worden, waardoor het bewustzijn van onvermijdelijke interacties wordt afgestompt en zo de psychologisch sterkere partij ten goede komt. Lenin sprak over de strategische ademruimte (peredyshka) die de vijand moet verzwakken. Een te enthousiaste vredesbeweging kan een oppervlakkige oplossing van problemen betekenen. Een dergelijk beroep moet worden bestudeerd en opnieuw bestudeerd, om te voorkomen dat het leidt tot een gevaarlijke uitval van verdedigingswerken, die gemobiliseerd moeten blijven om een meedogenloze vijand het hoofd te bieden.

Samenleven kan een verstikkende ondergeschiktheid betekenen, vergelijkbaar met die van gevangenen die samenleven met hun cipiers. Op zijn best kan het de intensieve symbiotische of altijd parasitaire relatie imiteren die we kunnen zien tussen dieren die elkaar nodig hebben, of zoals we die zien bij het kind in zijn jarenlange afhankelijkheid van zijn moeder. Om naast elkaar te bestaan en samen te werken, moet men noties en vergelijkbare beelden hebben van interactie, van een gelijkheid van ideeën, van een bij elkaar horen, van een onderlinge afhankelijkheid van de hele mensheid, ondanks het bestaan van raciale en culturele verschillen. Anders zal de ideologie, die wordt gesteund door de grotere militaire kracht, de zwakkere wurgen.

Vreedzaam samenleven veronderstelt aan BEIDE kanten een goed begrip van de problemen en complicaties van eenvoudig samenleven, van wederzijdse overeenstemming en beperkingen, van de diversiteit van persoonlijkheden, en vooral van het naast elkaar bestaan van tegenstrijdige en onvereenigbare gedachten en gevoelens in elk individu van de aangeboren ambivalentie van de mens. Het vereist begrip van de rechten van zowel het individu als het collectief. Door coëxistentie als een slogan te gebruiken, kunnen we de betrokken problemen verdoezelen en we kunnen ontdekken dat we het woord gebruiken als een vlag die de geleidelijke overgave aan de sterkere strategie dekt.

6. DE DICATATUUR VAN TOTALITARIA

Er bestaat werkelijk zoiets als een techniek van massale hersenspoeling. Deze techniek kan wortel schieten in een land als een inquisiteur (*officier die kettters opspoort en bestraft*) sterk en sluw genoeg is. Hij kan de meesten van ons tot zijn slachtoffers maken, zij het tijdelijk.

Wat in de structuur van de samenleving heeft de mens zo kwetsbaar gemaakt voor deze massale manipulaties van het denken? Dit is een probleem met enorme implicaties, net als hersenspoeling. De afgelopen jaren zijn we ons steeds meer bewust geworden van de onderlinge afhankelijkheid van mensen met al hun moeilijkheden en complicaties.

Ik ben me bewust van het feit dat het onderzoeken van het onderwerp mentale dwang en gedachtecontrole na verloop van tijd minder prettig wordt. Dit is zo omdat het hier en nu een grotere bedreiging voor ons kan worden, en onze zorg voor China en Korea moet wijken voor de meer directe behoeften aan onze eigen deur. Kunnen totalitaire tendensen hier de overhand krijgen, en welke sociale symptomen kunnen tot dergelijke verschijnselen leiden? De strenge realiteit confronteert ons met de universele mentale strijd tussen gedachtebeheersing (en de uitvloeisels daarvan) en onze normen van fatsoen, persoonlijke kracht, persoonlijke ideeën en een persoonlijk geweten met autonomie en waardigheid.

Toekomstige sociale wetenschappers zullen de oorzaken van de opkomst van totalitair denken en handelen in de mens beter kunnen beschrijven. We weten dat na oorlogen en revoluties deze mentale achteruitgang gemakkelijker een kans krijgt om zich te ontwikkelen, geholpen door speciale psychopathische persoonlijkheden die floreren op de ellende en verwarring van de mens. Het is ook waar dat de volgende generatie spontaan de wandaden van de vorige begint te corrigeren, omdat het meedogenloze systeem te bedreigend voor hen is geworden.

Het is echter mijn taak om enkele symptomen van het totalitaire proces te beschrijven (wat een verslechtering van denken en handelen impliceert) zoals ik ze in ons eigen tijdperk heb waargenomen, waarbij ik in gedachten moet houden dat het systeem een van de meest gewelddadige vervormingen is van de consistente mentale groei van de mens. Geen hersenspoeling is mogelijk zonder totalitair denken.

De tragische feiten van politieke ervaringen in onze tijd maken het maar al te duidelijk dat toegepaste psychologische technieken hele naties kunnen hersenspoelen en hun burgers kunnen reduceren tot een soort hersenloos robotisme dat voor hen een normale manier van leven wordt. Misschien kunnen we het best begrijpen hoe dit beangstigende tot stand komt door een mythisch land te onderzoeken, dat we gemakshalve "Totalitaria" zullen noemen.

De robotisering van de mens

Laat ik eerst een woord van waarschuwing uitspreken. We moeten niet de fout maken te denken dat er een bepaalde natie is die volledig kan worden geïdentificeerd met dit hypothetische land. De te bespreken kenmerken kunnen hier ontstaan. Sommige kenmerken van Totalitaria waren natuurlijk aanwezig in nazi-Duitsland, en ze zijn tegenwoordig te vinden achter het IJzeren Gordijn, maar ze bestaan tot op zekere hoogte ook in andere delen van de wereld. Totalitaria is elk land waar politieke ideeën ontaarden in zinloze formuleringen die alleen voor propagandadoeleinden zijn gemaakt. Het is elk land waar een enkele groep - links of rechts - absolute macht verwerft en alwetend en almachtig wordt, elk land waar onenigheid en meningsverschillen misdaden zijn, waar volledige overeenstemming de prijs van het leven is.

Totalitaria - de Leviathan-staat - is de thuisbasis van het politieke systeem dat we, eufemistisch, "totalitarisme" noemen, waarvan gesystematiseerde tirannie deel uitmaakt. Dit systeem komt niet voort uit een eerlijke politieke filosofie, noch socialistisch noch kapitalistisch. De leiders van Totalitaria mogen ideologieën uiten, maar dit zijn in feite vooral slogans die worden gebruikt om het regime te rechtvaardigen. Indien nodig kan het totalitarisme zijn slogans en gedrag van de ene op de andere dag veranderen. Want totalitarisme belichaamt voor mij de zoektocht naar totale macht, de zoektocht van een dictator om de wereld te regeren. De woorden en concepten van "socialisme" en "communisme" kunnen, net als "democratie", dienen als een vermomming voor de megalomane bedoeling van de tiran.

Aangezien totalitarisme in wezen de sociale manifestatie is van een psychologisch fenomeen dat tot elke persoonlijkheid behoort, kan het het best worden begrepen in termen van de menselijke krachten die het creëren, bevorderen en bestendigen. De mens heeft twee gezichten; hij wil groeien naar volwassenheid en vrijheid, en toch verlangt het primitieve kind in zijn onbewuste naar meer volledige bescherming en onverantwoordelijkheid. Zijn volwassen zelf leert omgaan met de beperkingen en frustraties van het dagelijks leven, maar tegelijkertijd verlangt het kind in hem ernaar om er tegenin te gaan, om ze neer te slaan, om ze te vernietigen, of het nu objecten of mensen zijn.

Totalitarisme spreekt dit verwarde kind in ons allemaal aan; het lijkt een oplossing te bieden voor de problemen die het dubbele verlangen van de mens veroorzaakt. Onze mythische Totalitaria is een monolithische en absolute staat waarin twijfel, verwarring en conflict niet mogen worden getoond, want de dictator beweert alle problemen van zijn onderdanen voor hen op te lossen. Bovendien kan Totalitaria in officiële sanctie voorzien voor het uiten van de meest asociale impulsen van de mens. Het onbeschaafde kind dat in ons verborgen zit, kan deze bevrijding van ethische frustratie verwelkomen.

Aan de andere kant kan ons vrije, volwassen, sociale "ik" niet gelukkig zijn in Totalitaria; ze komen in opstand tegen de beperking van individuele impulsen.

De psychologische wortels van totalitarisme zijn meestal irrationeel, destructief en primitief, hoewel vermomd achter een ideologie, en om deze reden is er iets fantastisch, ongelooflijks, zelfs nachtmerrieachtigs aan het systeem zelf. Er is natuurlijk een verschil in de psychische ervaring van de elite, die kan voldoen aan hun behoefte aan macht, en de massa, die zich moet onderwerpen; toch beïnvloeden de twee groepen elkaar.

Wanneer de diepe neurotische machtsbehoefte van een dictator ook een diepe emotionele behoefte van de bevolking van zijn land bevredigt, vooral in tijden van ellende of na een revolutie, is hij gemakkelijker in staat de macht over te nemen waarnaar hij verlangt. Als een natie bijvoorbeeld een nederlaag heeft geleden in een oorlog, voelen de burgers schaamte en wrok. Gezichtsverlies is niet alleen een politieke abstractie, het is een heel reëel en persoonlijk iets voor een overwonnen volk. Ieder mens identificeert zich bewust of onbewust met zijn geboorteland. Als een land lijdt aan langdurige hongersnood of ernstige depressies, worden de burgers verbitterd, depressief en haatdragend, en zullen ze eerder bereidwillig de visies en beloften van de aspirant-dictator accepteren.

Als de complexiteit van het politieke en economische apparaat van een land ervoor zorgt dat de individuele burger zich machteloos, verward en nutteloos voelt, als hij geen gevoel heeft deel te nemen aan de krachten die zijn dagelijks leven beheersen, of als hij vindt dat deze krachten zo groot en verwarrend zijn dat hij ze niet langer kan begrijpen, zal hij de totalitaire kans grijpen om erbij te horen, om deel te nemen, voor een eenvoudige formule die verklaart en rationaliseert wat zijn bevattingvermogen te boven gaat. En als de dictator het eindelijk heeft overgenomen, draagt hij zijn eigen abnormale fantasieën, zijn razen en woede gemakkelijk over op zijn onderdanen. Hun wrok voedt de zijne; zijn pseudo-kracht moedigt hen aan. Er vindt een wederzijdse versterking van illusies plaats.

Totalitarisme als sociale manifestatie is een ziekte van intermenselijke relaties, en net als elke andere ziekte kan de mens het beste weerstand bieden aan de corroderende effecten ervan als hij er door kennis en training goed tegen is geïmmuniseerd. Als hij echter ongelukkig genoeg is om het totalitaire "insect" te vangen, moet hij alle positieve krachten in zijn geest verzamelen om het te verslaan. De woedende interne strijd tussen het onverantwoordelijke kind en de weloverwogen volwassene in hem gaat door totdat de een of de ander uiteindelijk volledig wordt vernietigd. Zolang er een enkele vonk van een van beide overblijft, gaat de strijd door. En zolang de mens leeft, gaat de zoektocht naar volwassenheid door.

Culturele voorliefde voor totalitarisme

In de strijd tegen deze gevreesde ziekte spelen zowel sociale als persoonlijke factoren een belangrijke rol. We kunnen dit duidelijker zien als we de manieren analyseren waarop

de idealen van een cultuur als geheel de kwetsbaarheid van haar burgers voor totalitarisme beïnvloeden. De ethiek van onze eigen westerse beschaving is onze sterkste verdediging tegen de ziekte, want het ideaal van deze ethiek is om een ras van mannen en vrouwen voort te brengen die sterk individualistisch zijn en die situaties in de eerste plaats in termen van hun eigen geweten beoordelen.

We streven ernaar bij onze burgers een gevoel van eigen verantwoordelijkheid te ontwikkelen, de bereidheid om de wereld te confronteren zoals die is, en het vermogen om onderscheid te maken tussen goed en kwaad door middel van hun eigen gevoelens en gedachten. Zulke mannen en vrouwen worden tot actie gedreven door hun persoonlijke morele maatstaven in plaats van door wat een externe groep als correct beschouwt. Ze zijn niet bereid om groepevaluaties direct te accepteren, tenzij deze overeenkomen met hun eigen persoonlijke overtuigingen, of tenzij ze deze op een democratische manier hebben kunnen bespreken. Dit soort mensen zijn verantwoordelijk voor hun gemeenschap, omdat ze in de eerste plaats verantwoordelijk zijn voor zichzelf. Als ze het er niet mee eens zijn, zullen ze een "loyale minderheid" vormen en hun rechten gebruiken om andere mensen op gepaste tijden te overtuigen.

Er zijn andere culturen die de nadruk leggen op houdingen en waarden die anders zijn dan deze. Het oosterse ideaal van de mens, zoals we dat in China en enkele andere oosterse landen aantreffen, is in de eerste plaats die ene "eenheid", van één zijn met het gezin, één met het vaderland, één met de kosmos, het nirvana. De oosterse psyche zoekt door een ondefinieerbaar inlevingsvermogen en intuïtie een direct esthetisch contact met de werkelijkheid. Eeuwige waarheid zit achter de werkelijkheid, achter de sluier van Maya. De mens maakt deel uit van het universum; zijn ideaal is passieve slaafsheid en niet-prikkelbaarheid. Zijn ideaal van vrede ligt in rust en ontspanning, in meditatie, in het zijn zonder handmatige en mentale inspanning. Het geluk van de oosterse psyche ligt in de extase van het gevoel verenigd te zijn met de universele kosmos. Ascese, zelfverlossing en armoede zijn in de oosterse cultuur beter gerealiseerde idealen dan in onze westerse samenleving.

Het klassieke Oosterse cultuurpatroon kan het best worden omschreven als een patroon van participatie. Daarin wordt het individu gezien als een integraal onderdeel van de groep, het gezin, de kaste, de natie. Hij is geen aparte, onafhankelijke entiteit. In deze cultuur zijn grotere conformiteit met en acceptatie van de collectieve regels de idealen. Een oosters kind kan van kinds af aan worden getraind in een patroon van onderwerping aan het gezag en aan de regels van de groep. Veel primitieve culturen vertonen dit patroon ook. Voor een persoon die in deze culturen is opgegroeid, zijn de meest acceptabele normen, de best denkbare gedachten en acties die welke door de groep worden gesanctioneerd. De totalitaire wereld van massale acties en massagedachten is veel begrijpelijker voor de leden van een op participatie gebaseerde en minder individueel ingestelde cultuur dan voor westerse individualisten. Wat voor ons een ondraaglijke discipline en autoritarisme is, kan voor hen een geruststellende orde en regelmaat zijn.

Een voorbeeld van een geïntensiveerd patroon van participatie en gedachtecontrole en wederzijdse spionage is gegeven door de antropoloog E.P. Dozier. [Zie de "New York Times", 11 december 1955; en "Science News Letter", 3 december 1955.] De Pueblo-indianen van het Rio Grande-gebied geloven dat het wangedrag of de verkeerde denkwijze van één man in de stam alle leden treft. Hij kan het kosmische evenwicht verstoren door een slecht gevoel jegens een van zijn medemensen. De morele code van het dorp is groepsgericht. De persoon die dit overtreedt, brengt het welzijn van iedereen in gevaar. Epidemieën, mislukte oogsten, droogtes worden geïnterpreteerd als een gevolg van "afwijking" van een lid van de groep. Dorpsleden worden nauwlettend in de gaten gehouden en bespioneerd om de boosdoener of "heks" te ontdekken. Roddels en beschuldigingen van hekserij zijn wijdverbreid, en de Pueblo-indiaan is voortdurend op zoek in zijn eigen geweten naar schadelijke gedachten en houdingen. Het is alsof we kijken naar het ritueel van de zuivering in de totalitaire staat.

Dergelijke vormen van "griezelig collectivisme" en participatie kunnen we zien in elke groepsformatie waar tolerantie voor non-conformisme ophoudt te bestaan. Waar dogmatische partizanen domineren, wordt de geest gedwongen. We kunnen dergelijke oprukkende tendensen zelfs bespeuren in sommige wetenschappelijke kringen waar te veel nadruk wordt gelegd op groepsonderzoek, teamwerk, lidmaatschapskaarten en minachting voor individuele meningen.

De cultuur waarin een mens is geboren en zijn eigen psychologische constitutie werken samen om zijn persoonlijkheid voort te brengen op vrijwel dezelfde manier als zijn lichaam en geest samenwerken om zijn gedrag te produceren. Onze cultuur van individuele vrijheid biedt ons misschien een gedeeltelijke immuniteit tegen de ziekte van het totalitarisme, maar tegelijkertijd kunnen onze persoonlijke onvolwassenheid en onderdrukte wreedheden ons er kwetsbaar voor maken. Het participatietype van cultuur kan mannen in het algemeen vatbaarder maken voor totalitarisme, hoewel persoonlijk streven naar volwassenheid en individualiteit hen ook een zekere mate van bescherming ertegen kan bieden.

Door de wisselwerking tussen deze sociale en persoonlijke krachten is geen enkele cultuur volkomen veilig voor een interne aanval door totalitarisme en voor de mentale vernietiging die het kan veroorzaken. Zoals ik al eerder zei, onze Totalitaria is een mythisch land, maar de wrede waarheid is dat elk land in Totalitaria kan worden veranderd.

De doelstellingen van de heersers van ons fictieve land zijn eenvoudig geformuleerd: despotisme, de totale overheersing van mens en mensheid, en de eenheid van de hele wereld onder één dictatoriaal gezag. Op het eerste gezicht kan dit idee van eenheid het meest aantrekkelijk zijn; het idee, te eenvoudig, van een broederschapseenheid van naties onder een centraal machtig agentschap. Als de wereld één is, lijkt het alsof er geen

oorlog meer is, de spanningen waarmee we worden geconfronteerd zullen worden geëlimineerd, de aarde zal een paradijs worden. Maar de vereenvoudigde opvatting van een universele dictatuur is onjuist en weerspiegelt het gevaar dat inherent is aan het totalitaire doel: alle mensen zijn verschillend, en het is het verschil tussen hen dat de grootsheid, de verscheidenheid en de creatieve inspiraties van het leven creëert, evenals de spanningen van de sociale omgang. De totalitaire opvatting van egalitatie kan alleen worden gerealiseerd in de dood, wanneer de chemische en fysische wetten die ons allemaal beheersen het volledig overnemen. De dood is inderdaad de grote gelijkmaker.

In het leven zijn we allemaal anders. Ons lichaam en onze geest staan op verschillende manieren in wisselwerking met elkaar en met de buitenwereld. De persoonlijkheid van elk mens is uniek. Het is waar dat we allemaal bepaalde fundamentele menselijke eigenschappen delen met alle andere leden van het menselijk ras, maar de verschillen in persoonlijkheid zijn ook zo talrijk en zo gevarieerd dat er van geen twee mensen, waar ook ter wereld of ooit in de hele menselijke geschiedenis, kan worden gezegd dat ze precies hetzelfde zijn. Deze uniciteit geldt net zo goed voor de burger van Totalitaria als voor ieder ander. Als mens is hij niet alleen anders dan wij, hij is anders dan zijn landgenoten. De mens creëren naar het totalitaire beeld door middel van nivellering en egalitatie betekent echter het onderdrukken van wat in wezen persoonlijk en menselijk in hem is, het unieke en de verscheidenheid, en het creëren van een samenleving van robots, niet van mensen.

De bekende sociale wetenschapper [J.S. Brunner](#) heeft in zijn inleiding tot Bauers boek over Sovjetpsychologie deze gedachte op een andere manier uitgedrukt: "Het menselijke beeld over de aard van de mens is niet alleen een kwestie van objectief onderzoek; het is en is altijd een belangrijkste instrument van sociale en politieke controle. Wie dat beeld vormt, doet dat met enorme gevolgen voor de samenleving waarin hij leeft."

Totalitaria koestert de illusie dat iedereen deel uitmaakt van de regering, een kiezer; niemand kan een niet-kiezer of anti-kiezer zijn. Zijn innerlijke voor- en nadelen en twijfels zijn geen privéproblemen meer van het individu zelf; zijn gedachten behoren tot de staat, de dictator, de heersende kring, de partij. Zijn innerlijke gedachten moeten worden beheerst. Alleen de machthebbers weten wat er werkelijk achter het nationale beleid schuilgaat. De gewone burger wordt zo afhankelijk en gehoorzaam als een kind. In ruil voor het opgeven van zijn individualiteit krijgt hij een aantal bijzondere beloningen: het gevoel erbij te horen en beschermd te worden, het gevoel van opluchting over het verliezen van zijn persoonlijke grenzen en verantwoordelijkheden, de extase van het opgenomen worden en in beslag genomen worden door wilde, ongecontroleerde collectieve gevoelens, de veiligheid van anoniem zijn, van slechts een radertje te zijn in het wiel van de almachtige staat.

Het despotisme van het moderne Totalitaria is heel anders dan de weelderige, exotische persoonlijke tirannieën uit de oudheid. Het is een ascetische, koude, mechanische kracht, gericht op wat [Hanna Arendt](#) de "transformatie van de menselijke natuur zelf" noemt. In

ons theoretische land heeft de mens geen individueel ego meer, geen persoonlijkheid, geen zelf. Er is een nivelleringsstelsel aan het werk en alles boven het gemeenschappelijke niveau wordt vertrapt en neergeslagen.

De totalitaire leider

De leiders van Totalitaria zijn de vreemdste mannen in de staat. Deze mannen zijn, net als alle andere mannen, uniek in hun mentale structuur, en bijgevolg kunnen we geen algemene psychiatrische diagnose stellen van de geestesziekte die hun gedrag motiveert. Maar we kunnen enkele generalisaties maken die ons zullen helpen om enig begrip van de totalitaire leider te krijgen. Het is duidelijk dat hij bijvoorbeeld lijdt aan een overweldigende behoefte om andere mensen te beheersen en onbeperkte macht uit te oefenen. Dit is op zichzelf een psychologische afwijking, vaak geworteld in diepgewortelde gevoelens van angst, vernedering en minderwaardigheid. De ideologieën die zulke mannen naar voren brengen, worden alleen gebruikt als tactische en strategische middelen waarmee ze hun uiteindelijke doel van volledige overheersing over andere mensen hopen te bereiken. Deze dominantie kan hen helpen om pathologische angsten en gevoelens van onwaardigheid te compenseren, zoals we kunnen concluderen uit de psychologische studie van sommige moderne dictators.

Gelukkig hoeven we niet af te gaan op een puur hypothetisch beeld van de psychopathologie van de totalitaire dictator. [Dr. G.M. Gilbert](#), die enkele leiders van nazi-Duitsland bestudeerde tijdens de processen van Neurenberg, heeft ons een nuttig inzicht gegeven in hun verwrongen geest, vooral nuttig omdat het ons iets onthult over de wederzijdse interactie tussen de totalitaire leider en degenen die door hem geleid willen worden.

Hitlers zelfmoord maakte een klinisch onderzoek naar zijn karakterstructuur onmogelijk, maar Dr. Gilbert hoorde veel ooggetuigenverslagen van Hitlers gedrag van zijn vrienden en medewerkers, en deze geven een fantastisch beeld van de drijvende kracht achter het nazisme. Hitler stond bij zijn intimi bekend als de "tapijt-eter", omdat hij zich vaak schoppend en schreeuwend, als bij een epileptische woedeaanval, op de grond wierp. Uit dergelijke rapporten kon Dr. Gilbert iets afleiden over de wortels van het pathologische gedrag van dit ziekelijke "genie".

Hitlers paranoïde vijandigheid tegen de Jood hield deels verband met zijn onopgeloste ouderlijke conflicten; de joden symboliseerden voor hem waarschijnlijk de gehate dronken vader die Hitler en zijn moeder mishandelde toen de toekomstige Führer nog een kind was. Hitlers obsessieve denken, zijn woedend fanatisme, zijn aandringen op het behoud van de zuiverheid van "Arisch bloed" en zijn ultieme manier om zichzelf en de wereld te vernietigen waren duidelijk het resultaat van een zieke psyche.

Al in 1923, bijna tien jaar voordat hij de macht greep, was Hitler ervan overtuigd dat hij op een dag de wereld zou regeren, en hij besteedde tijd aan het ontwerpen van overwinningssonumenten, het vereeuwigen van zijn glorie, die over het hele Europese continent zouden worden opgericht toen de dag van de overwinning kwam. Deze waanpreoccupatie hield aan tot het einde van zijn leven; in het midden van de oorlog die hij creëerde, die hem naar de nederlaag en de dood leidde, bleef Hitler zijn architecturale plannen herzien en verbeteren.

Nazi-dictator nummer twee, [Hermann Göring](#), die zelfmoord pleegde om de beul te ontvluchten, had een andere psychologische structuur. Zijn pathologisch agressieve gedrevenheid werden aangemoedigd door de archaische militaire traditie van de Duitse "Jonkheer-klasse" (Junker), waartoe zijn familie behoorde. Van jongs af aan was hij dwangmatig en openlijk agressief geweest. Hij was een autocratische en corrupte cynicus en greep de door de nazi's gecreëerde kans om puur persoonlijk gewin te behalen aan. Zijn minachting voor het "gewone volk" was grenzeloos; dit was een man die letterlijk geen gevoel voor morele waarden had.

Weer heel anders was [Rudolf Hess](#), de man van passieve maar fanatieke, op die van een hond lijkende toewijding, die als het ware bij volmacht leefde door de geest van zijn Führer. Zijn innerlijke mentale zwakheid maakte het voor hem makkelijker om te leven door middel van een volmacht dan door zijn eigen persoonlijkheid en dreef hem ertoe de schaduw te worden van een schijnbaar sterke man, van wie hij kracht kon lenen. De nazi-ideologie heeft deze gefrustreerde jongen de illusie gegeven van bloedidentificatie met het glorieuze Duitse ras. Na zijn onstuimige vlucht naar Engeland vertoonde Hess duidelijke psychotische trekken; zijn waanideeën van achtervolging, hysterische aanvallen en perioden van geheugenverlies behoren tot de bekende klinische symptomen van schizofrenie.

Nog een ander type was [Hans Frank](#), de advocaat van de duivel, het prototype van de al te ambitieuze latente homoseksueel, gemakkelijk verleid tot politiek avontuur, zelfs als dit in strijd was met de rest van zijn geweten. Want in tegenstelling tot Göring was Frank in staat onderscheid te maken tussen goed en kwaad.

Dr. Gilbert vertelt ons ook iets over generaal [Wilhelm Keitel](#), Hitlers stafchef, die de onderdanige, automatische spreekbuis van de Führer werd, militaire eer en persoonlijke ambitie vermengd in dienst van zijn eigen onbelangrijkheid.

Van een andere kwaliteit is de SS-kolonel, [Höss](#), de moordenaar van miljoenen in het concentratiekamp Auschwitz. Een pathologische karakterstructuur ligt in dit geval voor de hand. Zijn hele leven was Höss een eenzame, teruggetrokken, schizoïde persoonlijkheid geweest, zonder enig geweten, wentelend in zijn eigen vijandige en destructieve fantasieën. Alleen, en verstoken van menselijke gehechtheden, werd hij intuïtief door

[Himmler](#) gezocht voor deze meest barbaarse van alle nazi-banen. Hij was een nuttig instrument voor het plegen van de meest beestachtige daden.

Helaas hebben we nog geen duidelijk psychiatrisch beeld van de [Russische dictator Stalin](#). Er zijn diverse berichten dat hij de laatste jaren van zijn leven een enorme vervolgingsfobie had en voortdurend in angst leefde dat hij het slachtoffer zou worden van zijn eigen zuiveringen.

Psychologische analyse van deze mannen laat duidelijk zien dat een pathologische cultuur - een gekke wereld - kan worden opgebouwd door bepaalde indrukwekkende psychoneurotische types. De corrupte politieke figuren hoeven de sociale en politieke gevolgen van hun gedrag niet eens te begrijpen. Ze worden niet gedwongen door ideologische overtuigingen, hoezeer ze ook rationaliseren om zichzelf ervan te overtuigen dat ze dat zijn, maar door de vervormingen van hun eigen persoonlijkheid. Ze worden niet gemotiveerd door hun geadverteerde drang om hun land of mensheid te dienen, maar eerder door een overweldigende behoefte en dwang om de hunkering van hun eigen pathologische karakterstructuren te bevredigen.

De ideologieën die ze uitdragen zijn geen echte doelen; het zijn de cynische middelen waarmee deze zieke mannen een persoonlijk gevoel van waarde en macht hopen te krijgen. Subtiële innerlijke leugens verleiden hen om van kwaad tot erger te gaan. Defensief zelfbedrog, gestopt inzicht, ontwijking van emotionele identificatie met anderen, degradatie van empathie; de geest heeft vele verdedigingsmechanismen waarmee het geweten kan worden verblind.

Een duidelijk voorbeeld hiervan is te zien in de manier waarop de nazi-leiders zichzelf verdedigden door voortdurende zelfrechtvaardiging en vrijspraak toen ze voor de balie werden gebracht tijdens de processen van Neurenberg. Deze moordenaars waren gekrenkt en gekwetst door de beschuldigingen die tegen hen waren ingebracht; ze waren het beeld van gewonde onschuld.

Elke vorm van leiderschap kan, indien niet gecontroleerd door controles, geleidelijk veranderen in een dictatuur. Een leider zijn, grote macht en verantwoordelijkheid dragen voor het leven van andere mensen, is een enorme test voor de menselijke psyche. De zwakke leider is de man die het niet aan kan, die eenvoudig afstand doet van zijn verantwoordelijkheid. De dictator is de man die de bestaande normen van rechtvaardigheid en moraliteit vervangt door meer en meer privaat prestige, door meer en meer macht, en zich uiteindelijk steeds meer van de rest van de mensheid isoleert. Zijn achterdocht groeit, zijn isolement groeit en de vicieuze cirkel die leidt tot een paranoïde houding begint zich te ontwikkelen.

De dictator is niet alleen een zieke man, hij is ook een wrede opportunist. Hij ziet geen waarde in een andere persoon en voelt geen dankbaarheid voor de hulp die hij heeft

gekregen. Hij is achterdochtig en oneerlijk en gelooft dat zijn persoonlijke doeleinden alle middelen rechtvaardigen die hij kan gebruiken om ze te bereiken. Eigenaardig genoeg zoekt elke tiran nog steeds naar zelfrechtvaardiging. Zonder zo'n rustgevend middel voor zijn eigen geweten kan hij niet leven.

Zijn houding ten opzichte van andere mensen is manipulatief; voor hem zijn het slechts instrumenten ter bevordering van zijn eigen belangen. Hij verwerpt de opvatting van twijfel, van innerlijke tegenstrijdigheden, van de aangeboren ambivalentie van de mens. Hij ontkent het psychologische feit dat de mens tot rijpheid groeit door te tasten, door vallen en opstaan, door het samenspel van tegenstrijdige gevoelens. Omdat hij zichzelf niet zal toestaan te voelen, te leren met vallen en opstaan, kan de dictator nooit een volwassen persoon worden. Maar of hij ze nu erkent of niet, hij heeft interne conflicten, hij lijdt ergens aan interne verwarring. Deze innerlijke "zwakheden" probeert hij streng te onderdrukken; als ze naar de oppervlakte zouden komen, zouden ze de verwezenlijking van zijn doelen kunnen belemmeren. Maar in de aanvallen van woede is zijn afnemende kracht duidelijk.

Het is omdat de dictator bang is, zij het onbewust, voor zijn eigen interne tegenstrijdigheden, dat hij bang is voor dezelfde interne tegenstrijdigheden van zijn medemensen. Hij moet zuiveren en zuiveren, terroriseren en terroriseren om zijn eigen woedende innerlijke driften te stillen. Hij moet elke twijfelaar doden, elke persoon vernietigen die een fout maakt, iedereen opsluiten waarvan niet kan worden bewezen dat hij volkomen vastberaden is.

In Totalitaria worden de latente agressie en wreedheid in de mens door de dictator zodanig gecultiveerd dat ze kunnen uitmonden in massale criminele acties die blijken uit Hitlers vervolging van minderheden. Uiteindelijk vertoont het land een echte pathologie, een totale dominantie van destructieve en zelfdestructieve neigingen.

De definitieve overgave van de robotman

Wat gebeurt er met de gewone man in zo'n cultuur? Hoe kunnen we de burger van Totalitaria beschrijven? Misschien ligt het eenvoudigste antwoord op deze vraag in de bewering dat hij is teruggebracht tot de mechanische precisie van een insectachtige staat. Hij kan geen warme vriendschappen, loyaliteit of aanhankelijkheid ontwikkelen omdat ze te gevaarlijk voor hem kunnen zijn. De vriend van vandaag kan immers de vijand van morgen zijn. Hij leeft in een sfeer van constante achterdocht - niet alleen van vreemden, maar zelfs van zijn eigen familie - hij is bang om zich uit te drukken, anders zal het concentratiekamp of de gevangenis hem opslokken.

De burgers van Totalitaria praten niet echt met elkaar. Als ze spreken, fluisteren ze, eerst heimelijk over hun schouders kijkend naar de onvermijdelijke spion. Hun innerlijke stilte staat in schril contrast met het officiële verbale bombardement. De burgers van Totalitaria kunnen lawaai maken en beleefde banaliteiten uiten, of ze kunnen leuzen tegen elkaar

herhalen, maar ze zeggen niets. Uit bestaande literatuur blijkt dat vooraanstaande auteurs, waaronder [H.G. Wells](#), Huxley en [Orwell](#), zich steeds meer zorgen maken over de afschuwelijke toekomst van de gerobotiseerde mens, getraind als een machine op basis van conformiteit. Ze vertalen voor ons de algemene angst voor een gemechaniseerde beschaving.

In Totalitaria kent de burger niet meer de ware kern van zijn geest. Hij voelt zichzelf niet langer een "ik", een ego, een persoon. Hij is slechts het voorwerp van officieel spervuur en mentale dwang. Omdat hij geen eigen persoonlijkheid heeft, heeft hij geen individueel geweten, geen persoonlijke moraal, geen vermogen om helder en eerlijk te denken. Hij leert uit het hoofd, hij leert duizenden geïndoctrineerde feiten en inhaleert dogma's en leuzen met elke ademhaling die hij doet. Hij wordt een gehoorzame pedant, en pedanterie maakt mensen tot iets dat lijkt op potten gevuld met informatie in plaats van individuen met vrije, groeiende, persoonlijkheden.

Wijzer en vrijer worden impliceert selectief vergeten en van gedachten veranderen. Dit accepteren we, dit laten we achter. Aanpassing van de alertheid vereist een verandering van patronen, het vermogen om te worden gedeconditioneerd, ongedaan te maken en af te leren om daarna rijp te worden voor nieuwe patronen. De burger van Totalitaria heeft geen kans op dergelijk leren door afleren, op groei door individuele ervaring. Officiële oversimplificaties leiden het gevangen publiek tot acceptatie en indoctrinatie. Massale extase en massafanatisme komen in de plaats van rustig individueel denken en nadenken.

Hitler leerde zijn volk marcheren en strijden en uiteindelijk wisten ze niet waarom ze marcheerden en vochten. Mensen worden kuddes - geïndoctrineerde en geobsedeerde kuddes - bedwemd eerst met enthousiasme en blijde verwachtingen, dan met angst en paniek. De individuele persoonlijkheid kan niet groeien in Totalitaria. De enorme massa burgers wordt getemd tot persoonlijk en politiek slaapwandelen.

Het kan wetenschappelijk twijfelachtig zijn om ervaringen die zijn opgedaan met individuele pathologische toestanden te vergelijken met sociale verschijnselen en om de gedeeltelijke ineenstorting van het ego onder totalitarisme te analyseren naar analogie met werkelijke gevallen van waanzin. Maar er is in feite veel vergelijkbaar tussen de vreemde reacties van de burgers van Totalitaria en hun cultuur als geheel enerzijds en de reacties van de introverte, zieke schizofreen anderzijds. Hoewel het probleem van schizofreen gedrag bij individuen en groepen buitengewoon gecompliceerd is en niet volledig kan worden behandeld binnen het bestek van dit boek, kan de vergelijking nuttig zijn bij onze zoektocht naar een begrip van de aard en effecten van totalitarisme.

De algemene terugtocht uit de werkelijkheid

Deze excursie in de wereld van de pathologie is geen beschrijving van een louter toevallige gelijkenis tussen een ziekte en een politiek systeem. Het zou moeten wijzen op

het feit dat totalitaire terugtrekking achter officiële rechtvaardigingen en individuele fantasie iets is dat zich zowel in het sociale leven als in de individuele geest kan voordoen. En veel wetenschappers geloven in een verband tussen culturele achteruitgang en schizofrene terugtrekking.

Laten we de reactie van de individuele schizofreen van volledige innerlijke automatisering en mentale terugtrekking kort uitleggen als een persoonlijk falen om zich aan te passen aan een wereld die als onzeker en gevaarlijk wordt ervaren. Vaak kunnen vrij eenvoudige emotionele incidenten tot zo'n schizofrene terugtrekking leiden; bijvoorbeeld het binnendringen van schema's en gewoonten die ons tijdens de kindertijd worden opgedrongen of een sluwe overgevoeligheid voor onze overactieve en overdreven cultuur. Veel kinderen worden door een over-dwangmatige ouder tot schizofrene terugtrekking gedwongen. Soms kan een gebrek aan extern contact een mens in een staat van totale eenzaamheid en isolement brengen, soms zijn eigen voorkeur voor eenzaamheid. Het is bewezen dat een zekere neiging tot zogeheten "schizofrene opname" aangeboren is. Toch wordt het bij iedereen uitgelokt.

Wat de oorzaak ook is, de schizofrene patiënt wordt een gedesocialiseerd wezen, verloren in eenzaamheid. Het bewuste en onbewuste fantasieleven begint dominant te worden boven de alerte confrontatie met de werkelijkheid. Uiteindelijk worden zijn rare fantasieën reëler voor de schizofreen dan voor de echte wereld. Hij verschuilt zich steeds meer achter zijn eigen ijzeren gordijn, in het denkbeeldige dromenland en toevluchtsoord dat hij voor zichzelf heeft gebouwd. Dit is zijn nirvana, waarin al zijn droomwensen worden vervuld. Traagheid en fanatisme wisselen elkaar af. De patiënt valt terug in een infantiele, vegetatieve gedragsvorm en wijst alles af wat de maatschappij hem heeft geleerd. In zijn fantasie leeft hij in een wereld die altijd zijn bevelen gehoorzaamt. Hij is almachtig. De wereld draait door volgens zijn goddelijke neigingen.

De werkelijkheid, die voortdurende en hernieuwde aanpassing en verificatie vereist, wordt een vervolger en valt zijn illusie van goddelijke macht aan. Elke verontrustende inbreuk op zijn waanwereld wordt door de schizofreen geconfronteerd, hetzij met enorme agressie, hetzij met de vorming van secundaire waanideeën om de eerste waanvoorstelling te beschermen, of met een combinatie van beide. De schizofreen vertoont een enorme vijandigheid jegens de echte wereld en haar vertegenwoordigers; de realiteit berooft hem zowel van zijn waanideeën van almacht en zijn hallucinatoire gevoel van volkomen beschermd te zijn, zoals hij in de baarmoeder was.

Klinische ondervinding heeft aangetoond dat de ziekte van schizofrenie vaak begint met negativisme; een verdediging tegen de invloed van anderen, een voortdurende strijd tegen mentale inmenging, tegen wat wordt ervaren als de mishandeling van de overgevoelige geest. Geleidelijk aan wordt deze defensieve houding tegenover de wereld een vijandige houding tegenover alles, niet alleen tegenover invloeden van buitenaf, maar ook tegenover gedachten en gevoelens van binnenuit.

Ten slotte raakt het slachtoffer verlamd door zijn eigen vijandigheid en negativisme. Hij gedraagt zich letterlijk alsof hij dood is. Urenlang zit hij onbeweeglijk. Hij moet misschien dwangvoeding krijgen, gedwongen worden aangekleed. De schizofreen beweegt zich als een marionet aan een touwtje, alleen als iemand hem daartoe dwingt. Klinisch noemen we dit [catatonie](#): de doodshouding.

De terugtocht naar automatismen

Introverte schizofrenen verkiezen het automatische routineleven van het gesticht boven het leven in de buitenwereld, op voorwaarde dat ze hun privé-fantasieën kunnen uitleven. Ze geven zich volledig over in zelfvernietiging. Ze komen nooit in groepen samen, ze praten zelden met elkaar; zelfs als ze dat wel doen, hebben ze nooit echt onderling contact. Ieder leeft in zijn eigen retraite.

In de totalitaire mythe - denk bijvoorbeeld aan "das Dritte Reich" - in de psychologische folklore van onze mythische staat, speelt de vage fantasie van de technisch geperfectioneerde baarmoeder, het ideale nirvana, een geweldige rol. In een wereld vol onzekerheden, een wereld die voortdurende alerte aanpassing en heraanpassing vereist, creëert Totalitaria de waan van de almachtige, wonderbaarlijke ideale staat. Een staat waarin, in zijn uiteindelijke vorm, aan elke materiële behoefte zal worden voldaan. Alles zal worden geregeld, net zoals het was voor de foetus in de baarmoeder, het land van gelukzaligheid en gelijkmoedigheid, net zoals het is voor de schizofreen in het psychiatrisch ziekenhuis.

Er is geen sociale strijd, geen mentale strijd; de wereld beweegt als een uurwerk. Er is geen echt samenspel tussen mensen, geen botsing van meningen of overtuigingen, er is geen emotionele relatie tussen deze baarmoeder-kameraden; elk bestaat als een afzonderlijke nummer-dragende entiteit in hetzelfde bestand.

In Totalitaria is er geen geloof in medemensen, geen "caritas" (*genade; liefdadigheid*), geen liefde, omdat echte relaties tussen mensen niet bestaan, net zoals ze niet bestaan tussen schizofrenen. Er is alleen geloof in en onderwerping aan het voedingssysteem en er is in elke burger een enorme angst om uit dat systeem te worden gezet, een angst om totaal verloren te gaan, vergelijkbaar met het gevoel van afwijzing en angst voor de realiteit van de schizofreen. Te midden van spirituele eenzaamheid en isolement is er de angst voor nog grotere eenzaamheid, voor nog pijnlijker isolement. Zonder beschermende voorschriften van buitenaf kan de interne hel losbreken. Er moet een sterke mechanische externe orde worden gebruikt om de interne chaos en naderende ineenstorting te dekken.

We hebben in de naoorlogse jaren ervaring gehad met verschillende vluchtelingen uit de totalitaire wereld, die instortten toen ze te maken kregen met een wereld van vrijheid waar eigen initiatief vereist was. De angst voor vrijheid bracht hen in paniek. Ze hadden niet

langer ego's die sterk genoeg waren om hun verdediging tegen de competitieve eisen van de vrije democratische realiteit op te bouwen en in stand te houden.

Net als bij schizofrenie kan er in Totalitaria geen manoeuvreerbaar en individueel ego bestaan. Bij schizofrenie krimpt het ego als gevolg van terugtrekking; in Totalitaria, als gevolg van het voortdurend opgaan in massagevoelens. Als zo'n gekrompen ego zou opgroeien, met zijn eigen kritische houding, zijn behoefte aan verificatie van feiten en aan begrip, dan zou het worden neergeslagen als verraderlijk en niet-overeenstemmend.

Totalitaria eist van haar burgers volledige onderwerping aan en identificatie met de leider. Het is deze dominantie van leiders die mensen bijna egeloos maakt, zoals bij schizofrenie. Dit kan opnieuw leiden tot verlies van controle over vijandige en destructieve drijfveren.

Psychologen hebben dit keer op keer gezien in wat we de "concentratiekamp-psyche" noemen. Toen de slachtoffers voor het eerst naar het kamp kwamen - toegewijd aan hun geleidelijke uitroeiing - vertoonden de meesten van hen een volledig verlies van zichzelf, een totale depersonalisatie, gecombineerd met apathie en verlies van bewustzijn. Dezelfde waarnemingen zijn gedaan onder onze krijgsgevangenen in Korea. Sommige concentratiekampslachtoffers werden onmiddellijk beter na hun terugkeer in een normale samenleving. In anderen bleef deze schizofrene reactie van verloren ego bestaan en ontwikkelde zich, zoals we hierboven vermeldden, soms tot een echte psychose.

De "baarmoeder-toestand"

Totalitarisme is de ontsnapping van de mens uit de angstaanjagende realiteit van het leven, naar de virtuele baarmoeder van de leider. De acties van het individu worden vanuit deze baarmoeder aangestuurd; vanuit het innerlijke heiligdom. Het mystieke centrum heeft alles onder controle; de mens hoeft niet langer de verantwoordelijkheid voor zijn eigen leven op zich te nemen. De orde en logica van de prenatale wereld heersen. Er is vrede en stilte, de vrede van totale onderwerping. De leden van de "baarmoeder-toestand" communiceren niet echt; tussen hen is er stilte, de stilte van mogelijk verraad, niet de volwassen stilte van terughoudendheid en gereserveerdheid.

Totalitaria vergroot de kloof tussen de dingen die je laat zien en communiceert en de dingen die je heimelijk droomt en diep in jezelf denkt. Het ontwikkelt de kunstmatige verdeeldheid van politiek stilzwijgen. Het weinige dat overblijft van individueel gevoel en mening wordt zorgvuldig ingesloten bewaard. In de schizofrene wereld van Totalitaria is er geen vrije onderlinge uitwisseling, geen gesprek, geen uitroep, geen bevrijding van emotionele spanning. Het is een wereld van stille samenzweerders. Inderdaad, de sfeer van achterdocht is de grote aanvaller van mentale vrijheid, omdat het mensen aan elkaar doet klampen en samenzweert tegen mysterieuze vijanden; eerst van buitenaf, dan onderling.

In Totalitaria wordt elke burger voortdurend in de gaten gehouden. De mythische staat vormt het geweten van het individu. Zelf heeft hij er bijna geen. Zijn burens kijken naar hem, zijn postbode, zijn kinderen, en ze vertegenwoordigen allemaal de straffende staat, net zoals hij zelf de staat moet vertegenwoordigen en naar anderen moet kijken. Het niet verraden is een misdaad.

De noodzaak om samenzweringen te vinden, om vervolgers en criminelen te ontdekken is een andere schizofrene manifestatie. Het is psychologisch gerelateerd aan een infantiele behoefte aan een gevoel van almacht. Megalomane gevoelens groeien beter in een sfeer van mysterieuze geheimhouding. Geheimhouding en samenzwering vergroten het onschadelijk maken van de macht. Dat is de reden waarom zoveel mensen graag in andermans leven snuffelen en de spion spelen.

Dit gevoel van samenzwering ligt ook achter de pathologische strijd met denkbeeldige vervolgers, een strijd die we zowel bij geesteszieken als bij onze mythische Totalitaria aantreffen. "Het is daar!" "Het zit ons achterna!" Alle innerlijke angsten om de nirvanische baarmoeder-illusie te verliezen, worden hoogtij. Mysterieuze geesten en gieren jagen mensen uit het nirvana en uit het paradijs.

In deze fantasieën wordt de patriarch, de dictator, het idool, tegelijkertijd zowel het universele gevaar als de almachtige verlosser. Zelfs de inwoners van Totalitaria houden niet echt van deze wrede reus. Achterdocht tegen de borst die voedt en de hand die leidt en verbiedt, wordt vaak gevonden in de fantasie van schizofrene kinderen, die de voedster ervaren als de vijand, de dominante boeman, die de groeiende geest omkoopt tot onderwerping.

De diepe haat die het zieke individu voelt jegens de ouderfiguur kan niet rechtstreeks worden uitgedrukt en dus wordt het op zichzelf of op zondebokken verplaatst. De zondebok maakt ook deel uit van de totalitaire strategie.

Zoals we eerder aangaven absorbeert de zondebok tijdelijk alle innerlijke razernij en woede van het individu. [Koelakken](#), negers, joden, communisten, kapitalisten, profiteurs en oorlogsstokers, ze kunnen allemaal die rol spelen. Het grootste gevaar voor de totalitaire geest is misschien wel het gebruik van intellect en bewustzijn en de eis van de intellectueel om zonder beperking na te gaan of iets echt is. *Aberratie (afwijking van het normale)* en perversie worden door de burgers van Totalitaria, net als door de bewoners van gekkenhuizen, verkozen boven de vermoeiende intellectuele controle.

In het centrum van de totalitaire angsten en fantasieën staat de mensenetende god, het idool. Hij is onoverwinnelijk. Hij gebruikt de grote gave van de mens om zich aan te passen om hem tot slavernij te brengen. De innerlijke kern van gevoelens en gedachten van elk mens moet van de leider zijn.

Is de burger van Totalitaria zich hiervan bewust? Waarschijnlijk niet. De moderne psychologie heeft ons geleerd hoe sterk het mentale mechanisme van ontkenning van de werkelijkheid werkt. Het oog omzeilt externe gebeurtenissen wanneer de geest niet wil dat ze gebeuren. Secundaire rechtvaardigingen en fantasieën worden gevormd om deze ontkenningen te ondersteunen en te verklaren. In Totalitaria vinden we dezelfde verachting van de realiteit als bij schizofrenie. Hoe moeten we anders het feit verklaren dat Hitler zijn legers nog steeds op papier heen en weer schoof nadat ze al verslagen waren?

Totalitaire strategie omvat innerlijke chaos en conflict door de strikte orde van de politiestaat. Dat doet de dwangmatige schizofrene patiënt ook, door zijn innerlijke routine en schema's. Deze routines en schema's zijn een verdediging tegen pijnlijke gebeurtenissen in de externe realiteit. Deze interne robotisering kan ook leiden tot ontkenning van interne realiteiten en interne behoeften. De burger van Totalitaria, die zijn innerlijke behoefte aan vrijheid onderdrukt en verwerpt, kan slavernij zelfs als bevrijding ervaren. Hij kan zelfs nog een stap verder gaan; verlangen naar een ontsnapping uit het leven zelf, een waanvoorstelling dat hij almachtig zou kunnen worden door totale vernietiging.

De SS-soldaten noemden dit de magische werking van de "Blutkitt", de band van bloedige misdaad die hen samenbindt en hen voorbereidt op het Walhalla. Met deze magische eenwording konden ze met moed en gelijkmoedigheid sterven. Anarchistische wanhoop en behoefte aan grootsheid wisselden bij hen af, zoals bij de psychotische patiënt. Op dezelfde manier zoeken de burgers van Totalitaria naar een "heldhaftige" plaats in de geschiedenis, ook al is de prijs onheil en vernietiging.

Veel soldaten - moe van de starheid van het normale leven - kijken terug op gewelddadige momenten van hun oorlogservaringen, ondanks de honger en terreur, als de monumentale culminerende ervaringen van hun leven. Daar, in de "Bruderbund" van strijders, voelden ze zich voor de eerste en enige keer in hun leven gelukkig.

Dit klinkt allemaal als een bittere komedie, maar de fantasie van schizofrenen heeft ons geleerd hoe de geest zich kan terugtrekken in waanvoorstellingen als er angst is voor het dagelijkse bestaan. Onder deze omstandigheden begint de fantasie de overhand te krijgen op de werkelijkheid en neemt al snel een geldigheid aan die de werkelijkheid nooit heeft gehad. De totalitaire geest is als de schizofrene geest; het heeft een minachting voor de werkelijkheid. Denk even aan [Lysenko's](#) theorie en de ontkenning van de invloed van erfelijkheid. De totalitaire geest observeert en verifieert zijn indrukken van de werkelijkheid niet; het dicteert de werkelijkheid hoe het zich moet gedragen, het dwingt de werkelijkheid om zich aan haar fantasieën te conformeren.

De vergelijking tussen totalitarisme en psychose is niet toevallig. Het waandenken sluipt onvermijdelijk in elke vorm van tirannie en despotisme. Onbewuste achterwaartse krachten komen in actie. Kwade krachten uit het archaische verleden keren terug. Er

ontwikkelt zich een automatische dwang om tot zelfvernietiging over te gaan, om de ene fout met een nieuwe te rechtvaardigen; het vergroten en uitbreiden van de vicieuze pathologische cirkel wordt het overheersende levenseinde. De bange man, belast door een cultuur die hij niet begrijpt, trekt zich terug in de fantasie van de bruut van grenzeloze macht om het vacuüm in zichzelf te verdoezelen. Deze fantasie begint bij de leiders en wordt later overgenomen door de massa's die ze onderdrukken.

Wat kan de mens nog meer doen als hij gevangen zit in die enorme machine die Totalitaria wordt genoemd? Denken - en het brein zelf - is overbodig geworden, dat wil zeggen alleen voorbehouden aan de elite. De mens moet afstand doen van zijn uniciteit, zijn individuele persoonlijkheid en moet zich overgeven aan de gelijkmakende en homogeniserende patronen van de zogenaamde integratie en standaardisatie. Dit wekt in hem die grote innerlijke leegte van het primitieve kind, de leegte van de robot die onbewust verlangt naar de grote vernietiging.

7. DE INBREUK DOOR TOTALITAIR DENKEN

Om de maatschappelijke krachten te onderzoeken die aan het werk zijn en de vrije individuele ontwikkeling van de menselijke geest ondermijnen, moeten we kijken naar vele aspecten van het politieke leven. Als clinicus en poli-pragmaticus wil ik me niet binden aan één politieke staat of stroming, maar beschrijven wat er overal in het sociale leven te beleven valt. Waar menselijk denken en menselijke gewoonten aan het hervormen zijn, staan ze onder invloed van een enorme politieke omwenteling. In het ene land kan dit van de ene op de andere dag gebeuren, in andere landen langzamer. De taak van de psychologen is om de impact van deze processen op de menselijke geest te observeren en te beschrijven.

Wanneer een natie eenmaal onder het juk van het totalitarisme is, wanneer haar mensen eenmaal zijn bezweken voor de al te simplificaties en flauwvallen van de toekomstige dictator, hoe behoudt de leider dan zijn macht? Welke technieken gebruikt hij om zijn landgenoten volgzaamere volgelingen van zijn bloedige regime te maken?

Omdat het volwassen zelf van de mens weerstand biedt aan totalitarisme, moet de dictator voortdurend werken en plannen maken om zijn onderdanen in het gareel te houden en hun behoefte aan individuele ontwikkeling, rebellie en gezonde groei te immobiliseren. Als we zijn technieken onderzoeken, zullen we een beter begrip krijgen van het totalitarisme en van de interactie tussen de methoden van de dictator en de persoonlijkheden van zijn onderdanen. We hebben dit begrip hard nodig, want we moeten erkennen dat de krachten in Totalitaria, die humorloze robots maken van levende mensen, zich ook kunnen ontwikkelen, zij het onbewust, in de zogenaamde vrije, democratische samenlevingen.

De strategie van angst

Het angstwapen wordt sinds onheuglijke tijden door tirannen gebruikt om een gedwee instrument van de mens te maken. In Totalitaria wordt het gebruik van dit wapen verfijnd tot een wetenschap die alle oppositie en afwijkende meningen kan wegvagen. De leiders van Totalitaria regeren door intimidatie; ze verkiezen loyaliteit door angst, boven loyaliteit door geloof. Angst en verschrikking bevriezen het denken en de wil; ze kunnen een algemene psychische verlamming veroorzaken. In de paniek die wordt veroorzaakt door totalitaire angst, voelen mensen zich van elkaar gescheiden, als door een onoverkomelijk vacuüm, en wordt elk mens een eenzame angstige ziel. Zelfs panisch bij elkaar hangen kan worden verdacht van samenzwering tegen de staat. Gescheiden van elk echt emotioneel contact met zijn medemensen, door zijn eigen innerlijke isolement, raakt de burger van Totalitaria steeds minder in staat om te vechten tegen ontmenselijkende invloeden.

Totalitaria is voortdurend alert op sociale zondaars, de critici van het systeem, en beschuldiging van afwijkende meningen staat gelijk aan overtuiging in de publieke opinie.

Insinuatie, laster en aanklacht zijn hoofdbestanddelen van de totalitaire strategie. De hele natie is toegewijd aan de stelling dat ieder mens een potentiële vijand van het regime is. Niemand wordt uitgesloten van de angst. Elke man kan eraan worden onderworpen, hoe hoog zijn rang ook is.

De geheime politie wekt ontzag en paniek in het land, terwijl het leger buiten ontzag en paniek creëert. Alleen al de gedachte aan een uitbarsting van angst - van zelfs een mogelijke toekomstige verschrikking - maakt dat mensen niet bereid zijn hun mening te uiten en zichzelf bloot te geven. Zowel de inwoners van Totalitaria als die van haar burens worden getroffen door deze algemene angst. Een duidelijk voorbeeld van hoe deze angstverlamming in werkelijkheid werkt, is te zien in het feit dat al in 1948 West-Europeanen, die de schaduw van een verwachte totalitaire bezetting voelden, het veiliger vonden hun Amerikaanse vrienden te bekritisieren en aan te vallen dan fouten te maken met een totalitaire vijand die plotseling en zonder waarschuwing zou kunnen binnenvallen.

In Totalitaria worden gevangenissen en concentratiekampen gebouwd om angst en ontzag bij de bevolking te wekken. Ze kunnen "strafkampen" of "correctiekampen" worden genoemd, maar dit is slechts een goedkope rechtvaardiging van de waarheid. In deze angstcentra wordt niemand echt gecorrigeerd; hij wordt als het ware uit de mensheid verdreven, verspild, gedood. Maar niet te snel, anders zou de terroriserende invloed afnemen.

De waarheid is dat deze gevangenissen niet zijn gebouwd voor echte criminelen, maar eerder voor hun beangstigende effect op de omstanders, de burgers van Totalitaria. Gevangenissen vormen een permanente bedreiging, een voortdurende bedreiging. Ze kunnen een bijna ondraaglijke druk uitoefenen op de empathie en verbeeldingskracht van die burgers die, althans tijdelijk, aan de buitenkant van het prikkeldraad staan. Naast de angst om dezelfde wrede behandeling te ondergaan, de angst voor verlaging, vernedering en dood, wekt het concept van het concentratiekamp de diepgewortelde angst van elk mens om zelf uit de gemeenschap te worden verdreven, om alleen te zijn, een zwerver te zijn. In de woestijn, onbemind en ongewenst.

Er bestaan verschillende mildere vormen van massaterreur, bijvoorbeeld DE STRATEGIE VAN GEEN POLITIEKE RUST. In Totalitaria wordt de mens altijd gevangen door een of andere vorm van officiële planning. Hij is zich altijd bewust van controle en toezicht, van spionerende, glurende krachten die op de loer liggen om hem te achtervolgen en hem te straffen. Zelfs vrije tijd en vakanties worden in beslag genomen door een officieel programma, enkele feiten die moeten worden geleerd, een politieke bijeenkomst, een parade. Stilte en eenzaamheid bestaan niet meer. Er is geen tijd voor meditatie, voor overpeinzingen, voor herinneringen. De geest is gevangen in een web van officieel denken en plannen. Zelfs de geneugten van zelfgekozen stilte zijn verboden. Elke burger van Totalitaria moet meedoen met het zingen en met het schreeuwen van slogans. En hij

raakt zo verstrikt in de constante activiteit dat hij het vermogen verliest om te beseffen wat er met hem gebeurt.

De nadruk op meer productie door individuen, fabrieken en landbouwbedrijven kan ook een wapen worden voor meer controle en terreur. De [Stakhanov-beweging](#) in Rusland, die aandrong op een constante verhoging van de productienormen, werd voor velen een bedreiging. De arbeiders moesten het tempo van hun arbeid en productie opvoeren, anders zouden ze zwaar gestraft worden. De nadruk op tempo en snelheid maakt de mens steeds meer een zielloos radertje in het totalitaire wiel.

Angst kan zichzelf bijna nooit stoppen; het gedijt op naleving en groeit in een vacuüm. Angst als instrument betekent een geleidelijke overgang naar angst als doel, maar angst is in feite een zelfvernietigende strategie. De mens zal uiteindelijk zelfs onder een absolute dictatuur in opstand komen. Wanneer mannen door Totalitaria tot marionetten zijn gereduceerd, zullen ze eindelijk immuun zijn geworden voor alle bedreigingen. De magische spreuk van terreur zal eindelijk zijn kracht verliezen. Eerst zullen de burgers van Totalitaria afgestompt raken door de angst en zullen zelfs de dood niet langer als een gevaar beschouwen. Dan zullen enkelen een laatste opstand initiëren, want de regering van Totalitaria bevordert door angst en verschrikking interne rebellie, bij enkelen die niet kunnen worden afgebroken. Zelfs in "gleichgeschaltet" nazi-Duitsland was een verzetsbeweging actief.

De zuiveringsrituelen

Het opruimen van de hogere echelons van de overheid is een oude historische gewoonte. De strijd tussen vaders en zonen, tussen de oudere en de jongere generatie, werd ver in de prehistorie geritualiseerd. [Frazer's klassieker, "The Golden Bough"](#), heeft ons hier veel over verteld. De oude priester der heidenen verwierf zijn hoge post door zijn voorganger te doden. Later in de geschiedenis bood de pas uitgeroepen koning, op de dag van zijn zalving, in plaats daarvan criminelen aan als offeranden aan de goden.

In Totalitaria maakt het moord- en zuiveringsritueel deel uit van het regeringsmechanisme en heeft het niet alleen een symbolische, maar ook een zeer reële functie voor de dictator. Hij moet al degenen elimineren die hij heeft omzeild en bedrogen in zijn meedogenloze klim naar de macht, opdat hun wrok en gefrustreerde woede niet uitbarsten en zijn positie of zelfs zijn leven in gevaar brengen.

De zuivering weerspiegelt een ander kenmerk van het leven in Totalitaria. Het dramatiseert de fictie dat de partij altijd alert is om zichzelf zuiver en schoon te houden. De psychiatrie heeft aangetoond dat de dwang tot reinheid bij neurotische individuen in feite een ontheemde verdediging is tegen hun eigen innerlijke woede en vijandigheid. Het speelt dezelfde soort rol in gemeenschappen en wanneer het wordt verheven tot het niveau van een officieel gesanctioneerd ritueel, reduceert het de burgerij tot kindsheid. Het zorgt

ervoor dat de inwoners van Totalitaria zich baby's voelen; nog steeds worstelend om hun eerste reinheidsgewoonten te leren, nog steeds luisterend naar de herhaalde bevelen van hun ouders om schoon te zijn, schoon te zijn, schoon te zijn, goed te zijn, goed te zijn, goed te zijn, loyaal te zijn, loyaal, wees loyaal. De constante herhaling van deze bevelen versterkt het schuldgevoel, de kinderachtigheid en de schaamte van elke burger.

De totalitaire zuivering gaat altijd gepaard met een uitgebreide bekentenisceremonie, waarin de beschuldigde publiekelijk berouw toont voor zijn zonden, net zoals de heksen uit de middeleeuwen. Dit is de algemene formule: "Ik beken mijn twijfels. Dankzij de kritiek van de kameraden heb ik mijn denken kunnen zuiveren. Ik buig in nederigheid voor de mening van mijn kameraden en de partij en ben dankbaar voor de gelegenheid om te corrigeren mijn fouten. Je stelde me in staat om mijn afwijkende vragen te verwerpen. Ik erken mijn schuld aan de onbaatzuchtige leider en de regering van het volk."

De strategie van het publiekelijk uiten van schaamte heeft twee effecten: het dient, net als de zuiveringsrituelen zelf, om gevoelens van kinderlijke onderdanigheid bij de mensen op te roepen, en tegelijkertijd biedt het elke burger een verdediging tegen zijn eigen diepgewortelde psychologische problemen en gevoelens van schuld en onwaardigheid. Ergens diep in hem weet de burger van Totalitaria dat hij afstand heeft gedaan van zijn volwassenheid en zijn verantwoordelijkheid; openbare zuiveringen verlichten zijn schaamtegevoel. "Het zijn de anderen die schuldig en vies zijn, niet ik", denkt hij. "Zij zijn het die constant samenspannen en samenzweren." Maar de dingen waarvan hij anderen verdenkt, gelden ook voor hemzelf. Hij is bang dat anderen hem zullen verraden, omdat hij er zelf niet zeker van kan zijn dat hij hen niet zal verraden. Zo nemen zijn innerlijke spanningen toe en de zuivering verschaft een periodiek bloedoffer aan zijn eigen angst en aan de god van de bedreiging.

Alleen al het feit dat dit ritueel van dwingende bekentenis en zuivering keer op keer moet worden herhaald, geeft aan dat de mens er een innerlijke mentale verdediging tegen ontwikkelt en dat hoe meer het wordt gebruikt, hoe minder effectief het wordt als middel om schuldgevoelens en angst op te wekken. Net zoals de burger van Totalitaria verhard of afgestompt raakt door de angst van voortdurende officiële inbreuk op zijn privéleven, zo wordt hij bijna immuun voor de kreten van verraad en sabotage.

Op dezelfde manier, als de zuivering minder effectief wordt als middel om te temmen, gebruikt de tiran het vaker om zijn eigen angsten te kalmeren. De geschiedenis biedt ons vele voorbeelden van revoluties die uiteindelijk verdronken in een bloedig bewind van angst en zuivering. Enkele van de meest toegewijde helden en leiders van de Franse Revolutie stierven op de guillotine van de republiek die ze hielpen creëren.

Woeste beschuldiging en zwarte magie

Woeste beschuldigingen en zwarte magie zijn, net als alle andere temmende instrumenten van Totalitaria, niets nieuws, maar in primitieve beschavingen, en in de prehistorie, was het ambacht van zwarte magie vrij eenvoudig. De sjamaan hoefde alleen maar een klein beeldje van de beschuldigde misdadiger te vernietigen of te verminken, een speciale stok naar de man zelf te wijzen of te stoten, of hem te vervloeken en uit te schelden met woedende woorden en gebaren om zijn slachtoffer te laten instorten en dood te brengen. In zijn blinde aanvaarding van het magische ritueel was het slachtoffer bezeten door angst en vaak gaf hij zich over aan de betovering en stierf gewoon ([Malinowski](#)).

Dit magische doden van de vijand heeft meerdere psychologische implicaties. Het slachtoffer van de magische spreuk werd vaak gezien als de vertegenwoordiger van de stamgod, de geïnternaliseerde autoriteit en vader. Hij moet worden gedood, omdat zijn bestaan alleen al schuld en wroeging bij zijn volk opwekte. Zijn dood kan de innerlijke stemmen in ieder mens tot zwijgen brengen die waarschuwen voor een naderende ondergang. Soms komt het slachtoffer uit een andere stam dan die van zijn aanklagers. In deze situatie is de vreemdeling een gemakkelijker zondebok en hem straffen dient om de botsing van ambivalente gevoelens bij de leden van de moordende stam te stillen. Haat voor een buitenstaander houdt de haat en agressie tegen die elke man voelt tegenover zijn eigen groep en tegenover zichzelf. Hoe meer angst er is in een samenleving, hoe meer schuld elk individueel lid van de samenleving voelt, hoe meer behoefte er is aan interne zondebokken en externe vijanden. INTERNE VERWARRING ZOEKT ONTLADING IN OORLOGEN BUITEN.

In Totalitaria is de lucht vol roddels, laster en geruchten. Elke beschuldiging, zelfs als deze vals is, heeft een grotere invloed op de burger dan de daaropvolgende rechtvaardiging. Rekeningen van bijzonderheden, gemaakt van hele lappen, worden gemaakt tegen onschuldigen, vooral tegen voormalige leiders, die in staat zijn geweest enige persoonlijke achting en loyaliteit te ontwikkelen onder hun vrienden en volgelingen. Opgeblazen beschuldigingen, die tegen ons zijn ingediend, doen altijd onbewuste schuldgevoelens herleven en doen ons beven.

In onze analyse van de psychologische krachten die krijgsgevangenen en andere politieke slachtoffers tot bekentenis en verraad leiden, zagen we hoe sterk het gevoel van verborgen schuld en twijfel in elke man hem ertoe aanzet zich over te geven aan de eisen en ideologieën van de vijand. Ditzelfde mechanisme is voortdurend aan het werk onder de burgers van Totalitaria. Beschuldigingen tegen anderen herinneren hem aan zijn eigen innerlijke opstanden en vijandelijkheden, die hij niet naar buiten durft te brengen, en zo wordt de beschuldigde, zelfs als hij onschuldig is, de zondebok voor zijn persoonlijke schuldgevoel. Lafheid zorgt ervoor dat de andere burgers van ons mythische land zich van het slachtoffer afwenden, anders zouden ze zelf beschuldigd worden.

Alleen al het feit dat karaktermoord mogelijk is, onthult de kwetsbaarheid en gevoeligheid van menselijke sympathie en empathie. Zelfs in vrije, democratische samenlevingen worden politieke campagnes vaak gevoerd in een sfeer van extravagante beschuldigingen en zelfs nog wildere tegenbeschuldigingen. Op het moment dat de strategie van ruwe beschuldiging, met al zijn onaangename geluiden van hoon en laster, begint, vergeten we de strategische bedoeling achter de woorden en worden we beïnvloed door het geschreeuw en schelden. "Misschien", zeggen we tegen onszelf, "zit er iets in dit verhaal." Dit is natuurlijk precies wat de lasteraar wil. In de hoofden van de politici bestaat nog steeds de illusie dat het doel de middelen heiligt. Maar lastercampagnes leveren paradoxale resultaten op, omdat juist het feit dat er een ongegronde beschuldiging is geuit het morele besef van zowel luisteraar als beschuldiger verzwakt.

Spionnen-manie

In Totalitaria komt deze vicieuze cirkel van [vituperatie \(blaam\)](#) tot zijn volle bloei. Verdrongen in een heerschappij van achterdocht, lijdt de burger van Totalitaria aan een verschrikkelijke waan van vervolging: "spyonoia", de spionnen-manie. Hij is voortdurend op zijn hoede en let op zijn medemensen. Zijn goede buur kan op elk moment een saboteur of een verrader worden. De burger van Totalitaria zoekt bijna nooit naar verwarring of gebreken in zijn eigen ziel, maar projecteert ze op zondebokken, totdat hij uiteindelijk zelf het slachtoffer wordt van andermans spyonoia (*samentrekking van "spy" en "paranoia"*). Elke burger probeert voortdurend de diepste gedachten van iedereen te doorgronden. Omdat de eigen verborgen gedachten op de burens worden geprojecteerd, wordt het denken op zich de vijand. Deze grote angst voor de innerlijke gedachten van onze medemensen hangt samen met een algemeen proces van paranoïde herwaardering van de wereld als gevolg van angst en totalitair denken. In de ontkenning van menselijke loyaliteit en in de constante waan van verraad en sabotage komt de hele infantiele mythologie van Totalitaria tot uitdrukking en haar verwerping van volwassen menselijke relaties.

Door ondervraging, karaktermoord, vernedering, mentale terreur en demoralisatie - zoals gebeurt bij individuele en collectieve hersenspoeling - kan de mens zo volkomen gedemoraliseerd raken dat hij elk politiek systeem accepteert. Hij is niets meer; waarom zou hij zich tegen de zaken moeten verzetten? In Totalitaria is er geen open beleid, geen vrije discussie, geen eerlijk verschil van mening; er is alleen intriges en veroordeling, met hun angstaanjagende actie op de massa.

De strategie van ruwe beschuldiging wordt niet alleen gebruikt tegen de burgers van Totalitaria, maar ook tegen de rest van de wereld. Totalitaria heeft de beelden nodig van vijanden van buitenaf - denkbeeldige wrede monsters die pest en ziekte verspreiden - om haar eigen interne problemen te rechtvaardigen. De overblijfselen van het geweten van de individuele burger worden gekalmeerd en in toom gehouden door een paranoïde aanval op de rest van de wereld. "De vijand vergiftigt ons voedsel en gooit kevers en bacteriën in

onze gewassen." Deze mythe van een denkbeeldige wereldsamenzwering heeft tot doel de angstige burgers van Totalitaria in een gezamenlijke verdediging te brengen tegen niet-bestaande gevaren. Het verbergt tegelijkertijd interne fouten die leiden tot afnemende oogsten en voedselgebrek.

Het projecteren van de schuld op anderen versterkt het gevoel van deelname van elke burger aan de totalitaire gemeenschap en dempt de zeurende interne stem die eist dat hij handelt als een zelfverantwoordelijk individu. De mythe van externe samenzwering vergroot ook het gevoel van afhankelijkheid en onvolwassenheid van de individuele burger. Nu kan alleen zijn dictatoriale leider hem beschermen tegen de boze buitenwereld; een wereld die hem wordt beschreven als een enorme dierentuin, bewoond door atoomdraken en waterstofmonsters.

De strategie van criminalisering

Zoals we eerder zeiden, kan de burger van Totalitaria misschien in staat zijn om enkele van zijn irrationele, instinctieve behoeften te vervullen in ruil voor zijn onderwerping aan totalitaire slavernij. Hitler-Duitsland leerde ons het geaccepteerde patroon. De burger (en partijlid) wordt aangemoedigd om zijn vrienden en ouders te verraden, iets wat de boze, gefrustreerde baby in hem vaak heeft gewild. Hij kan zijn diep onderdrukte agressie en wraakzucht uitleven. Hij hoeft niet langer enkele van zijn eigen primitieve impulsen te onderdrukken of af te wijzen. Het systeem neemt de volledige last van zijn schuld op zich en overhandigt hem een kant-en-klare lijst van duizenden rechtvaardigingen en vrijstellingen voor het loslaten van zijn sadistische impulsen. Bloemrijke steekwoorden, zoals "historische noodzaak", helpen het individu immoraliteit en kwaad te rationaliseren in moraliteit en goed. We zien hier de grote corruptie van beschaafde normen.

In zijn strategie van criminalisering vernietigt de totalitaire dictator het geweten van zijn volgelingen, net zoals hij zijn eigen geweten heeft vernietigd. Denk aan de hooggeleerde en gepolijste nazi-artsen die hun professionele leven begonnen met de eed van Hippocrates, met de belofte de helpende genezer van de mens te zijn, maar die later in koelen bloede de meest verschrikkelijke martelingen toebrachten aan hun concentratiekampslachtoffers ([Mitscherlich](#)). Ze slachtten duizenden onschuldigen af om de statistische grenzen van het menselijk uithoudingsvermogen te ontdekken. Ze besmetten andere duizenden als proefkonijnen, omdat de Führer dat wilde. Ze hadden hun persoonlijke normen en ethiek volledig verloren en rechtvaardigden al hun misdaden door de wil van de Führer. Politieke steekwoorden moedigden hen aan om hun geweten volledig aan de dictator over te geven. Het proces van systematische criminalisering vereist een "deculturatie" (*onthechting van eigen cultuur*) van het volk. Zoals een van Hitlers bendeleden zei: "Als ik het woord "beschaving" hoor, maak ik mijn geweer gereed." Dit wordt gedaan om consequent het instinct van wreedheid op te roepen. Mensen wordt verteld niet in intellect en objectieve waarheid te geloven, maar alleen te luisteren naar de subjectieve dictaten van de staat Moloch, naar Hitler, naar Mussolini, naar Stalin.

Criminalisering conditioneert mensen tot rebellie tegen beschaafde frustraties. Laat ze bloed en bloedige zondebokken zien, en duizend jaar van [acculturatie](#) valt van hen af. Dit houdt in dat men de mensen hysterie bezorgt, de massa wakker schudt, de emoties homogeniseert. Dit alles heeft de neiging om de brute "Neanderthaler-psyche" in de mens wakker te maken. Rechtvaardig misdaad met de glamoureuze doctrine van rassensuperioriteit, en dan zorg je ervoor dat de mensen je zullen volgen.

Hitler wist heel goed wat hij deed toen hij de Duitse concentratiekampen overgaf aan de ontketende lusten van zijn stormtroepen. "Laat ze maar moorden en moorden", was het devies. "Als ze zo ver met mij zijn gegaan, moeten ze tot het einde doorgaan." De strategie van criminalisering is er niet alleen op gericht de slachtoffers van het totalitaire regime te verpletteren, maar ook om de elite beulen - de regerende bende - dat giftige machtsgevoel te geven dat hen steeds verder wegsleept van elk menselijk gevoel; hun slachtoffers worden mensen zonder menselijke identiteit, alleen sprekende maskers en egoloze robots. De strategie van criminalisering is de systematische organisatie van de lagere hartstochten in de mens, in het bijzonder die welke de dictator als zijn directe helpers moet vertrouwen.

Onder druk van het totalitaire denken identificeert bijna elke burger zich met de heersende bende en velen moeten hun loyaliteit bewijzen door te moorden en te doden of op zijn minst hun goedkeuring aan moord en doodslag te betuigen. De verveling van Totalitaria's automatische levenspatronen leidt ertoe dat de misleide burgers het avontuur van oorlog, misdaad en zelfvernietiging verwelkomen. Elke nieuwe daad van marteling en misdaad maakt nieuwe banden van trouw en gewetenloze gehoorzaamheid, vooral binnen de heersende bende. Uiteindelijk, gedreven door misdaad en schuld, moeten de heersende leden het samen uithouden, want de ondergang van het systeem zou de ondergang van de hele bende, zowel leiders als volgers, teweegbrengen. Hetzelfde geldt in de criminele wereld. Zodra een man de eerste stap heeft gezet en de wetten van de samenleving heeft verworpen en zich bij de criminele bende heeft aangesloten, is hij in oorlog met de buitenwereld en zijn morele evaluaties. Vanaf dat moment kan de bende hem chanteren en onderwerpen.

In Totalitaria groeit de vicieuze cirkel van criminalisering van de burgerij, waarin de middelen een doel op zich worden, uit tot een cynische samenzwering onder de cynische vlag van fatsoenlijk idealisme. De leiders van het land gebruiken zulke eenvoudige woorden als "de universele campagne van vrede" en de burgers verheugen zich en zijn trots op deze woorden. Slechts enkelen onder hen weten welke bedrieglijke daden achter de bloemrijke zinnen schuilgaan.

Deze perversies zijn ook verwerkt in een grote nationalistische mythe - het Derde Rijk, het Nieuwe Rijk, de Volksrepubliek - en het verlangen van de burger om iets heroïsch te doen, wordt vereenzelvigd met iets gewelddadigs en crimineels. Bloed wordt een magische

vloeistof en het vergieten van andermans bloed wordt een deugdzame en levengevende daad.

Onbeperkt doden, zoals dat wordt toegepast in totalitaire systemen, houdt verband met diepe, onbewuste angsten. De zwakken en emotioneel zieken in elke samenleving doden uit angst, om op magische wijze de kracht en het geluk van hun overleden slachtoffers te lenen; en natuurlijk ook hun materiële bezittingen. Het doden van miljoenen in de gasovens van de nazi's maakte deel uit van deze oude mythologie van moord. Misschien dachten de leden van het meesterras dat het afslachten van de Joden ervoor zou zorgen dat de Duitsers evenveel eeuwen pijn zouden verduren als hun slachtoffers! Het maakt deel uit van een oude primitieve mythe dat iemand door te doden zijn eigen leven versterkt en verlengt. Laten we niet vergeten dat de rede en het verstand in de mens nogal zwak zijn. Het is moeilijk om het vuur van explosieve aandrijvingen te beheersen, als ze eenmaal zijn aangestoken.

Totalitarisme moet doden, slachten, oorlog voeren. Totalitaria predikt haat, en de totalitaire spreekbuis is een eenzame, misleide, taaie "superman", die oproept tot haat en onrecht en een geïntensiveerd fanatisme opwekt dat niet wordt gehinderd door enig moreel gevoel of berouw. Zijn strijdkreet versterkt de greep van de dictator op zijn onderdanen, omdat elke burger, in en door zijn schuldige daden, zijn slachtoffer leert haten, wiens lijden het diep begraven schuldgevoel van de misdadiger nog meer opwekt.

Verbocratie en semantische mist - De mensen overhalen tot onderwerping

Na de Eerste Wereldoorlog werden we ons bewuster van onze houding ten opzichte van woorden. Deze houding veranderde geleidelijk. Ons vertrouwen in officiële steekwoorden en clichés en in idealistische labels was afgenomen. We werden ons er steeds meer van bewust dat de belangrijkste vragen waren welke groepen en machten er achter de woorden stonden, en wat hun geheime bedoelingen waren. Maar op onze gemakkelijke manier vergeten we deze vraag vaak te stellen, en we zijn allemaal min of meer vatbaar voor luidruchtige, vaak herhaalde woorden.

Het formuleren van grote propagandistische leugens en frauduleuze steekwoorden heeft een zeer duidelijk omschreven doel in Totalitaria. Woorden zelf hebben een speciale functie gekregen in dienst van de macht, die we "verbocratie" ("woordelijkheid") kunnen noemen. De grote leugens en de valse slogan brengen de toehoorders eerst in verwarring en verdoven ze, waardoor ze bereid zijn elke voorgestelde mythe van geluk te accepteren. De taak van de totalitaire propagandist is om speciale beelden op te bouwen in de hoofden van de burgers, zodat ze uiteindelijk niet langer met eigen ogen en oren zullen zien en horen, maar door de mist van officiële steekwoorden naar de wereld zullen kijken en de automatische antwoorden die passen bij de totalitaire mythologie.

Het veelvormige gebruik van DUBBELZINNIGE woorden dient als een aanval op onze logica, dat wil zeggen, een aanval op ons begrip van wat monolithische dictatuur werkelijk is. Hoor, hoor de onzin: "Vrede is oorlog en oorlog is vrede! Democratie is tirannie en vrijheid is slavernij. Onwetendheid is kracht! Deugd is ondeugd en waarheid is een leugen." Dat zegt het Ministerie van Waarheid in de grimmige roman van George Orwell, "1984". En we zagen deze nachtmerrie-fantasie uitkomen toen onze soldaten, die lange jaren in Noord-Koreaanse gevangenkampen hadden doorgebracht, naar huis terugkeerden en spraken over totalitair China met het bedrieglijke cliché van "de volksdemocratie". Pavloviaanse conditionering tot speciale woorden dwingt mensen tot een AUTOMATISCH DENKEN dat met die woorden verbonden is. De woorden die we gebruiken beïnvloeden ons gedrag in het dagelijks leven; ze bepalen de gedachten die we hebben.

In Totalitaria worden feiten vervangen door fantasie en verdraaiing. Mensen wordt systematisch en opzettelijk geleerd om te liegen (Winokur). De geschiedenis wordt gereconstrueerd, nieuwe mythen worden opgebouwd met een tweeledig doel: de totalitaire leider versterken en vleien en de ongelukkige burgers van het land in verwarring brengen. Het hele vocabulaire is een gedicteerde reeks langzaam hypnotiserende slogans. In de semantische mist (*semantiek: wat woorden betekenen*) die de atmosfeer doordringt, verliezen woorden hun directe communicatieve functie. Het worden alleen maar bevelende tekens, die reacties van angst en terreur teweegbrengen. Het zijn strijdkreten en Pavloviaanse signalen en vertegenwoordigen niet langer het vrije denken. HET WOORD, EENS BESCHOUWD ALS EEN EERSTE TEKEN VAN VRIJE MENSELIJKE SCHEPPING, WORDT VERANDERD IN EEN MECHANISCH GEREEDSCHAP. In Totalitaria mogen woorden een verleidelijke werking hebben, hun toehoorders kalmeren of charmeren, maar ze mogen geen intrinsieke betekenis hebben. Het zijn conditioners, emotionele triggers, die dienen om de gewenste reactiepatronen op hun toehoorders af te drukken.

De mentale luiheid van de mens, zijn weerstand tegen het harde denkwerk, maakt het relatief gemakkelijk voor de dictator van Totalitaria om zijn onderdanen ertoe te brengen de Grote Leugen te accepteren.

In het begin kan de burger tegen zichzelf zeggen: "Dit is allemaal onzin, pure kletspraat", maar juist door het van zich af te schudden, is hij onderworpen aan de kracht van de inherente suggestie. Dat is de truc van dubbelzinnig praten; zodra een mens verzuimt het te analyseren en te verifiëren, raakt hij erin verdwaald en kan hij niet langer het verschil zien tussen redenering en rationalisatie. Op het einde kan hij niets meer geloven en trekt hij zich terug in norse saaiheid. Zodra de burger van Totalitaria de "logica" van zijn leiders heeft geaccepteerd, staat hij niet langer open voor discussie of argumentatie. Helaas komen we in onze westerse wereld vaak deze ontwijking van semantische duidelijkheid tegen. Laten we niet vergeten dat de strijd om woorden deel uitmaakt van de ideologische koude oorlog in onze wereld.

Er is iets in ons gemechaniseerd communicatiesysteem geslopen waardoor onze manier van denken is verslechterd. Ook mensen verwerven terloops ideeën en concepten. Ze strijden niet langer om een helder begrip. Het gepopulariseerde beeld vervangt de strijd tussen de voor- en nadelen van concepten. In plaats van te streven naar echt begrip, luisteren mensen naar gedachteloze herhaling, wat hen DE MISLEIDING VAN BEGRIP geeft.

Communicatie heeft een nog meer infantiel, magisch karakter voor de burger van Totalitaria. Woorden vertegenwoordigen niet langer begrijpelijke betekenissen of ideeën. Ze binden de burger van Totalitaria tot totale afhankelijkheid van zijn commandant, net zoals het kind is gebonden aan de woordbeelden van zijn ouders.

Logocide

Byfield wijst er in zijn pamflet over [logocide](#) op dat woorden vaak worden gebruikt als instrumenten van sociale revolutie. Politici die macht zoeken, moeten nieuwe labels en nieuwe woorden verzinnen met een emotionele aantrekkingskracht, "terwijl ze dezelfde oude praktijken en instellingen laten voortbestaan als voorheen... De truc is om een onaangenaam beeld te vervangen, hoewel de inhoud hetzelfde blijft. De totalitairers moeten bijgevolg een haat-taal verzinnen om de massa-eroties aan te wakkeren. We hebben allemaal ervaren hoe het woord "vrede" geen vrede meer betekent, het is een propagandistisch middel geworden om de massa te kalmeren en agressie te verhullen."

De WOORDELIJKHEID (verbocratie) in het totalitaire denken en de officiële breedsprakigheid van demagogen dienen om de vrije geest van de burgers te verstoren en te verstikken. We kunnen zeggen dat de woordenschat hen verandert in wat de psychologie symboolagnostici noemt, mensen die alleen in staat zijn tot imitatie, niet in staat tot een onderzoekend gevoel van objectiviteit en perspectief dat leidt tot vragen en begrip en tot de vorming van individuele ideeën en idealen. Met andere woorden, de individuele burger wordt een papegaai, die kant-en-klare slogans en propaganda-trefwoorden herhaalt zonder te begrijpen wat ze werkelijk betekenen, of welke krachten erachter staan.

Dit papegaaiisme kan de burger van Totalitaria echter een zeker infantiel emotioneel plezier bezorgen. "Heil, heil! - Duce, Duce!", deze ritmische gezangen geven hem hetzelfde soort geluidsprijs dat kinderen bereiken door te brabbelen, krijsen en schreeuwen.

Het misbruik van het woord en de verankering van propaganda zijn in Totalitaria duidelijker dan in enig ander deel van de wereld. Maar dit kwaad bestaat overal. We kunnen er maar al te veel voorbeelden van vinden in echte gesprekken. Veel sprekers gebruiken verbaal pronken om een leegte van gedachten te verdoezelen, om emoties op te wekken en om

bewondering en aanbidding te creëren voor wat in wezen leeg en waardeloos is. Luidruchtige nepheid dreigt het ideaal van onze tijd te worden.

De semantische mist in Totalitaria wordt verdikt door de regulering van informatie. De burgers van ons mythische land hebben geen toegang tot bronnen van feiten en meningen. Ze zijn niet vrij om te verifiëren wat ze horen of lezen. Ze zijn het slachtoffer van de "label-manie" van hun leider, hun oordelen worden bepaald door de officiële labels die alles en iedereen draagt.

Labelomanie

De drang om te veel betekenis te hechten aan het label van een object of instelling en slechts terloops te kijken naar de intrinsieke waarde ervan is kenmerkend voor onze tijd en lijkt toe te nemen. Ik noem deze aandoening "labelomanie"; het is het overdreven respect voor de wetenschappelijk klinkende naam "het label", de school, de graad, het diploma, met een verrassende minachting voor de onderliggende waarde. Overal om ons heen zien we mensen jagen op vaste formules, kredieten, merken, rangen en labels, omdat ze geloven dat als men prestige of erkenning wil hebben, deze onderscheidende kenmerken nodig zijn. Om aanvaard te worden, zijn mensen bereid om de meest onpraktische en gestileerde training en conditionering - om nog maar te zwijgen van de kosten - te ondergaan in speciale scholen en instellingen, die bepaalde labels, diploma's en verfijnde façades promoten.

Niet zo lang geleden werkte een psychiatrische collega in een kliniek waar een andere terminologie werd gebruikt. De ideeën van zijn voormalige leraren, omdat ze in andere termen werden uitgedrukt dan die van de kliniek, werden bekritiseerd en zelfs belasterd. Mijn collega was een goede praktijktherapeut; toch had hij zelf psychotherapie nodig om de totale verwarring tegen te gaan die het gevolg was van dagelijkse contacten met agressieve adepten van een andere terminologie, net zoals sommige van onze soldaten die uit de Koreaanse gevangenkampen waren vrijgelaten.

Er is iets wezenlijk onaangenaams aan de noodzaak om alle meningen en evaluaties in geaccepteerde clichés en labels te uiten en te beoordelen. Het impliceert een devaluatie van het werk of van het betrokken idee, en het ontkent de subtiele menselijke verschillen tussen mensen en de verschijnselen die hun woorden beschrijven. In Totalitaria is de mens zo angstig, zo bang voor elke afwijking van de voorgeschreven meningen en denkwijzen, dat hij zichzelf alleen maar toestaat zich uit te drukken in de termen die zijn dictators voorzien. Voor de burger van Totalitaria wordt het erkende label belangrijker dan de eeuwige variatie die het leven is.

Naarmate woorden hun communicatieve functie verliezen, krijgen ze steeds meer een angstaanjagende, regulerende en conditionerende functie. Officiële woorden moeten worden geloofd en gehoorzaamd. Meningsverschillen en onenigheid worden zowel een

fysieke als een emotionele luxe. Vituperatie (*verbaal geweld/veroordeling*), en de kracht die erachter ligt, is de enige gesanctioneerde logica. Feiten die in strijd zijn met de officiële lijn worden verdraaid en onderdrukt; elke vorm van mentaal compromis is verraad.

In Totalitaria is er geen zoektocht naar de waarheid, alleen de gedwongen aanvaarding van de totalitaire dogma's en clichés. Het meest angstaanjagende van alles is dat parallel aan de toename van onze communicatiemiddelen, ons wederzijds begrip is afgenomen. Een Babel-achtige verwarring heeft zich meester gemaakt van politieke en niet-politieke geesten als gevolg van semantische wanorde en te veel verbaal lawaai.

De Afvallige Misdaad in Totalitaria

Totalitaria maakt van de denkende mens een crimineel, want in ons mythische land kan de burger evenzeer worden gestraft voor verkeerd denken als voor kwaad doen. Omdat de waakzame ogen van de geheime politie overal zijn, wordt de criticus van het regime tot samenzweringsmethoden gedreven als hij zelfs maar een veilig gesprek wil hebben met degenen die hij wil vertrouwen. Wat we vroeger het "nazi-gebaar" noemden, was zorgvuldig rondkijken voordat we met een vriend begonnen te praten.

De crimineel in Totalitaria kan een toevallige zondebok zijn, die wordt gebruikt voor het vrijgeven van officiële vijandigheid en er is vaak behoefte aan een zondebok. Van de ene op de andere dag kan een burger een held of een schurk worden, afhankelijk van de strategische partijbehoeften.

Bijna alle volwassen idealen van de mensheid zijn misdaden in Totalitaria. Vrijheid en onafhankelijkheid, compromissen en objectiviteit - het is allemaal verraderlijk. In Totalitaria is er een nieuwe misdaad, de afvallige misdaad, die kan worden omschreven als de hardnekkige weigering om toegerekende schuld toe te geven. Aan de andere kant is de held in Totalitaria de bekeerde zondaar, de op de borst kloppende, herroepende verrader, de zelfverklarende crimineel, de informant en de lokvogel.

De gewone, gezagsgetrouwe burger van Totalitaria is verre van een held, maar maakt zich mogelijk schuldig aan honderden misdaden. Hij is een crimineel als hij koppig is in het verdedigen van zijn eigen standpunt. Hij is een crimineel als hij weigert in de war te raken. Hij is een crimineel als hij niet luid en krachtig deelneemt aan alle officiële handelingen; terughoudendheid, stilte en ideologische terugtrekking zijn verraderlijk. Hij is een crimineel als hij er niet gelukkig uitziet, want dan is hij schuldig aan wat de nazi's "fysionomische insubordinatie" noemden. Hij kan een crimineel zijn door associatie of disassociatie, door zondebok, of door projectie, door intentie of door anticipatie. Hij is een crimineel als hij weigert informant te worden. Hij kan terecht en schuldig bevonden worden door elk denkbaar "isme", zoals kosmopolitisme, provincialisme; deviatie (*afwijken in bepaalde richting*), mechanisme; imperialisme, nationalisme; pacifisme, militarisme; objectivisme,

subjectivisme; chauvinisme, gelijkheid; praktisme, idealisme. Elke keer dat hij iets IS, is hij schuldig.

De enige vrijwaringspas voor de burger van Totalitaria ligt in het volledige afstand doen van zijn mentale integriteit.

8. PROCES OP BASIS VAN ONDERZOEKEN

Voor de Special Marine Corps Court of Inquiry in Washington, die een van de gevallen van hersenspoeling moest beoordelen, werd mij als getuige-deskundige gevraagd of ik kon uitleggen waarom sommige Amerikaanse officieren nogal makkelijk zwichtten voor mentale druk die door de vijand werd uitgeoefend.

Het was in de tijd dat de onderzoeken van het Congres in ons land in volle gang waren. In alle eerlijkheid moest ik antwoorden dat soms dwingende suggesties, die ten grondslag liggen aan dergelijke onderzoeken, conforme druk konden uitoefenen op gevoelige geesten. Mensen worden geconditioneerd door tal van psychologische processen in onze dagelijkse politieke sfeer.

Hoewel we van tevoren zijn gewaarschuwd voor wat totalitaire technieken met het denken kunnen doen, is er reden om verontrust te zijn over de mogelijke verstoring van waarden als gevolg van sommige van onze eigen problemen.

De totalitaire dictator slaagde erin zijn apparaat van "rechtvaardigheid" om te vormen tot een instrument van bedreiging en overheersing. Waar ooit een evenwichtig gevoel van rechtvaardigheid werd erkend als het edelste ideaal van de beschaafde mens, werd dit ideaal nu bespot door cynici - zoals Hitler en Goebbels - en een "synthetische emotie" genoemd, die alleen nuttig was om indruk te maken of mensen te sussen. Zo is gerechtigheid in de handen van totalitaire inquisiteurs en rechters een farce geworden, een stuk propaganda om het geweten van de mensen te sussen. Onderzoeksbevoegdheid wordt misbruikt om vooroordelen en vijandigheid op te wekken bij omstanders, die te verward zijn geworden om onderscheid te maken tussen goed en kwaad.

De totalitair heeft ons geleerd dat de rechtbanken en de rechterlijke macht kunnen worden gebruikt als instrumenten voor gedachtecontrole. Daarom moeten we onderzoeken hoe onze eigen instellingen, opzettelijk of onopvallend, kunnen worden gebruikt om onze concepten van democratische vrijheid te vervormen.

De ondergang van gerechtigheid

Voor een psycholoog was misschien wel het meest interessante aspect van de Moskouse zuiveringsprocessen, tussen 1936 en 1938, het diepe gevoel van morele schok dat mensen over de hele wereld voelden, wier vertrouwen in het rechtsproces op zijn grondvesten werd geschud door deze perversiteiten van het recht. Discussies over de processen gingen altijd minder over de kwestie van schuld of onschuld van de beschuldigten dan over de gruwelijke karikatuur van gerechtigheid die de processen presenteerden. Ergens diep in de ziel van mensen ligt de overtuiging dat een rechter per definitie een rechtvaardig, onpartijdig man is, dat een beroep op de rechtbank de weg naar de waarheid is, dat de wet boven corruptie, degradatie en perversie staat.

Natuurlijk erkennen we dat rechters mensen zijn zoals wij, dat ze fouten kunnen maken, net als de rest van ons, en we zijn zelfs bereid om tijdelijk onrecht te accepteren, omdat we geloven dat er uiteindelijk rechtvaardiging zal zijn en dat de rechtsstaat en gerechtigheid zal zegevieren. Op het moment dat het gerechtelijk proces een farce wordt, een show om de mensen te intimideren, wordt er iets in de ziel van de mens diep geraakt. Als het recht niet langer blind is, maar haar oog heeft op de grootste kans, worden we bang en gealarmeerd. Tot wie zal een man zich wenden als hij geen gerechtigheid kan vinden in de rechtbanken?

Tijdens de psychotherapie werd een van mijn patiënten voor de jury geroepen. De ervaring verontrustte hem diep, want blijkbaar was de officier van justitie in deze zaak meer geïnteresseerd in een veroordeling dan in het achterhalen van de waarheid. Hoewel de jury het laatste woord had en in haar vonnis de strategie van de aanklager veroordeelde, was ons jurylid zeer ontdaan. "Wat gebeurt er," vroeg hij me, "in andere gevallen? Stel dat de juryleden niet door de wijsheden van de advocaat heen kunnen kijken? Stel dat ze worden gegrepen door zijn voortdurende suggestie en aandringen?"

Inderdaad, elk proces kan worden gebruikt als een wapen van intimidatie; het kan op een subtiele manier de juryleden, de getuigen, het hele publiek intimideren. In Totalitaria bestaan enkele hogere rechtbanken alleen om deze functie van intimidatie uit te voeren. Hun doel is om aan hun eigen burgers en aan de wereld in het algemeen te bewijzen dat er een straffende en bedreigende macht is die de regering controleert en dat deze macht de rechterlijke macht voor haar eigen doeleinden kan gebruiken.

Een ogenschijnlijk objectief officieel onderzoek kan een wapen van politieke controle worden, simpelweg door de suggesties die er onvermijdelijk mee gepaard gaan. De man die wordt onderzocht, wordt bijna automatisch gestigmatiseerd en beschuldigd, omdat onze vermoedens aan hem worden opgedrongen. Alleen al het feit dat hij wordt onderzocht, maakt hem verdacht. Dus zelfs de zogenaamde "democratische macht om te onderzoeken" kan de macht worden om te vernietigen. Voor dit gevaar moeten we oppassen! Reeds de al dan niet goedkeurende manier van verhoren verandert het denken van de mens over feiten.

Elke gerechtelijke actie, of het nu een juridische of een onderzoeksactie is, die veel publiciteit krijgt, oefent enige mentale druk uit op het hele publiek. Het zijn niet alleen de deelnemers aan de actie die belang hebben bij de uiteindelijke uitkomst, het is heel goed mogelijk dat de burgers als geheel emotioneel bij de procedure worden betrokken. Elk officieel onderzoek kan slechts een machtsvertoon of een daad van waarheid zijn. Als machtsvertoon, door een totalitaire regering of door een gewetenloze demagoog, kan het beangstigende gevolgen hebben. De brand in de Duitse Reichstag, de zuiveringsprocessen in Moskou en de rechtszaken tegen onze krijgsgevangenen in China, zijn uitstekende voorbeelden van "juridische" acties die dienden om de politieke macht van meedogenloze mannen te consolideren en die tot doel hadden de verwarring van een

hulpeloze burgerij te veroorzaken. Een bijkomende bedoeling was om de publieke opinie van de wereld te choqueren.

Als we juridisch onderzoek bekijken vanuit het oogpunt van elk van zijn deelnemers, zullen we nog duidelijker zien voor welke gevaren we moeten waken.

De demagoog als aanklager en hypnotiseur

Recente gebeurtenissen in ons eigen land geven duidelijk aan dat de methoden die worden gebruikt om aan een machtsvraag te voldoen een universeel patroon vertonen. De oude magische maskers, die werden gebruikt om de mensen bang te maken, zijn misschien vervangen door een overmoedige vertoon van fysieke kracht door een "held" die kunstmatig is gevormd als een object van bewondering en identificatie voor infantiele geesten, maar de harde geluiden van propaganda zijn nog steeds bij ons, uitvergroet duizendvoudig door de radio en televisie, en dienen om onze minder alerte tijdgenoten te intimideren en te hypnotiseren. Een wereldwijd publiek, kijkend naar en luisterend naar de demagoog die al zijn verschillende rollen speelt - de rechtvaardige aanklager, het gemartelde slachtoffer, de stem van het geweten - wordt tijdelijk in een semi-angstige, trance-achtige staat van uitgeputte onoplettendheid geworpen door de monotone herhaling van dreigementen, beschuldigingen en clichés.

De demagoog weet, net als de totalitaire dictator, heel goed hoe hij de mensen mentaal kan betoveren, hoe hij een soort massasuggestie en massahypnose kan creëren. Er is geen intrinsiek verschil tussen individuele en massahypnose. Bij hypnose - de meest intensieve vorm van suggestie - wordt het individu tijdelijk geautomatiseerd, zowel fysiek als mentaal. Zo'n klinische toestand van totale mentale onderwerping kan bij kinderen en primitieve mensen vrij gemakkelijk worden bereikt, maar het kan ook bij beschaafde volwassenen worden gecreëerd. Sommige Amerikaanse krijgsgevangenen in Koreaanse gevangenkampen werden tot precies deze toestand teruggebracht.

Hoe meer het individu voelt dat hij deel uitmaakt van de groep, des te gemakkelijker kan hij het slachtoffer worden van massale suggestie. Daarom zijn primitieve gemeenschappen, die een hoge mate van sociale integratie en identificatie kennen, zo gevoelig voor suggesties. Tovenaars en goochelaars kunnen vaak een hele groep in hun ban houden.

De meeste menigten zijn vrij gemakkelijk te beïnvloeden en te hypnotiseren, omdat gemeenschappelijke verlangens en verlangens de suggestibiliteit van elk lid van de groep vergroten. Elke persoon heeft de neiging zich te identificeren met de rest van de groep en ook met de leider, en dit maakt het gemakkelijk voor de leider om de mensen in zijn greep te houden. Zoals Hitler zei in "Mein Kampf", kan de leider rekenen op toenemende onderdanigheid van de massa.

Plotselinge schrik, angst en terreur waren de ouderwetse methoden die werden gebruikt om hypnose op te wekken, en ze worden nog steeds gebruikt door dictators en demagogen. Bedreigingen, onverwachte beschuldigingen, zelfs lange toespraken en verveling kunnen de geest overweldigen en tot een hypnotische toestand terugbrengen.

Een andere gemakkelijke techniek is om met speciaal suggestieve woorden te werken en ze eentonig te herhalen. Zelfmedelijden wekken! Vertel de mensen dat ze "verraden" zijn en dat hun leiders hen in de steek hebben gelaten. Van tijd tot tijd moet de demagoog een paar grappen toevoegen. Mensen lachen graag. Ze vinden het ook leuk om met afschuw vervuld te worden, en vooral het macabere trekt hen aan. Vertel ze bloederige verhalen en laat ze in sensationele spanning bij elkaar kruipen. Ze zullen waarschijnlijk een enorm ontzag ontwikkelen voor de man die hen bang maakt en zullen bereid zijn hem de kans te geven om hen uit hun emotionele angst te leiden. In het verlangen om van de ene angst verlost te worden, zijn ze misschien bereid zich volledig aan een andere over te geven.

Radio en televisie hebben de hypnotiserende kracht van geluiden, beelden en woorden vergroot. De meeste Amerikanen herinneren zich nog heel goed die angstaanjagende dag in 1938 toen [Orson Welles](#)' uitzending van de invasie vanaf Mars honderden mensen deed vluchten naar een schuilplaats, wegrennend van hun huizen als paniekerige dieren die probeerden te ontsnappen aan een bosbrand. De Welles-uitzending is een van de duidelijkste voorbeelden van de enorme hypno-suggestieve kracht van de verschillende massacommunicatiemiddelen en de enorme impact die gezaghebbende nonsens kan hebben op intelligente, normale mensen.

Het is niet alleen de suggestieve kracht van deze media die ze hun hypnotiserende werking geeft. Onze technische communicatiemiddelen maken van de mensen één grote deelnemende massa. Zelfs als ik alleen ben met mijn radio, ben ik technisch verenigd met de enorme massa andere luisteraars. Ik zie ze in gedachten, ik identificeer me er onbewust mee en terwijl ik luister ben ik één met ze. Toch heb ik geen direct emotioneel contact met hen. Het is deels om deze reden dat radio en televisie de neiging hebben om actieve liefdevolle relaties tussen mensen weg te nemen en het vermogen tot persoonlijk nadenken, evalueren en reflecteren te vernietigen. Ze vangen het denken direct, waardoor mensen geen tijd hebben voor kalme, dialectische gesprekken met hun eigen geest, met hun vrienden of met hun boeken. De stemmen uit de ether laten de vrijheidsverhogende wederkerigheid van vrije conversatie en discussie niet toe en lokken dus een grotere passieve acceptatie uit, zoals bij hypnose.

Veel mensen zijn hypnofielen (*houden van hypnose*) en willen hun hele leven dagdromen en dagslapen; deze mensen vallen gemakkelijk ten prooi aan massale suggestie. De lange oratie of de saaie preek verzwakt de luisteraars en maakt ze rijper voor de massale betovering, of maakt ze wrokkiger en opstandiger. Lange toespraken zijn een hoofdbestanddeel van totalitaire indoctrinatie, want eindelijk breekt de verveling door onze verdediging. We geven toe. Hitler gebruikte deze techniek van massahypnose door middel

van eentonigheid met enorm voordeel. Hij sprak eindeloos en nam lange, saaie overwegingen van statistieken op in zijn toespraken.

Het lawaai van voortdurende verbale intimidatie van het publiek is een erkend instrument van totalitaire strategie. De demagoog gebruikt deze suggestieve techniek ook, evenals de meer lastige manoeuvre van het aanvallen van tegenstanders die gewoonlijk als buiten verdenking worden beschouwd. Deze manoeuvre gaat vaak gepaard met een hernieuwd beroep op zelfmedelijden. "Veertien jaar schande en schande", was de slogan die Hitler gebruikte om de zeer creatieve periode tussen de wapenstilstand in 1918 en het jaar waarin hij het roer overnam, te belasteren. "Twintig jaar verraad", een slogan die niet zo lang geleden in ons land werd gebruikt, lijkt er verdacht veel op en is maar al te bekend bij iedereen die Hitlers opkomst en ondergang heeft gezien.

De steek-in-de-rug-mythe reduceert iedereen die erdoor wordt gegrepen tot het niveau van een verdachte kindertijd. Dit opruiende [oratorium](#) is gericht op het opwekken van chaotische en agressieve reacties bij anderen. De demagoog heeft geen bezwaar tegen tijdelijke verbale aanvallen op zichzelf - zelfs laster kan hem verheugen - omdat deze aanvallen hem in de krantenkoppen en in de publieke belangstelling houden en ertoe kunnen bijdragen dat mensen bang voor hem worden. Beter gehaat en gevreesd dan vergeten!

De demagoog wordt lijevig van langdurige en verwarde discussies over zijn gedrag; het dient om het denken van de mensen te verlammen en om de echte problemen volledig te verdoezelen achter zijn rookgordijn. Als dit lang genoeg doorgaat, worden mensen het zat, geven ze toe, willen ze slapen, zijn ze bereid om de grote "held" het over te laten nemen. En het vervolg kan totalitarisme zijn. In feite gokten het nazisme en het fascisme allebei op de angst voor het communisme als een manier om de macht voor zichzelf te grijpen.

Wat we onlangs in dit land hebben meegemaakt, lijkt angstaanjagend veel op de eerste fase van de opzettelijke totalitaire aanval op het denken met leuzen en achterdocht. Gewelddadig, schor geluid roept gewelddadige emotionele reacties op en vernietigt mentale controle. Wanneer de demagoog begint te bulderen en te razen, worden zijn uitbarstingen door het grote publiek vaak geïnterpreteerd als een bewijs van zijn oprechtheid en toewijding. Maar voor het grootste deel zijn dergelijke verklaringen het bewijs van precies het tegenovergestelde en maken ze slechts deel uit van de krachtzoekende energie van de demagoog.

Er bestaat een totalitair "Document van Terreur", dat in detail het gebruik van goed geplande en herhaalde opeenvolgende GOLVEN VAN TERREUR bespreekt om de mensen tot onderwerping te brengen. Elke golf van terroriserende koude oorlog heeft eenvoudiger effect - na een adempauze - dan de golf die eraan voorafging, omdat mensen nog steeds worden gestoord door hun eerdere ervaringen. Het moreel wordt lager en lager, en het psychologische effect van elke nieuwe propagandacampagne wordt sterker;

het bereikt een reeds ontvankelijk gemaakt publiek. Elke andersdenkende wordt steeds banger dat hij ontdekt wordt. Langzamerhand zijn mensen niet meer bereid deel te nemen aan enige vorm van politieke discussie of hun mening te uiten. Innerlijk hebben ze zich al overgegeven aan de terroriserende dictatoriale krachten.

We moeten leren de [demagoog](#) en aspirant-dictator in ons midden te behandelen zoals we onze externe vijanden in een koude oorlog moeten behandelen - met het wapen van spot. De demagoog zelf is bijna niet in staat tot enige vorm van humor, en als we hem met humor behandelen, zal hij beginnen in te storten. Humor heeft immers te maken met perspectief. Als we kunnen zien hoe dingen zouden moeten zijn, kunnen we zien hoe scheef ze kunnen worden, en we kunnen vervorming herkennen als we ermee geconfronteerd worden. Als je de uitspraken van de demagoog in perspectief plaatst, zul je zien hoe volkomen verdraaid ze zijn. Hoe kunnen we ze ooit serieus nemen of serieus beantwoorden? We hebben belangrijke zaken te regelen, zaken van leven en dood, zowel voor onszelf als individuen en voor onze natie als geheel. De demagoog vertrouwt voor zijn effectiviteit op het feit dat mensen de fantastische beschuldigingen die hij maakt serieus zullen nemen. Hij zal de nepkwesties die hij aan de orde stelt bespreken alsof ze werkelijkheid zijn, of zal in zo'n staat van paniek raken door zijn beschuldigingen en beschuldigingen dat ze eenvoudig afstand zullen doen van hun recht om na te denken en voor zichzelf te verifiëren.

Feit is dat de demagoog geen beroep doet op wat rationeel en volwassen is in de mens; hij doet een beroep op wat het meest irrationeel en het meest onvolwassen is. Zijn geraaskal proberen te beantwoorden met logica is het onmogelijke proberen. Allereerst accepteren we door dit te doen zijn strijdpunten en komen we vast te zitten in een argument op voorwaarden die hij heeft gekozen. Het is altijd makkelijker om een vijand te verslaan op eigen terrein en door het kiezen van eigen voorwaarden. Bovendien is, of pretendeert, de demagoog niet in staat te zijn tot het soort logica dat discussie en verduidelijking mogelijk maakt. Hij is een meester in het veranderen van onderwerp. Het is erger dan crimineel om ons te laten verwickelen in eindeloze, zinloze en onvermijdelijk scheldende discussies met mannen die minder bezorgd zijn om waarheid, maatschappelijk welzijn en echte problemen dan om onbeperkte aandacht en macht voor zichzelf te krijgen.

In hun verdediging tegen psychologische aanvallen op hun vrijheid hebben de mensen eerst humor en gezond verstand nodig. Consistente goedkeuring of stille aanvaarding van een strategie die terreur uitlokt, zal alleen maar leiden tot de ondergang van ons democratisch systeem. Verwarring ondermijnt het vertrouwen. In een land als het onze, waar het aan het stemgerechtigde publiek is om de waarheid te onderscheiden, is een universele kennis van de methoden die de demagoog gebruikt om het publiek te misleiden of te sussen, absoluut noodzakelijk.

Het gerechtelijk proces als instrument van intimidatie

De beïnvloedbaarheid van de mens kan in nog een ander belangrijk opzicht een ernstige bedreiging zijn voor hem en voor zijn democratische vrijheid. Zelfs als er geen opzettelijke poging wordt gedaan om de publieke opinie te manipuleren, helpt de ongecontroleerde discussie over juridische acties, zoals politieke of strafrechtelijke processen, in krantenkoppen en in partijdige columns om een collectieve emotionele sfeer te creëren. Dit maakt het voor direct betrokkenen moeilijk om hun broodnodige objectiviteit te behouden en een oordeel te vellen op basis van feiten in plaats van suggesties en subjectieve ervaringen.

Bovendien oefent elk gerechtelijk proces, dat op grote schaal in de publiciteit komt, mentale druk uit op het grote publiek. Zo kunnen niet alleen de deelnemers, maar de hele burgerij emotioneel betrokken raken bij de gerechtelijke behandelingen. Elke beproeving kan een daad van macht of een daad van waarheid zijn. Een ogenschijnlijk objectief onderzoek kan een wapen van controle worden, simpelweg door de actie van de suggesties die er onvermijdelijk mee gepaard gaan. Als machtsdaad van een totalitaire regering kan het proces beangstigende gevolgen hebben. De zuiveringsprocessen in Moskou en de brand in de Duitse Rijksdag zijn uitstekende voorbeelden.

We hebben natuurlijk niet zulke gruwelijke karikaturen van gerechtigheid in dit land, maar onze neiging om juridische acties te veranderen in "een schot voor open doel" voor de kranten, de radio en de televisie, verzwakt ons vermogen om tot gerechtigheid en waarheid te komen. Het zou beter zijn als we de bespreking van de gegrondheid van een rechtszaak uitstellen tot nadat het vonnis was uitgesproken.

Zoals we al hebben gezien, kan elk mens worden bestookt worden om tot een bekentenis te komen. Het wrede proces van menticide is niet de enige manier om dit doel te bereiken; een mens kan alleen schuldig worden bevonden na een aanklacht, vooral wanneer hij te zwak is om de impact van collectieve woede en de publieke opinie te weerstaan.

In omstandigheden van abnormale angst en vooroordelen voelen mensen sterker dan anders de behoefte aan een zondebok. Bijgevolg kunnen mensen makkelijk bedrogen worden door valse beschuldigingen die hun behoefte bevredigen om iemand de schuld te geven. Slachtoffers van lynch-bendes in ons eigen land zijn dus opgeofferd aan massale drift en dat geldt ook voor enkele zogenaamde verraders en collaborateurs. In de publieke opinie wordt het proces zelf het vonnis van "schuldig".

Het volksvertegenwoordiging-onderzoek

Laat ik eerst stellen dat ik er vast van overtuigd ben dat het recht van het Congres (*de volksvertegenwoordiging in de VS*) om op basis van een dergelijk onderzoek een onderzoek in te stellen en wetgeving voor te stellen, een van de belangrijkste van onze

democratische waarborgen is. Maar net als elke andere menselijke instelling kan het recht van het Congres om te onderzoeken worden misbruikt. De macht om te onderzoeken kan de macht worden om te vernietigen; niet alleen de mens die wordt aangevallen, maar ook de mentale integriteit van degenen die op de een of andere manier getuigen zijn van het onderzoek. Op een subtiele manier kan de huidige golf van Congres-onderzoeken een dwingend effect hebben op onze burgers. Sommige dictatoriale persoonlijkheden zijn geobsedeerd door een ziekelijke behoefte om te onderzoeken. Congresonderzoeken worden op bestelling voor hen gedaan. Iedereen die het er niet mee eens is, die niet diep buigt en zich niet onderwerpt, is verdacht en wordt onderworpen aan een stroom van laster en kwaadsprekerij. De neiging van het publiek is om alles wat de tegenstanders van de demagoog zeggen niet te geloven en kritiekloos de uitspraken te slikken van degenen die ofwel toegeven aan zijn opruiing of erin meegaan, omdat ze geloven in de doelen waarvoor hij beweert te staan.

PSYCHOLOGISCH IS HET BELANGRIJK TE BEGRIJPEN DAT HET EENVOUDIGE FEIT VAN GEÏNTERVIEWD EN ONDERZOCHT WORDEN EEN DRIJVENDE INVLOED HEEFT. Zodra een man een kruisverhoor ondergaat, kan hij verlamd raken door de procedure en ontdekken dat hij daden bekent die hij nooit heeft gedaan. In een land waar de drang om te onderzoeken zich verspreidt, groeit argwaan en onveiligheid. Iedereen raakt besmet met de gevoelens van de almacht van de inquisiteur. Afluisteren bijvoorbeeld heeft dezelfde kracht; het is de geheimen van anderen begrijpen.

In psychologische kringen is er inmiddels veel aandacht voor de impact van interviews en verhoren op mensen. De psychologisch interviewer moet zelf op de hoogte zijn van de verschillende interpersoonlijke processen die bij dit soort communicatie betrokken zijn; als hij dat niet is, zal hij niet kunnen achterhalen waar de waarheid ligt.

In plaats daarvan zal hij antwoorden krijgen die impliciet in zijn eigen vragen liggen, antwoorden die misschien weinig verband houden met de echte waarheid. Dit gebeurt niet alleen in gevallen waarin zowel de interviewer als de man die hij interviewt kwade trouw aan de dag leggen. Het kan gebeuren ondanks hun beste bedoelingen. Want iedereen brengt naar een interview de som van al zijn eerdere interpersoonlijke relaties. In de aanvankelijke verbale "trial and error", tijdens wat we de "er-aan-ruiken-periode" zouden kunnen noemen, mobiliseert elke partij zichzelf om erachter te komen wat de andere partij verwacht en waar zijn zwakheden liggen en probeert tegelijkertijd zijn eigen zwakheden te verbergen en zijn eigen sterke punten te benadrukken. De man in de straat, die plotseling wordt geïnterviewd, heeft de neiging om het antwoord te geven waarvan hij denkt dat zijn vraagsteller dat verwacht.

Elk gesprek, elke verbale relatie, herhaalt, althans tot op zekere hoogte, het patroon van de vroege verbale relaties tussen het kind en zijn ouders. Voor een man of vrouw die wordt onderzocht, wordt de verhoorder de ouder, goed of slecht, een voorwerp van verdenking of onderwerping. Omdat de verhoorder zelf vaak niet op de hoogte is van dit

onbewuste proces, kan het resultaat een verwarrende strijd zijn van onbewuste of halfbewuste neigingen, waarbij de gesproken woorden vaak slechts een dekmantel zijn voor een met verdachtmakingen beladen gesprek tussen diepere lagen van beide persoonlijkheden.

Alle mensen die systematisch worden ondervraagd, hetzij in een rechtbank, tijdens een congresonderzoek, of zelfs wanneer ze solliciteren naar een baan of een medisch onderzoek ondergaan, voelen zich blootgesteld. Dit feit op zich roept een eigenaardige defensieve mentale houding op. Deze houdingen kunnen nuttig en beschermend zijn, maar kunnen soms schadelijk zijn voor het individu. Wanneer een man bijvoorbeeld op zoek is naar een baan, kan hij overijverig worden, en in zijn ijver om "een goede indruk te maken", om "zijn beste beentje voor te zetten", kan hij een slechte indruk maken en argwaan wekken. Want het is niet alleen wat we zeggen, maar ook de manier waarop we het zeggen dat onze eerlijkheid en evenwichtigheid kan aangeven. Nerveuze geluiden, gebaren, pauzes, momenten van stilte of stotteren kunnen ons verraden. Agressieve ijver kan ons ertoe verleiden te veel te zeggen. Remming kan ons ervan weerhouden genoeg te zeggen.

De verdachte in een rechtszaak of in een onderzoek is defensief, niet alleen over de beschuldigingen die tegen hem worden geuit of de vragen die hij moet beantwoorden, hij is zelfs defensiever over zijn eigen onbewuste schuld en over zijn twijfels over zijn eigen capaciteiten. Veel van mijn collega's in de geneeskunde en de psychiatrie die als getuigedeskundigen in juridische procedures zijn opgeroepen, hebben me verteld dat ze zich op het moment dat ze een kruisverhoor ondergingen zij zichzelf voor de rechter en bijna veroordeeld voelden. Kruisverhoor leek hun vaak minder een manier om achter de waarheid te komen dan een vorm van emotionele dwang, die zowel de feiten als de waarheid een zeer slechte dienst bewees. Dit is de reden dat elke vorm van opsporingsbevoegdheid zo gemakkelijk een dwangbevoegdheid kan worden. Getuigen en beklagden laten lijden aan acute plankenkoorts, kan een akelig wapen van totalitarisme zijn.

Omdat psychologen en psychiaters deze feiten waarderen, is er in deze kringen nu een sterke neiging om bij het interviewen gebruik te maken van wat we een passieve techniek zouden kunnen noemen. Wanneer de vragen van de interviewer niet gericht zijn op een specifiek antwoord, zal de ondervraagde man worden aangemoedigd om op eigen initiatief te antwoorden, uit zijn eigen verlangen om te communiceren. De neutrale vraag: "Wat heb je daarna gedaan?" roept een vrijer en eerlijker antwoord op dan de vraag "Ben je daarna naar huis gegaan?"

De getuige en zijn subjectieve getuigenis

We hebben de afgelopen jaren een lange parade gezien van herroepende communisten, die vrij en openlijk over hun verleden hebben getuigd. Momenteel hebben we nog een

ander soort parade: de herroepers. Hoe kunnen we de waarheid van onwaarheid onderscheiden in dit moeras van tegenstrijdige getuigenissen? Hoe kunnen we voorkomen dat we in de war raken door de tegenstrijdige getuigenissen van mannen en vrouwen wier woorden de loop van de acties van onze natie kunnen beïnvloeden? Hoe moeten we leren evalueren wat ze zeggen? Hoe betrouwbaar is hun getuigenis psychologisch gezien, of die nu vriendelijk of onvriendelijk is?

Over het algemeen kunnen we zeggen dat degenen die het meest beledigend zijn in hun uitspraken, meestal het minst betrouwbaar zijn. Velen van hen zijn mannen en vrouwen die in het verleden een totalitaire ideologie hebben aangenomen uit hun eigen diepe gevoel van innerlijke onzekerheid. Later kwam het moment dat ze het gevoel hadden dat hun gekozen ideologie hen in de steek had gelaten. Hoewel het hun geest lange tijd meedogenloos gevangen had gehouden, waren ze op dat moment in staat om het systeem volledig van zich af te gooien. Dit deden ze door een proces van innerlijke herschikking van oude waarnemingen en overtuigingen. Wat ze echter afwierpen, was slechts een bepaalde reeks rigide ideologische regels. De meesten van hen wierpen, samen met deze regels, hun verborgen haat en vroege onzekerheid niet af. Ze hebben misschien de politieke ideologie opgegeven die hun verdediging en rechtvaardigingen bood, maar ze behielden hun wrok.

Het is heel gewoon om zulke mensen te vinden die onmiddellijk hun toevlucht zoeken in een andere strikt georganiseerde instelling. Doordat ze de zaken nu in een ander licht zien, krijgen oude feiten en concepten een andere betekenis. Maar al die tijd is de altijd aanwezige drang naar zelfrechtvaardiging en zelfverontschuldiging aan het werk, die bij alle mensen werkt en die in deze gevallen de vroegere trouw aan het communisme motiveerde. Nu moeten ze hun schuldeloosheid en hun loyaliteit aan hun nieuw aangenomen ideeën bewijzen. Hun emoties, nu in nieuwe kleding, zijn nog steeds gericht op het doel van zelfrechtvaardiging.

In de ogen van de bekeerling is de frisse kijk - deze nieuwe ordening van innerlijke eisen en manieren om daaraan te voldoen - net zo logisch en rationeel als zijn eerdere reeks verwachtingen en bevredigingen. Nu herontdekt hij verschillende ervaringen die al lang geleden zijn. Zijn vroegere vrienden worden zijn vijanden; sommigen van hen worden gezien als samenzweerders, of ze dat nu waren of niet. Zelf kan hij geen onderscheid maken tussen waarheid en fantasie, tussen feit en subjectieve eisen. Bijgevolg kan er een volledige vervorming van percepties en herinneringen plaatsvinden. Hij kan zijn eigen herinneringen verkeerd citeren. Dit proces is er voor het grootste deel een waarvan de bekeerling zelf zich niet bewust is. Ik herinner me nog levendig een voorbeeld van dergelijk gedrag tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een voormalige nazi werd een moedig lid van het verzet. Hij probeerde zijn gedrag uit het verleden recht te zetten, niet alleen door tegen de nazi's te vechten, maar ook door allerlei angstaanjagende geruchten over zijn voormalige vrienden te verspreiden. Door ze wreder te laten lijken, dacht hij dat hij loyaler kon zijn.

Evenzo zijn de ontkenningen en onjuiste verklaringen die door de bekeerling voor de rechtbanken of de overheidscommissies kunnen worden gemaakt, vaak niet zozeer bewuste onwaarheden, maar zijn ze het product van de nieuwe innerlijke afspraken. Elke beschuldiging over het verleden van de bekeerling kan door hem worden verdraaid tot een nieuw instrument voor gebruik in het proces van zelfrechtvaardiging. Slechts een paar van zulke mannen hebben de morele moed om toe te geven dat ze in het verleden echte fouten hebben gemaakt. De afstand tussen een leugentje om bestwil en selectief vergeten en onderdrukken is vaak erg kort. Ik ontdekte dit voor mezelf terwijl ik onderzoek deed naar verzetsmensen die in nazi-handen waren geweest. Ik ontdekte dat het bijna onmogelijk was om objectieve informatie van hen te krijgen over wat ze na marteling aan de vijand hadden onthuld. Ze rapporteerden over hun gedwongen verraad en kleurden hun verhalen onmiddellijk in leugens-om-bestwil en secundaire verdraaiingen. Afhankelijk van hun schuldgevoelens beschuldigden ze zichzelf te veel of vonden ze helemaal geen fout in hun gedrag.

Het recht om te zwijgen

Uit de actie van onderzoekscommissies van het Congres is onlangs een ernstige juridische aanval voortgekomen op het recht om te zwijgen als het geven van informatie in strijd is met het geweten van degene die terecht staat. Deze aanval kan een ernstige inbreuk op de menselijke privacy en terughoudendheid worden. Het ondermijnen van de waarde van de persoonlijkheid en van het privé-geweten is even gevaarlijk voor het behoud van de democratie als de dreiging van totalitaire agressie.

We moeten ons realiseren dat het voor getuigen vaak moeilijk is om een keuze te maken tussen minachting van Congres en minachting van menselijke eigenschappen. Het is mogelijk dat beheerders een paar vermeende "verraders" ontdekken door getuigen te dwingen hun voormalige vrienden te verraden, maar tegelijkertijd dwingen ze mensen om vriendschappen te verraden. Vriendschap is een van onze kostbaarste menselijke bezittingen. Elke regering of instantie die, onder het mom van "minachting van de staat", bekentenissen en informatie kan afdwingen, kan ook het verraad van vroegere loyaliteiten afdwingen. Is dit niet te vergelijken met wat de dwingende totalitairers doen? En tegen welke prijs?

We verkrijgen een pseudo-zuivering als gevolg van karakterzwakte en angst bij het slachtoffer. Bovendien schenden we een van de basisprincipes van de democratie: respect voor de kracht van het karakter van de mens. We hebben altijd geloofd dat het beter is om tien schuldige mannen vrij te laten dan één onschuldige op te hangen; in tegenstelling tot het totalitaire concept dat het beter is om tien onschuldige mannen op te hangen dan één schuldige vrij te laten. We kunnen de schuldigen straffen met deze strategie om iemand te dwingen te spreken wanneer zijn geweten hem aanspoort te zwijgen, maar even zeker breken we de onschuldigen af door hun geweten te vernietigen. De rechters van het Hooggerechtshof, Douglas en Black, benadrukken in hun afwijkende

mening over de grondwettigheid van de Immunity Act van 1954 [zie "The New York Times", 27 maart 1956] het recht om te zwijgen als een grondwettelijk recht dat wordt gegeven door het vijfde amendement; een waarborg van het persoonlijk geweten en de persoonlijke waardigheid en ook de vrijheid van meningsuiting. Het valt buiten de macht van het Congres om iemand te dwingen zijn misdaden te bekennen, zelfs als de immuniteit verzekerd is.

De behoefte van het individu om zijn vroegere loyaliteiten NIET te verraden - zelfs wanneer hij een fout heeft gemaakt in zijn politieke oordeel op een leeftijd van minder begrip - is moreel net zo belangrijk als de noodzaak om de staat te helpen subversieve elementen te lokaliseren. Laten we niet vergeten dat verraad aan de gemeenschap geworteld is in zelfverraad. Door een man te dwingen zijn innerlijke gevoelens en zichzelf te verraden, maken we het hem in feite gemakkelijker om op een later tijdstip de grotere gemeenschap te verraden. Als de wet mensen dwingt hun innerlijke morele gevoelens van vriendschap te verraden, zelfs als deze gevoelens gebaseerd zijn op jeugdloyaliteit, dan ondermijnt diezelfde wet de integriteit van de persoon, en beginnen dwang en menticide. Het geweten van het individu speelt een enorme rol bij de keuze tussen loyale oppositie en passieve conformiteit. De wet moet het individu ook beschermen tegen schending van zijn persoonlijke morele normen; anders zal het menselijk geweten verliezen in de strijd tussen het individuele geweten en de wettelijke macht. Morele evaluatie begint bij het individu en niet bij de staat.

Mentale chantage

Het concept van hersenspoeling heeft al geleid tot enkele juridische implicaties en deze hebben geleid tot nieuwe facetten van ingebeelde misdaad. Omdat de berichten over de communistische hersenspoeling van krijgsgevangenen in Korea en China op grote schaal in kranten werden gepubliceerd, wekten ze bezorgdheid bij leken. Zoals vermeld in hoofdstuk 3, grepen verschillende schizofrenen en borderlinepatiënten dit vrij nieuwe concept van hersenspoeling aan en gebruikten het als een verklaring voor een eigenaardig soort waanvoorstelling die hen overspoelde: de waan van beïnvloeding. Sommige van deze personen hadden als het ware het gevoel dat hun geest van buitenaf door radiogolven, of een andere mystieke communicatie, werd opengesteld.

De afgelopen jaren ontving ik verschillende brieven van dergelijke patiënten die klaagden over hun gevoelens van voortdurende hersenspoeling. Het nieuwe concept van politieke mentale dwang paste in hun systeem van waanideeën. Verschillende advocaten vroegen me om informatie over cliënten die hun denkbeeldige hersenspoelers wilden aanklagen.

Hetzelfde concept, dat hierboven werd gebruikt om pathologische vermoedens te verklaren, zou kwaadwillig kunnen worden gebruikt om iedereen te beschuldigen en aan te klagen die professioneel advies gaf aan mensen of probeerde hen te beïnvloeden. Op dit moment (najaar 1955) lopen er verschillende gerechtelijke procedures waarin de

beklaagden worden aangeklaagd voor het misdrijf hersenspoeling door een derde partij. Zij worden ervan beschuldigd in hun professionele hoedanigheid iemand te hebben geadviseerd iets te doen dat tegen de belangen van de eiser ingaat. De advocaat zonder scrupules is nu in staat om subtiele menselijke relaties aan te vallen en ze in een corrupte zaak te veranderen. Dit is het eeuwenoude kwaad om empathie niet te gebruiken voor sympathie, maar voor antipathie en aanval. Door dit te doen kan de aanklager misbruik maken van de aarzeling van een man om deze menselijke relaties aan het licht te brengen. De aanklager maakt ook gebruik van de vreemde situatie in de Verenigde Staten dat zelfs de onschuldige winnaar van een gerechtelijke procedure de kosten van zijn juridische hulp moet betalen. In de praktijk betekent dit dat hij in een moeilijke gerechtelijke kwestie minstens 30.000 dollar moet betalen voordat hij het Hooggerechtshof kan bereiken - als het een zaak van het Hooggerechtshof is - en in beroep kan gaan bij de hoogste vorm van rechtspraak in ons land.

Door deze nieuwe invalshoek, die zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld, vanuit de hersenspoeling, is het psychiatrisch beroep kwetsbaarder gemaakt voor onredelijke aanvallen. In één geval voelde een derde zich gekwetst door een psychologische behandeling die de patiënt onafhankelijker maakte in een onaangename commerciële situatie waarin hij voorheen nogal onderdanig was geweest. In een ander geval werd de dokter aangeklaagd omdat hij zijn patiënt kon bevrijden van een onderdanige liefdesaffaire en een dubbelzinnige huwelijksbelofte. In een derde geval veranderde de patiënt tijdens de behandeling van commerciële instantie die hem slecht had behandeld. In al die gevallen zou de teleurgestelde partij een rechtszaak kunnen aanspannen op basis van zogenaamde hersenspoeling en kwaadwillende beïnvloeding. In een aantal gevallen van deze vorm van chantage werd een dure schikking buiten de rechtbank getroffen, omdat de gerechtelijke procedure veel duurder zou zijn geworden.

De praktiserend psychiater die op deze manier wordt aangevallen ervaart niet alleen financiële druk, die hem wordt opgelegd door de ontevreden partij en een kwaadwillende advocaat, maar in verschillende staten erkent de rechtbank zijn beroepsgeheim niet eens. De [eed van Hippocrates](#) zegt:

Wat ik in verband met mijn beroepsuitoefening, of niet in verband daarmee, in het leven van mensen zie of hoor, en waarover in het openbaar niet gesproken zou mogen worden, zal ik niet onthullen, aangezien ik ervan uit ga dat dit alles geheim moet worden gehouden.

Sommige rechtbanken zijn van oordeel dat het alleen het fysieke onderzoek en behandeling geldig zijn als "medische behandeling", die niet openbaar mag worden gemaakt. Persoonlijk gesprek - de essentie van psychiatrische behandeling - wordt niet gezien als een medische handeling. Zich verschuilen achter het beroepsgeheim wordt beschouwd als minachting van de rechtbank. Een extra moeilijkheid is dat deze

beschuldiging van verkeerde behandeling door een derde partij - niet door de patiënt zelf - niet wordt gedekt door de gebruikelijke aansprakelijkheidsverzekering.

Het belang van een dergelijke perfide aanval op psychologische relaties - hoe zeldzaam het aantal gevallen op dit moment ook mag zijn - is dat het de weg opent voor vele andere vormen van mentale chantage. Het betekent dat fijne persoonlijke relaties kunnen worden aangevallen en vervolgd voor de rechtbank, alleen maar omdat een derde zich buitengesloten of verwaarloosd of financieel beschadigd voelt. Ik kan mijn makelaar niet aanklagen omdat hij me verkeerd financieel advies heeft gegeven, maar ik kan wel een psychologisch adviseur aanklagen wegens wanpraktijken, omdat hij mijn cliënt heeft "gehersenspoeld".

Welke nieuwe mogelijkheden voor mentale chantage en sluwe beschuldigingen liggen open! Geleidelijk aan kunnen we verkeerde bedoelingen en anticipatie, non-conformistische adviezen en begeleiding, en uiteindelijk simpele eerlijke menselijke invloed en originaliteit strafbaar stellen; dingen die in totalitaire landen al als crimineel worden beschouwd.

Het woord "chantage" ("*blackmail*") werd oorspronkelijk gebruikt in de grensoorlog tussen Engeland en Schotland. Chantage was de afspraak tussen vrijbuiters om de boer niet te plunderen of lastig te vallen, in ruil voor geld of vee. Het woord komt van het Midden-Engelse "maillie", wat "spraak" of "huur" of "belasting" betekent.

Het Franse equivalent "chantage" brengt ons nog dichter bij het concept van mentale dwang. Het betekent de andere dwingen te "zingen", om dingen tegen zijn wil te bekennen door te dreigen met lijfstraffen of te dreigen met het onthullen van een geheim. Het is in laatste geval mentale dwang.

Men zou mentale chantage kunnen noemen: de groeiende neiging om de menselijke reserve en waardigheid te overschrijden. Het is de neiging om de intieme kennis van wat zich in de kieren van de ziel afspeelt, te misbruiken, om de medemens te kwetsen en in verlegenheid te brengen. GEESTELIJKE BLACKMAIL BEGINT OVERAL WAAR HET VERMOEDEN VAN SCHULD DE PLAATS VAN HET VERONDERSTELLEN VAN ONSCHULD IN NEEMT. Het opjagen van vuil en sensatie om een slachtoffer in verlegenheid te brengen zien we heel vaak door de gele pers worden uitgevoerd. Het werkt niet alleen onfatsoenlijkheid in de hand, maar ondermijnt tegelijkertijd het menselijk oordeel en de mening. En door zijn sensatiezucht belet en doet het afbreuk aan de gerechtigheid in de rechtbanken.

Wat een zwakke baby met zijn tranen en prullen bereikt, kan de zeurende, kribbige aanklager doen met zijn fantasieën over kwaadwillende invloed en hersenspoeling. De suïcidale patiënt kan dezelfde soort druk uitoefenen.

Ik ben ervan overtuigd dat de Hoge Raad in de toekomst regels moet maken die deze nieuwe vormen van aanklacht zullen beheersen. Toch is de kern van het probleem het groeiende wantrouwen bij de mens in ons overgangstijdperk. We chanteren het denken van de mens met te veel veiligheidsmaatregelen, met geheime bestanden. We chanteren met roddels, met subtiele druk binnen politieke pressiegroepen, met lobby's binnen lobby's, en zelfs door onze vriendschap achter te houden.

De rechter en de jury

Hoe zit het met de mensen die worden opgeroepen om waarheid van leugen te scheiden, om tot rechtvaardige en onpartijdige uitspraken te komen? De rechter en de jury worden zelf beïnvloed en aangegrepen door de externe feiten en innerlijke behoeften die achter het gedrag van de andere personen in de zaak liggen. Toch worden ze verondersteld boven hun achtergrond, hun persoonlijke behoeften en verlangens uit te stijgen en een oordeel te vellen op basis van het bewijs, niet beïnvloed door vooroordelen of subjectieve verlangens. En laten we in gedachten houden dat het niet alleen degenen zijn die officieel betrokken zijn bij een zaak die erover beslissen. Het is iedereen die ervan op de hoogte is. Jij en ik - het publiek - zijn ook rechter en jury.

Rechter en jury staan voor de moeilijke taak om alleen op basis van de feiten te zoeken en te vragen, en toch kan zelfs daarin, onder invloed van sterke groepsemoties, een emotionele herschikking van herinnerde feiten plaatsvinden.

Rechters en juryleden worden beïnvloed door de collectieve emotionele sfeer rond controversiële kwesties, en het is moeilijk voor hen om hun broodnodige objectiviteit te behouden. Het gemiddelde jurylid onderwerpt zich al aan de populaire emotionele vraag voordat het proces begint, zoals verschillende processen over rassensvervolging hebben bewezen.

De laatste tijd vielen twee autoriteiten op het gebied van de wet het systeem van juryrechtspraak aan, de ene vanwege de vertragende werking op het rechtsproces (Peck) en de andere omdat hij het een achterhaald middel vond om recht te spreken (Newman). Juryrechtspraak is een overblijfsel uit de dertiende eeuw, bedoeld om de magische beproeving te vervangen door beproeving - de goden en het toeval beslissen over de schuld - en om de berechting te vervangen door strijd; fysieke vaardigheid en macht bepaalden welke van de twee partijen schuldig was. Het proces door een jury van gelijken, door al diegenen die de beschuldigten en de omstandigheden van het vermeende misdrijf kenden, diende lange tijd in vrij eenvoudig georganiseerde gemeenschappen. Maar in onze gecompliceerde samenleving, waar mensen minder van elkaar weten en waar duizendvoudige communicatie het denken binnendringt, zijn de dingen veranderd. "Het gemiddelde jurylid wordt beïnvloed door de emotie en vooroordelen van zijn erfelijkheids- en achtergrondopleiding." (Newman) Onze jury's zijn niet altijd in staat om de fijne kneepjes van voor- en nadelen, van interpretatie van feiten, te volgen. Daarnaast weten

menig procesadvocaat een jury te boeien, te prikkelen en hun oordeel te beïnvloeden. Bovendien vertraagt de selectie van juryleden steeds meer het proces van justitie.

Als een eenvoudig voorbeeld van hoe individuele, persoonlijke en sociale conditionering de huidige reacties van een jurylid kan beïnvloeden, laten we eens kijken naar de innerlijke verwarring die gewoonlijk wordt veroorzaakt door het woord "verrader". Hier hebben we een emotioneel geladen trigger-woord. Als iemand ervan wordt beschuldigd een verrader of een subversief persoon te zijn, op basis van onmiskenbare feiten, wordt elke poging tot een wetenschappelijke, psychologische, verklaring van het gedrag van deze persoon al beschouwd als een verraderlijk intellectualisme. De consensus is dat de verrader gestraft moet worden; hij behoort tot het uitschot van de samenleving, laat hem maar sterven. Zelfs de advocaat die hem voor de rechtbank verdedigt, kan worden beschuldigd van medewerking aan verraad.

We kennen allemaal veel andere triggerwoorden die onmiddellijk verwarring veroorzaken in onze objectieve waarneming en oordeel omdat ze onopgeloste, onbewuste gevoelens raken. Woorden als "communistisch" en "homoseksueel" kunnen bijvoorbeeld verwarrende triggerwoorden worden, die een reservoir van duistere gevoelens in actie brengen. Demagogen gebruiken dergelijke woorden graag om massale gevoelens op te wekken, die ze niet kunnen beheersen, maar waarvan ze denken dat ze zeer geschikt zijn voor de strategie van het moment. Dit kan echter lijken op spelen met dynamiet. Ieder van ons kan worden beïnvloed door zinspelende clichés zoals "waar rook is, is vuur" of "eens een dief, altijd een dief". Ik heb dit eens heel interessant gezien in een verhit debat waarin iemand ooit werd uitgescholden, omdat hij een "vuile monogamist" was (*iemand die monogaam is*). Zodra de beschuldiging werd geuit, keerde de publieke opinie zich tegen hem.

Zelfs een rechter kan zich laten beïnvloeden door zijn eigen emotionele moeilijkheden, vooral door een slordige getuigenis van getuigen die proberen te misleiden. In Groot-Brittannië zijn de rechtbanken zich meer bewust van het effect van een bevooroordeelde houding van juryleden. Daar wordt het procesproces uitgebreid beschermd, meestal door het voorkomen van discussie en beraadslaging voorafgaand aan het proces, ongeacht de impopulariteit van de beschuldigde.

Op de televisie uitgezonden ondervraging

Een open officieel verhoor heeft gevolgen voor degenen die ernaar kijken en het feit dat ze geroerd worden, kan de uitkomst ervan beïnvloeden. Zo werden in dit land verschillende misdaderverhooren via de televisie aan de mensen voorgehouden. Burgers die comfortabel thuis zaten, ver van het toneel, konden zien hoe advocaten met feiten manoeuvreerden of hun cliënten (waaronder bekende misdadertanten) instrueerden zodat ze in een gunstig daglicht zouden komen te staan. Ook al waren hun acties misschien transparante trucs met de schijn van een vaste worstelwedstrijd, het resultaat was dat

sommige van de niet zo joviaal ogende slachtoffers van de criminelen belachelijk werden gemaakt, terwijl de criminelen, kalm, zelfverzekerd, zelfingenomen, meer bewonderenswaardig leken. De slachtoffers konden er vaak niet tegen om in de schijnwerpers te staan; het maakte dat ze zich niet op hun gemak en beschaamd voelden.

De criminelen daarentegen ontkenden elke beschuldiging op een toon van terechte verontwaardiging of deden bekentenissen die ontaardden in hysterische zoektochten naar medelijden. Het magische effect van alle anonieme toeschouwers - omdat de getuige of beklagde zich hun goedkeuring of afkeuring inbeelde - beïnvloedde de uitkomst van de hoorzittingen. Wij allen die ernaar keken, brachten onze eigen subjectieve verwachtingen naar voren bij deze hoorzittingen.

Televisie maakt een massale rechtszaak van zo'n hoorzitting en ongewild worden geen gerechtigheid maar de wisselende gevoelens van het publiek onderdeel van wat in de rechtszaal gebeurt. Elk bewijsstuk in zo'n hoorzitting wordt gekleurd door geruchten en emoties. De geschokte toeschouwers blijven achter met gevoelens van achterdocht en diepe twijfels dat de hoorzitting niet echt tot de veroordelende feiten is gekomen.

De zoektocht naar onthechting

Het gevoel van rechtvaardigheid van de mens heeft zeer subtiele implicaties. Zodra "Justitia" flirt met machtige vrienden of volledig onderdanig wordt, voelen mensen zich onzeker en neemt hun angst toe. Maar het gevoel van rechtvaardigheid van de mens heeft meer nodig dan slechts zekerheid v.w.b. zijn bevrediging en beloning. Het rechtvaardigheidsgevoel is een innerlijke houding die gericht is op het realiseren van ideale rechtsregels, die de gemeenschap kunnen inspireren en op een hoger moreel niveau kunnen brengen. Het vereist niet alleen dat minimum aan fatsoenlijk gedrag dat wettelijk wordt afgedwongen, maar meer dan dat een maximum aan persoonlijk initiatief en onderlinge fair play. Het vraagt om persoonlijke en sociale rechtvaardigheid, om wederzijdse beperking van eisen ten dienste van de wederkerigheid van relaties tussen mensen en tussen mensen en hun regering. Elk ideaal rechtvaardigheidsgevoel vereist opoffering en impliceert zelfbeperking. Emotionalisme is zijn vijand. Dit rechtvaardigheids-ideaal geldt niet alleen voor individuen, maar zou ook moeten heersen over gemeenschappen en landen. Alleen in zo'n sfeer van vrije wederzijdse opoffering van macht, ten behoeve van groeiende gerechtigheid, kan democratie groeien.

Kunnen mensen leren om objectief te zien, los van hun persoonlijke gevoelens? Ja, dat kunnen ze. Vooroordelen over zien en getuigen kunnen worden veranderd. Veel mensen beseffen hoeveel schade men zichzelf en anderen aandoet als men zich onderwerpt aan collectieve gedrevenheid en vooroordelen. Deze mensen leren dan door scherp onderzoek en observatie hoe ze minder bevooroordeeld kunnen zijn, hoe ze gebeurtenissen kunnen zien met een constante aanpassing van geest en oog en met een zoektocht naar de realiteit.

Gevangenen in concentratiekampen of krijgsgevangenen kampen worden zo constant gebombardeerd met geruchten en suggesties, hun observaties worden zo vertekend door hun noodzakelijke zelfverdediging, dat ze nauwelijks in staat zijn om een objectief verslag te geven van de acties van hun medemensen. De massale houding van de dag bepaalt hun mening. De man die een zondebok is geworden, wiens functie het is om voor zijn medegevangenen hun gemeenschappelijke woede te verlichten, zal nooit in staat zijn om alle latere berichten over hem te neutraliseren, simpelweg omdat het aantal zogenaamde objectieve getuigen tegen hem is.

Het is erg moeilijk om de geruchten van de feiten te scheiden en ingegroeide "mentale teennagels" te neutraliseren. De mens heeft een instinctieve behoefte om de kant van de meerderheid te kiezen, om zich te conformeren aan de mening van de sterken. Deze behoefte is geworteld in een biologische drang naar veiligheid. Daarom groeide er een sterk gevoel van participatie onder militairen in een gevangenkamp. Het resultaat was een volledige onbewuste vervalsing van wat er gebeurde. De individuele observatie ging verloren in de sterke impact van de massa-opinie.

In het toekomstige tijdperk van de psychologie, wanneer inzicht in het gedrag van de mens meer algemeen wordt begrepen en toegepast, zullen we ons meer bewust zijn van het belang van betrouwbare getuigen. Elk rapport en elk stukje getuigenis, pro of contra, zal worden onderzocht en gewogen in het licht van zijn psychologische en historische achtergrond. De burger van de toekomst zal lachen als hij terugkijkt op de tijd die ooit verloren was gegaan tijdens rechtszaken, omdat voor de hand liggende feiten aan de ene kant niet naar voren werden gebracht om even voor de hand liggende feiten aan de andere kant uit te dagen. Deze toekomstige burgers zullen begrijpen dat we onze wederzijdse vijandigheden en gevoelens van angst en onzekerheid pas aan het licht hebben gebracht door ons gedrag, gevoelens die ons dwangmatig en subtiel bewogen tot subjectieve herschikkingen van onze herinneringen en indrukken. Hij zal erop wijzen dat objectief denken in die tijd nog in de kinderschoenen stond.

9. ANGST ALS EEN INSTRUMENT VAN PANIEK

De angst om te leven

In onze tijd is de angst die wordt opgewekt door menselijke relaties zo sterk dat traagheid en mentale dood vaak aantrekkelijker lijken dan mentale alertheid en leven. De klassieke psychologie sprak vaak over de angst voor de dood en het grote onbekende als de oorzaak van veel angsten, maar moderne psychologische studies hebben ons aangetoond dat de angst om te leven een veel grotere, diepere en beangstigender is.

Leven lijkt vaak buiten onze macht. Uit een relatief veilige kinderlijke afhankelijkheid stappen in vrijheid en verantwoordelijkheid is zowel gevaarlijk als gevaarlijk. Leven vereist activiteit en spontaniteit, vallen en opstaan, slapen en ontwaken, competitie en samenwerking, aanpassing en heroriëntatie. Leven brengt veelvoudige relaties met zich mee, die elk duizenden implicaties en complicaties hebben.

Leven haalt ons weg van de droom om beschermd te worden en vereist dat we onze zwakheden en sterke punten dagelijks blootstellen aan onze medemensen, met al hun vijandigheden en hun genegenheid. Het vereist dat we nuttige verdedigingen opbouwen en deze vervolgens vervangen door andere, omdat we onze doelen en onze relaties moeten veranderen. Het verwacht van ons dat we eenzaam zijn om in vrijheid samen te werken. Het vraagt van ons om ons te onderwerpen en te overwinnen, ons aan te passen en te rebelleren. Het berooft ons van onze kindersluimer van bevrediging en van de magische, almachtige fantasieën van onze kindertijd.

Leven vereist wederkerigheid van geven en nemen. Leven is vooral liefhebben. En veel mensen zijn bang om de verantwoordelijkheid te nemen om lief te hebben, om een emotionele investering in hun medemensen te hebben. Ze willen alleen bemind en beschermd worden; ze zijn bang om gekwetst en afgewezen te worden. We kunnen dit duidelijk zien in het feit dat zoveel mensen zo vurig alle beperkingen en frustraties van het leven omarmen die hun worden geboden - de neurotische beperkingen van de gebruikelijke vooroordelen of de totalitaire beperkingen opgelegd door machtspolitiek. In zijn boek "Escaping from Freedom" beschrijft [Erich Fromm](#) duidelijk hoe de druk van vrijheid, wanneer ze niet in evenwicht worden gehouden door verantwoordelijkheid en begrip, mensen tot een totalitaire gemoedstoestand kan drijven en tot overgave van hun zwaarbevochten vrijheden. Zo'n overgave is niets minder dan een langzame mentale dood.

Totalitaire leiders, of ze nu rechts of links zijn, weten als geen ander hoe ze gebruik moeten maken van deze angst om te leven. Ze gedijen op chaos en verbijstering. Tijdens onrust in de internationale politiek voelen ze zich het meest op hun gemak. De strategie van angst is een van hun meest waardevolle tactieken. De groeiende complicaties van onze beschaving en haar bestuur maken de impact van machtspolitiek meer dan ooit

voelbaar. Wanneer de totalitairers aan hun tactiek alle slimme trucs toevoegen die we al hebben besproken, zoals Pavloviaanse conditionering, herhaalde suggestie, deconditionering door verveling en fysieke degradatie, kunnen ze hun strijd winnen om de controle over de menselijke geest.

In de eerdere hoofdstukken van dit boek hebben we in enig detail de technieken beschreven waarmee de mens in een robot kan worden veranderd in dienst van het totalitarisme en enkele van de neigingen die zelfs in de vrije landen optreden om de mens van zijn mentale integriteit te beroven. Het is belangrijk voor ons om te beseffen dat de nadruk op conformiteit en de angst voor spontaan leven een bijna net zo verwoestend effect kan hebben als de opzettelijke aanval van de totalitair op het denken. Conformiteit en de angst om te leven beroven de vrije manier van leven van zijn grootste troef in de strijd tegen het totalitarisme.

Onze menselijke kracht ligt in onze diversiteit en onafhankelijkheid van denken, in onze acceptatie van non-conformiteit, in onze bereidheid om verschillende tegenstrijdige standpunten te bespreken en te evalueren. Door de diversiteit van het leven en de complexiteit en individualiteit van de menselijke geest te ontkennen, door starre dogma's en eigengerechtigheid te prediken, beginnen we geleidelijk de totalitaire houding aan te nemen die we betreuren. Zinsbegoocheling is nooit het exclusieve eigendom geweest van enig land, klasse of groep, en de totalitaire waanvoorstelling, die op zichzelf menticide bevordert, kan ons van vele fronten binnenvallen, zowel van rechts als van links, van de rijken of van de kansarmen, van de conservatieven en van de rebellen.

Angst en intimidatie zijn niet alleen het resultaat, maar ook de instrumenten van mentale dwang. Hoewel er nog geen uniforme theorie van angst en bezorgdheid bestaat, en we daarom niet precies weten waarom en hoe de ontwikkeling van deze gevoelens tot zulke ernstige gevolgen leidt, is het voor ons belangrijk om te begrijpen welke nuttige hulpmiddelen angst en paniek zijn, en om door middel van een beschrijving te zien wat deze overweldigende emoties met mensen kunnen doen.

De meeste mensen beschouwen angstreacties als hysterische uitingen van wanhoop. Maar, zoals dit hoofdstuk duidelijk moet maken, hebben angst en paniek ook hun paradoxale uitingen in onverschilligheid en apathie, reacties die, juist omdat ze minder vaak worden herkend als door angst veroorzaakt, veel gevaarlijker voor het individu kunnen zijn dan een goede hysterische kreet. Het zijn de verborgen, stille, angsten die zo'n impact hebben op ons sociale en politieke gedrag. Angst en paniek zijn niet alleen reacties op openlijk gevaar en dreiging, het zijn ook reacties op de langzame, sijnpelende indringing van verontrustende propaganda en de constante golf van suggestie waaraan we allemaal worden blootgesteld. Angst is overal om ons heen aan het werk, en vaak werpt het zijn schaduwen waar we ze het minst verwachten te vinden. We handelen misschien uit angst zonder het zelfs maar te weten; we kunnen overwegen dat ons gedrag

volkomen normaal en rationeel is, terwijl de psychologie ons in feite vertelt dat sluipende angst misschien al op ons begint te werken.

Angst en catastrofe versterken de noodzaak om zich te identificeren met een sterke leider. Ze leiden tot het bijeendrijven van mensen, die ervoor terugdeinzen om nog langer individuele elementen te willen zijn. Ze geven er de voorkeur aan deel uit te maken van een enorme mystieke sociale organisatie, die beschermt tegen dreiging en nood, in eenheid met de leider. Deze bescherming zoekende instinctieve reactie is ook gericht tegen afwijkende meningen en individualisme, tegen het individuele ego. We zien hierin een regressie naar een meer primitieve staat van massale participatie. Toegegeven, dit proces van ego-krimp is de negatieve kant van de terug-naar-massa-reactie. Toch stimuleert het een erkenning van een grotere behoefte aan samenwerking en wederzijdse hulp. Tijdens de laatste oorlog en de algemeen ervaren noodsituaties werden veel mensen voor het eerst bewust van de affectieve banden die ze hadden met hun burens. Tegelijkertijd kan angst aanleiding geven tot achterdocht en de noodzaak om zondebokken te zoeken. Het is de paradox van angst dat het tegelijkertijd warme gevoelens van onvolwassen banden en koude achterdocht propageert.

Hoewel er over de hele wereld een bewuste trend is om angst en gevoelens van onzekerheid te overwinnen, is er ook een minder bewuste tegenstroom die nieuwe angsten en zorgen en onzekerheden oproept. Of hij zich er nu van bewust is of niet, de moderne mens leeft in een sfeer van angst-angst voor oorlog, angst voor de atoombom, angst voor totalitarisme, angst voor non-conformisme, angst voor afwijkende meningen. Angst begint ons gedrag al te beïnvloeden tegen de tijd dat we ons ervan bewust zijn. Zodra angst het denken is binnengedrongen en fantasie heeft gestimuleerd, begint het onze acties te sturen, of we het nu willen of niet. We kunnen niet alle duizenden spanningen en angstaanjagende situaties in de moderne wereld elimineren, maar we kunnen enkele van de meest voorkomende vormen van angstreacties leren herkennen en begrijpen. Op deze manier kunnen we een gedeeltelijke bevrijding vinden van de spanningen die ze creëren en kunnen we leren hoe we er effectiever mee kunnen omgaan.

Onze fantasieën over gevaar

Ik herinner me nog levendig een zonnige middag tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen ik nog in Nederland was. Ik was aan het tennissen met een paar vrienden. We genoten allemaal van de bevredigende inspanning van onze sport, maar ons plezier werd enigszins ontsierd door de spelers op de volgende baan. Ze spraken de taal van de gehate bezetter, en hoewel gekleed in dezelfde witte sportkleden als wij, waren het duidelijk nazi-officieren die tijdelijk hun waanvoorstelling van het veroveren van de wereld vergaten en probeerden te ontspannen als normale mensen. Plots hoorden we allemaal het gedreun van vliegtuigen en het geluid van luchtafweer in de verte. Toen kwam er een groep laagvliegende Spitfires, onze vrienden uit Engeland, voorbij zoeven. Mijn vrienden

en ik stopten met spelen, zwaaiden met onze rackets ter begroeting en keken naar de vliegtuigen die manoeuvreerden. Onze burens reageerden heel anders. Ze werden paniekerig; een van hen wierp zijn racket van hem af en rende weg, de anderen wierpen zich met hun gezicht naar beneden in een greppel naast het veld. Objectief gezien werden we allemaal geconfronteerd met hetzelfde gevaar van beschieting van de Engelse vliegtuigen, maar voor de Duitsers waren dit vijandelijke vliegtuigen, terwijl het voor ons vrienden waren.

Ik weet zeker dat het voor mij niet nodig is om eraan toe te voegen dat het mijn landgenoten na dit voorval verboden was om op die baan te tennissen. Toen ik een jaar later bij toeval in Londen was aangekomen, ontdekte ik dat elke keer dat er 's nachts Duitse vliegtuigen overkwamen, ik hetzelfde achterdochtige gevoel had dat de Duitse officieren op de tennisbaan moeten hebben gehad. Het leek alsof elke kogel en elke bom voor mij bedoeld was. Zo groot is de rol van fantasie in de angst dat een vijandelijke bom een andere betekenis voor ons kan hebben dan een bom afkomstig van vrienden.

Angst kan heel eenvoudig worden gedefinieerd als een innerlijke reactie op gevaar. Deze definitie is bedrieglijk eenvoudig, want zodra we ze aanbieden, worden we geconfronteerd met een nieuw probleem: wat zullen we als gevaar definiëren? Bommen, branden, aardbevingen en epidemieën zijn gemakkelijk herkenbaar als gevaren. Dat geldt ook voor fysieke marteling, directe totalitaire aanvallen en plotselinge economische ineenstorting. Maar er zijn ook veel subtiele emotionele gevaren, die angstige fantasieën en anticipaties opwekken, vaak gecombineerd met innerlijke visioenen van onheil en rampspoed. Zoals onze voorbeelden zullen laten zien, worden deze gevaren door verschillende mensen verschillend geconfronteerd. Het is onze persoonlijke houding ten opzichte van het leven en de mensheid die bepaalt of we een situatie als een welkome uitdaging of als een onoverwinnelijk gevaar beschouwen.

Sommige mensen genieten van strikte controle en mechanische conditionering van hun leven. Voor hen zijn totalitarisme en gedachtebeheersing geen gevaar; ze brengen een soort "eeuwige slaap" zonder verantwoordelijkheid. Voor deze mensen is vrijheid een gevaar, terwijl afhankelijkheid een plezierige veiligheid is. Anderen hebben een hekel aan elke inbreuk op hun persoonlijke vrijheid en integriteit en zijn voortdurend op hun hoede om zich te verdedigen tegen elke externe druk, reëel of ingebeeld.

Paradoxe angst

Zelfs als mensen goed zijn voorbereid en getraind om een verwachte ramp het hoofd te bieden, zoals gevangenisstraf en hersenspoeling, kan de daadwerkelijke impact van het gevaar allerlei defensief gedrag uitlokken. Overtraining kan de persoon zelfs verzwakken, omdat de lange anticipatie ervoor zorgt dat allerlei verborgen fantasieën hoogtij vieren. Bij een minderheid van de mensen kan dit tot uiting komen in pathologische angstreacties als complete zenuwinzinking of totale verlamming. Elke persoon vertoont een andere mentale

drempel van weerstand tegen gevaar, en deze drempel kan van dag tot dag veranderen, afhankelijk van onze fysieke en mentale kracht. In de regel vertonen onervaren troepen niet onmiddellijk pathologische angst in gevechten; dergelijk gedrag heeft enige tijd nodig om zich te ontwikkelen. Paradoxaal genoeg ontstaan angstreacties en momenten van zwakte vaak nadat het echte gevaar geweken is. Wanneer de spanning van de strijd of de dagelijkse stress van het leven in het gevangenkamp voorbij is, en het niet langer nodig is om je angsten te verbergen en je gedrag te beheersen, laten veel mensen het volledig los en geven ze de vrije loop aan al hun angsten.

In Dover, Engeland, kreeg de bevolking in 1944 een soort collectieve zenuwzinking toen ze na de spanning van vier jaar van voortdurende beschietingen door de Duitsers alleen stilte hoorden. De beschietingen stopten plotseling volledig nadat de geallieerde troepen zegevierend over de Belgische kust trokken. Op dat moment stortten veel mensen in Dover in. Het was alsof de onverwachte stilte hen in een shocktoestand had gebracht.

Deze paradoxale angstreactie nadat het gevaar geweken is, is belangrijk voor ons om te begrijpen. De totalitaire strategen weten dat mensen tijdens een periode van tijdelijke rust en ontspanning van spanning hun alertheid verliezen en daardoor makkelijker in de totalitaire mentale greep kunnen worden gevangen. In hun angststrategie maken ze bewust gebruik van de psychologische werking van dit specifieke moment. Zodra we de verdediging die we tegen gevaar hebben opgebouwd loslaten en laten vallen, kunnen we ertoe worden gebracht om sterke suggesties in te slikken. De totalitaristen noemen in hun "Document van verschrikking" de techniek om voordeel te trekken uit een dergelijke opluchting ook de "strategie van gefractioneerde angst". In een rustige periode tussen acute spanningen kunnen ze makkelijk het denken van hun slachtoffers conditioneren. Hitler gebruikte de periode van verzoening in München precies op deze manier. Gedurende deze tijd was zijn propaganda-spervuur dubbel effectief.

Of de reactie op angst en gevaar nu onmiddellijk of vertraagd is, de meeste mensen vertonen onder stress gedrag dat in een van de volgende patronen kan vallen:

1. Regressie-verlies van aangeleerd gedrag.
2. Camoufler en vermom; de zogenaamde "vechten of flauwvallen" reacties.
3. De explosieve paniekverdediging door middel van "vechten of vluchten".
4. Onze psychosomatische conditionering; het lichaam neemt het over.

Regressie

Hoewel de meeste mensen min of meer bekend zijn met het concept van regressie, het terugzetten van de culturele klok, zijn ze niettemin verbaasd te zien dat beschaafde mannen en vrouwen hun verworven beschavingsgewoonten verliezen in tijden van catastrofe en paniek. Ik heb ooit een ingenieur behandeld die het slachtoffer was geworden van een aardbeving in het buitenland. Na de aardbeving gedroeg hij zich

helemaal als een baby. Allerlei behandelingen werden geprobeerd, maar geen enkele had succes; we hebben zijn kinderachtige gedrag nooit kunnen veranderen. Hij vond nooit zijn weg terug naar normaal adequaat gedrag. Vanaf die noodlottige dag bleef hij gebarricadeerd in zijn ontsnappingsgrot. Het was alsof hij met één klap alles was vergeten wat hij ooit had geleerd. Hij was niet langer een volwassen man, een professionele wetenschapper. Hij was een baby. Hij brabbelde als een zuigeling, hij moest gevoed worden als een zuigeling. Een ander slachtoffer van de aardbeving van wie ik weet, een professor in de wiskunde, werd in zijn tuin gevonden nadat de aardbeving voorbij was, halfnaakt en spelend met het speelgoed van zijn kind. Hij verwierp volledig elke erkenning van de werkelijke noodsituatie waarin hij zich bevond en viel terug in een periode van infantiele onverantwoordelijkheid. Dergelijk regressief gedrag als een vorm van verdediging kom je overal in het dierenrijk tegen. Wanneer een organisme in gevaar is, laat het zijn complexiteit vallen en trekt het zich terug in een eenvoudiger vorm van bestaan. Wanneer de levensomstandigheden te gevaarlijk worden, veranderen sommige gemakkelijk blootgestelde meercellige organismen in goed beschermde, eenvoudige eencellige wezens. Dit regressieve proces, "inkapseling" genoemd, kan bijvoorbeeld plaatsvinden wanneer het organisme wordt blootgesteld aan abnormale temperaturen of abnormale droogte.

De mens is onderworpen aan dezelfde biologische verdedigingsregel. Als het leven hem te complex is, draait hij vaak de klok van de beschaving terug en wordt hij weer primitief. Een plotselinge desintegratie en uitval van functies kan optreden. Deze vorm van regressief gedrag komt veel voor bij kinderen. Als ze bang zijn, vallen ze vaak terug op babypraat of bedplassen. In de gebombardeerde gebieden tijdens de Tweede Wereldoorlog begonnen veel meisjes in hun late tienerjaren weer met hun poppen te spelen. Zelfs schijnbaar volwassen, hyper-geavanceerde mannen en vrouwen, kunnen duizenden symptomen vertonen van deze terugkeer naar infantilisme wanneer angst hen aanvalt. Hun symptomen zijn niet altijd zo dramatisch als de bovenstaande voorbeelden; niettemin zijn het symptomen van angst. Wanneer volwassen mensen beginnen te stotteren en hun dagelijkse fatsoen verliezen, wanneer ze speciale beschermende voorwerpen met zich meedragen, wanneer ze verhalen verzinnen over hun magische onkwetsbaarheid, wanneer ze meer opscheppen, meer cake en snoep eten, meer fluiten, meer praten, meer huilen, en hun formeel stijf en beschaafd gedrag verliezen, handelen ze uit angst.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog leerden mensen elkaar in de gevangenkampen en de schuilkelders echt kennen, net als kinderen in de box die de eenvoudige intuïtieve gave hebben te weten wie ze kunnen vertrouwen. In onze tijd van angst voelen we ons bezeten door dezelfde angstaanjagende schaduwen die ooit de man uit het stenen tijdperk achtervolgden, en we kunnen erop reageren door ons meer als onze eenvoudigere voorouders te gedragen.

Camouflage en vermomming

Een ander patroon is dat van camouflage en verstoppertje spelen met het lot. Deze nuttige beschermende truc wordt vaak gezien bij lagere dieren die tijdelijk de vorm of kleur van hun omgeving verwerven. Het is net als militaire camouflage. Iedereen kent de kleurveranderingen van de kameleon en er zijn veel andere dieren die in tijden van gevaar hun huid of lichaamsvorm kunnen veranderen. Toch zijn veel mensen zich er niet van bewust dat ook de menselijke huid rudimentaire pogingen tot camouflage vertoont. Het fenomeen kippenvel lijkt op de reactie van een bange, stekelige kat; plotselinge vergrijzing van het haar of verkleuring van de huid, wat technisch bekend staat als angst-melanose, verandert onze uiterlijke kleur.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog ging ik met een EHBO-team naar Rotterdam nadat de stad zwaar was gebombardeerd. Toen we naar de mensen keken, was onze eerste indruk dat ze allemaal maskers droegen. Hun huid was gerimpeld en vertoonde een typische camouflagereactie. Ze waren allemaal nog erg bang. Het was alsof ze zich verstopten voor het enorme vuur dat op hen was neergeworpen.

Er is een psychologische parallel met deze fysieke reacties; het wordt het "simuleren-of-flauwvallen-patroon" genoemd. De werkelijke psychologie beschouwt beide reacties, veinzen en flauwvallen, als een passief terugtrekken uit de realiteit. Deze reactie is vergelijkbaar met zenuwschok of gevechtsneurose, waarvan de studie een van de meest boeiende hoofdstukken van de geneeskunde is. Zowel soldaat als burger kunnen in een staat van mentale verlamming raken. In zo'n toestand wordt het slachtoffer apathisch; hij kan niet praten of bewegen. Er bestaat voor hem geen gevaarlijke realiteit meer. Hij ziet er dood uit; alleen zijn bange, brandende ogen lijken levend. Deze doodshouding of cataleptische reactie (*stijf van schrik*) heeft vaak een volledig angstaanjagend effect op omstanders. Er is niets zo besmettelijk als flauwvallen op een drukke plek.

Het is van het allergrootste belang te beseffen hoe passief, verlamd, onverschillig en onderdanig mensen kunnen worden onder omstandigheden die de uiterste activiteit zouden vergen. De totalitaren maken gebruik van de passieve reactie van de mens op verschrikking wanneer ze hun gevangenen in enorme concentratiekampen stoppen met slechts een paar bewakers; ze gokken erop dat de reactie van passiviteit het slachtoffer ervan zal weerhouden in opstand te komen of te proberen te ontsnappen. Net als de vogel die stokstijf staat als de slang nadert, kan de mens zich passief overgeven aan wat hij vreest en hem angst inboezemt om zich te ontdoen van de spanning van anticipatie. De dief die zich bij de politie overgeeft, omdat hij de spanning en onzekerheid van het niet weten wanneer hij ontdekt zal worden niet kan verdragen, is een duidelijk voorbeeld.

Achter emotionele schok en stille paniek schuilt een psychologische camouflage-reactie; de mentale verlamming die sommige mensen overvalt wanneer ze de omstandigheden waarin ze zich bevinden niet langer aankunnen. Passieve overgave aan wat hij vreest is

een van de meest voorkomende reacties van de mens op plotseling gevaar; het is niet beperkt tot pathologische persoonlijkheden. Het komt veel vaker voor dan wilde en openlijke paniek en manifesteert zich in tal van subtiele gedragsmechanismen. Mensen kunnen ontsnappen aan klachten over lichamelijke ziekten.

Ze kunnen hun toevlucht zoeken in "zeer belangrijke" pseudo-taken en hobby's. Ze kunnen echt gevaar ontkennen in een schijnbaar zelfbeschermende zelfgenoegzaamheid. Ze worden koppig en ongehoorzaam; niets kan ze activeren. Ze zijn niet geïnteresseerd in politiek, zeggen ze. Sommigen zullen proberen zichzelf en anderen de verlammeende theorie van hopeloosheid en de onvermijdelijkheid van onheil te verkopen. Maar praat niet over de atoombom! Anderen zullen zich in de vergetelheid storten van overmatig drinken of zich verstoppen in lange, zinloze conferenties. Elk mens heeft zijn eigen psychologische "[Magainotlinie](#)" een mentaal fort dat volgens hem onschendbaar is. Vroeger noemden we dit struisvogelpolitiek, en dat is een van de gevaarlijkste strategieën ter wereld. Pas op voor de totalitair die vrede predikt; zijn bedoeling kan zijn om de wereld tot passieve overgave te dwingen aan datgene waar ze bang voor is.

De cultus van passiviteit, en zogenaamde ontspanning, is een van de gevaarlijkste ontwikkelingen van onze tijd. In wezen kan het ook een camouflagepatroon vertegenwoordigen, de dubbele wens om de gevaren en uitdagingen van het leven niet te zien en niet gezien te worden. We kunnen niet ontsnappen aan alle spanningen die ons omringen; ze maken deel uit van het leven, en we moeten leren er adequaat mee om te gaan en onze vrije tijd te gebruiken voor meer creatieve en bevredigende activiteiten. Stille, eenzame ontspanning met alcohol, snoep, het televisiescherm of een moordmysterie kan de geest kalmeren tot een passiviteit die hem geleidelijk kwetsbaar maakt voor de verleidelijke ideologie van een gevreesde vijand. Door het gevaar van het totalitarisme door passiviteit te ontkennen, kunnen degenen die er aanvankelijk bang voor waren, zich geleidelijk aan de flauwekul ervan overgeven.

Ontploffende paniek

De meeste mensen zijn veel beter bekend met de explosieve motorische reacties die we paniek en stormloop noemen dan met de andere angstreacties. Dit noemen we massahysterie, de "chacun-pour-soi-reactie". De baby heeft driftbuien en oudere mensen hebben hun ongecontroleerde woede- en vecht- of vluchtreacties. Hoewel we gewoonlijk bij het woord "paniek" denken aan een beschrijving van verschijnselen als de hysterische stormloop uit een brandend theater of de vlucht van hele bevolkingsgroepen in angst, zijn er veel subtiele stappen die leiden vanaf de eerste symptomen van onrust, die we allemaal voelen wanneer iets dreigend is, tot grote uitbarstingen van huilen en rennen en vechten, die we vanwege hevige paniek kunnen zien. De mens vertoont vele vormen van paniekerig, uitzinnig, gedrag: epileptische aanvallen (zoals bij loopgraven- of oorlog-epilepsie), razernij, woede, zelfvernietiging, criminele agressie, amok maken, desertie uit het leger, rellen, ongecontroleerde impulsiviteit, halsbrekende snelheid tijdens het rijden.

Een soldaat in paniek kan zich gedragen als een boos kind. Hij kan zijn vrienden aanvallen of op de leden van zijn eigen troep schieten. In paniek kunnen burgers beginnen te huilen, schreeuwen, doelloos in hun handen wringen. Of ze kunnen schreeuwen en schelden of om hulp roepen. De paniekerige persoon verspreidt paniek; elke keer dat hij schreeuwt, zet hij anderen aan om weg te rennen. Paniek is nooit een kwestie van ruwe kracht of falende energie, maar eerder van een gebrek aan innerlijke structuur, van een falend vermogen om te organiseren. De paniekerige leider aarzelt om de hem toevertrouwde bevoegdheden te gebruiken.

Het kind met driftbuien zit diep in ons allemaal. Hoe mysterieuzer en onverklaarbaarder het gevaar, hoe primitiever onze reacties kunnen zijn.

Rellen, woedende massabewegingen en uitbarstingen van criminaliteit dienen om angst en paniek te vergroten, en kunnen dus worden gebruikt om het gevoel van onveiligheid van de mens te verdiepen en zijn passieve overgave aan de totalitaire omgeving te bevorderen. Elk terroristisch regime dwingt zijn slachtoffers om hun reacties van rebellie en woede te onderdrukken. Hoe meer deze reacties worden onderdrukt, hoe meer de slachtoffers een enorme innerlijke woede ontwikkelen, die zijn tijd moet afwachten en moet wachten tot een of andere sociaal gesanctioneerde vorm van ontploffing wordt toegestaan. Oorlog is vaak zo'n universele paniek, een massale ontlading van opgehoopte interne woede. Ook hier worden de innerlijke angsten van de mensheid in massavernietiging ontladen.

Het lichaam neemt het over

De grote groep psychosomatische reacties, hoewel ze geen mysterie zijn, zijn moeilijker te verklaren. Laten we eens kijken naar een voorbeeld dat dit fenomeen misschien duidelijker maakt. In mijn geboortestad in Nederland brak na een paar bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog een epidemie van blaasziekte uit; althans dat was de eerste verklaring. Mensen hadden zo vaak de behoefte om te plassen dat hun slaap verstoord werd; bijna niemand had een volledige nachtrust. Korte tijd was er een hausse in de praktijk van urologen. Toen konden psychiaters uitleggen dat deze drang om te plassen een van de eerste reacties op angst was. De slachtoffers hoefden alleen maar terug te denken aan hun kindertijd en hun lichamelijke reacties te herinneren voordat ze op school examens deden om te zien wat er aan de hand was. Verhoogd urineren kan worden beschreven als een van de spanning verlagende werktuigen van het lichaam. Het lichaam kan op gevaar en paniek reageren met een verscheidenheid aan fysieke symptomen. Transpiratie, vaak urineren, hartkloppingen, diarree en hoge bloeddruk zijn er maar een paar. We weten dat veel van deze reacties verband houden met de mobilisatie van specifieke afweermechanismen door het lichaam tegen dreigende gevaren. De specifieke manieren waarop lichamelijke ziekten die verband houden met angst en bezorgdheid zich ontwikkelen, worden grotendeels bepaald door de persoonlijke levensgeschiedenis van het individu, met name zijn ontwikkeling tijdens de kindertijd. Het

kind wiens vroege spanningen en verlangens verdrongen worden in melk en pap, zal opgroeien tot een volwassene, die zijn mond weer probeert te vullen zodra er iets bedreigends gebeurt. Te veel eten is voor hem een middel om angst te verminderen. Tijdens het opvoeden van het kind traint de ouder onbewust bepaalde organen van het kind om te reageren op de spanningen van het leven.

Omdat de mens veel lichaamsorganen heeft, kan hij een enorme verscheidenheid laten zien in zijn fysieke en emotionele reacties op bedreigingen, zowel van buiten als van binnenuit. De psychosomatische geneeskunde maakt onderscheid tussen verschillende karaktertypen in termen van de verschillende organen die reageren op stress of gevaar van buitenaf. Er is het type zweer, het type astma, het type colitis (*chronische ontsteking dikke darm*), het type hartfalen. Elk van deze typen vertoont een andere reactie op dezelfde strijd: de strijd tegen angst. Gevoelens van sociale spanning kunnen tot uiting komen in verschillende organische ziekten. Bij acute angst reageren bepaalde organen van het lichaam echter vaker dan andere. Zoals we in ons eerdere voorbeeld zagen, is de behoefte aan frequent urineren een bijna universele reactie op angst. De "maagklachten" is een andere bijna universele angstreactie.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zocht een medisch team tevergeefs naar het insect dat een onbekende darmziekte veroorzaakte onder Amerikaanse soldaten die zich voorbereidden om te landen op een van de vijandige eilanden in de Stille Oceaan. De doktoren en biologen zochten en speurden; ze vonden niets. De mysterieuze ziekte verdween, even plotseling als hij was verschenen, nadat de invasie was begonnen en de soldaten in staat waren de spanning van het wachten op de invasie om te zetten in actie. Deze mannen waren op geen enkele manier vreemd of abnormaal. Zelfs wanneer men bewust de uitdaging van gevaar aanvaardt en bereid is het aan te gaan, kunnen tegenkrachten in het lichaam de mentale inspanning verslaan. De geest wil dapper zijn, maar het lichaam ontsnapt in ziekte. Consistente opvoeding, emotionele veiligheid thuis en levenslange conditionering om de verschillende uitdagingen van het leven te accepteren, zijn allemaal de factoren die bepalen hoe we zullen reageren als we op de proef worden gesteld.

Bij hun behandeling van paniekerige soldaten tijdens de laatste oorlog, hebben psychiaters een deel van hun tijd besteed aan het uitleggen van deze verschillende gevarenreacties. Toen de slachtoffers hun reacties begonnen te begrijpen en zagen hoe vaak ze voorkwamen, namen ze de eerste en belangrijkste stap op weg naar genezing. Ze waren niet langer zo bang voor hun angsten; ze waren niet langer zo bang voor lafheid. Het was belangrijk voor hen om te weten dat wat hen tot het niveau van een hulpeloze jeugd had teruggebracht, deel uitmaakte van een universeel patroon van defensief gedrag. Toen ze dit begrepen, werden ze minder bang en beschaamd voor hun eigen persoonlijke angsten. Ze wisten dat hun lichaam reageerde zoals vele anderen en ze waren weer in staat om hun taken rustig en met meer controle op zich te nemen.

Uithoudingsvermogen en vindingrijkheid zijn evenzeer afhankelijk van zelfkennis als van de hulp en steun die we van anderen krijgen.

In tijden van stress en rampspoed beginnen mensen te zoeken naar de kwetsbare plekken en zwakheden in zowel hun vrienden als hun vijanden. Dit testen gaat constant door tijdens een "hete oorlog", maar het gebeurt ook tijdens een "koude oorlog". De koude oorlog oefent een voortdurende druk uit op de menselijke verbeeldingskracht en mentale kracht en is de oorzaak van vele eigenaardige ontsnappingsreacties of lichamelijke reacties.

Telkens wanneer angst en gevaar hem confronteren, moet de mens een keuze maken: zal hij zich overgeven aan ongecontroleerde woede? Zal hij zich concentreren op zelfbescherming? Of zal hij zijn verantwoordelijkheden op zich nemen? De angstreacties die we hebben beschreven laten zien hoe de oer-impuls tot zelfbescherming (hoe misplaatst ook) al onze beschaafde verdedigingswerken kan doorbreken. Alleen training en bewuste voorbereiding op gevaar, zowel innerlijk als uiterlijk, kan een mens kracht geven om deze reacties onder controle te houden. Deze opleiding begint in de kern van het gezin en wordt gedragen door het voorbeeld van een vreedzame, vrije gemeenschap. Dit zijn de eerste leraren in de constante strijd tussen innerlijke angst en uiterlijk gevaar.

Degenen die gevaar lopen te worden gehersenspoeld, kunnen worden geholpen door ze eenvoudigweg vertrouwd te maken met de feiten. Voorkennis heeft een gedeeltelijke beschermende functie en dat behoort tot de beste zekerheid die we ze kunnen geven. Het neemt de verzwakkende invloed van angstige en mysterieuze anticipatie weg. Met deze hulp wordt hun mentale kwetsbaarheid vervolgens vergroot door aangeboren innerlijke kracht, door het voorbeeld van goede opvoeding en door de uitdaging en kansen die hun samenleving hen biedt.

DEEL 3

ONOPMERKELIJKE DWANG

Tijdens onze onderzoeken naar gedachtencontrole, menticide en hersenspoeling, is het duidelijker geworden dat meer aandacht moet worden gegeven aan de middelen waarmee de innerlijke voorbereiding op mentale dwang aan de orde wordt gebracht. Onopmerkelijk kunnen persoonlijke ontwikkeling en verschillende culturele invloeden de mens kwetsbaar maken voor suggesties en ideologische aanvallen.

In deel drie vraag ik de aandacht van de lezer inzake het indringen van technologie en bureaucratie in onze geest, en hoe speciale vormen van vooroordeel en massale zinsbegoocheling bezit van onze geest kunnen nemen voordat wij het bewust zijn. Het laatste hoofdstuk, een onderzoek naar verraad en loyaliteit vraagt opnieuw onze aandacht voor de enorme invloed van het massa-denken op onze persoonlijke begrippen van loyaliteit.

10. HET KIND IS DE VADER VAN DE MENS

De tijd is gekomen om ons af te vragen of het mogelijk is dat er iets in onze eigen groei en ontwikkeling is dat ons kwetsbaarder maakt voor mentale inmenging en ultieme hersenspoeling. Zijn er bijvoorbeeld speciale dwangbehoeften in ons? Wat wordt het kind gecommuniceerd en geleerd waarmee men hem een geestelijke gevangene van zijn omgeving kan houden?

Dit zijn belangrijke vragen die een grondig filosofisch en pedagogisch onderzoek vergen. Niettemin kunnen we voor praktische doeleinden onze aandacht beperken tot twee verschillende ontwikkelingsgebieden: de invloed van ouders en de invloed van bepaalde sociale gewoonten. Dat laatste is al onderzocht in het tweede deel van dit boek. Ik moet inderdaad herhalen dat in mijn ervaring al diegenen die zijn opgevoed onder regels van te strikte gehoorzaamheid en conformiteit, makkelijker bezwijken onder druk. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen de zogenaamde stoere SS-officieren werden ondervraagd nadat ze gevangen waren geworden, gaven ze gemakkelijk hun militaire geheimen prijs. Na jarenlang onder totalitair bevel te hebben geleefd, waren ze net zo gehoorzaam aan de nieuwe bevelende stemmen. Soms hoefden we alleen maar de schreeuwende stemmen van hun meesters te imiteren en verruilden ze hun vorige baas voor de nieuwe. Voor hen was elk bevel de automatische trigger geworden voor nieuwe conforme gehoorzaamheid.

In de omgang met leden van de Communistische Partij in dit land hadden we een vergelijkbare ervaring: de leden waren politiek onderdanig en veranderden hun belemmerende partijstrategie in een tegenovergestelde tactiek op het moment dat Moskou hen beval dit te doen.

Hoe sommige totalitaren zich kunnen ontwikkelen

Er is steeds meer aandacht voor de verschillende psychologische drijfveren die leiden tot politiek extremisme en een totalitaire mentaliteit bij mannen en vrouwen die zijn opgegroeid in een democratische sfeer, maar die er vrijwillig voor hebben gekozen zich te associëren met een of andere totalitaire ideologie. Psychologen die met de totalitaire houding in aanraking zijn gekomen, en diegenen hebben bestudeerd die er gemakkelijk door beïnvloed worden, zijn het er in grote lijnen over eens dat in de vrije democratische landen de keuze voor totalitarisme bijna altijd wordt bepaald door een innerlijke persoonlijkheidsfactor-frustratie. Het is meestal noch armoede noch sociaal idealisme dat een man tot een totalitair maakt, maar vooral interne factoren, zoals extreme onderdanigheid en masochisme enerzijds of machtswellust anderzijds. Onopgeloste rivaliteit tussen broers en zussen speelt ook een rol. Ik heb verschillende nazi-collaborateurs behandeld wier politiek gedrag tot op zekere hoogte werd gemotiveerd door het feit dat ze oudere zonen waren en de concurrentie met hun jongere broers niet aankonden. Al deze factoren helpen verklaren waarom de totalitaren overal hun propaganda van geweld kunnen gebruiken om wrok, haat, racisme en politieke woede uit te buiten. Ze weten dat ze alleen maar hoeven te zinspelen op deze onvolwassen gevoelens van ontbering en ontevredenheid om mensen te betoveren.

In mijn eigen ervaring was ik verbaasd om te zien hoe onrealistisch de basis is voor politieke voorkeur in het algemeen. Slechts zelden heb ik iemand gevonden die een bepaalde politieke partij, democratisch of totalitair, heeft gekozen door studie en vergelijking van principes. Maar al te vaak wordt de keuze van de mens voor zijn politieke voorkeuren bepaald door apathie, door familietradities, door hoop op financieel gewin of door andere irrelevante factoren. Het is dit gebrek aan rationele motivatie dat mannen vatbaarder kan maken voor totalitaire verwensing, zelfs in een democratische gemeenschap. Ik herinner me bijvoorbeeld heel duidelijk een Nederlandse arts met wie ik medicijnen heb gestudeerd. Hij werd verliefd op de dochter van een communist en trouwde uiteindelijk met haar. Aanvankelijk stoorde hij zich aan het conflict tussen zijn principes en zijn adoratie, maar geleidelijk gaven zijn principes het op en begon hij de partijlijn te rechtvaardigen.

Later ontmoette ik hem af en toe. Hij was een uitstekende arts en een joviale kerel, en hij nam onze half serieuze grappen over zijn politiek over het algemeen goed op. Maar op het moment dat we een echt serieuze discussie begonnen, hurkte hij neer in zijn officiële verdedigingshoek en werd hij een andere zure, mechanische man, die kant-en-klare argumenten uitdeelde. Tijdens de oorlog ontmoette ik hem vaak tijdens ons gemeenschappelijk ondergronds werk. Hij was volledig versuft door Stalins pact met de nazi's, maar op het moment dat Rusland werd binnengevallen en een bondgenoot werd, begon hij zijn agressieve robotisme opnieuw. Hij was niet alleen een fervent strijder tegen de nazi's, maar hij hield vol dat vechten de enige juiste manier was. Hij verloor zijn leven

tijdens een gevaarlijke missie voor de ondergrondse en ik heb altijd het gevoel gehad dat dit op een bepaalde manier goed uitkwam bij zijn latente suïcidale gevoelens.

Bij andere nazi's en communisten, beide, heb ik dramatische voorbeelden gezien van hoe persoonlijke wrok, buiten het lijden van echt onrecht, een man naar de kant van de rebellen kan leiden.

Sommige van deze mensen waren van het type dat zich eenvoudig passief onderwierp aan een beweging die sterker was dan zichzelf. Mannen en vrouwen wiens ideologie een weerspiegeling was van de kant die hen het eerst had betraapt. Anderen werden gemotiveerd door de behoefte om hun eigen persoonlijke woede en wrok in een bepaalde richting te uiten en gebruikten politieke actie om aan deze behoefte te voldoen. Maar als we echt inzicht willen krijgen in de interne factoren die een mens ertoe brengen een totalitaire ideologie aan te nemen, moeten we een beetje dieper graven en onze aandacht richten op enkele fundamentele oorzaken van dit probleem.

De bakermat van vorming

Een van de belangrijke dingen die we uit de moderne psychologie hebben geleerd, is dat de wortels van veel van onze houdingen en problemen bij volwassenen ver terug liggen in de schijnbare stilte van de kinder- en kinderjaren. Het leven van het kind lijkt misschien vreedzaam en rustig, maar vanaf het moment dat hij wordt geboren, hoort hij duizenden vormen van "gerommel", zowel vanuit zijn eigen geest als van de buitenwereld. In de schoot van zijn moeder kende hij noch warmte noch kou, nu geeft zijn huid deze gewaarwordingen aan hem door. Terwijl hij beschermd in het lichaam van zijn moeder lag, hoefde hij niet te ademen, te eten of uit te scheiden; nu moet hij al deze dingen zelf doen. Hij heeft hulp nodig om ze te doen, hij heeft bescherming nodig en voor deze bescherming en hulp moet hij vertrouwen op die volwassen reuzen, Moeder en Vader.

Hij is volkomen en volledig afhankelijk, niet in staat om zelf adequate antwoorden op zijn behoeften te vinden. Daar is hij dan, met zijn erbarmelijk beperkte aanpassingsmogelijkheden, met zijn minimum aan aangeboren handelingspatronen. Warmte, voedsel en liefde, dingen die hij nodig heeft om zijn leven in stand te houden, komen naar hem toe als hij het "juiste" doet. En het juiste is het geleerde, beschaafde ding, niet het instinctieve, primitieve ding. De reuzen, zijn ouders, stellen eisen aan hem; ze beginnen hem te vormen volgens hun eigen gewoonten en het kind moet zich aan al deze externe eisen onderwerpen om te krijgen wat hij wil en nodig heeft.

Hij moet de honderden subtiele, onbegrijpelijke, opvoedingsregels volgen om terugbetaald te worden met de genegenheid en bescherming waarvan hij zo afhankelijk is. Dit alles transformeert hem in een min of meer conformerend wezen. De moraliteit van zijn ouders wordt als het ware naar binnen gezogen en wordt een altijd aanwezige kracht in hem. Hij is ingeprent met allerlei gewoonten die ertoe dienen hem te conditioneren tot de

bijzondere vorm van aanpassing die zijn ouders en zijn samenleving goed voor hem achten. De vormen die zijn volwassen gedrag zal aannemen, worden vooraf getoond in het gedrag van zijn ouders. De geduldige moeder prent haar kind geduld in; de angstige dwangmatige moeder legt spanningen op haar kind.

Het kind dat in een liefdevolle omgeving wordt opgevoed, zal innerlijke beelden van liefde en genegenheid ontwikkelen en zal beter in staat zijn alle beperkingen te accepteren die zijn ouders aan zijn vrijheid opleggen, alle regels die ze stellen. Hij accepteert roosters, zindelijkheidstraining, ouderlijke verwarring, zonder al te veel innerlijk protest, zelfs als zijn behoeften in strijd zijn met deze sociale eisen. Hij wil misschien gevoed worden op een moment dat hij, volgens zijn schema, geen honger zou moeten hebben. Hij wil misschien slapen als zijn ouders willen dat hij wakker is. De maatschappij eist van hem dat hij leert zijn eigen bevrediging uit te stellen en hij zal op deze vraag reageren op een manier die afhankelijk is van zijn eigen gevoel van veiligheid in de genegenheid van zijn ouders. Moeten wachten op eten, niet meer mogen zuigen, zijn behoefte aan uitscheiding onder controle moeten houden; dit alles vereist dat het kind nieuwe en moeilijke aanpassingen maakt. Zijn drang naar onmiddellijke en onvoorwaardelijke bevrediging van zijn behoeften moet worden omgezet in iets veel gecompliceerder: een heel patroon van aangeleerde reacties.

Het is voor ons niet belangrijk om hier de verschillende manieren te beschrijven waarop het kind aan deze vroege culturele verplichtingen voldoet. Maar het is belangrijk om te begrijpen dat de wieg en de kinderkamer de aangeboren natuurlijke reacties van het asociale, primitieve kind veranderen en herstellen om hem te vormen tot een volwassene, die vanaf zijn kinderjaren een erfenis van frustraties kan achterlaten, voortkomend uit dit vormingsproces. Individuele problemen worden veroorzaakt door individuele opvoedingspatronen; deze zelfde patronen zijn zelf tot op zekere hoogte het product van de culturele tradities waarin ze geworteld zijn en de zeden van de gemeenschap waarin het kind wordt geboren. De mate waarin onze samenleving kinderen frustraties en beperkingen oplegt, waar ze biologisch noch emotioneel klaar voor zijn, in die mate effent onze cultuur de weg voor gedragsproblemen bij volwassenen en voor neurotische houdingen van onderwerping of agressie, die tot uiting kunnen komen in trouw aan een totalitaire groepering.

Het conditioneren van een kind tot een slaafse en onderdanige houding, kan bijvoorbeeld beginnen wanneer ouders het kind rigide automatische gedragsregels opdringen. Ze kunnen een tijdmaniak van hem maken of een schoonmaak-automaat. Ze kunnen hem dwingen te vroeg te spreken of te zwijgen wanneer zijn stem jeukt om uit zijn keel te barsten of te slapen wanneer zijn lichaam bonst van de energie van het wakker zijn. Zulke ouders leggen hun kind een constant schuldgevoel op; hij voelt zich verontrust en ongelukkig elke keer dat hij niet aan hun eisen voldoet. En tegelijkertijd dwingen ze hem om van ze te houden, zelfs als ze onaangenaam zijn. Ze kunnen hem dwingen zich te verontschuldigen voor gedrag dat hem volkomen acceptabel lijkt. Zij kunnen van hem

eisen dat hij misstappen bekent die op zijn leeftijd voor hem niet als misstappen bestaan. Sommige technieken van hersenspoeling zijn te zien aan de wieg; de ouders kunnen hem aan een kruisverhoor onderwerpen, hem als een sloof vastbinden of hem constant in hun ogen houden. Met hun toegewijde aandacht laten ze hem nooit alleen om te genieten van een veilig gevoel bij zichzelf. Het hulpeloze kind in zo'n omgeving wordt emotioneel onzeker; in ruil voor meer geleende zekerheid, wordt hij meer conform en onderdanig, hoewel dit conformerende gedrag een enorm innerlijk protest en vijandigheid verhuult.

Wanneer ouders een kind niet toestaan om zijn instinctieve behoeften openlijk en direct te uiten, dwingen ze hem om andere manieren te zoeken om ze te uiten. Als het kind tijdens zijn vroege training - die op de dag van zijn geboorte kan beginnen - eindeloze beperkingen tegenkomt bij het direct uiten van zijn behoeften, zal hij proberen deze behoeften op indirecte manieren te communiceren door middel van spanning, rusteloosheid en huilen. In plaats van natuurlijke uitlaatkleppen te kunnen gebruiken voor zijn instinctieve driften, wordt het kind toegestaan en geconditioneerd om alleen te handelen door middel van onderdrukking en controle van de drift. In zijn strijd om de drift onder controle te krijgen, om zijn ouders te plezieren, kunnen de natuurlijke manier van uitdrukken van het kind worden omgekeerd. In plaats van expressie verwerft hij repressie. Hier liggen de wortels van volwassen gedrag als verachtelijke onderdanigheid en de drang tot conformiteit. De basis voor dit masochistische patroon van toegeven wordt al in de kindertijd gevormd. Onderwerping en bekentenis zijn de enige mogelijke strategieën voor het kind in een wereld die te overweldigend voor hem is om te hanteren. Innerlijke rebellie, vijandigheid en haat moeten op een paradoxale manier worden uitgedrukt. De starre stilte van het kind is het bewijs dat hij wil huilen en schreeuwen. Hij kan de vijandige wereld indirect verwijten en aanvallen, door middel van magische gebaren, clownesk gedrag of zelfs epileptische aanvallen. Gedwongen om zijn instinctieve behoeften, en zijn middelen om die te bevredigen, te onderdrukken, kan hij hun bestaan zelfs voor zichzelf verbergen. Oppervlakkige conformiteit wordt zijn enige communicatiemiddel en wanneer dit gebeurt, krijgen woorden en gebaren een verhullende functie. Hij zegt nooit wat hij bedoelt en geleidelijk aan weet hij niet eens meer wat hij bedoelt.

De overdrachten naar het volwassen leven van dit soort opvoeding zijn duidelijk. Getraind in conformiteit, kan het kind opgroeien tot een volwassene die met opluchting de autoritaire eisen van een totalitaire leider verwelkomt. Het is de welkome herhaling van een oud patroon dat gevolgd kan worden zonder investering van nieuwe emotionele energie. Eerder getraind om zijn agressie af te leiden naar zondebokken, kan hij nu zijn verborgen wrok tegen de regels en voorschriften van zijn ouders verdringen in de richting van de samenleving als geheel. Of misschien vindt hij verlossing voor hen in de wilde explosie van opgekropte agressie die wordt geïllustreerd door de lynch-menigte of door Hitlers' stormtroepen.

Ook andere vormen van ouderlijk gedrag hebben hun effect op het kind. Als het kind vroegrijp wordt getraind in gewoonten, die zich anders op latere leeftijd spontaan zouden

ontwikkelen, kan het allerlei verstoringen in zijn natuurlijke gedrag vertonen. Het voorbeeld van het effect van vroegrijpe zindelijkheidstraining komt vaak voor, maar er zijn veel andere ouderlijke commando's die hetzelfde effect op het kind kunnen hebben. De manier waarop het kind is gekleed of de constante eis van de ouders dat hij altijd stil, slapend en emotioneel is, zijn even geldige voorbeelden. Wanneer een commando te strikt wordt toegepast voordat het kind er mee om kan gaan, oefent het een enorm frustrerende invloed uit.

Wat het kind door een of andere macht van buitenaf werd opgelegd, wordt een innerlijke, automatische regel, een dwang. Laten we even terugkomen op het voorbeeld van zindelijkheidstraining, hoewel het slechts een enkel onderdeel is van het hele trainingspatroon. Het kind dat is getraind om zijn behoefte aan uitscheiding op te jonge leeftijd onder controle te houden, leert zichzelf onder alle omstandigheden schoon en in te houden. Zijn lichaam leert zichzelf automatisch te beheersen, maar ergens in hem voelt het kind minachting voor degenen die hem tot dit gedrag hebben gedwongen. Hij kan opgroeien tot een chronisch vijandige volwassene, rijp voor de aantrekkingskracht van een vijandige ideologie. In minder ernstige gevallen kan het conflict tussen verboden van buitenaf en de innerlijke behoefte om los te laten een voortdurend patroon van innerlijke onzekerheid creëren. Of het kan leiden tot een constante, kwetsende wrok, die gemakkelijk kan worden gebruikt door elke potentiële dictator.

Wat we moeten benadrukken is dit: het vroegste web van communicatie tussen ouders en kind vindt plaats op wat de psychologie een pre-verbaal en onbewust niveau noemt. Er is contact zonder woorden. De moeder brengt haar stemmingen rechtstreeks over op het kind; hij voelt en vangt haar gevoelens op. Het kind draagt ook zijn stemmingen op haar over; ze voelt zijn pijn en vreugde bijna net zo snel als hij. Deze gevoeligheid van het kind zorgt ervoor dat hij met grote intensiteit reageert; hij is zich diep bewust van de gevoelens van zijn ouders. Negatieve ouderfactoren als angst, onzekerheid, infantilisme, onderlinge disharmonie, neurotische liefde, armoede, de strijd om het bestaan en dwangmatige tirannie hebben een enorm effect op het kind. Niet zo lang geleden behandelde ik een baby die elk aanbod van behandeling of voeding door zijn moeder weigerde. Het kind "wist" dat de moeder er een diepgewortelde vijandigheid tegen had; het voelde haar afkeer en afwijzing.

Maar het kind accepteerde voedsel en genegenheid van alle anderen. De wisselwerking tussen de houding van ouders en de ontwikkeling van het kind begint bij de geboorte.

Misschien is een van de duidelijkste voorbeelden van een vervormde opvoeding te zien in een aangelegenheid die ik tijdens de Tweede Wereldoorlog behandelde, toen mij werd gevraagd een psychologisch onderzoek te doen naar een vermeende collaborateur met de nazi's. Deze man, die in Engeland was toen ik hem zag, zei dat hij Holland had verlaten, dat toen bezet was, omdat hij het niet meer eens was met de Duitse veroveraars. Toen hij in Engeland aankwam, werd hij, als een kwestie van zorgvuldige routine, in een

tehuis geplaatst voor mensen die werden onderzocht als vermoedelijke spionnen. Van hieruit werd hij al snel vanwege zijn vreemde gedrag naar een psychiatrische inrichting gebracht. Hij was niet echt psychotisch, maar hij had wel grote moeite om met andere mensen om te gaan.

Toen ik hem interviewde werd het me duidelijk dat hij volledig in de war was. Hij brabbelde zo veel dat het bijna onmogelijk was hem te verstaan. Ik vroeg hem naar zijn jeugd. Het was niet makkelijk voor hem om erover te praten, maar uiteindelijk vertelde hij me iets over zijn achtergrond. Hij was enig kind. Zijn moeder was het dominante lid van het gezin geweest en had actief meegewerkt aan wetenschappelijk onderzoek. Zijn vader, een zwak vaag figuur, was zelden thuis geweest; in zijn baan als manager van een groot bedrijf had hij veel gereisd. In de zeldzame gevallen dat de vader thuis was, herinnerde de patiënt zich lange stiltes tussen zijn ouders, waarbij zijn vader slechts af en toe protesteerde tegen de constante stroom richtlijnen van zijn moeder. Soms sloot de jongen zich bij zijn moeder aan bij het bekritisieren van zijn vaders afstandelijkheid en gebrek aan interesse, soms wendde hij zich tot zijn vader voor liefde en hulp tegen het verstikkende gedrag van zijn moeder. Maar hij was meestal verloren en alleen thuis. In zijn late tienerjaren ontwikkelde de jongen enkele homoseksuele verbindingen, waarin hij de passieve, onderdanige rol speelde. Maar hij kwam pas mentaal tot leven nadat een van zijn vrienden hem ertoe had aangezet een fascistische bijeenkomst bij te wonen. Het vertoon van kracht en agressie maakte de jongen enorm opgewonden en wekte zelfs seksuele sensaties in hem op. Hij sloot zich aan bij de fascistische groep, tot groot ongenoegen van zijn ouders, maar hij was nooit erg actief in het partijwerk, omdat de partij hem niet de begeleiding en liefde gaf waarnaar hij verlangde.

Na de nazi-invasie en bezetting eiste de partij dat hij actiever zou zijn als medewerker van de Duitsers. Nu stoorde zijn geweten hem en hij werd ziek en kreeg allerlei maagkwalen die, voor een psychiater, duidelijk van emotionele aard waren. Hij was echter niet sterk genoeg om zich volledig uit de partij terug te trekken. Hij voelde zich gevangen tussen twee tegengestelde gevaren: de partij en verraad. De strijd uit de kindertijd begon helemaal opnieuw; hij voelde zich onveilig bij vader of moeder. Dus besloot hij het land te ontvluchten, omdat hij een vaag gevoel had dat dit hem zou helpen uit zijn conflicten te komen.

Eenmaal in Engeland, in de schuilplaats, voelde hij zich helemaal tevreden. Hij begreep eenvoudig de ernst van de beschuldigingen niet die tegen hem waren geuit. Toen ik met hem sprak over werelddangelegenheden en zijn politieke activiteiten, viel hij in stilte. Hij herinnerde zich niets van de details van zijn politieke gedrag. Het was alsof hij in een droom had geleefd sinds het moment dat hij wegliep uit Nederland. Het is heel goed mogelijk dat de vijand hem als gereedschap had gebruikt, maar op het moment dat ik hem zag, was hij slechts een bijna psychotische door angst geteisterde jongeman. Hij bleef in de inrichting voor de duur van de oorlog.

Eén ding valt in dit geval duidelijk op (afgezien van de complexiteit als pathologisch fenomeen) en dat is de voortdurende zoektocht van de jongeman naar mannelijke autoriteit. Deze zoektocht naar spirituele ruggengraat is heel gebruikelijk bij mensen die totalitaire verbindingen ontwikkelen.

De vader snijdt het koord door

Psychologische studies hebben ons keer op keer aangetoond dat de houding van het kind ten opzichte van het ouderlijk gezag, met al zijn subtiele interne complicaties, een primaire rol speelt bij het bepalen hoe hij met zijn vijandigheden zal omgaan; of hij zal leren ermee om te gaan of dat hij ze zal leiden naar destructieve doelen. Zoals we eerder zeiden, vormen ouders en familie in de eerste levensjaren bijna de gehele omgeving van het kind.

Ze bepalen de fundamenteën van zijn toekomstige karakter. En in het gezin is het de invloed van de vader die bepaalt of het kind zal vasthouden aan zijn sterke natuurlijke band met zijn moeder, aan zijn afhankelijkheidsbehoeften en zijn behoefte aan bescherming, of uit dit "moederlijke rijk" zal treden en nieuwe banden zal vormen met nieuwe mensen. De vader is de eerste die snijdt in de wezenlijk biologische relatie tussen moeder en kind. Hij is wat de psychoanalyticus de eerste "overdrachtsfiguur" noemt, het eerste nieuwe prototype aan wie het kind zijn verwachtingen van beloning, zijn gevoelens van verbondenheid, tevredenheid en angst kan overdragen. Deze eerste nieuwe proefrelatie met de vaderreus kan het conditionerende prototype worden voor elke volgende sociale relatie.

De aanvankelijke relatie van het kind met zijn moeder is puur biologisch en symbiotisch. De baarmoeder wordt vervangen door de wieg. De moeder is de alleswetende en doener. De psychoanalyse beschrijft de relatie van het kind met zijn moeder als een relatie van orale afhankelijkheid, omdat het hulpeloze kind volledig afhankelijk is van het voedsel, de zorg en de warmte die de moeder biedt. De afhankelijkheidsbehoefte van de kleine mens duurt langer dan die van de andere dieren. Het is dit feit dat de mens sociaal maakt, afhankelijk van samenwerking met anderen.

De vader brengt een derde persoon, die geen deel heeft aan deze biologische afhankelijkheidsrelatie, in het leven van het kind. Wanneer hij de relatie van het kind met zijn moeder doorsnijdt, knipt hij de psychologische navelstreng door, net zoals de dokter de fysieke doorknipt wanneer het kind wordt geboren. Ten eerste geeft hij het kind de kans om gevoelens en verwachtingen op hem over te dragen; later brengt hij het kind actiever buiten de moederlijke sfeer en leert hem steeds meer over sociale relaties. De specifieke rol van de vader als overdrachtsprototype is niet zo eenvoudig als het voor veel vaders lijkt. Vader is niet zomaar een speeltje waarmee het kind af en toe kan spelen. Het kind moet zich identificeren met deze reus, die bij hem en bij moeder woont. Hij wil de reus leren kennen, hij wil dat de reus deel gaat uitmaken van zijn wereld. Het kind wil meer dan dit: hij wil door Vader behaagd worden, zodat hij Vader net zoveel kan liefhebben als

moeder. Maar het kind zal alleen een deel van zijn liefde en emotionele investering aan Vader overdragen als het iets van Moeder in hem ziet. Vader kan dezelfde dingen doen als moeder doet - hij kan het kind voeden, hem troosten, voor hem zorgen - en zo kan het kind een gevoel van dankbaarheid en genegenheid jegens deze derde persoon behouden. Deze overdracht van gevoelens kan echter alleen plaatsvinden als de relatie tussen de ouders onderling rustig is. Hoe kan het kind zich identificeren met zijn ouders en ze liefhebben als ze voortdurend met elkaar in conflict zijn?

Dit plaatje is natuurlijk iets te eenvoudig. Er zijn moeders die zich gedragen als koude, afstandelijke vaders en vaders die zich gedragen als warme, knuffelende moeders. Er zijn grootouders of adoptieouders die het over kunnen nemen. Er zijn veel moeder- of vadersvervangers. Maar dit is niet mijn punt. Mijn punt is dat er in elke situatie een persoon moet zijn die het conditionerende prototype kan worden voor de relaties van het kind met nieuwe wezens.

Deze eerste persoon is hoogstwaarschijnlijk de vader en hij is het die de biologische afhankelijkheid van het kind verandert in een psychologische relatie. Als er geen vaderfiguur is, of als de vader te zwak of te druk is of ontkennend en tiranniek is jegens het kind, is het resultaat dat de relatie van het kind met en de afhankelijkheid van de moeder sterk blijft en te lang duurt. Bijgevolg kan de behoefte van het kind aan sociale participatie en aan sociale banden met anderen voor hem een allesoverheersende behoefte worden. Als volwassene is hij misschien bereid om zich bij een sociale groep aan te sluiten, die hem steun en geruststelling belooft. Of zijn onbewuste wrok tegen de vader, die hem niet heeft geholpen om op te groeien en onafhankelijk te worden, kan worden omgebogen in een wrok tegen andere symbolen van autoriteit, zoals de samenleving zelf. Hoe dan ook, het kind kan afstevenen op onaangepastheid en moeilijkheden. Hoe dan ook, het kind kan opgroeien tot een onrijpe volwassene.

In een onderzoek naar leven bij volmacht beschreef ik de stilstaande emotionele ontwikkeling die ontstaat als de vader niet zijn juiste rol speelt of niet aanwezig is. Een kind dat in zo'n emotioneel gebrekkige sfeer is grootgebracht, zoekt voortdurend naar sterke figuren die als proxy (*verbinding*) kunnen dienen voor de normale relaties die het kind anders in het leven zou hebben gehad. Ik heb verschillende gevallen van homoseksualiteit en andere vormen van vastgelopen ontwikkeling behandeld, zowel bij mannen als bij vrouwen, die vrijwel direct toe te schrijven waren aan het te sterk verbonden, symbiotische leven met de moeder dat uit zo'n omgeving voortvloeit.

Bij het opbouwen van het bewustzijn van de mens van een onafhankelijk zelf en het vestigen van zijn vermogen om gemakkelijke, ontspannen relaties met zijn medemensen te hebben, speelt de vader, als de natuurlijke leider en beschermer van het gezin, een belangrijke rol. Hij knipt het snoer door. Hij kan het latere patroon van afhankelijkheid en onafhankelijkheid conditioneren. Zijn potentiële psychologische dominantie kan een zegen of een vloek worden, want de emotionele houding van het kind tegenover zijn vader wordt

het prototype van zijn houding tegenover toekomstige leiders en tegenover de samenleving zelf.

We zagen dit duidelijk in het geval van onze "spion" die nog nooit in zijn leven een sterke mannelijke gids had gehad. Veel van de mensen die ik onderzocht, die ervoor hadden gekozen zich te identificeren met agressieve totalitaire groepen, hadden dit probleem. Voor zulke mensen werd de totalitaire partij zowel de goede vader die hen accepteerde als de gevolmachtigde die uitdrukking gaf aan al hun verborgen en gefrustreerde haat. De partij lost als het ware hun innerlijke problemen op. Ouderlijke conflicten in de vroege kinderjaren, inconsistentie en een dreigende, liefdeloze, houding ten opzichte van het kind effenen de weg voor rebellie en onderwerping en een herhaling van dit patroon later in het leven. De wens om met het familiepatroon te breken kan tot rebellie leiden, maar de specifieke vorm die de rebellie aanneemt hangt af van wat politieke bewegingen kunnen veranderen en het kunnen kanaliseren van de wrok van de persoon.

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat er geen harde kern is van totalitair ingestelde mensen, in de wieg gevoed door de dogma's van hun totalitaire ouders, die zich aan hun partijtaken wijden, omdat ze nooit een andere wereld hebben gekend. Volgens Almond komen deze typen vooral in onze westerse wereld voor onder hooggeplaatste extremisten. Ze nemen de totalitaire vorm van socialisme in met de melk van hun moeder; ze maken deel uit van een groeiende groep erfelijke totalitaire conformisten. Hier is geen vaderopstand nodig om een extreme revolutionair te worden. Maar het grootste deel van de totalitairers in de democratische samenlevingen zijn mannen en vrouwen die zich aangetrokken voelen tot deze destructieve manier van leven om innerlijke emotionele redenen, die zij zelf niet kennen.

Mijn eigen ervaringen met zowel communisten als nazi's tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben me deze waarheid keer op keer laten zien. In Nederland, net als in de andere door de nazi's bezette landen, vochten de communisten en hun sympathisanten dapper met ons in het verzet, als onze tijdelijke metgezellen. Zelfs in die tijd van nationale crisis en terreur waren ze nooit vrij van bittere verwijten en wrok jegens ons. Ze stonden erop dat hun ideologie de enige juiste was en toonden, soms openlijk, soms heimelijk, dat wanneer de nazi's werden verslagen, ze hun strijd tegen de sociale orde zouden hernieuwen. Laat me slechts één voorbeeld geven om dit punt te illustreren. Een van de communisten was een zeer dappere arts (niet dezelfde man over wie ik eerder sprak). Hij had een nazi-leider vermoord en later stierf hij zelf een afschuwelijke dood.

Hier was een volwassen man die nooit in staat was geweest een zekere puberale zelfingenomenheid en agressiviteit te overwinnen. Op dezelfde avond dat hij, in dodelijk gevaar, zijn toevlucht zocht in mijn huis, voelde hij zich genoodzaakt om mij in een lange theoretische politieke discussie met hem te betrekken, vol bitterheid. Hij verweet de andere verzetsgroepen minachting, omdat ze zijn politieke opvattingen niet deelden. Zijn opvattingen en idealen, ik moet hem in alle rechtvaardigheid dat meegeven, leken me

oprecht, maar hij was vervuld van zoveel onopgeloste vijandigheid jegens de regering van zijn vaderland, dat hij te allen tijde bereid was het omver te werpen.

De kern van zijn bedrieglijke redenering, die ik vond, was de verwarring over doelen en middelen in de strijd voor sociale rechtvaardigheid. Voor hem waren tactiek en strategie belangrijker geworden dan het uiteindelijke doel van vreedzaam samenleven tussen mensen op aarde. Zijn gewelddadige dood - na de moord op een SS-officier - was deels het gevolg van het feit dat hij tactieken nastreefde die verder gingen dan de strategische behoeften van het moment. Het is waar dat hij uiteindelijk zijn leven gaf voor zijn idealen en voor zijn geboorteland, maar tot het einde toe koesterde hij een bittere wrok tegen al degenen die het niet helemaal eens waren met alles wat hij dacht en voelde. Het was die persoonlijke wrok en vijandigheid die hem tot slechte planning en zijn uiteindelijke lot leidden. De meesten van ons zijn zich er niet duidelijk en volledig van bewust dat we, naast onze wens om goede aangepaste burgers te zijn, ook verborgen wensen hebben om onze trouw te schenden tegenover de sociale samenstelling waarvan we lid zijn.

Deze wensen zijn niet gebaseerd op rede en intelligentie; ze zijn puur emotioneel. Ze zijn gebaseerd op de manier waarop we zijn opgevoed, door onze relaties met onze ouders, door ons onderwijssysteem, door onze houding tegenover onszelf en tegenover gezag.

Maar alle mensen die zich strikt houden aan een reeks politieke overtuigingen, en vooral degenen die een totalitaire ideologie hebben omarmd, geloven dat hun houding voortkomt uit rationele overtuiging en het resultaat is van een normale intellectuele ontwikkeling. Ze dringen erop aan dat degenen die het niet met hen eens zijn, zich verplichten tot een stoffige, achterhaalde manier van denken. Ze kunnen hun eigen wraakzuchtige en ontrouwe houding niet zien als iets asociaal en abnormaals.

Voor de psycholoog is het overduidelijk dat deze houdingen niet hun wortels hebben in intellectuele overtuiging, maar in een diepgewortelde emotionele behoefte. Ik heb vaak gevallen gezien waarin deze blinde starre trouw aan een totalitaire ideologie in feite een uitdagende rebellie was tegen een dwingende innerlijke behoefte om te groeien, te veranderen en volwassen te worden. Bij deze mensen was de selectie van een speciale politieke partij slechts een vervanging voor hun behoefte aan afhankelijkheid. Ideologische koppigheid is vaak tragisch, omdat het basale neurotische reacties, die tot zelfvernietiging kunnen leiden, kan verdoezelen.

Een van mijn patiënten was een jonge vrouw, wiens ultralinkse overtuigingen een verdediging waren tegen haar verborgen incestueuze gevoelens jegens een reactionaire vader. Er was een langdurige therapie voor nodig om haar de ware aard van haar problemen te laten begrijpen en haar te laten inzien dat er niets beschamends of walgelijks was aan de infantiele liefde en wrok die ze door haar politieke gedrag probeerde te verbergen. De behoefte aan autoriteit, wanneer die niet wordt begrepen, en de verwarde weerstand tegen autoriteit, zijn de wortels van waaruit de totalitaire houding kan

groeien. Telkens wanneer de vader-leider faalt, zet hij een patroon op van toekomstige problemen met gezag. In plaats van een volwassen relatie met zijn medemensen, wordt het kind een volwassene, die gedwongen wordt de tirannieke totalitaire band te kiezen om zijn innerlijke spanningen in toom te houden.

Telkens als er ouderlijke conflicten zijn, groeit het kind uit tot een volwassene die gebukt gaat onder conflicten en die misschien graag de eenvoudige oplossingen accepteert die het totalitarisme biedt. Wanneer er sprake is van ouderlijke dwang, waardoor het kind geen kans krijgt om zijn eigen attitudes en evaluaties te ontwikkelen, groeit het kind op tot een conformerende volwassene, wiens hele leven kan worden besteed aan een zoektocht naar autoriteit van buitenaf, naar iemand die hem vertelt wat hij moet doen.

11. GEESTELIJKE BESMETTING EN MASSALE WAANVOORSTELLINGEN

In onrustige tijden als deze volgen de gedachten van iedereen het diplomatieke spel dat gaande is op de verschillende politieke conferenties. Het zou de moeite waard zijn om te onderzoeken of het mogelijk is dat leiders van naties tot een gemeenschappelijk begrip komen, als resultaat van onderlinge uitwisseling van woorden, ideeën en het onderhandelen over verdragen. Toch spreken de verschillende culturen in de wereld en de verschillende ideologieën niet alleen verschillende talen, maar zelfs hun manier van denken is anders. Onopvallend sluipen ons persoonlijke verleden en onze culturele omgeving in onze denkgewoonten. Onze gevoelens en gedachten worden geconditioneerd en gedwongen door verschillende sociale invloeden.

Het is al mogelijk om enkele van de illusies en vooroordelen die mensen over elkaar hebben aan de oppervlakte te brengen. We zouden kunnen zeggen dat de bijzondere omgevingen waarin mensen zich ontwikkelen, en de gewoonten die ze opbouwen, subtiele illusies en waanideeën bij mensen in de hand werken, waarvan ze zich meestal niet bewust zijn. Door onderzoek in het veld hebben antropologie en psychologie verschillende ideologieën bij mensen kunnen vergelijken, door de groei van het gezonde en het ongezonde te observeren, in het kind, in groepen, in stammen en, ten slotte, in naties. De bevindingen vestigen onze aandacht op de moeilijke kunst van het argumenteren in situaties waarin er nauwelijks een gemeenschappelijke basis is voor communicatie en begrip.

In een onderzoek naar mentale dwang moeten we enkele van deze massale psychologische invloeden, die onze levenshouding bepalen, opsporen.

De bevestiging van mijn eigen fouten

De leugen die ik tien keer vertel, wordt geleidelijk een halve waarheid voor mij en terwijl ik doorga met het vertellen van mijn halve waarheid aan anderen, wordt het mijn gekoesterde waanvoorstelling.

We ontdekken dit fenomeen elke dag opnieuw in dat enorme laboratorium van menselijke relaties, dat we psychologische counseling en psychotherapie noemen. Laten we een eenvoudig voorbeeld bekijken, het geval van een perfect gezond kind, dat op een dag besluit dat ze niet naar school wil, omdat schoolwerk zo moeilijk lijkt. Dus vertelt ze haar moeder dat ze hoofdpijn heeft en moeder stemt ermee in haar thuis te laten blijven. Zo vermijdt het meisje het schoolwerk waar ze zo bang voor is en krijgt ze de extra voldoening van de zorgzame en tedere verpleging van haar moeder.

De volgende keer dat ons kleine meisje thuis wil blijven, is het makkelijker om te doen alsof ze hoofdpijn heeft en de derde keer is het nog makkelijker. Geleidelijk aan begint het meisje zelf te geloven in haar terugkerende ziekte. Haar geweten kwetste haar de eerste

keer dat ze loog, maar inmiddels is haar eerste leugen een ingenieuze waarheid voor haar geworden. Tegen de tijd dat onze heldin een volwassen vrouw wordt, zal ze een arts moeten raadplegen vanwege haar voortdurend terugkerende hoofdpijn. Dokter en patiënt zullen vele uren moeten besteden aan het ontwarren van het web van leugens, toespelingen en klachten van zelfmedelijden, totdat de patiënte herontdekt dat haar hoofdpijn allemaal begon op die ene dag dat ze niet naar school wilde.

Waanhoofdpijnen treffen de wereld zelf. Politieke demagogie is tot op zekere hoogte een probleem in ons land. De bijzondere vorm die deze demagogie aanneemt, is slechts een voorbijgaande fase en wanneer onze huidige draken en innerlijke fantomen tot rust zijn gebracht, kan de eeuwige demagoog opnieuw ontstaan. Hij zal anderen beschuldigen van samenzwering om zijn eigen belang te bewijzen. Hij zal proberen degenen te intimideren die niet zo ijzersterk of zo heethoofdig zijn als hij en tijdelijk zal hij enkele mensen in het web van zijn waanideeën meeslepen. Misschien zal hij een mantel van martelaarschap dragen om de tranen van de zwakkeren op te wekken. Met zijn gevoel en wantrouwen zal hij het vertrouwen van burgers in elkaar verbreken. Zijn grootheidswaanzin zullen die onzekere zielen besmetten die hopen dat een deel van zijn dictatoriale glamour op hen zal afstralen.

Helaas is het probleem van waanideeën bijna uitsluitend bestudeerd in termen van pathologische manifestaties. De psychiater die bij zijn patiënten met grootheidswaanzin is geconfronteerd, had in het verleden niet de filosofische en sociologische achtergrond die nodig was om vergelijkingen te maken tussen de waansystemen van zijn patiënten en de massale waanvoorstellingen in de wereld. In zijn omgang met patiënten, die lijden aan megalomanie of vervolgingsmanie, heeft hij de neiging te veel te vertrouwen op hypothesen die pathologische wanen verklaren als het product van anatomische veranderingen in de individuele hersenen. Hij heeft te weinig aandacht besteed aan de vraag of deze verschijnselen op enigerlei wijze verband houden met een abnormale manier van denken bij een fysiek normaal persoon.

Sinds de groei van de antropologie en de sociale wetenschappen in de afgelopen decennia is er nieuw licht geworpen op het onderwerp massagevoelens en massawaan. Uiteraard zijn dit geen verschijnselen die een patholoog onder een microscoop kan onderzoeken. Ze vereisen kennis van de geschiedenis en de sociale psychologie en van alle studies die betrekking hebben op intermenselijke relaties en het collectieve denken van de mens.

Om tot een klinische studie van dit onderwerp te komen, is het noodzakelijk afstand te doen van verschillende vaste filosofische ideeën, die het wetenschappelijk denken sinds Aristoteles hebben gedomineerd. Er is bijvoorbeeld de doctrine van de identiteit van alle denkprocessen en de mogelijke universaliteit van het menselijk begrip. Dit is in wezen gebaseerd op de overtuiging dat alle mensen op dezelfde manier denken. Maar tegen

deze hypothese staat de waarneembare waarheid dat filosofen zelf de grootste moeite hebben om tot wederzijds begrip te komen.

Dit kan grotendeels te wijten zijn aan het feit dat verschillende mensen verschillende methoden en normen van denken hebben. Eeuwenlang heeft de wetenschap het gezegde van [Aristoteles](#) overgenomen dat het meeste denken wordt uitgevoerd volgens de gevestigde regels van de logica, die op dezelfde manier gelden als de natuurwetten. Het was de filosoof [Francis Bacon](#) die er in zijn theorie over afgoden voor het eerst op wees dat, hoewel de wetten van logica en helder denken zeker bestaan, mensen er wel of niet gebruik van kunnen maken; afhankelijk van de emotionele omstandigheden, "gedachten vaak de theatrale gordijnen zijn om persoonlijke passies en reacties te verbergen."

Met deze uitspraak zou de filosoof, die leefde in de tijd van Shakespeare, bijna de schijnbare logica van de moderne demagogie aanvallen. Sinds de [Renaissance](#) wordt daarom erkend dat menselijke gevoelens en persoonlijke neigingen het denken vormen en sturen. Dit standpunt vond vrij vroeg zijn meest ontroerende uitdrukking in de werken van [Spinoza](#) en [Pascal](#). Wanneer we in contact komen met de verschijnselen van collectieve passie en massawaan, is het onmogelijk om de moderne psychologie buiten beeld te houden, of we er nu filosofisch of politiek naar kijken. Want wanneer we dit probleem onderzoeken, worden we onmiddellijk geconfronteerd met de vraag: komen deze verontrustende verschijnselen in het groepsleven, die tot zoveel wederzijds onbegrip leiden, voort uit het feit dat de groep zich bevindt in een bepaalde, onvolwassen en adolescentie fase van psychologisch en politieke ontwikkeling?

Het zal verhelderend zijn, en kan ons helpen de vraag te beantwoorden, als we kort de geschiedenis bestuderen van de groei van bewustzijn en gewaarwording in de individuele geest, terwijl deze door opeenvolgende stadia van kindertijd tot volwassenheid gaat. Aangezien we in feite een parallel kunnen vinden tussen dergelijke stadia van groei in het individu en in de menselijke groep.

Stadia van denken en misleiding

De psyche wordt voortdurend geconfronteerd met de buitenwereld en communiceert daarmee. In elke fase van iemands ontwikkeling wordt die wereld, en zijn gebeurtenissen, anders ervaren.

Hoewel verschillende wetenschappers verschillende conclusies hebben getrokken over de verschillende fasen en hun implicaties, is de erkenning van verandering en groei van persoonlijke vooruitzichten een van de belangrijkste wetenschappelijke bevindingen in de psychologie en wordt door alle psychologen onderschreven. Laat me hier kort de ontwikkelingsbenadering van de menselijke psychologie uitleggen. Het is niet de enige, maar het zal dienen om de enorme impact van onvolwassen en misleidend denken op onze uiteindelijke meningen te illustreren.

Ontwikkelingspsychologie - zoals bestudeerd bij kinderen en primitieven bij de oorsprong van het denken - zowel bij het individu als bij het ras, een hallucinatoire fase van de geest, waarin er geen verschil is tussen de binnen- en de buitenwereld. De mentale scheiding en afstandelijkheid tussen het zelf en de wereld heeft nog niet plaatsgevonden. De psyche wordt als almachtig ervaren; alles wat in het zelf wordt ervaren, wordt ook aan het universum toegeschreven en wordt verondersteld deel uit te maken van dat universum.

Volgens de ontwikkelingspsychologie ervaart het kind de wereld op deze manier en bij bepaalde vormen van waanzin zal de volwassene terugkeren naar dit hallucinatoire stadium. Toch slaagt zelfs een volwassen mens er niet in om de interne fantasie volledig te scheiden van de externe realiteit en vaak denkt hij dat zijn persoonlijke en subjectieve stemmingen worden veroorzaakt door een externe actualiteit. In het volgende stadium, dat van het [animistische denken](#), is er nog een gedeeltelijk gevoel van eenheid tussen het ego en de wereld. De innerlijke ervaring van het individu, zijn angsten, zijn gevoelens worden geprojecteerd op schijnbare veroorzakers in de buitenwereld. De buitenwereld is een voortdurende demonische bedreiging voor hem.

Het kind dat tegen de tafel botst, projecteert een vijandige levende kracht op die tafel en slaat terug. Het primitieve stamlid, opgejaagd door roofdieren, schrijft aan het dier dat hij vreesde een goddelijke macht toe, die van een vijandige god. De hele buitenwereld kan in feite bevolkt zijn met de angsten van mensen. In tijden van paniek en angst kunnen we allemaal onze buurt bevolken met niet-bestaande verraders of de "[vijfde colonne](#)". Ons animistisch denken is voortdurend bezig anderen te beschuldigen van wat er werkelijk in onze eigen geest gebeurt. Tegenwoordig zijn er geen duivels en geesten in bomen en in wilde dieren; ze hebben hun thuis gevonden in de verschillende zondebokken die door dictators en demagogen zijn gecreëerd.

De derde fase is die van het magisch denken, waarin er nog een gevoel van intieme verbinding is tussen de mens en zijn buitenwereld. De mens plaatst zich echter meer tegenover de wereld dan in vereniging ermee. Hij wil onderhandelen met de mysterieuze krachten om hem heen. Magie is in feite de eenvoudigste strategie van de mens. Hij heeft ontdekt dat hij de wereld kan manipuleren met tekens en gebaren of soms met echte acties of veranderingen. Hij richt totempalen en offerblokken op; hij maakt talismannen en vreemde medicijnen. Hij gebruikt woorden als krachtige tekens om de wereld te veranderen. Hij ontwikkelt een ritueel om zijn behoefte om in het reine te komen met de buitenwereld te bevredigen.

Wie van ons heeft niet een plotseling verlangen gevoeld om "zijn knopen te tellen" of is niet de jaloezige bezitter van een amulet of een ander geheim teken waarvan de kracht verloren zou gaan als anderen het bestaan ervan bekend zou zijn?

Hoe onvolwassen ze ook zijn, deze symbolen dienen om geluk en een goed leven op te bouwen. We leven allemaal nog steeds in de wereld van magie en zijn gevangen in de

waan van een gelukkige manipulatie van de natuur. De moderne stam rijdt rond in gemechaniseerde auto's en wordt een megalomane tovenaars van het stuur. Miljoenen slachtoffers worden naar het altaar van de god "Snelheid" gebracht vanwege onze verborgen misleiding dat razende vlugheid het leven verlengt. De motor en de gadget hebben het meer mysterieuze amulet van vroeger vervangen. Kennis staat nog steeds in dienst van macht in plaats van in dienst van begrip.

In de laatste fase van de mentale ontwikkeling maakt de mens een volledige scheiding tussen zichzelf en de buitenwereld. Hij leeft niet alleen met de dingen en probeert ze te manipuleren, maar hij leeft er ook tegenover. In deze fase van volwassen confrontatie met de werkelijkheid wordt de mens een waarnemer van zijn eigen leven. Hij herkent de afgrond van zijn eigen wezen. Hij ziet zijn lichaam en geest als gescheiden van de wereld. Met handen, oren, ogen, en zijn controlerende geest, gaat hij de confrontatie aan met de werkelijkheid. Hij stapt terug van de wereld en observeert haar. Hij is in feite het enige dier dat rechtop loopt, recht tegenover de wereld. Hij is het enige dier dat zijn handen en zijn zintuigen gebruikt als controle-instrumenten. Geleidelijk aan wordt zijn eigen geest-lichaam een instrument waarvan hij de drijfveren kan accepteren of afwijzen. Alleen de mens kan zijn driften en instincten als gevaarlijk of nuttig zien. De mens kent niet alleen een van buitenaf opgelegde angst, maar hij kent ook een innerlijke angst, angst om de innerlijke controle te verliezen, die hij tegen zo'n hoge prijs heeft verworven. Met armen en handen reikt de mens niet alleen naar de buitenkant, die hij ooit hoopte te veroveren met magische gebaren zoals een baby dat doet, maar hij reikt ook bewust uit naar een binnenwereld. De volwassen man leeft tussen een innerlijke en een uiterlijke wereld.

Dit moeizame proces van bewust worden van een gescheiden innerlijke en uiterlijke werkelijkheid heeft iets tragisch. Door volwassen te worden, ontwaakt de mens uit een zoete primitieve droom waarin hij deel uitmaakte van een individueel geheel, deel van een nirvana van gelijkmoedigheid. Het gevoel van verloren eenheid met het universum blijft hangen en in momenten van massale spanning, of in tijden van crisis, reikt hij naar die oude ervaring van onpersoonlijke, onverantwoordelijke gelukzaligheid.

Totale passiviteit of zelfvernietiging, kunstmatige extase verkregen door middel van drugs, de suïcidale wens naar eeuwige slaap; het zijn allemaal middelen waarmee de mens hoopt dat eeuwige verlangen te vervullen. In welk stadium in verband met deze ontwikkelingen van de menselijke ervaring kunnen we spreken van waanideeën? Wanneer het lid van een primitieve stam de mysterieuze en vijandige wereld kalmeert, door tot zijn totempaal te bidden, noemen we dit geen waanidee; maar als iemand, die een verder gevorderd stadium van denken heeft bereikt, terugvalt in zo'n primitieve denkgewoonte, dan is het mogelijk om dit terugvallen ([retrogressie](#)) een waanidee te noemen.

Het verlies van verifieerbare realiteit

Zinsbegoocheling (waanidee) kunnen we dus voorlopig definiëren als het verlies van een onafhankelijke, verifieerbare realiteit, met als gevolg een terugval in een meer primitief stadium van bewustzijn. Net zoals de jonge vrouw, waar we het eerder over hadden, begon te geloven in en last kreeg van haar hoofdpijn, zo verliest de man die zijn eigen fantasie eerst als een gerucht en daarna als een feitelijke waarheid verkoopt, geleidelijk het besef dat zijn aanvankelijke verklaringen in feite bedrog waren. Zijn waanvoorstelling wordt een soort permanente verstening van zijn oorspronkelijke primitieve wensdenken.

Er zijn verschillende factoren die misleidend denken bevorderen. Achteruitgang en primitivisering kunnen optreden als gevolg van lichamelijke ziekten, in het bijzonder hersenziekten, en het is met dit soort waanideeën waarmee psychiaters omgaan. Veel hersenziekten stellen de hersenschors buiten werking, het orgaan dat zich het laatst in het evolutieproces heeft ontwikkeld en dat ons bewust maakt en ons denken bestuurt. Wanneer deze functiestoornis optreedt, moeten genetisch oudere typen hersenfuncties het overnemen.

De meeste oorzaken van wanen zijn echter niet puur organisch. Hetzelfde effect van regressie kan worden geproduceerd door hypnose en massahypnose, die, door de hogere vormen van alert bewustzijn te ontwrichten, de betrokkene terugbrengen tot het primitieve stadium van collectieve deelname en van eenheidservaring. Als de confrontatie tussen bewustzijn en realiteit star en automatisch wordt, als de mens niet op zoek gaat naar alerte en herhaalde verificaties van wat hij in de wereld aantreft, kan hij waanideeën ontwikkelen. Ideeën die niet aangepast zijn aan de realiteitssituatie. Blijkbaar heeft de mens constante confrontatie en verificatie met verschillende aspecten van de werkelijkheid nodig om levendig en alert te blijven. Wanneer de ervaring tot dogma wordt versteend, staat het dogma zelf nieuwe verificatie en nieuwe waarheid in de weg. De waan van een natie die zichzelf het "uitverkoren" land noemt, maakt het voor die natie moeilijker om samen te werken met andere naties.

Hoe diep het proces van gedachtebeheersing is betrokken bij de algemene vorming van ideeën in onze tijd, kan blijken uit de volgende ervaring. Na de Eerste Wereldoorlog maakte ik kennis met een Duitse filosoof, die toegewijd was aan de idealistische filosofie van zijn land. Duitsland maakte een creatieve fase door, er ontstonden nieuwe ideeën over broederschap en wereldvrede. Duitsland, het verslagen land, zou zijn geestelijke kracht tonen. Tijdens onze vakanties wandelden we samen door de zonnige bergen van Ticino en wijdden we ons filosofische gesprek aan het eeuwige verlangen van de mensheid naar harmonie en vriendschap. We werden vrienden en schreven elkaar over ons gezamenlijke werk, totdat de schaduw van het totalitarisme over zijn land kwam. Aanvankelijk was hij sceptisch en zelfs kritisch over het nazisme. Onze correspondentie verminderde en toen hij geleidelijk aan "gleichgeschaltet" en een lid van de partij werd, volgde de laatste mentale splitsing. Ik heb nooit meer over hem gehoord.

Zoveel filosofen geven hun theoretische denken op onder de invloed van krachtige massa-emoties. De reden ligt niet alleen in angst en onderdanigheid. Het is een veel dieper emotioneel proces. Mensen willen de taal van hun land en vaderland spreken. Om te kunnen ademen, moeten ze zich identificeren met de ideologische clichés van hun omgeving. Geestelijk kunnen ze niet op zichzelf staan. Stefan Zweig schreef tijdens de Eerste Wereldoorlog dat dit innerlijke proces van spreken, samen met de chauvinistische stemmen om hem heen, door hem als een diep innerlijk conflict werd ervaren. "Ich hatte den Willen nicht mehr gerecht zu sein." ("Ik had niet meer de wil om rechtvaardig te zijn naar de anderen.")

Massamisleiding

Het is interessant om op te merken dat het fenomeen van geïnstitutionaliseerde massamisleiding tot dusver weinig wetenschappelijke behandeling heeft gekregen, hoewel de term overal wordt gebruikt waar de problemen van politieke propaganda worden besproken. Maar de wetenschap heeft ervoor teruggeschrokken om de collectieve mentale [aberratie](#) die we massawaanzin noemen, nauwkeurig te onderzoeken wanneer deze verband houdt met hedendaagse zaken. Het zijn de historische voorbeelden, zoals hekserij en bepaalde vormen van massahysterie, die tot in detail zijn onderzocht.

In ons tijdperk van strijdende ideologieën, in een tijd van strijd om de menselijke geest, vraagt deze kwestie aandacht. Wat is massamisleiding? Hoe ontstaat het? Wat kunnen we doen om het te bestrijden? Het feit dat ik een analogie heb gemaakt tussen de totalitaire gemoedstoestand en de ziekte van mentale terugtrekking, die bekend staat als schizofrenie, geeft aan dat ik de totalitaire ideologie als een waanvoorstelling beschouw en de totalitaire gemoedstoestand als een pathologische vervorming die bij iedereen kan voorkomen. Wanneer we waanvoorstellingen voorlopig definiëren als het verlies van een onafhankelijke, verifieerbare realiteit, met als gevolg een terugval in een meer primitieve staat van bewustzijn, kunnen we zien hoe het fenomeen totalitarisme zelf als waanvoorstellingen kan worden beschouwd.

Want het is een waanvoorstelling (niet aangepast aan de werkelijkheid) om de mens als een gehoorzame machine te zien. Het is een waanvoorstelling om zijn dynamische aard te ontkennen en te proberen al zijn denken en handelen te stoppen in het infantiele stadium van onderwerping aan het gezag. Het is een waanvoorstelling om te geloven dat er één eenvoudig antwoord is op de vele problemen waarmee het leven ons confronteert en het is een waanvoorstelling om te geloven dat de mens zo rigide is, zo onverzettelijk in zijn structuur, dat hij geen ambivalenties, geen twijfels, geen conflicten heeft, geen strijdlustige drijfveren in hem.

Waar het denken geïsoleerd is, zonder vrije uitwisseling met andere geesten, en niet langer kan uitbreiden, kan waanvoorstelling volgen. Telkens wanneer ideeën worden gecompartmenteerd, achter en tussen gordijnen, wordt het proces van voortdurende

alerte confrontatie van feiten en realiteit belemmerd. Het systeem bevriest, wordt rigide en sterft van waanvoorstellingen.

Voorbeelden hiervan zijn te vinden in zeer kleine gemeenschappen die van de wereld zijn afgesneden. Van vissersvaartuigen die lange tijd op zee zijn geweest, is bekend dat besmettelijke religieuze manie, in combinatie met rituele moorden, uitbreekt. In kleine dorpsgemeenschappen komen collectieve waanideeën voor, vaak onder invloed van één geobsedeerd persoon. Hetzelfde gebeurt in de meer gigantische totalitaire gemeenschappen, afgesneden van contact met de rest van de wereld. Is dit niet wat er gebeurde in Hitler-Duitsland, waar vrije verificatie en zelfcorrectie verboden waren? We kunnen inderdaad aantonen dat dit historisch gezien het geval is met elke afgezonderde beschaving. Als er geen uitwisseling is met andere mensen, degenereert de beschaving, wordt het slachtoffer van haar eigen waanideeën en sterft.

We kunnen het begrip waanvoorstelling op een andere manier formuleren. Het is een meer primitieve, vervormde vorm van denken die wordt aangetroffen in groepen of individuen, alleen bekeken vanuit hun beperkte gezichtspunt. Waandenken kent het concept van misleidend denken niet. De fakir die op zijn spijkerbed ligt, zou een misleide man worden genoemd als hij zijn toewijding op Fifth Avenue tentoonspreidde, maar onder zijn eigen mensen wordt zijn gedrag als heilig en bij uitstek gezond beschouwd. Een lid van een primitieve stam zal in de ceremonie van duiveluitdrijving of in een opwekkingsbijeenkomst geen geval van massale misleiding zien. Maar iemand die dit stadium van mentale ontwikkeling heeft doorgemaakt, naar een niveau van groter perspectief en bewustzijn, zal erkennen dat er achter zulke ceremonies waanideeën schuilgaan.

Of we al dan niet in staat zijn om misleiding te ontdekken wanneer het optreedt, hangt volledig af van de omstandigheden, van de staat van de beschaving waarin we leven, van de groepen en de sociale klasse waartoe we behoren. Want zinsbegoocheling en retrogressie zijn termen die een speciaal sociaal en intellectueel bewustzijnsniveau impliceren. Daarom is het zo moeilijk om de waanideeën en primitieve rituelen in ons eigen midden te ontdekken. Onze huidige beschaving zit vol met massale waanideeën, vooroordelen en collectieve fouten, die gemakkelijk kunnen worden herkend als ze van bovenaf worden bekeken, maar die niet kunnen worden ontdekt als ze van binnenuit worden gezien. Hoewel de waanvoorstelling van hekserij is uitgebannen, hebben we onszelf nooit bevrijd van de waanvoorstelling van culturele of raciale minderwaardigheid en superioriteit. Middeleeuwse massa-obsessies zoals [tarantisme](#) en [St. Vitusdans](#) zijn nu weinig bekend onder westerse landen; in hun plaats hebben we massabijeenkomsten met schreeuwende menigten, die in waanvoorstellingen extase uitdrukken dat ze verbonden zijn met een of andere politieke misleiding. In plaats van de danswoede hebben we de razende razernij van de motor, of de passieve glurende besmetting van het televisiescherm.

Zoals we zagen in het hoofdstuk over Totalitaria, kan massale misleiding worden opgewekt. Het is gewoon een kwestie van het op de juiste manier organiseren en manipuleren van collectieve gevoelens. Als men de massa kan isoleren, geen vrij denken, geen vrije uitwisseling en geen correctie van buitenaf toestaat, en de groep dagelijks kan hypnotiseren met geluiden, met pers en radio en televisie, met angst en pseudo-enthousiasme, kan elke waanvoorstelling worden ingeprent. Mensen zullen de meest primitieve en ongepaste handelingen beginnen te accepteren. Externe gebeurtenissen zijn meestal de triggers die verborgen hysterische en waanvoorstellingen bij mensen ontketenen. Collectieve waanzin rechtvaardigt de onderdrukte persoonlijke waanzin in elk individu. Dat is de reden waarom het zo eenvoudig is om mensen via slogans en dergelijke in de massahysterie van oorlog te krijgen. De vijand van buitenaf, die wordt aangevallen door scheldwoorden, is slechts de zondebok en vervanging van alle woede en angst die leeft binnen de lastiggevallene mensen.

Misleidingen die zorgvuldig zijn geïmplanteerd, zijn moeilijk te corrigeren. Redeneren heeft geen waarde meer; want het lagere, meer dierlijke, type denken wordt doof voor elke gedachte op een hoger niveau. Als men redeneert met een totalitair, die doordrenkt is met officiële clichés, zal hij zich vroeg of laat terugtrekken in zijn fort van collectief totalitair denken. De massale waanvoorstelling, die hem het gevoel geeft erbij te horen, grootsheid en almacht te zijn, is hem dierbaarder dan zijn persoonlijke bewustzijn en begrip.

De eenzame gevangene in een totalitair gevangenkamp is des te gemakkelijker gedwongen zich geleidelijk over te geven aan het collectieve denken van zijn bewakers wanneer een deel van zijn eigen infantiele denken is geconditioneerd om toe te geven aan een sterke suggestieve kracht. Hij moet communiceren met zijn voogden, anders wordt hij overgeleverd aan zijn eigen persoonlijke waanideeën. Slechts enkelen blijven hun ware zelf in die heroïsche strijd.

De situatie van onze kriegsgevangenen in Korea, die daar maanden en jaren hebben geleefd, kan niet worden bestudeerd zonder rekening te houden met de sfeer van massale misleiding. In een sfeer vol geruchten, zonder de mogelijkheid om de feiten te verifiëren, is de geest altijd alert, maar zijn waarnemingen vervormd.

Het proces van massale hersenspoeling, met voortdurende propaganda, maakte het voor het individu erg moeilijk om zijn kameraden objectief te observeren. In zo'n omgeving is het eenvoudig om een onschuldige zondebok te maken voor al het lijden van de groep. Feiten kunnen gemakkelijk zinsbedrog worden in zo'n atmosfeer van massale besmetting.

In een van de gevangenkampen moest ik een reportage maken over een man die werd uitgesloten, en zelfs aangevallen door de anderen, vanwege zijn duidelijk homoseksuele gedrag. Tijdens het onderzoek kon geen feit, geen slachtoffer, worden gemeld. Geruchten waren er genoeg, als uiting van hun haat tegen een eenzaam, venijnig, asociaal wezen,

dat de latente homoseksuele gevoelens van de andere kampbewoners had gewekt en daarmee hun mannelijkheid had aangevallen.

Geen krijgsgevangene, beschuldigd van collaboratie met de vijand, zou moeten worden veroordeeld zonder dat er onderzoek is gedaan naar de geruchten die in zijn kamp circuleren.

In een totalitaire omgeving houdt bijna niemand zijn denken vrij van besmetting en wordt bijna iedereen, zij het tijdelijk, het slachtoffer van waanideeën.

Het gevaar van mentale besmetting

Er is inderdaad een voortdurend gevaar voor mentale besmetting. Mensen zijn voortdurend in paranormale uitwisseling met elkaar. Als land moeten we ons afvragen welke gevaarlijke mentale vervuiling ons van de andere kant van de grens kan overkomen.

Laat ik het glashelder maken dat ik verre van ongevoelig ben voor het gevaar van totalitaire subversie en agressie waarmee we nu worden geconfronteerd. Mijn eigen ervaringen met de nazi's maakten het me pijnlijk duidelijk dat deze gevaren niet geminimaliseerd mogen worden. Ook als psycholoog ben ik me terdege bewust van de besmettelijke aard van totalitaire propaganda en van het feit dat vrije burgers in een vrij land op hun hoede moeten zijn teneinde zichzelf te beschermen. Maar we moeten leren deze gevaren op democratische manieren te bestrijden. Ik ben bang dat we in onze strijd tegen hen te vaak een blad uit het totalitaire boek zullen pakken. Laat ik hiervan slechts één voorbeeld noemen.

De Feinberg-wet in de staat New York, uitgevaardigd om kinderen te beschermen tegen de verspreiding van gevaarlijke politieke propaganda, is gedeeltelijk gebaseerd op dit concept van mentale besmetting. Het beoogt de scholen te beschermen tegen de subtiele infiltratie van subversieve ideeën. Het lijkt op het eerste gezicht een simpele oplossing: stop gewoon de ondermijning voordat het de beïnvloedbare geesten van onze kinderen kan beïnvloeden.

Maar het feit blijft dat het allerlei psychologische problemen met zich meebrengt. In onze angst om vervuild te raken, creëren we normen en schema's waaraan we de aanvaardbaarheid van onorthodoxe ideeën afmeten. We vergeten dat de aanwezigheid van minderheidsideeën, acceptabel of niet, een van de manieren is waarop we onszelf beschermen tegen de sluipende groei van het conformistische meerderheidsdenken in ons. De rechter van het Amerikaanse Hooggerechtshof, Hugo Black, maakte in zijn afwijkende mening over de [Feinberg-wet](#) dit punt:

Dit is weer zo'n snel vermenigvuldigende wetgevende bepaling die het gevaarlijk maakt... om iets te denken of te zeggen behalve wat een

voorbijgaande meerderheid op dit moment toevallig goedkeurt. In wezen berusten deze wetten op de overtuiging dat de overheid toezicht moet houden op de stroom van ideeën in de hoofden van mensen en deze moet beperken. De tendens van een dergelijk overheidsbeleid is om mensen te kneden tot een gemeenschappelijk intellectueel patroon. Een heel ander overheidsbeleid berust op de overtuiging dat de overheid het denken en de geest van de mens absoluut vrij moet laten. Een dergelijk regeringsbeleid moedigt uiteenlopende intellectuele opvattingen aan in de overtuiging dat de beste opvattingen zullen zegevieren. Dit vrijheidsbeleid is naar mijn oordeel belichaamd in het Eerste Amendement en door het Veertiende Amendement van toepassing gemaakt op de staten.

Vanwege dit beleid kunnen ambtenaren niet grondwettelijk de bevoegdheid krijgen om de ideeën te selecteren, waar mensen over kunnen nadenken, en de publieke opvattingen die ze kunnen uiten te censureren of de personen of groepen te kiezen waarmee mensen zich kunnen associëren. Ambtenaren met dergelijke bevoegdheden zijn geen ambtenaren; het zijn publieke meesters.

We kunnen de ene mentale besmetting niet voorkomen door een andere af te dwingen. De enige manier waarop we de mens de kracht kunnen geven om mentale infecties te weerstaan, is door hem de grootst mogelijke vrijheid te geven bij het uitwisselen van ideeën.

Mensen moeten leren vragen te stellen zonder te eisen dat ze onmiddellijk worden beantwoord. De vrije man is de man die leert leven met problemen in de hoop dat ze ooit zullen worden opgelost, in zijn eigen generatie of in de volgende. De nieuwsgierigheid en leergierigheid van de mens moeten worden gestimuleerd. We moeten de groeiende angst van de mens bestrijden om voor zichzelf te denken, origineel te zijn en bereid te zijn te vechten voor waar hij in gelooft. Aan de andere kant moeten we ook leren weerstand te bieden aan ideeën. Regeringen kunnen omvergeworpen worden, niet alleen door fysiek geweld, maar ook door mentaal geweld, door expressieve en mentale scherpzinnigheid van jonge geesten, door onbuigzaam standhouden, groepsvorming en verhindering van afgescheiden te worden.

De uitleg van misleiding

Een van de meest dwingende misleidingen is de verklaringswaan, de noodzaak om alles uit te leggen en te interpreteren, omdat de persoon een eenvoudige ideologie op zak heeft. Onbewust wikkelt het slachtoffer van deze waanvoorstelling de magische mantel van alwetendheid om zich heen en dit wekt ontzag en onderwerping op bij die mensen die een sterke behoefte hebben aan een rationele verklaring van fenomenen die ze niet begrijpen. De kwakzalver bijvoorbeeld duwt met zijn gebaar van alwetendheid zijn slachtoffer in een soort niets, zodat hij zich steeds kleiner voelt worden in relatie tot de

grote mysteries van de wereld. Het is deze dwangmatige behoefte om de wijze man en de tovenaars te zijn, die alle antwoorden weet, die we zo vaak vinden in de totalitaire wereld. Niemand, inclusief uw auteur, is volledig vrij van het grijpen naar deze voorbarige antwoorden.

Het is onder de intelligentsia, en vooral onder degenen die graag met gedachten en concepten spelen zonder echt deel te nemen aan de culturele inspanningen van hun tijdperk, dat we vaak de welbespraakte dwang vinden om alles uit te leggen en niets te begrijpen. Hun terugtocht in intellectueel isolement en ivoren torenfilosofie is een bron van veel vijandigheid en wantrouwen bij degenen die de stenen van het intellectualisme ontvangen in plaats van het brood van begrip. De intelligentsia heeft een speciale rol in onze democratische wereld als leraren van ideeën, maar elke lering is een emotionele relatie, een kwestie van van je leerlingen houden. Het is een beweging onder hen en deelnemen aan hun twijfels om samen het avontuur van een gemeenschappelijke verkenning van het onbekende te delen.

Paradoxaal genoeg kunnen we zeggen dat we de ervaring met de totalitairers nodig hebben, al was het maar om een weerspiegeling van hun starheid in ons eigen democratisch systeem te ontdekken.

De bevrijding van magisch denken

In onze westerse beschaving heeft de groei van de massamedia de invloed van collectieve druk op zowel onze vooroordelen als ons onbevooroordeelde denken vergroot. We leven in een wereld van constant lawaai, vastgelegd in onze geest, zelfs als we ons er niet van bewust zijn.

We hebben in onze samenleving al het probleem van de eenzame, ongehoorde stemmen. Ik ben ervan overtuigd dat er veel wijze mannen onder ons zijn wier stemmen en kennis ons zouden helpen om dat deel van ons denken te corrigeren dat misleidend is. Maar hun wijze woorden worden overschreeuwd door een overdaad aan lawaai van elders. In onze samenleving kan een mens niet meer zomaar zijn wijsheid en inzicht doorgeven. Om gehoord te worden moet hij het uitdragen en versterken met megacyclische kracht en officiële stempels.

Een organisatie moet achter hem staan en ervoor zorgen dat hij het juiste moment krijgt, zodat er luisteraars zijn om zijn boodschap te ontvangen. Hij moet een erkend stempel en officieel diploma hebben; anders gaat zijn stem verloren. Het corrigeren van massamisleiding is een van de moeilijkste taken van de democratie. Democratie pleit voor vrijheid van denken en dit betekent dat het het recht van alle mensen opeist om alle vormen van collectieve emotie en collectief denken te testen. Deze toetsing is alleen mogelijk als voortdurende persoonlijke en collectieve zelfkritiek wordt aangemoedigd.

De democratie moet deze taak onder ogen zien om de mobiliteit van het denken te behouden om zichzelf te bevrijden van blinde angsten en magie. De botsing en wederzijdse impact van een verscheidenheid aan meningen, die kenmerkend zijn voor democratie, produceren misschien niet direct de waarheid, maar bereiden de weg voor. Op dit moment danst de hele wereld rond een misleiding rond het magische idee dat de materiële en militaire kracht achter een argument ons dichterbij de waarheid en dichterbij veiligheid zal brengen. Maar één druk op de knop en de atoomraketten kunnen ons allemaal tot wederzijdse zelfmoord leiden.

In een wereld van strijdende en contrasterende gedachten en waanideeën ligt de oplossing in het afbakenen van grenzen, in het besef van onderlinge grenzen. Deze overeenstemming over waar we het niet over eens zijn, is de eerste stap naar begrip.

12. TECHNOLOGIE DRINGT ONZE GEEST BINNEN

Het is nogal moeilijk om de aanval op onze geest te beschrijven, die wordt veroorzaakt door het binnendringen van technisch denken. Dit komt omdat technologie zulke contrasterende invloeden heeft. De invloed kan een zegen zijn, waardoor we onafhankelijker worden van bedreigende natuurkrachten, maar tegelijkertijd kunnen het gereedschap en de machine ons domineren. Deze innerlijke [antinomie](#) van technisering moeten we de baas worden als we niet meegesleurd willen worden in de maalstroom van steeds toenemende technische ontwikkeling naar de uiteindelijke atoomcatastrofe! Daarin schuilt de eigenaardige paradox van de technologie: geleidelijk aan wordt verondersteld dat het welzijn van de machine (auto, fabriek) belangrijker is dan het welzijn van mens en mensheid.

De groei van de technologie, van de talrijke mechanische instrumenten in dienst van onze fantasieën, heeft de mensheid teruggeworpen in een kinderdroom van onbeperkte macht. Daar zit hij, de kleine man, in zijn kamer met allerlei snufjes om zich heen. Met een druk op de knop verandert de wereld voor hem. Welk een kracht! En wat meer aan macht heeft hij voor ogen! Maar wat een geestelijk gevaar.

De groei van de technologie kan de strijd van de mens naar mentale volwassenheid verwarren. De praktische toepassing van wetenschap en hulpmiddelen waren oorspronkelijk bedoeld om de mens meer zekerheid te geven tegen fysieke krachten van buitenaf. Het beschermde zijn innerlijke wereld; het maakte tijd en energie vrij voor meditatie, concentratie, spel en creatief denken. Geleidelijk namen de gereedschappen, die de mens maakte, bezit van hem en duwden hem terug in de lijfeigenschap in plaats van in de richting van bevrijding. De mens werd dronken van technische vaardigheid; hij werd een technologie-verslaafde. Technologie roept bij mensen, onbekend bij henzelf, een infantiele slaafse houding op. We zijn bijna allemaal slaven van onze auto's geworden. Technische beveiliging kan paradoxaal genoeg lafheid vergroten. Er is bijna geen uitdaging meer om de krachten van de natuur buiten ons, en de krachten van het instinct in ons, het hoofd te bieden. Omdat de zeer technische wereld voor ons die magische uitdaging is geworden die de natuur oorspronkelijk bood.

Het is de bijzondere onderwerping aan technologie die een aanval op het denken vormt. Het kind dat van jongs af aan wordt geconfronteerd met alle moderne apparaten en snufjes van de technologie - de radio, de motor, het televisietoestel, de film - is onbewust geconditioneerd tot miljoenen associaties, geluiden, beelden, bewegingen, waar hij geen deel aan heeft. Hij hoeft niet aan hen te denken. Ze zijn te direct verbonden met zijn zintuigen. Moderne technologie leert de mens de wereld waar hij naar kijkt als vanzelfsprekend te beschouwen; hij neemt geen tijd om zich terug te trekken en na te denken. Technologie verlost hem en laat hem in zijn raderen en bewegingen vallen. Geen rust, geen meditatie, geen reflectie, geen gesprek; de zintuigen worden voortdurend overladen met prikkels. Het kind leert zijn wereld niet meer in twijfel trekken; het scherm

biedt hem kant-en-klare antwoorden. Zelfs zijn boeken bieden hem geen menselijke ontmoeting; niemand leest hem voor. Op het scherm vertellen mensen hem op hun manier hun verhaal.

De technische kennis die hem op deze manier wordt opgedrongen, vereist niet dat hij nadenkt over wat hij ziet en hoort. Gesprekken worden een verloren kunst. Het machinetijdperk raast voort en laat geen tijd over voor rustig lezen en ontmoeting met de creatieve kunsten. Wel zien we een tegenstroom in de doe-het-zelf-beweging. Hier zien we waarschijnlijk een heropleving van de creatieve geest en een uitdaging voor de ingenieur die de robot maakt.

In een ultratechnische wereld bestaan lichaam en geest niet meer. Het leven wordt slechts een onderdeel van een groter technisch en chemisch denkproces. Wiskundige vergelijkingen dringen menselijke relaties binnen. We leren bijvoorbeeld door de leer van schuld door associatie, de simpele vergelijking dat de vijanden van onze vijanden onze vrienden moeten zijn en dat de vrienden van onze vijanden onze vijanden moeten zijn, alsof alleen de simpele toevoeging van positieve en negatieve signalen er zijn om mensen te beoordelen.

De sluipende dwang door technologie

Radio en televisie pakken de geest direct, waardoor kinderen geen tijd hebben voor een kalme, dialectische conversatie met hun boeken. Het uitzicht vanaf het scherm laat de vrijheidsverhogende wederkerigheid van communicatie en discussie niet toe. Gesprekken zijn de verloren kunst. Deze uitvindingen stelen tijd en stelen zelfbewustzijn. Wat technologie met de ene hand gemak en fysieke veiligheid geeft, neemt ze met de andere hand weg. Het heeft liefdevolle relaties tussen mensen weggenomen. De gedepersonaliseerde kerstkaart met zijn gedrukte handtekening, de standaardbrief, de typemachine zelf zijn voorbeelden van mechanische volmachten. Technische inmenging eigent menselijke relaties toe, alsof mensen elkaar geen aandacht en liefde meer hoeven te schenken. De fles vervangt moeders borst, het nikkel in de automaat vervangt moeders bereiding van sandwiches. De onpersoonlijke machine vervangt menselijk gebaar en wederkerigheid. Kinderen die op deze manier zijn opgevoed, zijn het liefst alleen, met fantasieën om in te ontsnappen en gadgets om mee te spelen. Mechanisatie dwingt hen tot mentale terugtrekking.

Technologie suggereert en creëert enerzijds het gevoel van de almacht van de mens, maar anderzijds de kleinheid van de mens, zijn zwakheid en minderwaardigheid vergeleken met de macht van machines. De kracht van de creatieve geest van de mens gaat schuil achter dromen van sociale machines en wereldmechanica. Mechanica in politieke manoeuvres worden overschat en gaan verder dan de rede. We gebruiken intelligentie en contraspionage, bedrog en politieke werktuigen, waarbij we de "emotionele redenen" vergeten die ten grondslag liggen aan menselijke genialiteit en domheid. Er

bestaat een verband tussen een naïef geloof in alleen technologie en een naïef geloof in menselijke intelligentie, logica en onschuld, dat deel uitmaakte van het optimistische liberale gevoel dat in de negentiende eeuw heerste. We zien in beide overtuigingen de ontkenning van de irrationele diepten van de geest.

Wat is het uiteindelijke resultaat van technische vooruitgang? Drijft het mensen meer en meer tot de angst en wanhoop die worden veroorzaakt door een liefdeloze druk-op-de-knop-wereld? Creëert het een megalomaan (*grootheidswaan*) geluk dat wordt gewonnen door de afstandsbediening van andere mensen? Levert het mensen de onbevredigende leegte van vrije tijd vol verveling op? Is het uiteindelijke resultaat leven bij volmacht, ervarende alleen de wereld van het film- of televisiescherm, in plaats van te leven en te werken en je eigen wereld te creëren?

In gevallen van televisieverslaving merkte ik de volgende punten op:

1. De fascinatie voor televisie is een echte verslaving; dat wil zeggen, televisie kan verslavend worden, waarvan de invloed niet kan worden gestopt zonder actieve therapeutische inmenging.
2. Het wekt vroegrijpe seksuele en emotionele onrust en verleidt kinderen om keer op keer te gluren, hoewel ze tegelijkertijd in de war zijn over wat ze zien.
3. Het geeft voortdurend voldoening aan agressieve fantasieën (western- en misdad-scènes) met daaropvolgende schuldgevoelens, aangezien het kind zich onbewust neigt te identificeren met de crimineel, ondanks alle heroïsche wrekers.
4. Het is een steler van tijd.
5. Hoofdzakelijk bezig zijn met televisie verhindert actieve innerlijke creativiteit. Kinderen en volwassenen zitten alleen maar en kijken naar de pseudo-wereld van het scherm in plaats van hun eigen moeilijkheden onder ogen te zien. Als er een conflict is met ouders die geen tijd hebben voor hun kinderen, geven de kinderen zich des te gewilliger over aan het scherm. Het scherm praat met ze, speelt met ze, neemt ze mee in een wereld van magische fantasieën. Voor hen neemt televisie de plaats in van een volwassene en is eeuwig geduldig. Dit vertaalt het kind in liefde.

Zoals in alle massamedia moeten we ons bewust zijn van de hypnotiserende, verleidelijke werking van elke alles doordringende vorm van communicatie. Mensen raken gefascineerd, ook als ze niet willen toekijken. We moeten in gedachten houden dat elke stap in persoonlijke groei isolatie nodig heeft, innerlijke conversatie en overleg en een evaluatie met het zelf nodig heeft. Televisie belemmert dit proces en bereidt de geest gemakkelijker voor op [collectivisatie](#) en clichédenken. Het overtuigt de toeschouwer om in

termen van massawaarden te denken. Het dringt binnen in het gezinsleven en onderbreekt de meer subtiele interfamiliale communicatie.

De wereld van morgen zal getuige zijn van een enorme strijd tussen technologie en psychologie. Het wordt een gevecht van technologie versus natuur, van systematische conditionering versus creatieve spontaniteit. De verering van de machine houdt in dat mechanische kennis wordt omgezet in macht, in druk-op-de-knop-kracht. Mechanische vernietigingsinstrumenten, zoals de atoombom, hebben de primitieve menselijke drang tot vernietiging vertaald in grootschalige wetenschappelijke moorden. Nu kan dit destructieve potentieel een gemakkelijk hulpmiddel worden voor elke potentaat die gek is op macht.

Gedreven door technologie is onze eigen wereld meer onderling afhankelijk geworden en door onze afhankelijkheid van technische kennis en apparaten lopen we zelf het gevaar onze mensen aan de meer wrede totalitairers te leveren. Dit is het werkelijke dilemma van onze beschaving. De machine die een instrument van menselijke organisatie werd en de verovering van de natuur mogelijk maakte, heeft een dictatoriale positie verworven. Het heeft mensen gedwongen tot automatische reacties, tot rigide patronen en destructieve gewoonten.

De machine heeft een steeds groter verlangen gewekt naar snelheid, naar waanzinnige prestaties. Er bestaat een psychologische relatie tussen speedomanie (uitzinnige snelheid) en meedogenloosheid. Achter het stuur van een snelle auto wordt een bestuurder dronken van de macht. Ook hier zien we de ontkenning van het concept van natuurlijke, gestage groei. Ideeën en methoden hebben tijd nodig om te rijpen. De machinekrachten resulteren voortijdig: evolutie wordt omgezet in omwenteling van wielen. De machine is de ontkenning dat vooruitgang in ons moet groeien voordat deze buiten onszelf kan worden gerealiseerd. Mechanisatie neemt het geloof in mentale strijd weg, het geloof dat het oplossen van problemen tijd en herhaalde pogingen nodig heeft. Zonder dergelijke overtuigingen zal de platitide (*taalkundige dooddoener*) de samenvatting en het haastige memorandum overnemen. Een gemechaniseerde wereld gelooft alleen in condensatie van problemen en niet in een voortdurende dialectische strijd tussen de mens en de vragen die hij construeert.

Een van de drogredenen van de moderne techniek is de richting ervan naar grotere efficiëntie. Met minder energie moet er meer geproduceerd worden. Dit principe is misschien juist voor de machine, maar niet voor het menselijk organisme. Om sterk te worden en sterk te blijven, moet de mens leren weerstanden te overwinnen, uitdagingen aan te gaan en zichzelf keer op keer op de proef te stellen. Luxe veroorzaakt mentale en fysieke atrofie (*afname van weefsel*).

De devaluatie van het individuele menselijke brein, door het te vervangen met mechanische computers, suggereert ook het totalitaire systeem waarvoor burgers gedwongen worden om steeds meer de slaafse instrumenten te worden. Het onmenselijke

"systeem" wordt het doel, een systeem dat het product is van technocratie en onmenselijking en dat kan leiden tot georganiseerde wreedheid en het verpletteren van elke persoonlijke moraal. In een mechanische samenleving wordt een reeks waarden met geweld in het onbewuste geprent, zoals Pavlov zijn honden conditioneerde.

Onze hersenen hoeven ons dan niet meer te dienen of het denkproces te ontwikkelen; machines doen dit voor ons. In technocratie ligt de nadruk op gedrag dat vrij is van emoties en creativiteit. We spreken van "elektrische hersenen", terwijl we vergeten dat er eigenlijk creatieve geesten achter deze hersenen en hun zwakheden zitten. Voor sommige ingenieurs zijn de geesten niet meer geworden dan elektrische lampen in een totalitair laboratorium. Tussen de mens en zijn medemens is een enorme, koude, papieren macht, een naamloze bureaucratie van regels en instrumenten gekomen. Door de mechanisatie is de mysterieuze "pooier" in menselijke relaties ontstaan, de man ertussenin, de mechanische bureaucraat, die machtig maar onpersoonlijk is. Hij is een nieuwe bron van betoverende angst geworden.

In een technocratische wereld wordt elk moreel probleem onderdrukt en verdrongen door een technische of statistische evaluatie. De problemen van geluid en snelle mathematica dienen om de ethiek omver te werpen. Als men bijvoorbeeld het innerlijke leven van de bewakers van de concentratiekampen en hun innerlijke problemen en beproevingen onderzoekt, begrijpt men waarom die cipiers zoveel aandacht hebben besteed aan het technische probleem hoe de vermoorde lijken van hun slachtoffers zo snel mogelijk uit de gaskamers te krijgen. De woorden "schoon" en "praktisch" en "puur" kregen voor hen een andere dimensie dan gebruikelijk voor ons. Ze dachten in chemische en statistische termen - en hielden daaraan vast - om zich niet bewust te zijn van hun diepere morele schuld.

De geest die als een computer wordt beschouwd, is het resultaat van dwangmatige rationalisering en veralgemening van de wereld. Dit is al zo sinds de tijd van de vroege Griekse denkers. Dit concept impliceert ontkenning of minimalisering van het emotionele leven en van de waarde van marginale ervaringen. In zo'n filosofie wordt spontaniteit nooit begrepen, noch creativiteit en historisch toeval, noch de wonderen van menselijke communicatie, zoals onthuld door telepathie. Technologie gebaseerd op dit concept is kil en zonder morele levensstandaard, zonder geloof en "thuisgevoel" in onze eigen wereld. Het stimuleert voortdurend nieuwe ontevredenheid en de productie van nieuwe luxe, zonder te weten waarom. Het stimuleert hebzucht en luiheid, zonder de nadruk te leggen op terughoudendheid en levenskunst. Technologie als doel in plaats van middel geeft ons inderdaad de fictie van eenvoudige gelijkheid in plaats van het voortdurend nastreven van vrijheid, diversiteit en menselijke waardigheid.

Technologie negeert het feit dat onze wetenschappelijke kijk op de wereld slechts een geleidelijke correctie is van onze mythische en voorwetenschappelijke kijk. Technologie, ooit een product van moedige fantasie en visie, dreigt diezelfde visie te vernietigen zonder

welke geen menselijke vooruitgang mogelijk is. Het idool, de technologie, moet weer een werktuig worden en niet de almachtige magiër op zich, die ons meesleurt in de afgrond.

De industriële ontwikkeling in onze westerse cultuur creëerde een nieuw probleem, namelijk de mens verder van het ritme van de natuur af te halen. Eerst was de industriële mens gebonden aan fabriek en motor en toen vergrootte de technologische vooruitgang de vrije tijd, waardoor een nieuwe vraag ontstond: vrije tijd waarvoor?

De toegenomen groei van tijd en tijdruimte, en van de grootte van steden, en de vermindering van afstand door de toegenomen vervoermiddelen, hebben diep de wortels van ons gevoel van verbondenheid en veiligheid aangetast. Het gezin - het atoom van de samenleving - raakte vaak ontwricht en soms zelfs verslechterd. De tierende razernij van de gezinsauto op zondag verving het rustige samenzijn van familiegroepen in wederzijdse uitwisseling van genegenheid en wijsheid.

Alleen wanneer de mens leert mentaal onafhankelijk te zijn van technologie - dat wil zeggen wanneer hij leert het zonder te doen - zal hij ook leren er niet door overweldigd en meegesleept te worden. Mensen moeten eerst een eenzame [Robinson Crusoe](#) worden, voordat ze de voordelen van technologie echt kunnen gebruiken en waarderen.

Onze opvoeding moet leren om eenvoudige natuurlijke uitdagingen en behoeften aan het kind te presenteren om hem te immuniseren tegen de verlamrende en luie neigingen van ons technisch tijdperk.

De paradox van technologie

Paradoxaal genoeg kan technische beveiliging lafheid vergroten. De technische wereld die we zelf hebben gecreëerd, heeft de zeer reële uitdaging vervangen die de natuur oorspronkelijk aan de verbeelding van de mens bood. De mens is niet langer gedwongen de natuurkrachten buiten hemzelf en de instinctieve krachten binnenin hem het hoofd te bieden. Onze luxueuze gewoonten en gecompliceerde beschaving hebben de neiging om meer een beroep te doen op onze mentale passiviteit dan op onze spirituele alertheid. Geestelijk passieve mensen, zonder fundamentele moraal en filosofie, worden gemakkelijk verleid tot politieke avonturen die in strijd zijn met de ethiek van een vrije democratische samenleving.

De lopende band vervreemdt de mens van zijn werk, van het product van zijn eigen arbeid. De mens produceert niet langer de dingen die de mens nodig heeft. De machine produceert voor hem. Ingenieurs en wetenschappers vertellen ons dat in de nabije toekomst geautomatiseerde fabrieken zonder menselijke hulp een realiteit zullen worden en menselijke arbeid en de mens zelf bijna volledig overbodig zullen worden. Hoe kan de mens zelfrespect hebben als hij het meest vervangbare deel van zijn wereld wordt? De ethische en morele waarden, die ten grondslag liggen aan de democratische samenleving,

zijn gebaseerd op de opvatting dat het menselijk leven en het menselijk welzijn het grootste goed van de aarde zijn. Maar in een samenleving waarin de machine het volledig overneemt, kunnen al onze traditionele waarden vernietigd worden. Door de machine te vereren, denigreren we onszelf. We beginnen te geloven dat macht het goede maakt, dat de mens geen intrinsieke waarde heeft en dat het leven zelf slechts een onderdeel is van een groter technisch en chemisch denkproces.

De progressieve terugtrekking van de mens naar een gemechaniseerde wereld met drukknoppen wordt het best geïllustreerd door zijn liefde voor auto's en andere machines. Op het moment dat hij zich in zijn autostoeltje kan terugtrekken en de wereld met de afstandsbediening kan besturen, droomt hij een oude, lang vergeten kinderdroom van enorme almacht. De onderdanigheid van de mens aan zijn auto en andere machines doet iets af aan zijn individualiteit. We zijn gehypnotiseerd door het idee van afstandsbediening. De wielen en de drukknoppen geven ons een vals gevoel van vrijheid. Maar tegelijkertijd verzet het creatieve deel van de mens zich tegen het koude, mechanische binnendringen van de machine in zijn innerlijke vrijheid.

Terwijl ik rijd, elke keer als ik iets moois langs de weg passeer, of het nu een opwindend uitzicht is, een museum, een rivier, een hoge boom, op dat moment ontstaat er een soort gespannen conflict in mij. Zal ik de auto stoppen en genieten van de schoonheid om me heen of zal ik toegeven aan mijn machine en verder racen?

Voor de psycholoog en bioloog roept dergelijk gedrag belangrijke vragen op. Hoe zal het eindigen? Zal de neiging van de mens om steeds meer een immobiel technologisch embryo te worden eindelijk de overhand krijgen over hem en zijn beschaving? De Nederlandse anatomist Bolk - een van mijn leraren - beschreef lang geleden de regressieve groeivertraging die kenmerkend is voor de mens in vergelijking met de snelle ontwikkeling van de hogere primaten. Als gevolg van de foetale en anatomische achterstand van de mens verloor hij zijn rechtopstaande houding, het gebruik van zijn grijpende en controlerende handen en de mogelijkheid van spraak. Deze langdurende jeugd maakte het hem mogelijk om te leren en zijn eigen denkwereld op te bouwen.

Sinds de Renaissance en de opkomst van de moderne wetenschap is de wetenschapper zelf meer en meer gedwongen zich terug te trekken in zijn technologische baarmoeder, zijn laboratorium, zijn studeerkamer, zijn fauteuil. Hij deed dit omwille van een grotere intellectuele concentratie, maar daardoor raakte hij geleidelijk aan (onopvallend) meer geïsoleerd van levende mensen. Pas de laatste decennia is de wetenschapper meer en meer in aanraking gekomen met maatschappelijke problemen, mede daartoe gedwongen door de opkomst van de sociale wetenschappen.

Vanuit zijn magische hoek heeft de wetenschapper geleerd hoe hij de wereld kan beheersen met zijn uitvindingen en mentale dictaten. De bevolking wordt steeds meer verleid door het idee van afstandsbediening. Het arsenaal aan knoppen en gadgets leidt

ons naar de magische droomwereld van almachtig vermogen. Onze technische beschaving geeft ons meer gemak, maar het zijn uitdaging en onbehagen die zorgen voor karakter en sterkte.

De herhaalde uitlaatklep in het werk, waardoor we niet alleen onze agressies sublimeren, maar ook onze instinctieve doelen verfijnen en herstellen, wordt ernstig bedreigd door technische automatisering. Er bestaat een intieme relatie tussen het ritme van het werk en het ritme van de schepping. In een wereld van louter vrije tijd en geen werkdiscipline, zouden onze ontketende instincten weer winnen. Het is het afwisselende ritme van werk en vrije tijd dat ons plezier in vrije tijd verfijnt.

Op een door de Vereniging voor Toegepaste Antropologie gesponsorde conferentie in New Haven over de effecten van automatisering op de arbeiders (*The New York Times*, 29 december 1955) werd verteld dat de voornaamste klacht van de arbeiders was dat toenemende mentale spanning de spiervermoeidheid verdrong. De inspanning van het kijken naar en het besturen van machines maakt de mens springerig, hij ontwikkelt geleidelijk het gevoel dat de machine hem controleert in plaats van hij de machine.

Een groot deel van mijn patiënten beschouwde machines als iets levends, gevaarlijk levends, omdat machines geen liefde of andere gevoelens hadden voor de mens die ze gebruikte.

De gevaarlijke paradox in het verhogen van de levensstandaard is dat het promoten van gemak, ledigheid en luiheid bevordert. Als de geest niet bereid is om vrije tijd te vullen met nieuwe uitdagingen en nieuwe inspanningen, nieuw initiatief en nieuwe activiteiten, valt het denken in slaap en wordt een automaat. De god Automatisering verslindt zijn eigen kinderen. Het kan zeer gespecialiseerde primitieven van ons maken.

Net zoals we geleidelijk menselijke arbeid vervangen door machines, zo vervangen we geleidelijk het menselijk brein door mechanische computers en zo vergroten we het gevoel van onwaardigheid van de mens. We beginnen de geest zelf voor te stellen als een computer, als een reeks elektrochemische impulsen en acties. De hersenen zijn een orgaan van het lichaam; zijn structuur en zijn acties kunnen worden bestudeerd en onderzocht. Maar de geest is iets heel anders. Het is niet alleen de som van de fysiologische processen in de hersenen; het is het unieke, creatieve aspect van de menselijke persoonlijkheid.

Tenzij we naar onszelf kijken, tenzij we ons meer bewust worden van de ernstige problemen die onze technologie ons heeft gebracht, kan onze hele samenleving veranderen in een soort super-geautomatiseerde staat. Elke ineenstorting van moreel bewustzijn en van het individuele gevoel van eigenwaarde maakt ons allemaal kwetsbaarder voor mentale dwang.

Nazi-Duitsland gaf ons het verschrikkelijke voorbeeld van de volledige ineenstorting van alle morele evaluaties. In de SS-samenleving werden rassenvolging en moord een soort morele regel.

Dit alles klinkt misschien extreem. Maar het feit blijft dat elke invloed - openlijk of verborgen, goed of slecht bedoeld - die onze alertheid vermindert, ons vermogen om de realiteit onder ogen te zien, ons verlangen om als actieve, handelende individuen te leven, verantwoordelijkheid te nemen en gevaar het hoofd te bieden, ontnemt ons een deel van onze essentiële menselijkheid, de kwaliteit in ons die streeft naar vrijheid en democratische volwassenheid.

De gedwongen mentale interventie van de totalitairers is opzettelijk en politiek geïnspireerd, maar mentale interventie is een ernstig gevaar, zelfs als het doel ervan niet-politiek is. Elke invloed die de mens van zijn vrije geest wil beroven, kan hem tot robotisme reduceren.

Elke invloed die het individu vernietigt, kan de hele samenleving vernietigen.

13. INTRUSIE DOOR DE BESTUURSGEEST

([Intrusie = dwanggedachte](#)) Sinds het sociale leven steeds gecompliceerder is geworden, heeft zich een nieuwe groep bemiddelaars tussen de mens en zijn doelen ontwikkeld. Het is niet langer de oude priester die bemiddelt tussen de mens en zijn goden, tussen de mens en de machten buiten hem, maar een groep bestuurders heeft gedeeltelijk de taak van interveniëren tussen de mens en zijn regering overgenomen. Er zijn tegenwoordig bemiddelaars tussen de mens en zijn bazen, tussen kunstenaar en publiek, tussen boer en markt, bemiddelaars tussen alles. De bestuursgeest wordt geboren en domineert vaak het sociale gedrag van de mens en de veelvuldige contacten van de mens en leidt hem tot gecompliceerde handelingen en dwanghandelingen die veel verder gaan dan spontaan gedrag.

Al deze banden, de rigide bureaucratische en de nuttige bestuurlijke, hebben hun invloed op het menselijk gedrag en kunnen vaak het vrije denken van de mens bederven. Ik heb een speciale reden om dit thema uit te werken in een boek over de mishandeling van het denken, omdat dit probleem van bemiddeling tussen de mens en zijn acties en gedachten zowel in onze vorm van democratie als in de totalitaire landen bestaat. Beide helften van de wereld worstelen met het betrokken probleem hoe ze zichzelf moeten beheren. Alleen al de techniek om onszelf en onze wereld te besturen, kan een bedreiging worden voor de vrije menselijke ontwikkeling. Dit kan onafhankelijk zijn van de ideologie die de regering aanhangt. We hebben niet dezelfde vrijheid om de officiële mannen te kiezen die ons regeren zoals we onze favoriete winkel of onze dokter kunnen selecteren. Zolang de officiële man de leiding heeft, zijn we in zijn bureaucratische macht.

De bestuursgeest

Bestuurders van tegenwoordig kunnen hun werk niet adequaat afhandelen binnen de grenzen van de eenvoudige kennis van mensen en naties, die regeringen in vroegere jaren dienden. Als onze leiders geen rekening kunnen houden met de irrationele krachten in zichzelf en in andere mensen en naties, kunnen ze gemakkelijk worden meegesleurd in de maalstroom van massale emoties. Als ze niet kunnen leren erkennen dat hun privé- of officiële gedrag vaak hun vooroordelen en irrationaliteit weerspiegelt, zullen ze niet in staat zijn om te gaan met de vaak onverwachte vooroordelen van anderen. Als ze bijvoorbeeld niet gevoelig zijn voor de paradoxale strategie, die schuilgaat achter de misleidende [Aesopische taal](#) van totalitair, zullen ze de koude oorlog niet kunnen weerstaan. Psychologische kennis is een must geworden in ons tijdperk van verwarde menselijke relaties.

Begrijpen onze zittende mensen bijvoorbeeld de provocerende totalitaire strategie van laster en wilde beschuldiging volledig en kunnen ze er adequaat mee omgaan? Beseffen ze dat alleen de officiële ontkenning nooit zo'n grote aantrekkingskracht en impact heeft als de aanvankelijke beschuldiging, en in feite meestal past in de strategie van de

aanklager? Blijkbaar doen ze dat niet, want velen gebruiken nog steeds een eenvoudige officiële ontkenning als verdediging tegen de totalitaire strategie van beschuldiging, terwijl in feite alleen herhaalde onthulling en spot met de wortel van deze techniek het kan verslaan.

Beseffen ze de implicaties van de strategie om schijnproblemen aan de orde te stellen? De totalitair en de demagoog gebruiken deze verwarrende techniek vaak. Door emotionele bevragingen en onderzoeken te starten en aandacht te vragen voor quasi-problemen, proberen ze de aandacht af te leiden van hun werkelijke doelen.

Begrijpen ze bijvoorbeeld wat er schuilgaat achter de techniek om de ridderlijkheid en vrijgevigheid van het publiek uit te buiten en het medelijden van de wereld te chanteren? De strategie van klagen en oproepen tot gerechtigheid is een bekende mentale verdediging die door neurotische individuen wordt gebruikt om schuldgevoelens bij anderen op te wekken en om hun eigen verborgen agressiviteit te verdoezelen. Het exploiteren van medelijden en het openlijk uiten van de eigen zuiverheid en oprechte onschuld is een bekende truc wanneer het door individuen wordt gebruikt, maar we zullen het minder snel herkennen wanneer het in de internationale politiek wordt gebruikt.

Beseffen onze bestuurders dat zelfs de romantische idealen van broederliefde en wereldvrede kunnen worden gebruikt om agressieve plannen te verdoezelen? Na de Eerste Wereldoorlog hoorden we veel inspirerende idealistische steekwoorden uit de verslagen Midden-Europese landen. Hun pers en hun leiders beschreven in detail, voor de hele wereld om te weten, de "innerlijke zuivering door lijden" van de verslagen volkeren. Zo deden deze landen een beroep op het geweten en het mededogen van de hele wereld. Maar het was een twijfelachtige conversie. Elke therapeut weet dat degenen die veel praten over hun innerlijke verandering en herstel, voor het grootste deel helemaal niet zijn veranderd. De mooie zinnen worden zo vaak tegengesproken door daden. Politici moeten erkennen dat dit net zo waar kan zijn voor naties als voor individuen. Laten we niet vergeten dat naties niet praten. Officiële woorden worden verzonnen door vertegenwoordigers met onofficiële en veelal onbekende innerlijke drijfveren.

Bestuurders, diplomaten en politici vormen de zenuwcentra en wegen van communicatie tussen volkeren en naties. De spanningen in de diplomatieke regio's vertegenwoordigen de politieke spanningen in de wereld. Maar ze vertegenwoordigen ook andere dingen. Het politieke beroep is onderhevig aan bijzondere soorten nerveuze spanningen. Op het moment dat de bestuurder op het hoogste niveau komt, kan er een innerlijke verandering plaatsvinden. Vanaf dat moment kan hij zich identificeren met degenen die hem vroeger leidden. Alleen al het feit dat hij in functie is en een leider is, kan iemand op veel manieren van gedachten doen veranderen. Vaak distantieert hij zich steeds meer van menselijke problemen en van de mensen die hij vertegenwoordigt en denkt hij alleen in termen van nationale strategie, officiële ideologie en de doelen van machtspolitiek. Of ambities uit de kindertijd, lang gefrustreerd, worden gewekt. Hij kan het slachtoffer worden van zijn

opgeblazen persoonlijke ambities en zijn individuele notie van verantwoordelijkheid, en als gevolg daarvan de controle over zijn eigen persoonlijkheid verliezen.

Vooraanstaande staatslieden, belast met verantwoordelijkheden, moeten voorzichtiger worden; ze moeten zich inderdaad vaak in vrijblijvende taal uitdrukken. Toch zijn ze zich er niet van bewust dat zulke taal geleidelijk hun manier van denken kan veranderen. Ten slotte kunnen ze denken dat ze prioriteit hebben bij dubbel praten.

Een andere moeilijkheid houdt verband met een vrij algemene angst voor succes. Zodra een hoge ambitie is bereikt, kan een lang verborgen angst uit de kindertijd wakker worden, een angst die verband houdt met een vroege competitie met de vader en met de broers en zussen. Vanaf dat moment kan de afgunst en vijandigheid van degenen die omzeild worden het leven van de staatsman schaden.

Het gevaar van het aannemen van enig leiderschap - zelfs van enige vorm van zelfbevestiging - is dat het weerstand en vijandigheid, vergelding en straf oproept. De bestuurder weet dat hij in de publieke belangstelling staat; hij voelt zich blootgesteld aan kritiek en politieke aanvallen. Als hij die niet eerder had, moet hij voortaan een defensieve façade ontwikkelen om het publiek en de kiezers het hof te maken. Het resultaat kan zijn dat de voormalige zachtmoedige democraat, de gelovige in een regering door het volk, plotseling de status aanneemt van een autoritaire persoonlijkheid. Hij laat zich leiden door zijn gefrustreerde infantiele fantasie van leiderschap.

De bestuurlijke "brain trusters", met al hun innerlijke problemen, schrijven niettemin geschiedenis voor ons. Onze geest wordt sterk beïnvloed door hun geest. Tegelijkertijd beïnvloeden wij, het grote publiek, hen, en onze beschaafde impulsen kunnen hen ertoe brengen de goede weg te vinden, net zoals onze primitieve driften en invloeden hen kunnen aansporen om ons allemaal in een catastrofe te duwen. De inmenging van de bestuursgeest wordt nog meer precair wanneer de gezaghebbende autoriteiten procedures volgen die niet door de rechtbank en de wet worden gecontroleerd. In dergelijke gevallen kunnen vooroordelen en willekeur gemakkelijk ontstaan, zoals we hebben ervaren met veel van onze beveiligingsvoorschriften. Officiële geheimhouding is een teken van magische kracht; hoe meer stilte er in de wereld is, hoe minder democratische controle en hoe groter de angst voor verraad.

Het zou technisch gezien vrij eenvoudig moeten zijn om een groep of natie, of zelfs de hele wereld, te besturen. De mensheid weet zeker genoeg om dit werk te doen. We weten veel over geschiedenis, sociologie en de wetenschap van menselijke relaties en bestuur, in ieder geval genoeg om de fouten uit de geschiedenis niet te herhalen. We leven in een wereld van technische en economische overvloed. Maar we hebben nog niet geleerd om toe te passen wat we weten of om de hulpbronnen van de wereld te organiseren.

Ergens is er iets misgegaan en is het uit de hand gelopen. De wil van naties en mensen om elkaar te begrijpen lijkt verlamd en wederzijdse angst en achterdocht zijn opgebouwd door de fantasieën van mythische ideologieën die tegen elkaar strijden. En morgen mogen alleen de staarten van de vechthonden overblijven.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd ik als officiële vertegenwoordiger van de Nederlandse regering naar een internationale bijeenkomst over welzijn en oorlogshulp gestuurd. Hier werd ik me nog meer bewust van de mate waarin persoonlijke passies de manier kunnen bepalen waarop we publieke problemen aanpakken.

We hadden allemaal op de conferentie koude uitdrukingsloze gezichten, die een scherpe en onbevooroordeelde vorm van denken impliceerden, maar onze onbewuste geest werd geraakt door andere problemen. Welzijn is vaak veel meer een onderwerp van haat dan van liefde en sympathie. Iemands trots en prestige kunnen een veel grotere rol spelen dan medelijden met het arme slachtoffer. De ontheemden en de mensen van de verwoeste en onderontwikkelde landen zijn zich terdege bewust van dit feit. Ze houden niet van de rol waarin het lot hen heeft gegoten; ze moeten de dubbele rol spelen van het eeuwige slachtoffer, dat niet alleen het slachtoffer is van politiek en oorlog, maar ook van de vaak arrogante verschafter van liefdadigheid. In feite had de vertegenwoordiger aan de ontvangende kant van de deal een hekel aan elk aanbod dat aan zijn land werd gedaan. Iedereen wil zelf de genereuze "oom uit Amerika" zijn.

De kwalen van mensen in een openbaar ambt

In de toekomst, naarmate ons psychologisch begrip groeit, zullen vooraanstaande politici beter opgeleid moeten worden in de principes van de moderne psychologie. Net zoals een soldaat moet weten hoe hij zijn fysieke wapens hanteert, moet de politicus weten hoe hij de mentale strategie van menselijke relaties en diplomatie moet aanpakken en hanteren. Hij zal zich bewust moeten worden van de valkuilen in alle menselijke communicatie en de zwakheden van zijn eigen geest.

Lichamelijke ziekten en neurotische ontwikkeling kunnen allerlei effecten hebben op ambtsdragers. Onder hun invloed worden sommige mannen in een leven van voortdurende wrok getrokken, alsof ze in hun politieke en officiële activiteiten hun infantiele strijd aan het uitvechten zijn tegen duivels, angsten en innerlijke schuld. Anderen worden gezuiverd door hun lijden en worden wijzer en humaner dan ze waren.

De moderne wetenschap van de psychosomatische geneeskunde maakt duidelijk dat constante zorgen, voortdurende concurrentie, onderdrukte agressie, de wil om anderen te domineren en te regeren, de angst voor verantwoordelijkheid, de last van iemands gekozen beroep, tot de vele factoren behoren die lichaam en geest beïnvloeden om een patroon van lichamelijke reacties te vormen. Deze reacties kunnen ons vermogen om onze problemen op te lossen zelfs belemmeren door ons fysiek uit te schakelen. Een

uitverkoren staatsman worden in ons tijdperk van toenemende menselijke concurrentie en toenemende afhankelijkheid van de kiezersmassa, bouwt de kwaliteiten van ambtsdragers op die bijna psychopatisch zijn, die het lichaam of de geest, of beide, kunnen verlammen in een tijd waarin we de gezondste en degelijkste leiders nodig hebben.

De rol die de latente psychose of karakterstoornis speelt bij menig leidende persoonlijkheid kan niet genoeg benadrukt worden. Niet lang geleden behandelde ik de leider van een enorme humanitaire vereniging, die veel waardering kreeg van zijn medeburgers, maar die in zijn eigen familiekring een zieke, psychopatische tiran was. Zijn kinderen beefden bij het zien van hem en ontwikkelden - natuurlijk - een cynische houding ten opzichte van alle idealisme en humanisme.

Ik vermoed dat deze pathologie vaak wordt beïnvloed door de manier waarop we onze leiders selecteren. Publieke voorkeur is vaak gericht op sterke, defensieve, overgecompenseerde karaktereigenschappen, die goed tot uiting komen bij openbare functies. De buitenkant wordt teveel gezien; we zijn niet in staat om de innerlijke kern te beoordelen.

In 1949 schreef Burnett Hershey een artikel waarin de vraag werd gesteld: Ligt ons lot in de handen van zieke mannen? Het artikel is geschreven na de tragische dood van James Forrestal, de Amerikaanse minister van Defensie, die zelfmoord pleegde onder invloed van wanhoop en waanideeën van vervolging. Het beschrijft in enig detail de psychosomatische aandoeningen van verschillende staatslieden. Hershey citeert de woorden van generaal George C. Marshall aan de Overseas Press Club: "Maagzweren hebben een vreemd effect op de geschiedenis van onze tijd. In Washington had ik te maken met, tussen andere dingen, de zweren van Bedell Smith in Moskou en met de zweren van Bob Lovett en Dean Acheson in Washington." De auteur wijst er verder op dat Stalin, Sir Stafford Cripps, Warren Austin en Vishinsky ook leden aan psychosomatische aandoeningen, net als Clement Attlee. (Newsweek, April 12, 1954)

We hebben allemaal wel eens gehoord van het herhaalde flauwvallen van de Iraanse ex-premier Mossadegh, de man die, in een roes van halfbewustzijn, de machtsverhoudingen in het Midden-Oosten zou hebben veranderd. De veelbesproken en in het nieuws zijnde senator McCarthy is een ander voorbeeld. Op het hoogtepunt van zijn strijd om de krantenkoppen, had hij een maagaandoening die een verkennende operatie vereiste, bursitis (*slijmbeursontsteking*), frequente sinushoofdpijn en tekenen van uitputting. Dit alles staat bekend als psychosomatische aandoeningen als gevolg van extreme spanning.

We hebben ook veel aanmoedigende voorbeelden van hoe lichamelijke handicaps en neurotische ontwikkeling de persoonlijkheid kunnen rijpen en versterken. Misschien wel het helderste voorbeeld van de relatie tussen lichaam en beroep is wijlen [Franklin D. Roosevelt](#), wiens politieke carrière onopvallend was, totdat hij werd getroffen door poliomyelitis. Zijn jaren van fysiek lijden werden jaren van mentale rijping. Zijn overwinning

op pijn en ziekte veranderde zijn houding tegenover zijn eigen problemen en ook tegenover de problemen van de wereld. Zijn groei van empathie en nederigheid, zijn toename van strategische intuïtie en zijn superieure kennis van de krachtsverhoudingen in zijn land, moeten gedeeltelijk worden toegeschreven aan zijn innerlijke mentale groei tijdens zijn ziekte.

Roosevelt zal altijd een leidend voorbeeld zijn van hoe de geest in staat is om de fysieke beperkingen van het lichaam te overwinnen, hoe het denken daarbuiten groeit wanneer een mens bereid is naar binnen te kijken en de conflicten in zichzelf uit te vechten.

De conferentie van onbewuste geesten

Laat me even terugkomen op de oorlogsconferentie over welzijn, die ik eerder noemde, en er iets meer over vertellen. De conferentievoorzitter voelde zich niet lekker; elke beslissing was even pijnlijk voor hem als zijn maagzweer. Hij was vaag en omslachtig en weigerde de verantwoordelijkheid te aanvaarden die de functie hem oplegde. De vertegenwoordiger van een van de Oost-Europese landen was een aantrekkelijke vrouw, maar een [misanthroop](#). Elk woord dat ze sprak was gekleurd door achterdocht en toen een vertegenwoordiger uit een van de Latijnse landen een milde flirt met haar probeerde, toonde ze haar verwarring door woedend te argumenteren tegen elk van zijn constructieve voorstellen.

We hadden ook een aarzelende, ouderwetse, professionele politicus in ons midden. Hoewel hij zijn toespraak in zachte beleefde woorden formuleerde, sprak hij alleen om elk voorstel te vernietigen dat niet geïnitieerd was door zijn partij. Als hij moest luisteren - en daar hield hij helemaal niet van - was hij constant bezig met zijn stropdas of zijn bril, zichzelf altijd poetsend.

In een overvolle hoek zat een enthousiaste jongeman die ernaar verlangde iets belangrijks te doen. Hij wilde acteren, hij wilde iets tot stand zien brengen, en zijn opwinding werd door de anderen met verfiijnde minachting bekeken. Hij kende de regels over deelnemen aan een conferentie niet.

De sessies waren saai. De afgevaardigden spraken eindeloos en zinloos. Maar op een dag werd de hele conferentie gegrepen door een soort onbeheersbare woede. Elke afgevaardigde probeerde al zijn collega's te vernietigen. Iemand had onverwacht het woord "verrader" gebruikt om een bepaalde guerrillagroep aan te duiden die in Europa vecht. De vlotte discussie veranderde plotseling in een botsing van de opstandige driften, die al lang achter zachte maskers hadden gesmeuld.

Wat een opwinding werd er gewekt! Wat een razernij, wat een woede! Maar het was maar tijdelijk. Het stierf weg; onze verfiijnde conferentiegeest herstelde zich en we besloten om geen werk te doen. De voorzitter hield een beleefde samenvattende toespraak en we

gingen uit elkaar. Het menslievende werk, dat we zo zorgvuldig hadden gepland, is nog steeds niet gerealiseerd en er zijn vele jaren verstreken.

Met hardnekkig optimisme komen politieke leiders nog steeds bijeen om een nieuwe vrede voor de wereld op te bouwen. We weten dat velen van hen opnieuw maagzweren zullen krijgen, maar wat weten we van hun dieper verborgen wensen en wrok?

Hoewel ik vrees dat de tijd nog ver weg is dat we onze officiële vertegenwoordigers en bestuurders aan psychologische opvoeding en selectie zullen onderwerpen, moeten we ons meer bewust worden van de vele onbewuste factoren die hen en ons beïnvloeden.

Proberen politieke leiders elkaar en de groepen die ze vertegenwoordigen te begrijpen of meten ze alleen de kracht van hun politieke machines, hun woorden en hun stemmen? Worden ze geleid door persoonlijke wrok en ambities of door de oprechte wens om de gemeenschap en haar idealen te dienen?

Zijn onze bestuurders mentaal goed toegerust om hun taken uit te voeren? Zo niet, hoe zou psychologisch inzicht hun uitrusting geleidelijk kunnen verbeteren?

Hoeveel van hen zijn zich bewust van de omvang van hun persoonlijke frustraties? Worden hun destructieve impulsen weggerationaliseerd, onder het mom van politieke trouw? Hoe komen kwalen, ziekte en neurose samen in hun beraadslagingen? Kijk hoe, in elk debat, beleefde toespraken worden onderbroken door plotselinge tirades.

In welke mate beïnvloeden de opvoeding van kinderen, vaste ideeën of pathologische ambities van bestuurders, het lot van een stad of natie?

We erkennen dat idealistische gemeenplaatsen ontoereikende voorstellen kunnen dekken en we zijn geneigd dit te accepteren als het versleten spel van politieke strategie en diplomatie. Maar veel erger dan dit openlijke beleid van ontduiking is de verborgen politieke conferentie en discussie tussen de onbewuste geesten en passies van politici.

Hoeveel politici en hun aanhangers zijn zich bewust van deze op de loer liggende onderstroom, die vaak een sterkere invloed uitoefent dan openlijke actie? Hoe belemmert het persoonlijke element tussen onze bestuurders onze eigen mentale vrijheid. Wat is de rol van het psychopathische element in sommige van onze leiders?

Het is voor ons belangrijk om deze vragen te stellen. Want de ontwikkeling van de wetenschap heeft ons geleerd dat, zelfs als het onmogelijk is om onmiddellijk bevredigende oplossingen te vinden, het stellen van de juiste vraag helpt om duidelijkheid te scheppen in de toekomst. Het maakt de weg vrij voor een oplossing.

De bureaucratistische geest

In een staat waar terreur wordt gebruikt om de mensen in het gareel te houden, kan de bestuurlijke machine het exclusieve eigendom en instrument van de dictator worden. De ontwikkeling van een soort bureaucratistisch absolutisme beperkt zich echter niet tot totalitaire landen. Een milde vorm van professioneel absolutisme is in elk land zichtbaar in de bemiddelende klasse van ambtenaren die de kloof tussen de mens en zijn heersers overbruggen. Een dergelijke bureaucratie kan worden gebruikt om de burgers die ze dient te helpen of te schaden.

Het is belangrijk om te beseffen dat er in alle landen van de wereld een eigenaardige stille vorm van strijd gaande is, onder elke vorm van regering. Een strijd tussen de gewone man en het regeringsapparaat, dat hij zelf heeft gecreëerd. Op veel plaatsen kunnen we zien dat dit bestuursinstrument, dat oorspronkelijk bedoeld was om de mens te dienen en bij te staan, geleidelijk meer macht heeft gekregen dan het bedoeld was.

Is "Sint Bureaucratus" een duivel die bezit neemt van een man zodra hij bestuurlijke verantwoordelijkheid krijgt? Zijn beheerders besmet met de wens om een schijnbestelling te creëren, om anderen te manipuleren van achter hun groene stalen bureaus? Overheidstechnieken verschillen niet van andere psychologische strategieën. De dodelijke greep van de regimentatie (*strikte discipline / opgelegde uniformiteit*) kan mentaal bezit nemen van degenen die eraan zijn toegewijd, als ze niet alert zijn. En dit is het intrinsieke gevaar van de verschillende instanties die bemiddelen tussen de gewone man en zijn regering. Het is een tragisch aspect van het leven dat de mens een andere feilbare mens tussen zichzelf en het bereiken van zijn hoogste idealen moet plaatsen.

Welke menselijke tekortkomingen manifesteren zich het snelst in de bestuurlijke machine? Verlangen naar macht, automatisme en mentale starheid; dit alles leidt tot achterdocht en intriges. Het zijn van een hoge ambtenaar stelt de mens bloot aan een gevaarlijke verleiding, simpelweg omdat hij deel uitmaakt van het heersende apparaat. Hij raakt verstrikt in het strategiecomplex. De magie van het worden van een executive en een strateeg roept lang onderdrukte gevoelens van almacht op. Een strateeg voelt zich een schaker. Hij wil de wereld manipuleren op afstand. Nu kan hij anderen laten wachten, zoals hij zelf moest wachten in de dagen van jeugd, en daardoor kan hij zich superieur voelen. Hij kan zich verschansen achter zijn officiële voorschriften en verantwoordelijkheden. Tegelijkertijd moet hij anderen voortdurend van zijn onmisbaarheid overtuigen, omdat hij niet graag zijn zetel verlaat.

Als verdediging tegen zijn relatieve onbelangrijkheid moet hij zijn staf uitbreiden en zijn bureaucratistische apparaat vergroten. Om een V.I.P. te worden heeft men een groot kantoor nodig. Elke nieuwe medewerker vraagt om nieuwe secretaresses en nieuwe typemachines. Alles begint uit de hand te lopen, maar alles moet gecontroleerd worden; nieuwe en betere dossiers moeten worden geïnstalleerd, nieuwe conferenties moeten

worden bijeengeroepen en nieuwe commissies moeten worden opgericht. De personeelscommissie praat dagenlang. Nieuwe toezichthouders worden gecreëerd om toezicht te houden op de oude toezichthouders en om de hele groep in een staat van infantiele slaafsheid te houden. En wat vroeger door één man werd gedaan, wordt nu gedaan door een hele staf. Ten slotte wordt de bureaucratische spanning te groot en zoekt de bestuurlijke despotische drang rust bij een zenuwzinking.

Dit sluipende totalitarisme van bureau en dossier gaat bijna overal ter wereld door. Zodra ambtenaren niet meer humaan en gemoedelijk kunnen praten, maar alles zwart op wit kunnen opschrijven en kleine details kunnen bewaren in overvolle dossiers, is de strijd om de bestuurlijke macht begonnen. Dwang, administratieve rompslomp en regulering worden belangrijker dan vrijheid en recht en ondertussen neemt het wantrouwen tussen management, medewerkers en onderdanen toe.

Geschreven en gedrukte documenten en rapporten zijn gevaarlijke objecten in de wereld geworden. Na een gesprek, zelfs als er harde woorden gesproken zijn, worden dwaasheden snel vergeten. Maar op papier worden deze woorden bestendig en kunnen ze deel gaan uitmaken van een systeem van groeiende argwaan.

Veel mensen worden bestuurders in openbare aangelegenheden uit idealistische gevoelens van dienstbaarheid en roeping. Anderen proberen het avontuur van het leven te ontvluchten door deel uit te maken van het ambtenarenkorps. Een dergelijke service verzekert hen van een vast inkomen, regelmatige promotie en een gevoel van werkzekerheid. Het is heel aantrekkelijk, dit gevoel van veiligheid. Het soepele automatisme en de gepolijste starheid van de bureaucratische wereld is zeer aantrekkelijk voor bepaalde soorten mensen, maar het kan anderen, die nog steeds in uitdaging en spontaniteit geloven, devitaliseren (*wegnemen van levenskracht*).

De brandende psychologische vraag is of de mens uiteindelijk zijn instituten zal beheersen, zodat deze hem zullen dienen en niet over hem zullen heersen. In totalitaire landen mag men de humor van de eigen tekortkomingen niet inzien. Het systeem, de administratieve rompslomp en de vele dossiers, worden belangrijker dan de arme die verdwaald is in zijn stoel achter een enorm bureau en er veel te belangrijk uitziet voor zijn mentale toestand.

De kunst om een vooraanstaand bestuurder te zijn, om een echte vertegenwoordiger van het volk te zijn, is moeilijk en vereist meervoudige empathie en identificatie met andere mensen en hun motivaties.

Diplomaten en politici geloven nog steeds in verbale overtuigingskracht en argumentatieve tactieken. Het is een heel oud en aantrekkelijk spel, deze strategie van politiek manoeuvreren met officiële slogans en steekwoorden de subtiliteit van het omzeilen van de waarheid in dienst van partijdigheid, van het geven van verkeerde nadruk, de

vaardigheid niet echt in te gaan op geselecteerde argumenten om te komen tot persoonlijke propagandistische doelen of partij doelen. Vrijwel alle politici raken vroeg of laat besmet met dit beestje. Onder de last van hun verantwoordelijkheden geven ze toe aan de wens om het spel der diplomatie te spelen. Ze beginnen compromissen te sluiten in hun denken, achterover te leunen en omzichtig te zijn, om te voorkomen dat hun opmerkingen door de hogere echelons worden bekritiseerd. Of ze vallen terug in infantiele gevoelens van magische almacht. Ze willen hun vingers in overal in de pap hebben, van voor naar achteren.

Dit zijn allemaal gevaarlijke mentale trekjes van ieder mens die zich eenvoudiger kunnen ontwikkelen in politici en bestuurders vanwege de groeiende impact van moderne overheidstechnieken en hun bedreiging voor de vrije meningsuiting. Wanneer een mens verstrikt raakt in strategisch en politiek gepraat, verandert er iets in zijn houding. Hij is niet langer rechtlijnig; hij drukt niet uit en communiceert niet wat hij denkt, maar hij maakt zich zorgen over wat anderen over hem denken achter hun façades. Hij wordt te voorzichtig en begint allerlei mentale verdedigingen en rechtvaardigingen om zich heen op te bouwen. Kortom, hij leert de strategische houding aan te nemen. Vergeet spontaniteit, ontken enthousiasme; eis geen innerlijke eerlijkheid van jezelf of anderen, laat jezelf nooit zien, geef jezelf nooit bloot, speel de strateeg. Wees voorzichtig en gebruik vaker maar en nochtans. Zet jezelf nooit in.

Ik herinner me een leider van de oppositie die volledig in de war raakte en bijna instortte toen zijn partij, na een lange periode van afwezigheid, een verkiezing won en hij de verantwoordelijkheid van de regering op zich moest nemen. Van een agressieve, uitgesproken criticus werd hij een aarzelende, insinuerende neuroticus, de tactvolle strateeg spelend, zonder echt initiatief.

Sommige politici zijn marionetten, woordvoerders van hun bazen. Sommigen zijn de arrogante goochelaars met woorden, die menselijke agressie omzetten in slogans. Er zijn ook de luidruchtige "doem-trompetters", die hun toevlucht nemen tot het argument van paniek. Moderne politiek wordt gevoerd met verouderde regels voor conversatie, communicatie en discussie. Te weinig politici zijn zich bewust van de [semantische](#) valkuilen en emotionele oneerlijkheden van de woordinstrumenten die ze moeten gebruiken om anderen te overtuigen.

Toch kan wederzijds begrip een basis worden voor politieke strategie. Er is geen machtspolitiek met verbaal bedrog en steekwoorden nodig, maar mentaal onderzoek om manieren te vinden waarop voorstellen en suggesties de weerstand van mensen met verschillende meningen en motivaties kunnen doorbreken.

Politici vergeten maar al te vaak dat hun strijd om bestuurlijke macht een vorm van psychologische oorlogvoering kan worden tegen de integriteit van het denken van degenen die worden gedwongen te luisteren. De herhaalde onderlinge laster, zo vaak

gebruikt bij verkiezingen, ondermijnt geleidelijk het democratische systeem en leidt tot de drang naar autoritaire controle. De strategische geruchten en vermoedens die de politici zaaien, zijn een aanslag op de menselijke integriteit.

Wanneer de burgerij geen vertrouwen meer heeft in haar leiders, zoekt ze de man met grote kracht om haar leider te worden. Waar is de politicus die bereid is toe te geven dat zijn tegenstander minstens zo capabel is als hij en misschien zelfs beter? In de vrije erkenning van gelijkheid van bekwaamheid en van de wijsheid van zijn tegenstander ligt de kans op samenwerking van de politicus. Want echte samenwerking kan alleen tot stand worden gebracht door wederzijdse empathie, sympathie en begrip van menselijke fouten.

In april 1951 was een groep psychologen, psychoanalytici en sociale wetenschappers verbonden aan de Verenigde Naties, de World Federation of Mental Health, UNESCO en de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) te gast bij de Josiah Macy Jr. Foundation in New York. Dit was een bijeenkomst waarop deze problemen van de overheid, en de impact van overheidssystemen, werden verkend en besproken en later in een rapport gepubliceerd. Deze experts zijn zich steeds meer bewust geworden van de noodzaak van psychologische educatie en selectie van overheidsbestuurders.

Moeten onze bestuurders gepsychoanalyseerd worden? Deze bijna utopische vraag voorspelt niet een onmiddellijke stormloop op psychologische training voor politici en bestuurders, maar wijst wel op een toekomstige periode waarin praktische intelligentie en gedegen psychologische kennis de mens zullen leiden in de verschillende aspecten van zijn leven. Het onderwijs zal vollediger doordrongen zijn van betrouwbare psychologische kennis. Psychologie en psychoanalyse zijn nog jonge wetenschappen, maar veel van onze huidige politici zouden er al van kunnen profiteren. Door aan zelfinzicht te winnen, zouden ze zekerder worden in de strategie van wereldbegeleiding. Ze zouden meer verantwoordelijkheid nemen, niet alleen voor hun successen, maar ook voor hun mislukkingen. En ze zouden meer verantwoordelijkheid nemen, met minder innerlijke scrupules voor het heil en het welzijn van iedereen.

Op dit moment kan ons falen om de problemen van de inefficiëntie van de overheid en de bureaucratische inmenging in menselijk handelen op te lossen, het denken van de burger in zijn ontwikkeling belemmeren. De behoefte van de mens om zich aan te passen is in constante strijd met de behoefte van de mens om er alleen op uit te gaan. De koppeling van ons spontane vrijdenken met de onavontuurlijke bestuursgeest moet worden bestudeerd en het probleem dat het oplevert moet worden opgelost door de psychologie van de toekomst.

14. DE OVERLOPER IN IEDER VAN ONS

DE VERWARRENDE INVLOED VAN HET PROBLEEM VAN VERRAAD EN LOYALITEIT

Zodra er sprake is van "verraad", wordt er iets in de ziel van de mens beroerd. Woede en minachting, argwaan en angst worden gewekt en mensen willen het onderwerp vermijden. De sociale reactie op een verrader - nog voordat we zeker weten dat de beschuldiging terecht is - is zeer spectaculair. Voormalige vrienden van een mens die als "verrader" wordt beschuldigd, nemen afstand en trekken zich terug van dit teken van kwaad. In elk proces tegen verraders voelen we ons innerlijk, persoonlijk, beschuldigd en schuldig.

Dit is een van de redenen waarom processen van verraad zulke diepe indruk maken en de meest verwarrende discussies uitlokken. Dictators kunnen dergelijke processen gebruiken om het publiek te betoveren. In een boek over mentale dwang en de mishandeling van het denken is een onderzoek naar het probleem van verraad en loyaliteit nodig.

De onvrijwillige verrader

Zelfverraad komt uit alle menselijke poriën. (Sigmund Freud)

In mijn geboortestad in Nederland was een kleine kapperszaak vlakbij de regeringsgebouwen. Het was eigendom van een kleine man met een grijze Franse baard. Door de jaren heen had hij veel van de belangrijkste mannen van het land gediend. Diplomaten en ministers, trotse generaals en agressieve leiders van de oppositie, ze wilden allemaal gebruik maken van zijn dienst. De kleine kapper was altijd zeer hoffelijk en aangenaam, enthousiast om zijn klanten te plezieren. Hij danste met primitieve, slaafse gebaren om hen heen terwijl hij hun haar krulde en hun snor verzorgde. Terwijl hij aan het werk was, stelde hij zijn vooraanstaande klanten beleefde vragen: "Wat gaat Zijne Excellentie Zus-en-Zo zeggen over dit wetsvoorstel?" "Wat vindt de staatssecretaris daarvan?" Hij was eigenlijk helemaal niet geïnteresseerd in politiek, maar de kleine kapper wist dat zijn klanten gepleid waren door zulke vragen.

En toen kwam op een dag een zwaar gedecoreerde Duitse generaal met zijn medailles binnen en nam plaats in de kappersstoel. Nederland was binnengevallen en bezet door de nazi-hordes. Natuurlijk wist onze kapper dit en hij was er zelfs in geslaagd om de indringers een paar dagen te haten. Maar hij was van nature een deftige ziel en hij schuimde zelf het gezicht van de generaal in en zorgde ervoor zijn uniform niet te bevuild. De volgende dagen verschenen er andere van deze vreemd geüniformeerde mannen in de winkel en de kleine kapper bediende hen allemaal goed. De militairen werden gevolgd door de Bruinhemden en vervolgens door de Groenhemden van de Gestapo. Het leer van de kappersstoel was geschaafd door de enorme zwarte laarzen. Maar de kleine kapper klaagde niet en al snel beschouwden de bezetters zijn kapsel als het meest modieuze en beste dat in de hele stad te krijgen was.

Onze kapper was zich niet zo bewust van zijn toenemende officiële belang. Hij behandelde zijn nieuwe klanten met evenveel hoffelijkheid als hij de diplomaten van weleer had getoond. Het speet hem dat zijn oude kennissen langzamerhand verdwenen waren. Maar in het verleden was zijn werk seizoensgebonden; toen het parlement niet in zitting was, was zijn winkel leeg geweest. Nu floreerde zijn bedrijf de hele tijd. De Duitsers en de medewerkers hielden van de kleine kapperszaak, het parfum, de vaardigheid van de kapper. Inderdaad, onze beminnelijke vriend was zeer geliefd bij de geüniformeerde onderdrukkers. Ze waren immers totaal niet gewend aan vriendelijke behandeling; het gedrag van de kapper was een welkome afwisseling van de minachting waarmee de meeste Nederlanders - die stomme koppige verzetsmensen - hen aankeken.

Op een dag werd de kapper uitgenodigd om een lidmaatschapskaart te kopen in een nieuw gevormde organisatie van medewerkers. Onze vriend reageerde op dit verzoek zoals hij zou moeten doen op elke andere oproep voor liefdadigheid. Hij hield niet op te geven, maar hij beschouwde de ondersteuning als een speciale belasting op zaken, en dus legde hij zich neer bij het betalen, als een kleine noodzakelijke ergernis. Enkele van zijn oude kennissen waarschuwden hem voor de gevolgen; hij zou worden beschuldigd van collaboratie en verraad. Maar hij kalmeerde hen door te zeggen: "Ik ben een kapper en ik leef als een kapper. Ik heb absoluut geen interesse in politiek. Ik wil alleen mijn klanten van dienst zijn."

Toen, na de bittere jaren van strijd en onderdrukking de bevrijding kwam, werd onze vriend officieel bekend als een verrader en een collaborateur. Toen "de geüniformeerde supermensen met zwarte laarzen" werden buitengegoid, werden hun samenwerkende vrienden gevangengezet, waaronder de kapper. Nadat hij een deel van zijn straf had uitgezeten, stuurde een wijze en vergevingsgezinde rechter onze kapper terug naar zijn winkeltje. De eerste opwinding van de bevrijding was voorbij en de mensen waren steeds meer bereid om degenen die collaborateurs waren geweest te vergeven, omdat ze een zwak voor de persoon in kwestie hadden.

Ons verhaal is nog lang niet af. De kapper kwam terug uit de gevangenis als een geslagen man. Hij had drie maanden in de gevangenis gezeten; hij kon nog steeds niet begrijpen wat er met hem was gebeurd. Hij piekerde constant over zijn beschamende dagen in de gevangenis. Hem was onrecht aangedaan. Hij had zijn medemensen gediend zoals een goed opgevoede deugdzame burger zou moeten doen, maar hij was behandeld als een crimineel. Hij voelde zich zelfingenomen, misbruikt, beledigd, mishandeld en verkeerd begrepen. Hij had tenslotte alleen maar aardig en behulpzaam willen zijn. Hij was kapper, meer niet.

De kapper kon zijn bitterheid en wrok niet kwijt. Geen van zijn vroegere vrienden kwam hem opvrolijken of met hem meevoelen. Zijn oude klanten kwamen niet terug. Zijn verdriet en depressie namen met de dag toe en binnen een paar maanden tijd nam hij zijn eigen

leven. En zo eindigden de avonturen van een kleine kapper die helemaal niet op de hoogte was van zijn collaboratie en zijn verraad.

Ik kende deze man. Ik veracht hem niet; helemaal niet. Ik weet zeker dat er veel van zulke zielige collaborateurs waren. Ik vraag me echter af waarom de kleine kapper zo onwetend was. Was het domheid? Had zijn schijnbare vriendelijkheid altijd een wrok jegens zijn medemens en verhuld? Werd hij misleid door een verraderlijke golf van suggestie, die sterker was dan zijn mentale vermogen om weerstand te bieden? We zullen het nooit weten.

Deze tragedie, misschien veroorzaakt door onwetendheid, misschien door het onvermogen om te kiezen tussen tegenstrijdige loyaliteiten, stimuleerde me om het probleem van de verrader te onderzoeken. Ik had ruimschoots de gelegenheid om deze vraag te bestuderen, zowel door mijn ervaringen met de Nederlandse ondergrondse tijdens de nazi-bezetting, als toen ik gevangen zat in een gevangenkamp in Vichy. Mijn eerste officiële analyse werd gemaakt in 1943, toen de Nederlandse regering me vroeg een psychologisch rapport op te stellen over ontrouwe Nederlandse soldaten en burgers die op het eiland Man werden vastgehouden.

Ik kwam aan in de gevangenis na een gevaarlijke, stormachtige reis in een klein vliegtuig. De gevangenen waren een treurig stel. Ik had vijandigheid verwacht, maar ik had niet verwacht dat ik zoveel zwakkelingen zou aantreffen, verteerd door bitterheid en woede. Sommigen van hen waren typerend voor de passieve egoïstische en psychopathische persoonlijkheid, wiens motto lijkt te zijn: "Laat de wereld naar de hel lopen! Ik zal me nooit conformeren." Anderen leken het slachtoffer te zijn van een ondraaglijke innerlijke strijd; een conflict tussen hun verlangen om tot de sterkere groep te behoren en hun weerstand tegen dit verlangen. Een weerstand die hun bitterheid en vijandschap alleen maar verhoogde.

Dit was een situatie die mij opnieuw bewees dat er bepaalde momenten zijn waarop logica en discussie helemaal niet helpen. We probeerden keer op keer om de semi-collaborateurs ervan te overtuigen dat ze zich bij ons moesten aansluiten in de strijd tegen de nazi's, maar ze trokken zich alleen maar verder terug achter hun persoonlijke wrok. Ze weigerden zelfs de sigaretten die ik hen aanbood.

Hoe slecht de reis naar de gevangenis ook was geweest, de terugreis was nog erger. Het vliegtuigje werd door harde wind uit koers geduwd. Ik was depressief en walgde van mijn ervaringen. Toen we eindelijk in Engeland aankwamen, waren zowel de piloot als ik ziek.

Ik heb daarna veel kansen gehad om spionnen, verraders en [subversieven](#) te bestuderen. Mijn laatste officiële oorlogsonderzoek bracht me naar een gevangenkamp in Suriname, Nederlands-Guinea, waar ik een collectief rapport maakte over alle bewoners van het

gevangenkamp. In veel van hen kon ik neurotische en zelfs psychotische trekken onderscheiden.

Maar ik heb ontdekt dat ik misschien het beste begrip van het probleem van verraad heb gekregen door mijn psychiatrisch werk met neurotische patiënten, die een dagelijkse strijd moeten aangaan met het kleine verraad van het dagelijks leven, met hun eigen verraad aan zichzelf en met hun ambivalente gevoelens tegenover degenen van wie ze zouden moeten houden.

Het concept van verraad

Laten we, voordat we verder op het onderwerp ingaan, onderzoek doen naar de betekenis van het woord "verraad". Het wordt tenslotte in een verwarrende verscheidenheid aan betekenissen gebruikt. Het woord "verraad" heeft veel sociale en politieke implicaties, en de gewoonten, gebruiken en zeden van de groep waarin het wordt gebruikt, beïnvloeden en kleuren de betekenis ervan.

Het woord zelf is afgeleid van het Latijnse "tradere" of "transdare", wat betekent: verkeerd afleveren, verraden, iets overdragen, loyaliteit en geheimen prijsgeven. Maar vanuit deze wortel heeft het woord verschillende betekenissen gekregen.

In de eerste plaats heeft het een puur emotionele individuele betekenis die verband houdt met gevoelens van ontbering en onrecht. Het kind ervaart vaak alles wat hem uit zijn staat van gelukzaligheid en afhankelijkheid dwingt - wat opgroeien is - als een verraad en ziet verraad in wat hij beschouwt als verwerping door zijn ouders. De persoon die deze infantiele gevoelens in zijn volwassen leven behoudt, kan reageren op elke verbeelde minachting of afwijzing als een daad van verraad of misleiding.

Gebrek aan solidariteit met de familie of de groep-in-de-groep die zich niet aan de rituelen en taboes houdt, wordt door de groep vaak geïnterpreteerd als verraad, verraad door afwijkende meningen. In die zin impliceert het woord een primitieve morele evaluatie; walging en minachting worden ermee geassocieerd. Verraad duidt op iets diep emotioneels, iets taboes, iets anders of vreemds, zoals trouw aan een vreemde ideologie, een schending van tradities, of het simpele feit dat je een buitenlander bent. Het verwerpen van de normen en regels van de gemeenschap, als eigen beoordelaar van moraliteit en ethiek, wordt vaak als verraad beschouwd.

Het volledig verwerpen van de tradities van het vaderland is een uiterste. Vaak kan eenvoudige non-conformiteit ook als verraderlijk worden beschouwd. In Totalitaria zijn non-conformiteit en afwijkende meningen inderdaad de ernstigste misdaden tegen het systeem, en totalitaire geesten hebben de neiging om zelfs eerlijke fouten of meningsverschillen als opzettelijk verraad te beschouwen.

Vanwege de diepe emotionele inhoud kan het woord zelf worden gebruikt als een politiek instrument om mensen mee te manipuleren. In Totalitaria wordt het slechts een Pavloviaans teken, dat reacties van wantrouwen en haat oproept. Na een militaire nederlaag of een diplomatieke teleurstelling, of wanneer gevoelens van vernedering en niet toereikend zijn hoog oplopen onder de mensen, is het een nuttige strategie om ze hun minderwaardigheidsgevoel op anderen te laten projecteren. De "verrader" is in zo'n geval een gemakkelijke zondebok die de collectieve behoefte bevredigt om schuld te projecteren en onbewuste angst te verlichten. In een totalitaire samenleving wordt elke burger gedwongen een verrader te worden, volgens ons eigen westerse fatsoen, omdat het zijn plicht is om elke uiting van onenigheid of rebellie aan het regime te verraden. Het kind moet zijn vader aangeven, de vader zijn kind; ze worden zelfs verraders in totalitaire zin genoemd zodra ze geen aangifte doen.

In de gangbare politieke interpretatie is verraad een daad van rebellie, opruiing, schisma, ketterij, samenzwering of subversie. De technisch-juridische betekenis is bij iedereen bekend. Verraad is vijanden aanhangen en hen hulp en troost geven; het is ook, in een meer moderne gewijzigde zin, deelnemen aan een internationale ideologische samenzwering tegen het vaderland.

Voor mij, als psychiater, is de relatie met het algemene probleem van zelfverraad de sleutel tot begrip van het woord. De kiem van verraad ontstaat eerst in de compromissen van het individu met zijn eigen principes en overtuigingen. Nadat deze aanvankelijke compromissen zijn gesloten, wordt het makkelijker om door te gaan, om steeds meer compromissen te sluiten, totdat uiteindelijk de compromis-sluitende man kan worden die bereid is zichzelf en zijn diensten aan de hoogste bidder te verkopen. Tijdens de nazi-bezetting zagen we dit bij degenen die werden verleid om slechts een beetje dienst te doen voor de vijand. De eerste stap leidde tot de tweede en vervolgens tot de uiteindelijke samenwerking. Het is omdat we allemaal van tijd tot tijd aan onszelf twijfelen, omdat we niet zeker weten wat we zouden doen als we op de proef zouden worden gesteld, en omdat we in onszelf een potentiële verrader kunnen zien, dat het woord "verraad" zo'n zeer grote emotionele betekenis heeft.

Maar zelftwijfel staat ver af van echt verraad en de echte verrader, in de morbide zin van het woord, is niet alleen een twijfelaar aan zichzelf. Hij is een man die alleen in zijn ultrapersoonlijke rechten gelooft en die de rechten en wensen van de gemeenschap minacht. Hij is zelfs ontrouw aan zijn eigen groep. Hitler, bijvoorbeeld, was niet alleen een verrader van zijn eigen ideeën, hij gebruikte ze als veranderlijke instrumenten om hem te helpen macht te verwerven en te behouden, hij was herhaaldelijk een verrader van zijn beste vrienden en medewerkers, van wie hij velen verraadde en vermoordde in 1934, tijdens wat wel ["de nacht van de lange messen"](#) wordt genoemd. De echte verrader is een persoon met egocentrische wanen en de bewuste overtuiging dat hij alleen gelijk heeft. Hij is een heel ander type dan een onvrijwillige zielige en onbewuste verrader, zoals onze klein kapper.

De verrader die bewust voor de andere kant kiest

Bij mijn onderzoek naar politieke verraders en collaborateurs ontdekte ik dat de meesten van hen twee gemeenschappelijke kenmerken deelden: ze werden gemakkelijk beïnvloed door geesten die sterker waren dan die van henzelf en geen van hen zou zijn ontrouw erkennen als een daad van verraad. De verraders die ik interviewde gaven altijd vrijwillig ontelbare rechtvaardigingen voor hun gedrag en omringden hun verraad altijd met een ingewikkeld web van sofismen en rationalisaties. Eigenlijk konden ze geen objectief beeld van hun acties tolereren. Als ze dat wel zouden doen, zouden ze zichzelf uit hun eigen mond veroordelen. Onbewust realiseerden de meesten van hen de aard van hun misdaden en werden ze gekweld door schuldgevoelens. Deze schuldgevoelens zouden ondraaglijk zijn geweest als ze, zelfs tegenover zichzelf, de enorme omvang van hun daden hadden toegegeven.

Tijdens de nazi-bezetting van de Lage Landen zag ik deze kwaliteiten steeds weer gedemonstreerd. Veel van onze inheemse verraders waren mensen zonder ruggengraat, klaar om bijna elk nieuw idee of uitgebreide theorie te accepteren. Hun suggestibiliteit was hun grootste verantwoordelijkheid. De meeste van deze toekomstige nazi's hadden nooit een sterke eigen persoonlijkheid gehad. Ze hadden gefaald in hun ambities en waren teleurgesteld in het leven. Ze brachten hun gefrustreerde persoonlijke verlangens gemakkelijk over op politieke willekeur. Na de Duitse invasie en bezetting confronteerden deze mensen hun verslagen landgenoten met triomfantelijke ik-zei-zo's. Ze pochten trots op hun wijsheid door op het juiste paard te wedden. Ze kregen een enorm gevoel van eigendunk en hun nieuw verworven opgeblazen zelfvertrouwen, gesteund door de vijandelijke strijdmacht, maakte hen hard en minachtend voor hun landgenoten.

In een poging om hun eigen gedrag en hun machtszucht te rechtvaardigen, probeerden ze anderen te bekeren tot hun nieuwe manier van leven. Ze waren bezeten door de dwang om propagandisten voor de indringer te worden. Overlopers proberen altijd hun eigen slechte geweten te sussen door anderen over te halen hun misdaad te delen.

Natuurlijk hadden ze een aantal echte grieven. Iedereen heeft ze. Maar deze verraders werden minder door hen beïnvloed dan door ingebeelde onrechtvaardigheden. Door daden van verraad hebben ze zich op de samenleving gewroken voor het privé-onrecht dat ze hadden geleden als gevolg van hun persoonlijk falen. Hun wrok was voelbaar in alles wat ze zeiden.

De nazi-strategen waren experts in het uitbuiten van dit gevoel van ontevredenheid. Ze leken intuïtief te weten of een persoon al dan niet verstrikt kon raken in nazi-propaganda. Een geval dat ik in Nederland kende, betrof de ex-directeur van een groot concern, die op ethische gronden uit zijn functie was gezet. Al vroeg in de bezetting kreeg deze man een uitnodiging om zich bij de nazi's aan te sluiten en in een verrassend korte tijd werd hij de

leider van een belangrijk nazi-bedrijf. De nazi's gaven hem het gevoel in het gelijk te zijn gesteld.

Onder de rekruten voor de nazi-politie in de bezette gebieden waren overlopers van alle soorten en zelfs de gevangenen van gestichten voor crimineel gestoorden. De pathologische wrok die deze mensen tegen de samenleving koesterden, was de weerstand waarmee de nazi's hen tot verraders maakten. De Duitsers zelf verachtten deze mannen, maar ze waren sluw genoeg om ze zo goed mogelijk te gebruiken.

De nazi's speelden ook een vreemd spel met sommige auteurs en kunstenaars die niet genoeg waardering hadden gekregen. De vijand vleide deze mannen door hun werk te kopen en te prijzen. De kunstenaars kregen eerst te horen dat ze konden schrijven en creëren zoals ze wilden, zonder angst voor inmenging. Langzamerhand werden er een paar politieke diensten van hen gevraagd, minuscule concessies, zoals een gunstig verslag van een bijeenkomst of een gunstige verwijzing naar een filosofie waarmee ze het niet eens waren.

Het is de impact van die eerste kleine concessie, die de innerlijke lawine van zelfrechtvaardiging in gang zet en die uiteindelijk leidt tot zelfverraad. Na het eerste compromis en zelfrechtvaardiging komt het tweede; en deze wordt beantwoord met sluwere zelfuitsluitingen. De compromitterende heeft immers inmiddels ervaring met rationalisatie. De herhaalde concessies veranderen in onderwerping en vrijwillige samenwerking. Zoals ik al eerder zei, als een mens eenmaal is verleid tot een kleine ideologische concessie, is het erg moeilijk om te stoppen. Van nu af aan levert zijn verbeelding genoeg rechtvaardigingen op die hem helpen zijn zelfrespect te behouden.

De innerlijk onzekere verrader voelt altijd de drang om zich te identificeren met de vijand; de vijandige indringer. Hij heeft nooit "toebehoord", nooit een gevoel van identificatie met zijn eigen groep gehad, heeft nooit de beloningen van een dergelijke samenhang gevoeld, noch heeft hij de liefde, sympathie en respect van zijn medemensen gewonnen. Daarom wil hij zich bij de "anderen" aansluiten. Hij kan zelfs zo ver gaan dat hij zijn vroegere vrienden verraders noemt. [Lord Haw-Haw](#) (William Joyce), de Britse verrader die door zijn regering werd geëxecuteerd, beschouwde zichzelf als een echte "Arische Duitser" en rechtvaardigde op deze manier zijn strijd tegen Engeland.

In de hectische dagen direct na de nazi-invasie in Nederland voelde ik zelf af en toe een innerlijke verleiding om naar de vijand over te gaan, naar de sterkere partij, met haar machtige organisaties, helemaal klaar om er een te steunen. Ik heb zelfs gedroomd over een bezoek aan Hitler en hem op een kinderlijke en vriendelijke manier te overtuigen van de gerechtigheid van onze zaak. Ik bezweek niet voor deze droomverleiding, maar er waren enkelen die voor zulke infantiele plaatjes vielen en niet in staat waren hun behoefte om zich te onderwerpen te weerstaan. De behoefte om te conformeren, geaccepteerd te worden, veilig en respectabel te zijn, zit diep in de mens verankerd. In onze analyse van

de innerlijke krachten die mannen ertoe brengen hun mentale integriteit op te geven onder de druk van het gevangenis- en concentratiekampleven, zagen we hoe een belangrijke rol dit mechanisme speelt. Leven in een land bezet door de vijand is lang niet zo afschuwelijk als leven in een krijgsgevangenen- of concentratiekamp, maar het is niettemin beangstigend. In deze beangstigende situatie kan de noodzaak om zich aan te passen zich manifesteren in overgave aan de vijandige ideologie. Degenen die weerstand boden aan deze behoefte, ook al voelden ze die, werden meestal nog vuriger anti-nazi als gevolg van hun schuldgevoelens over deze impuls tot verraad.

Deze oorlogservaring leerde ons een andere waarheid: verraders kunnen worden gemaakt door overweldigende collectieve suggesties. In de dubbelzinnige chaos van schreeuwende ideologieën en veranderende waarden, wordt de geest nors en koppig. En waar er onvolwassenheid en gebrek aan innerlijke controle is, kan iemand verward raken in zijn loyaliteit en zich eenvoudig overgeven aan de machtigste groep.

De nazi's probeerden met hun perverse politieke methoden de zwakken, de ambitieuze, de ontevreden en de gefrustreerde te voorzien van een kant-en-klaar stel valse idealen om de overgave aan hun kant te rechtvaardigen. In het boek "Mein Kampf" zegt Hitler dat wanneer teleurgestelden een gevoel van belangrijkheid krijgen, ze elke suggestie met de grootste volgzzaamheid zullen slikken. Hij wist dat menselijke zwakheid, zelfs vriendelijkheid, kan worden gebruikt als uitgangspunt voor een systematisch gekoesterde bekering. Hitler wist ook dat onbeperkte politieke terreur van bijna iedereen een verrader kon maken. Verspreid angst, terreur en honger, zorg voor indringende pijn, en uiteindelijk, als gevolg van mentale dwang en groeiende verwarring, zullen velen bezwijken en zelfs hun eigen familie verraden. In veel van de concentratiekampen hadden de slachtoffers zelf de leiding over de gaskamermoorden en behielden ze hun gruwelijke baan totdat ze zelf aan de beurt waren. Angst en terreur hadden van hen willoze slaven gemaakt.

Er is nog een andere menselijke eigenschap die kan leiden tot verraad en misleiding. Er zijn mensen die gewoon niet weten waar hun loyaliteit thuishoort. De zaak van [Klaus Fuchs](#), de man die atoomgeheimen aan Rusland verraadde, is daar een dramatisch voorbeeld van. Hier geraakte een zeer intelligent persoon, een expert op het gebied van de moeilijkste theoretische problemen, verloren in een zee van tegenstrijdige loyaliteiten. Vanwege de nazi-vervolging van zijn [Quaker](#)-familie adopteerde hij een nieuw vaderland, Engeland. Ondertussen koesterde hij een droom van een mystieke universele wereld, die hij meende te vinden in de totalitaire ideologie. Te midden van zijn verwarring over wereldproblemen wist hij eenvoudigweg niet waar zijn loyaliteit moest zijn.

Dit was geen geval van schizofrenie of een Jekyll-and-Hyde-situatie, zoals de kranten meldden, maar een geval van loyaliteitsverwarring in een hyperintellectuele geest. Fuchs wist emotioneel niet waar hij thuishoorde.

In andere gevallen werden mensen letterlijk tot verraad en samenwerking gedwongen, omdat niemand in hun omgeving hen vertrouwde. Dat gebeurde bijvoorbeeld in Vlaanderen met de collaborateurs uit de Eerste Wereldoorlog. Een aantal van hen werd gedwongen om opnieuw collaborateur te worden.

Deze analyse van de factoren die mensen tot verraad leiden, houdt zeker niet in dat elk mens trouw moet blijven aan de groep waarvan hij oorspronkelijk zijn moraal en idealen heeft gekregen. Een beter inzicht en een hogere ethiek kunnen onze kinderloyaliteit tenietdoen. Het is het lot en de behoefte van mensen om verder te gaan dan hun leraren en, indien mogelijk, de traditionele regels van hun scholen te corrigeren. De grote filosoof [Socrates](#) werd ervan beschuldigd een "verrader" te zijn, omdat hij "de geest van de jeugd van Athene had bedorven". En toch weten we vandaag dat Socrates verre van corrupt was.

Ons verraderlijke intellect

Misschien wordt de meest tragische vorm van onopvallend verraad en zelfverraad veroorzaakt door de traagheid van het menselijk intellect. We worden vaak verraden door onze eigen geest. We vergeten volledig wat we willen vergeten. We ontkennen het bestaan van echte problemen om ons terug te trekken in wishful thinking. Zodra we de implicaties van een probleem of een ruzie niet begrijpen en voelen, hebben we de neiging om passief te onderwerpen aan de machtigste kant, net als de overvriendelijke kapper. Het gemak waarmee mensen kunnen worden gecorrumpeerd, is nog steeds een van onze ernstigste psychologische en morele problemen. Innerlijke verwarring kan ons onderdanig maken aan bijna elke sterke suggestie van buitenaf, hoe dwaas of vals ook.

Onze twijfels zijn verraderlijk en zorgen ervoor dat we het goede verliezen, dat we vaak zouden kunnen winnen, maar waarvoor we te bang zijn om het te proberen.

Er zijn andere, meer gecompliceerde trucs van het intellect die tot zelfverraad leiden. Het gevoel van minderwaardigheid wekt bij onwetende mensen vaak een groot verlangen op om extreem moeilijke ideeën te begrijpen. Zulke mensen identificeren zich graag met een quasi diepgaand denksysteem. Hitler en zijn diepzinnige geschriften maakten van de meerderheid van het Duitse volk tijdelijke pseudofilosofen en tovenaars. Alle dictatoriale totalitairers kopen de diensten van geleerden, die hen zo'n reeks pseudo-filosofische rechtvaardigingen kunnen maken.

Helaas zijn sommige geleerden eenvoudig te kopen. Zo was er in Nederland een niet al te intelligente filosoof die zich tot het nazisme bekeerde nadat het zijn overweldigende kracht had getoond. Daarna voelde hij zich vrij om over de meest diepzinnige filosofische onderwerpen te schrijven en de meest gecompliceerde theorieën uiteen te zetten, allemaal ter verheerlijking van zijn machtige vrienden uit het Derde Rijk en hun mythe van het veroveren van de hele wereld. Tegelijkertijd bouwde hij een systeem van

ondoorgroendelijke woorden rond zijn eigen diepe schuldgevoelens. Hij isoleerde zich steeds meer van de wereld, omdat geen woorden overtuigend genoeg waren om zijn verraad aan zichzelf te rechtvaardigen. Uiteindelijk verloor hij alle contact met de werkelijkheid. Daarna hadden de nazi's natuurlijk ook niets aan hem.

Zelfverraad

Zoals we hebben gezien, zijn er verschillende innerlijke motivaties die kunnen leiden tot de misdaad van ontrouw of verraad. Soms werken deze motivaties heel subtiel, op manieren die de proefpersoon niet kent. Soms is verraad slechts een grove uitverkoop aan degenen die het beste betalen. Laten we proberen enkele van deze motivaties te ordenen en te classificeren, te beginnen met de onbewuste en verdergaand naar opzettelijk verraad.

In de eerste plaats kan een daad van zelfverraad beginnen als een verdediging tegen het gevoel verloren en afgewezen te zijn. Om geaccepteerd te worden in een groep, kan het individu zich verbergen en zijn persoonlijk geloof en overtuigingen niet verdedigen wanneer hij wordt aangevallen. In de psychologie kan dit - als dergelijk passief gedrag een onbewuste gewoonte wordt - de passieve onderwerping aan en identificatie met de sterkere persoon worden genoemd. Als je de vijand niet kunt verslaan, sluit je dan bij hem aan! (A. Freud)

Hoewel het concept van de innerlijke verrader in ons niet zo gemakkelijk te accepteren is, raakt men meer overtuigd van die mogelijkheid door de contrasterende innerlijke drijfveren te bestuderen die de mens leiden. Het klinische concept van de innerlijke ambivalentie van de mens is gebaseerd op talrijke psychologische ervaringen. Bij het bestuderen van de diepere beweegredenen van menig verrader, zien we vaak dat zijn verraderlijke daad plaatsvond nadat een innerlijke onrust hem dreigde te breken, om een ongecontroleerd zenuwvrek van hem te maken. Het is alsof de toekomstige psychiatrische patiënt zich liever overgaf aan een uiterlijke vijand dan aan de innerlijke vijanden van ziekte en zenuwzinking. Hess stond op het punt van een schizofrene inzinking toen hij Hitlers regels overtrad en naar Engeland vloog.

Laten we eens kijken naar de spionnen van het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken, Donald Maclean en Guy Burgess. (Tekst van het Britse "Report on Inquiry", The New York Times, 24 september 1955; Tijd, 3 oktober 1955.) Beiden vertoonden verschillende symptomen van een dreigende mentale inzinking. Het is de lezer misschien bekend dat deze beide mannen in mei 1951 Engeland verlieten om via Frankrijk naar Rusland te gaan. Beiden zijn bewust het land ontvlucht. Beiden hadden communistische neigingen tijdens hun studententijd in Cambridge, maar deden later afstand van hun jeugdliefde. Beiden vertoonden abnormale symptomen tijdens hun dienst. Maclean kreeg in mei 1950 een storing als gevolg van overwerk en overmatig drinken. Burgess kreeg een reprimande voor roekeloos rijden tijdens zijn dienst en voor verwaarlozing van zijn werk. Bij het doorlezen van het rapport verbaast men zich over de mate van mentale instabiliteit die op

zo'n gevoelige plek van de regering werd getolereerd. Beide mannen hadden homoseksuele neigingen, die te maken kunnen hebben met een onderdrukte vijandigheid jegens hun moeder (en moederland).

Soms betekent verraad een eenzijdig beroep op gerechtigheid. Dit is te vinden bij de man die een soort van particuliere beschermende gerechtigheid eist en die de subtiele relatie tussen rechten en plichten weigert te erkennen. Zulke personen voelen zich voortdurend beroofd en verraden. Zij zijn wat Bergler de "verzamelaars van onrecht" noemt: in hun daden van ontrouw proberen ze de rol van hun eigen privérechters te spelen. Veel kritische en zelfs paranoïde personen hebben een dergelijke karakterstructuur.

Dan is er de teleurgestelde pseudo-idealist, die langzaamaan in een cynicus verandert en zijn leegte bedekt met vele zelfrechtvaardigingen en excuusjes. Zulke mensen verraden hun intellectuele teleurstelling in al hun ontmaskerende opmerkingen.

Conflicten tussen ouders kunnen bij het kind aanleiding geven tot de behoefte om een of beide ouders te verraden en deze behoefte kan op latere leeftijd worden omgezet in een behoefte om het vaderland te verraden. Ik heb vaak geconstateerd dat de onopgeloste banden van haat en liefde jegens de ouders een belangrijke rol spelen bij het vormen van de overloper-persoonlijkheid. Zoals we zagen, ligt dit probleem vaak aan de basis van de totalitaire karakterstructuur. Hoewel totalitair niet per definitie openlijke verraders zijn, kunnen sommige van deze mensen makkelijk verraders worden van vrije democratische idealen, hetzij uit dwangmatige trouw aan een buitenlandse ideologie, hetzij uit herhaald non-conformisme.

Bij het beschrijven van speciale kenmerken van een politieke groep moet men in gedachten houden dat fundamentele innerlijke contrasten inherent zijn aan alle mensen. De quasi-rationele marxistische interpretatie van de wereld, die voldoet aan de behoefte aan logische verduidelijking en redelijke organisatie van het sociale leven, dekt de angst die wordt veroorzaakt door de irrationele innerlijke krachten, die zo gemakkelijk worden gedetecteerd bij totalitair. De verering van de "het gewone volk" dient vaak als verdediging tegen eenzaamheid. Het geloof in vooruitgang kan voortkomen uit vage wanhoop en onzekerheid. De angst voor afwijkend gedrag is de angst dat de eenheid van de groep zal worden verbroken. Achterdocht en zelfkritiek dienen om vooral de kleine groep bij elkaar te houden.

Er zijn verschillende vormen van innerlijke verwaandheid die van de mens een verrader kunnen maken. De Nederlandse filosoof, over wie ik het eerder had, is daar een voorbeeld van, net als alle uitgebreide ideologische [apologeten](#) voor totalitarisme.

Gebrek aan vertrouwen of gebrek aan geloof in de leidende tradities en doelen van de eigen samenleving, kan ook leiden tot vijandigheid en vervolgens tot verraad. Zonder dergelijke traditionele overtuigingen neemt de beïnvloedbaarheid en ontvankelijkheid voor

concurrerende ideologieën toe. De eerder genoemde zaak Klaus Fuchs is daar een voorbeeld van.

De persoonlijke behoefte om pionier of martelaar te zijn, vaak ingegeven door de onbewuste behoefte om te lijden, kan leiden tot een persoonlijke messiaanse waanvoorstelling en een aanval op de traditionele waarden van de groep veroorzaken. Veel groepen beschouwen dergelijk extremisme als verraderlijk gedrag.

Een andere vorm van zelfverraad kan worden veroorzaakt door het onvermogen om de complexiteit van de echte wereld te begrijpen. Veel mensen zijn verleid tot onstabiel gedrag en zelfs ontrouw door een gebrek aan begrip van deze complexiteiten en door de noodzaak om een enkel, alomvattend, gemakkelijk antwoord te vinden op de problemen van het menselijk leven. Wie geeft hen de eenvoudige mythe om in te geloven? Op deze manier verleidden de nazi's bijna heel Duitsland tot een vorm van ideologisch verraad!

Verraad kan ook een paradoxale reactie zijn op een diepgeworteld neurotisch schuldgevoel. De neurotische strategie van het accumuleren van meer schuld, gekoppeld aan de daaruit voortvloeiende ontwikkeling van een innerlijke behoefte aan straf, zijn vaak de basisoorzaken van criminele actie. De verraderlijke daad wordt juist gedaan om straf uit te lokken (Reik).

Verraad kan ook betaald avontuur zijn, zoals we dat bij internationale spionage aantreffen. Dit soort leven fascineert de onvolwassen geest, die leeft in de wereld van mysterieverhalen en sprookjes. Steekpenningen met vrouwen of geld maken dergelijk verraad nog aantrekkelijker. De vijand bevredigt economische en seksuele behoeften en de verrader is bereid zijn integriteit aan de hoogste bieder te verkopen.

Openlijke angst en paniek kunnen ook verraad veroorzaken. De hele psychologie van totalitaire verhoren en ondervragingen is op dit principe gebaseerd. Mensen kunnen bang worden en gehersenspoeld worden, zodat ze tot verraad komen.

De ontwikkeling van loyaliteit

Uit dit alles kunnen we opmaken dat, wat wij verraad noemen, zich meer afspeelt in de emotionele dan in de intellectuele sfeer van functioneren. In de loop van de menselijke groei gaat iedereen door perioden van innerlijk conflict, waarin hij zijn liefde en trouw van de ene persoon naar de andere moet veranderen, van moeder naar vader, van ouders naar het hele gezin, van het gezin naar de staat, en van de staat naar de mensheid. De kern van het probleem van verraad en zelfmisleiding wordt gevonden in de moeilijkheden die zich voordoen bij de onderdrukking van vroegere loyaliteiten, aangezien elke loyaliteit op zijn beurt wordt vervangen door de volgende.

Veel mensen ervaren diepe verwarring in de adolescentie wanneer ze voor het eerst de veilige emotionele bescherming van hun huis moeten verlaten en nieuwe loyaliteiten en nieuwe morele normen voor zichzelf moeten creëren. Het is in deze periode dat de kritische vermogens worden ontwikkeld. Door te twifelen aan de traditionele waarheden die door zijn ouders werden doorgegeven, zou elke adolescent een verrader kunnen worden genoemd. Toch is hij in feite trouw aan wat hij zelf vormgeeft. Tijdens de puberteitscrisis, met zijn toegenomen verlangen naar een onbekend geluk, willen veel jonge mensen hun ouderlijk huis en de normen van hun ouders "verraden". Tegelijkertijd willen ze de bescherming, die de woning biedt, niet opgeven.

Psychologisch weten we echter dat tijdelijke ontrouw een onderdeel is van normale mentale groei. In het proces van individuele menselijke ontwikkeling zijn er stadia van vooruitgang, die leiden van aanvankelijke onderwerping tot openlijke rebellie en non-conformiteit. Elke stap in de richting van mentale volwassenheid en onafhankelijkheid houdt het loskomen van de banden met het verleden in. Deze groei kan op verschillende manieren worden bewerkstelligd, met min of meer openlijke vijandigheid en het verlaten van het verleden, met zelfverraad en passieve onderwerping, met hernieuwde onderwerping om schuldgevoelens af te betalen, met gezworen conservatisme of openlijke rebellie. In deze fase van de adolescentie is hij bijzonder kwetsbaar voor totalitaire propaganda.

De jeugd kan door het conflict van innerlijke groei een gevoel van eenzaamheid en schuld behouden. Als hij het productief gebruikt, kan hij worden wat we een "creatieve revolutionair" zouden kunnen noemen. De baanbreker, wiens innerlijke krachten hem ertoe aanzetten om met traditie te breken, is zo'n man. Veel van de grote morele en spirituele leiders van de mensheid waren van dit type. Ze zijn leiders geweest, juist omdat ze braken met de starre overblijfselen uit het verleden of met de verstarde of immorele elementen van het heden. In mijn eigen ervaring heb ik zo'n man gekend, een Duitse psychiater, wiens idealisme en moreel besef het hem onmogelijk maakten om mee te gaan met de nazi-ontheiliging van menselijke waarden. Hij werd opgehangen als een verrader voor zijn aandeel in de mislukte Duitse opstand tegen Hitler in 1944.

Ter ere van non-conformiteit

Wat kan er in het algemeen worden gedaan om verraad, ontrouw en zelfverraad te bestrijden? In de eerste plaats moet de normale defensieve houding van het kind ten opzichte van autoriteit en zijn behoefte om zich daarvan los te maken, te allen tijde met gunstige waakzaamheid van de kant van ouders en opvoeders in de gaten worden gehouden. Het is maar al te gemakkelijk om een kind te dwingen zichzelf te ontkennen. Vaak is latere deloyaliteit een reactie op een verkeerde behandeling van de problemen uit de kindertijd. De meeste verraders zijn gemaakt, niet geboren. Helaas wordt deze waarheid vaak vergeten door opvoeders die, als gevolg van hun eigen gefrustreerde

agressie, met geweld het gevoel van grote loyaliteit kunnen doorbreken jegens hun eigen leeftijdsgroep, die we onder jongeren aantreffen.

Is het mogelijk om te beslissen of een persoon betrouwbaar is of niet? Alleen als we enig inzicht hebben in zijn verborgen motieven en drijfveren en in de werking van zijn onderbewuste. Voor een volledig inzicht is psychoanalyse noodzakelijk, maar de manier waarop het onderbewuste zich uit in karaktereigenschappen en -afweermechanismen kan ons enkele zeer belangrijke aanwijzingen geven. Een persoon met overmatige afhankelijkheidsbehoeften, of een zwak ego, een persoon die gemakkelijk kan worden ingefluisterd, kan meestal worden verleid tot ontrouw. Dat geldt ook voor de opschepperige inconsequente man, vol trots en ijdelheid. Materieel egoïsme, verlangen naar macht en voortdurende vijandigheid, leiden ook tot ontkenning van morele waarden, waaronder loyaliteit.

Zoals vaak het geval is in de psychologie, is het gemakkelijker te zeggen welke karaktereigenschappen de betrouwbare persoon niet mag hebben dan een positief beeld te geven van hoe hij zou moeten zijn. In het algemeen kunnen we zeggen dat de persoon die eerlijk is tegen zichzelf, en een minimum aan zelfbedrog vertoont, de man die een stabiele karakterstructuur laat zien, de persoon met echte volwassenheid, het meest trouw is aan zichzelf en, als gevolg daarvan, het meest trouw aan anderen.

Desalniettemin liggen de zaden van verraad in ieder van ons en kunnen deze worden versterkt door omgevingsinvloeden. In een totalitaire wereld is iedereen bijvoorbeeld opgevoed in zelfverloochening en zelfverraad; wanneer een persoon een non-conformist wordt, zal het label "verrader" aan hem worden gehecht. In een wereld verstikt door dogma's en traditie, kan elke vorm van oorspronkelijk denken opruiing en verraad worden genoemd. In dergelijke gevallen bepalen de ecologische, sociale en politieke factoren, en niet de verwarrende innerlijke processen, wat verraad is. In dit hoofdstuk heb ik echter de nadruk gelegd op de persoonlijke factoren bij het veroorzaken van verraad: de invloed van familie- en groepsvooroordelen en de innerlijke instabiliteit als gevolg van complicaties in de directe omgeving. Er zijn zoveel subtiele fantasieën van zelfverraad en geheime agressie in iedereen, en er is zoveel verlangen om geheime wrok te wreken, dat elke regering deze ongezonde neurotische gevoelens kan gebruiken om het land op te hitsen.

De loyaliteitsdwang

De laatste tijd zijn Amerikanen kritischer gaan kijken naar de concepten loyaliteit en subversie (*ontwrichting*). Ons diep bewust van de cynische en meedogenloze aard van de totalitaire aanval door middel van subversie, zijn we begonnen onze democratische vrijheden te laten verlammen door onze angst voor subversie van binnenuit.

We zijn zo bezorgd geworden over het spook van een verraderlijke vijfde colonne in ons eigen land dat we zowel te voorzichtig als te achterdochtig zijn geworden. *

** In zijn goed gedocumenteerde studie over De Duitse Vijfde Colonne kon de Nederlandse historicus Dr. Louis de Jong bewijzen dat Hitlers gevreesde netwerk van verraad en misleiding voor het grootste deel een denkbeeldige boeman was, gecreëerd door de paniek en angst van de mensen.*

We hebben constante zekerheid nodig dat de bedoelingen van onze burens en medeburgers acceptabel en loyaal zijn. Het gevaar in deze verwoede zoektocht naar veiligheid zit zowel op politiek als op psychologisch niveau. Politiek gezien kunnen we bij het proberen onkwetsbare barrières op te werpen, tegen de verspreiding van totalitaire ideeën, ontdekken dat we juist die eigenschappen hebben opgegeven die democratie van totalitarisme onderscheiden: vrijheid en diversiteit. Psychologisch kunnen we het slachtoffer worden van pathologische vermoedens (die klinisch "paranoia" kunnen worden genoemd) en deze achterdocht kan ertoe leiden dat we de meest waardevolle eigenschappen, die we als mens kunnen hebben, volkomen afwijzen: tolerantie en respect voor onze medemensen.

Op de politieke gevaren in deze situatie is keer op keer gewezen door verantwoordelijke leiders van de Amerikaanse gemeenschap. Als psychiater zou ik mijn aandacht willen besteden aan het psychologische aspect van dit probleem en aan de gevaren voor de vrije geest, die inherent zijn aan de huidige situatie. Want, zoals we al hebben gezien, is al het politieke gedrag in wezen een verlengstuk van individueel gedrag en is het geworteld in de psychologie van de individuen die deel uitmaken van de politieke groep.

Veel van onze collectieve achterdocht kan worden toegeschreven aan een gigantische vermenigvuldiging van persoonlijke gevoelens van onzekerheid. In tijden van angst en rampspoed ontstaat de mythe van een verraderlijke agressor, de mythe die de totalitairers zo goed weten uit te buiten. Onze eigen innerlijke onzekerheid wordt verdrongen en geprojecteerd op onze burens en onze omgeving. We beginnen te twijfelen en iedereen te wantrouwen. We beschuldigen anderen, omdat we bang zijn voor onszelf. We voelen ons zwak en verbergen onze zwakheid door wantrouwen te kweken en door voortdurend op zoek te gaan naar mogelijke verraders en andersdenkenden.

Zoals we eerder hebben gezien, is de hele kwestie van loyaliteit ingewikkeld. In onze ijver om garanties voor betrouwbaarheid te creëren, hebben we de neiging om het probleem te veel te simplificeren en daardoor schieten we misschien door en worden we als onze totalitaire tegenstanders, voor wie oversimplificatie een handelswaar is. Mensen om een eed van loyaliteit vragen, en hen vragen om dat magische ritueel uit te voeren, waardoor ze alle vroegere en toekomstige politieke zonden afzweren, kan een paradoxaal effect hebben. Alleen het afleggen van een eed maakt een mens niet loyaal, hoewel het een rechter later in staat kan stellen hem te vervolgen voor meened. Ons aandringen op officiële uitingen van trouw brengt in feite het fundamentele persoonlijke gevoel van

vrijwillige en zelfgekozen identificatie met de gemeenschap in diskrediet en devalueert het. En dat is de essentie van loyaliteit; het creëert of verzekert zeker geen loyaliteit.

De eed van trouw ontardt al te gemakkelijk in een lege formule en de persoon die deze eed aflegt, kan de betekenis ervan volledig vergeten. Voor velen is het gewoon bureaucratie geworden, nog zo een van die eindeloos lastige formulieren, die moeten worden ingevuld.

De eeddwang kan gemakkelijk uitgroeien tot een kinderachtige magische strategie, een vorm van mentale chantage. Er zijn enkele oosterse religies waarin aanbidding wordt uitgevoerd door middel van een gebedsmolen. Wanneer het wiel in beweging wordt gezet door een handbeweging, heeft de aanbidder zijn werk gedaan. Hij hoeft geen gebeden op te zeggen; hij hoeft geen vrome gedachten te hebben. De beoefenaars van deze religies zijn zich niet langer bewust van de inhoud van hun gebeden. Ze zijn blinde abonnees van een ritueel, waarvan ze de betekenis allang vergeten zijn. Het ondertekenen van een eed van trouw kan een even leeg gebaar worden als het draaien van de gebedsmolen.

Ware loyaliteit is niet iets statisch. Zoals we al hebben gezien, groeit en ontwikkelt het zich met de persoonlijkheid. Het moet elke dag herontdekt en opnieuw ervaren worden, aangezien het in wezen het resultaat is van een innerlijke strijd van tegenstrijdige waarden dat de mens zijn eigen specifieke waarden en loyaliteiten vindt. Wanneer een mens wordt gedwongen om zijn loyaliteit te zweren, ook al voelt hij het al diep in hem, betekent de dwang van buitenaf dat hij zijn persoonlijke recht om waarden af te wegen en zijn eerlijke principes te raadplegen opzij moet zetten. Het maakt niet uit of de eed een uitdrukking is van zijn ware gevoelens, het element van handhaving dat erachter ligt heeft een psychologisch verzwakkend effect op de mens die hem aflegt. Dit lijkt op het eerste gezicht misschien vreemd, maar een eenvoudige analogie zal het duidelijk maken. De man die echt van zijn vrouw houdt, hoeft bijvoorbeeld niet herhaaldelijk op zijn liefde te zweren; hij laat het zien in zijn acties. Maar als ze blijft aandringen op zijn zweren, kan juist haar aandringen, wat impliceert dat ze aan hem twijfelt, vragen bij haar man oproepen en begint hij in de war te raken over wat hij werkelijk denkt.

Zowel door een eed te eisen, als door die af te leggen, houden we de belachelijke illusie in stand dat vijanden kunnen worden buitengehouden door dit "gebedsmolensysteem". Het is een feit dat opzettelijke verraders en subversieven juist degenen zijn die niet bang zijn om hun motieven te verhullen en hun bedoelingen te verbergen achter voorgeschreven formuleringen. Ook zijn ze niet bang voor meened. Ze aarzelen niet om een eed te af te leggen als het hen uitkomt. Voor hen zijn woorden en eedzwevingen slechts instrumenten die geen bindende morele waarde hebben. Belangrijker dan de vraag naar loyaliteit zou de vraag naar integriteit, naar standvastigheid, naar volwassenheid van doelen en motieven moeten zijn.

De vrije mens heeft allereerst loyaliteit aan zichzelf nodig en dit houdt het recht in om zichzelf te zijn. De man die voelt dat hij niets is, die voelt dat iedereen, hijzelf inbegrepen, aan hem twijfelt, die innerlijk zwak is, kan een eenvoudige prooi worden voor allerlei totalitaire politieke invloeden. De jacht naar loyaliteit en naar eedzwingen kunnen ontrouw aan iemands persoonlijke integriteit en persoonlijke vrijheid veroorzaken, aangezien ze argwaan wekken bij onszelf en bij anderen. Vrijheid wordt overleind gehouden door de aanwezigheid van oppositie, zelfs met het risico van non-conformisme en verspreide subversie.

Loyaliteit ontstaat door wederzijds vertrouwen; het kan niet door dwang worden gecreëerd. Elke dwang is van nature eenzijdig. Loyaliteit moet dagelijks verdiend en gewonnen worden door onderlinge interactie en door contact tussen leiders en burgers. Omdat het gebaseerd is op vertrouwen, wordt loyaliteit spontaan en uit vrije wil gegeven. Echte loyaliteit kan niet worden gekocht of geëist.

Bij het onderzoeken van de zaak van de jonge Amerikaanse soldaten in Korea, die gehersenspoeld waren en te gemakkelijk vergaten waar hun loyaliteit lag, zien we meestal in hun achtergrond hoe ontrouw een van hun ouders zich tegenover hen had gedragen. In bijna alle zogenaamde pro-communistische gevallen treffen we een gestoorde jeugd aan. Het is belangrijk dat de gemeenschap haar aanvankelijke loyaliteit jegens deze jonge mannen onderzoekt.

In een democratische staat moeten we bereid zijn overtuigende feiten aan te voeren ter ondersteuning van onze eigen manier van leven of om nieuwe benaderingen te ontwikkelen die de zwakheden van elk subversief systeem aan het licht zullen brengen.

Vervolg van afwijkende ideeën, aandringen op loyaliteit volgens een voorgeschreven formule, maken het ons onmogelijk om dit te doen en kunnen het begin zijn van een onwil om te argumenteren en te overtuigen. Ze kunnen zelfs leiden tot een nieuwe vorm van verraad, het subtiele verraad van intellectuele onthechting, de onwil om verantwoordelijkheid te nemen, het verraad van twijfelachtig relativisme, dat leidt tot passiviteit. Het kan onttaarden in een gevaarlijke vorm van mentale luiheid, die gemakkelijk kan worden omgezet in een leven zonder verplichtingen of juist in totalitaire onderwerping. De benaderingen van de waarheid zijn veelzijdig en alleen waar er een meningsverschil is kunnen deze benaderingen worden ontdekt en kan de juiste weg naar de waarheid worden gevonden.

Het gevaar van loyaliteitsdrang is dan dat we mentale apathie achter een rigide formule kunnen verbergen en zo de constante behoefte aan psychologische alertheid en de echte betekenis van loyaliteit en een vrije manier van leven uit het oog verliezen. De mechanische formule van een eed van trouw, omdat het morele alertheid en een zoektocht naar ethische verduidelijking controleert, kan het begin zijn van de

gedachtecontrole waar we allemaal bang voor zijn. Echte loyaliteit is een levende, dynamische kwaliteit.

Bij de subtiele keuze tussen loyaliteit aan mensen en loyaliteit aan principes (meestal een veel vager gevoel) moet de wetgever het individu zo vrij mogelijk laten, omdat de laatste vorm van loyaliteit op de eerste is gebaseerd. Zonder persoonlijke loyaliteit is er geen nationale loyaliteit!

Er is nog een ander aspect aan dit probleem. We moeten leren onderscheid te maken tussen ontrouw in daden en ontrouw in gevoelens en gedachten. Ondernijning van meningen is nooit een misdaad. Het recht op afwijkende meningen is de hoeksteen van de democratie. In een vrije staat moeten we bereid zijn om subversie te corrigeren met onze betere argumenten. Het vervolgen van afwijkende ideeën is een vorm van mentale luiheid. Psychologisch gezien kan een overheid zich niet bezighouden met bewuste drijfveren (en de onbewuste drijfveren die daar niet van gescheiden kunnen worden) van mensen, omdat iedereen innerlijk tegengestelde drijfveren heeft. Het dilemma dat zo'n regering zichzelf zou opleveren, wordt geïllustreerd door het volgende citaat uit de hoorzitting van de "Oppenheimer hearing by the Gray board", gepubliceerd in 1954.

*Wij zijn van mening dat is aangetoond dat de regering haar eigen ziel, en de ziel van een persoon wiens relatie met zijn regering in het geding is, kan doorzoeken met volledige bescherming van de rechten en belangen van beide.
Wij zijn van mening dat loyaliteit en veiligheid kunnen worden onderzocht binnen het kader van de traditionele en onschendbare principes van de Amerikaanse gerechtigheid.*

In deze mooie zinnen ligt al het onheilspellende begin van totalitaire gedachtecontrole verborgen. De regering die de ziel van elk denkend individu doorzoekt, kan altijd een zaak tegen hem vinden, omdat twijfel, ambivalentie en tasten, eigenschappen zijn die alle mensen gemeen hebben. We kunnen niemands betrouwbaarheid meten aan de hand van zijn gedachten en gevoelens zoals ze aan ons verschijnen. In de eerste plaats kunnen we nooit weten wat er achter een schijnbaar loyale façade schuilgaat. In de tweede plaats kan de man wiens zoektocht naar de waarheid hem ertoe brengt vele ketterse gezichtspunten te onderzoeken, het meest loyaal zijn in zijn acties. Alleen al zijn onderzoek zou hem tot het weloverwogen oordeel kunnen leiden, dat aan ware loyaliteit ten grondslag ligt. Wat telt in ieder mens is de consistentie en integriteit van zijn gedrag, en zijn moed om een standpunt in te nemen, niet zijn conformiteit met het officiële dogma.

En beweren dat de regering haar eigen ziel kan doorzoeken, is helemaal niets beweren. Een overheid is immers slechts een verzameling individuen. Onder druk van de loyaliteitsdwang, van de groeiende argwaan, zullen deze personen zelf misschien niet zo eerlijk in hun ziel zoeken als in minder hectische tijden of als ze handelden als privé-personen in plaats van als officiële vertegenwoordigers van de regering. De mens die

gevangen zit in officiële veiligheidsregels is de gevangene van de angst en onzekerheid, die hoogtij viert bij degenen die de waan van zekerheid en veiligheid willen vestigen, een schending van waarden!

Zodra de overheid de zielen van haar burgers begint te doorzoeken, begint ze inbreuk te maken op hun rechten en belangen. Het valt de democratie in eigen land aan en verzwakt haar positie in het buitenland. We kunnen de weg naar vrede en gemeenschap met de rest van de wereld niet vinden als we dogmatische, onverzettelijke, standpunten innemen en proberen onze orthodoxie aan anderen op te leggen. Het kenmerk van de totalitair is zijn volharding dat dit de enige juiste manier is. Als we onze positie als leider van de vrije wereld willen behouden, moeten we altijd onze geest openhouden. Alleen op die manier zullen we nieuwe wegen naar vrede vinden.

We hebben nu gezien dat het probleem van verraad te maken heeft met het onvermogen om onze innerlijke mentale processen te begrijpen. Elk verraad is in de eerste plaats zelfverraad, een ontrouw aan de eigen normen. Wanneer mensen hun geweten het zwijgen opleggen en gemakshalve compromissen sluiten, beginnen ze op dat moment ontrouw aan zichzelf te worden. Passiviteit - aangenomen wanneer ons geweten ons tot handelen had moeten dwingen - is de meest voorkomende vorm van zelfverraad. Innerlijk kan een mens woedend zijn vanwege een of ander onrecht waarvan hij getuige is geweest, maar uiterlijk kan hij er niets aan doen. Dit gedrag, dat hij innerlijk voelt, is verraad aan het eigen ik en is vaak wat hem zo gevoelig maakt voor de gebreken van andere mensen. Wanneer het patroon van passiviteit zich herhaalt, stapelt het individu voortdurend meer gevoelens van onrechtvaardigheid op en wordt het meer en meer haatdragend tegen de samenleving. Ontwijken en vakkundig uit de buurt blijven van principiële kwesties, behoren tot de gevaarlijkste vormen van zelfverraad in onze tijd. Ze zijn gevaarlijk omdat ze onbewust leiden tot de hypocrisie die macht boven ethische waarde stelt.

Het is gevaarlijk om persoonlijke wrok en ontevredenheid te laten consolideren in een permanente wrok tegen de hele samenleving. Ouders en opvoeders kunnen dergelijke moeilijkheden voorkomen door psychologisch inzicht door elk individu de vrijheid te geven om de gemeenschap waartoe hij behoort te bekritisieren en aan te vallen, op een beschaafde, niet-destructieve manier. Door bij het kind het gevoel te helpen ontwikkelen dat hij verantwoordelijk is voor zijn eigen opvattingen, hoe subversief deze ook tijdelijk lijken, geven ouders hem de kans om zijn gevoelens van eenzaamheid en ambivalentie te overwinnen en zijn wens geweld te gebruiken tegen degenen die hem beïnvloeden. Nogmaals, loyaliteit is een relatie-loyaliteit aan familie, vrienden of land, dat verdiend moet worden.

Loyaliteit is alleen mogelijk wanneer wederzijdse mentale agressie en vijandigheid toegestaan en getolereerd worden binnen de grenzen van de wet. Deze verbale, gesublimeerde en beschaafde vorm van agressie veronderstelt eerlijkheid en goede

sportiviteit. Het is de synthese en verovering van rebellie en subversie. Hoe paradoxaal het ook klinkt, democratie is gebaseerd op de wederzijdse loyaliteit van politiek tegengestelde groepen! Je kunt niet twijfelen aan de goede motieven en bedoelingen van je tegenstander, zonder de basis voor samenwerking en succesvol bestuur te ondermijnen. Het is hoogst ondemocratisch om ontrouw aan de oppositiepartij toe te rekenen. De geschiedenis laat zien dat alleen waar er gelegenheid is om tegengestelde ideeën te confronteren en te integreren, de mens die vorm van psychologische onbalans kan uitroeien die geleidelijk verandert in een ontrouw aan zichzelf en aan de gemeenschap. Angst voor subversie en oppositie is vaak angst voor ideeën, angst om geïdentificeerd te worden met bepaalde onaanvaardbare ideeën, de angst voor verraad aan het verborgen deel van jezelf. Angst voor verraad zal bestaan zolang loyale oppositie een misdaad is.

Democratie is non-conformiteit; het is wederzijdse loyaliteit, zelfs als we elkaars ideeën-ideeën moeten aanvallen, die, omdat ze altijd menselijk zijn, altijd onvolledig zijn.

DEEL 4

OP ZOEK NAAR AFWEER

Op het moment dat we ons ervan bewust worden dat bijzondere politieke fenomenen een bedreiging voor ons bestaan vormen, ontwikkelen zich automatisch overeenkomstige innerlijke afweermechanismen. We voelen ons gerustgesteld als we manieren ontdekken om de problemen het hoofd te bieden.

De laatste hoofdstukken van dit boek gaan eerst in op enkele van de officiële houdingen en op de code die gecreëerd is om hersenspoeling tegen te gaan, een gevaar dat vrij recentelijk in de geschiedenis is verschenen.

Het laatste hoofdstuk gaat dieper in op de inspirerende waarden die vrijheid en democratie kenmerken. De vraag hoe het beste een militair en civiel moreel kan worden opgebouwd, wordt dwingender vanwege de enorme mentale druk die de moderne beschaving op de mens legt.

15. OPLEIDING TEGEN GEESTELIJKE FOLTERING

Bij uitvoerend bevel van president Eisenhower op 17 augustus 1955 werd een nieuwe gedragscode opgesteld, die het gedrag van Amerikaanse strijders in gevechten en gevangenschap regelde. Er werden zes gedragsregels voor strijders uitgesproken:

1. Ik ben een Amerikaans strijder. Ik dien in de strijdkrachten die mijn land en onze manier van leven bewaken. Ik ben bereid mijn leven te geven voor hun verdediging.
2. Ik zal me nooit uit vrije wil overgeven. Als ik het bevel heb, zal ik mijn mannen nooit overgeven, zolang ze nog de middelen hebben om weerstand te bieden.
3. Als ik word gevangengenomen, zal ik me met alle beschikbare middelen blijven verzetten. Ik zal er alles aan doen om te ontsnappen en anderen helpen te ontsnappen. Ik accepteer geen voorwaardelijke vrijlating of speciale gunsten van de vijand.
4. Als ik krijgsgevangene word, zal ik trouw blijven aan mijn medegevangenen. Ik zal geen informatie geven of deelnemen aan acties die schadelijk kunnen zijn voor mijn kameraden. Als ik de oudste van dienst ben, neem ik het commando over. Zo niet, dan zal ik de wettige bevelen gehoorzamen van degenen die over mij zijn aangesteld en ik zal ze op alle mogelijke manieren ondersteunen.
5. Als ik word gevraagd of ik krijgsgevangene word, ben ik verplicht alleen naam, rang, dienstnummer en geboortedatum te geven. Ik zal het beantwoorden van verdere vragen tot het uiterste vermijden. Ik zal geen mondelinge of schriftelijke verklaringen afleggen die ontrouw zijn aan mijn land en zijn bondgenoten, of schadelijk zijn voor hun zaak.
6. Ik zal nooit vergeten dat ik een Amerikaanse strijder ben, verantwoordelijk voor mijn acties en toegewijd aan de principes die mijn land vrij hebben gemaakt. Ik zal vertrouwen op mijn God en in de Verenigde Staten van Amerika.

In het aanvullende rapport over de aanbevelingen van de minister van Defensie wordt erkend dat moderne oorlogsvoering de uitdaging tot aan de deur van elke burger heeft gebracht en dat het laatste front van de Koude Oorlog-linie zich in het hoofd van elke burger bevindt. Tegelijkertijd wordt een duidelijk gedefinieerde code gegeven, die Amerikaanse krijgsgevangenen vertelt hoe ze zich moeten gedragen na gevangenneming. Hoewel er eerder een dergelijke code ontbrak, stelt het rapport dat "Amerikaanse troepen tijdens alle oorlogen hebben aangetoond dat ze zich niet eenvoudig overgeven, ze hebben zich nooit in grote aantallen overgegeven en ze hebben over het algemeen als krijgsgevangenen bewonderenswaardig gepresteerd voor de zaak van hun land."

Na een beschrijving van fysieke aanvallen op gevangenen - dodenmarsen, honger, ellende, kou, marteling, ziekte en totale degradatie - besteedt het rapport uitgebreide aandacht aan alle vormen van mentale dwang, die bedoeld zijn om valse bekentenissen of militaire informatie van de soldaten af te dwingen, en om hen te besmetten met totalitair denken. Als eerste richtte de vijand zich op de ondergang van de leiders, op verwarring van de officieren, die hun soldaten zo gemakkelijk beïnvloeden.

Daarna moest geleidelijk aan iedereen de beproeving door indoctrinatie ondergaan. Het vijandelijke propaganda-spervuur begon op volle snelheid. Deze suggestieve aanval bereikte geesten die niet gewend waren aan zeer gespecialiseerde discussies. Geesten die niet op de hoogte waren en nogal verward waren over het communisme en zijn tactieken. Innerlijke discrepanties in de redenering van de man zouden gemakkelijk kunnen worden aangevallen en hem tot volgzame onderwerping reduceren.

Het rapport pleit voor een meer uitgebreide en vaardige training van de soldaat (en de burger) in onze fundamentele overtuigingen en verantwoordelijkheden, een mentale mobilisatie voor de toekomstige botsing van "ideeën" en "willen".

Er was een aanzienlijk meningsverschil in de adviescommissie van de minister van Defensie, die de code opstelde op basis van de harde Spartaanse visie en van de mildere laat-ze-praten-visie. De eerste groep beweerde dat elke soldaat tot het einde toe weerstand moet bieden; de laatste geloofde dat uiteindelijk iedereen tot onderwerping kon worden gebracht.

Niettemin moeten alle soldaten speciaal worden opgeleid om weerstand te bieden en niet ontrouw te worden aan hun land, hun diensten en hun kameraden. Dat was de belangrijkste reden waarom deze laatste code van hoge normen werd opgesteld, ook al wordt erkend dat dwang mogelijk is tot buiten het vermogen om weerstand te bieden. Toch voegt de psycholoog hier de aanvullende vraag toe: Wie zal beoordelen wat buiten het vermogen ligt om weerstand te bieden? Het rapport eindigt met het onderstrepen van het feit dat de totale oorlog om het denken van mensen voortdurend aan de gang is. Het thuisfront is slechts een verlengstuk van het gevechtsfront!

Een belangrijk punt van de code is dat ze aandacht vraagt voor een veel uitgebreider mentaal strijdfront. Door bekend te maken dat de dwangmethoden van de communisten door ons goed worden begrepen, wordt de impact en betekenis van hun koude-oorlogstrategie gedeeltelijk weggenomen. Eindelijk gelooft niemand in de buitenwereld hen, ook al kunnen hun totalitaire methoden hen van pas komen voor interne propaganda in hun eigen land. We kunnen indoctrinatie echter niet bestrijden met louter contra-indoctrinatie.

Soldaten een verklaring laten ondertekenen dat ze nooit zullen toegeven aan hersenspoeling, heeft het voordeel dat ze op zijn minst geïnformeerd zijn over wat ze kunnen verwachten. Toch beschermt deze kennis hen niet tegen de subtiele conditionering

door een inquisiteur die mentale obstakels weet te omzeilen. Tijd en subtiële suggestieve scherpzinnigheid kunnen de weerstand van iemand breken.

Psychologisch gezien betekent een plicht tot het opzeggen van de loyaliteitseed en een ondertekende verklaring op zich niets. Alleen een grondige opleiding in mentale vrijheid en democratisch bewustzijn kan helpen als een tegengif. De autoriteiten die om ondertekende loyaliteitsverklaringen vragen, zijn zich er onvoldoende van bewust hoeveel propaganda en overtuigende hersenspoeling en andere vormen van mentale verleiding hier in onze eigen samenleving plaatsvinden; ze vervangen de sociale en nationale verantwoordelijkheid door een individuele. Het is de morele en politieke sfeer achter de man in het achterland die hem mentaal uithoudingsvermogen geeft. Het land is verantwoordelijk voor de mentale ruggengraat die het traint en overdraagt aan zijn soldaten in een koude oorlog!

Verskillende krijgsgevangenen voelden zich misleid door hun eigen regering. Ze waren slecht geïnformeerd over de vijand, in te simpele zwart-wit bewoordingen. Door zijn goede kant te laten zien, kon de gevangenhouders eenvoudig argwaan wekken over de eerlijkheid van de leiders van de gevangene.

Vanuit psychiatrisch oogpunt moet nogmaals worden gezegd dat iedereen tot een breekpunt kan worden gebracht, ongeacht hoe goed geïnformeerd en contra-geïndoctrineerd hij ook is. Als de vijand wil volharden in zijn demoraliserende methoden, heeft hij de middelen. Helaas benadrukte het rapport niet genoeg het moeilijke dialectische dilemma waarin menig eenvoudige soldaat terechtkomt. Jarenlang is hij opgeleid in een samenleving of militaire groep waar gehoorzaamheid aan de wet, en conformiteit met de gewoonten van de gemeenschap, op hem werden gedrukt. Plotseling moet hij zijn eigen individualiteit en kritische verdediging selecteren en testen. Een koude oorlog vraagt om een hoog politiek bewustzijn. Dit brengt het probleem weer terug bij het probleem van de individuele mentale kwetsbaarheid van personen en bij het algemene probleem van het moreel. Mentale moed kan niet alleen door fysieke training worden ontwikkeld. Het vereist training in mentaal uithoudingsvermogen, in het begrijpen van basisovertuigingen en zelfs in non-conformistisch denken. We moeten diep geloven in de zaak waarvoor we vechten om weerstand te bieden aan het standpunt van de vijand. Het is de kracht van overtuiging die morele kracht geeft!

Indoctrinatie tegen indoctrinatie?

Er bestaat een educatief concept dat inhoudt dat training in fysieke marteling soldaten zal helpen immuun te zijn voor hersenspoeling. In een van de luchtmachtbases moesten piloten een "school van marteling" doorlopen, eufemistisch de "School of Survival" genoemd, waarin enkele van de barbaarse en wrede communistische methoden voor het omgaan met gevangenen werden geïnitieerd om de mannen te wapenen tegen toekomstige wreedheid. (Time, 19 september 1955). De cursisten konden de griezelige

oefeningen redelijk goed doorstaan. Een dergelijke training kan mannen echter conditioneren om, onbewust, de methoden van het totalitarisme over te nemen. Het kan een semi-officieel groen licht geven aan vijandige tactieken, door te impliceren dat wij hetzelfde kunnen doen.

Bovendien kunnen dergelijke methoden verborgen sadistische neigingen stimuleren bij zowel trainer als leerling. Onder het mom van een ernstige opleidingsbehoefte kunnen Amerikaanse jongeren worden opgevoed in dezelfde sadistische visie als hun vijanden.

De belangrijke psychologische implicatie van elke vorm van harde dwangmatige training en indoctrinatie is, dat het past in het totalitaire patroon. Bovendien hoeven de totalitaire inquisiteurs geen fysieke marteling te gebruiken om de geheimen van de menselijke geest te ontrafelen, hoewel ze deze methoden misschien voor hun privé-plezier gebruiken. Integendeel, de vijand rekende evenzeer op vriendelijke gebaren en speciale privileges om de hongerige en verzwakte krijgsgevangenen tot bekentenis te verleiden. Wat de ondervragers vooral nodig hebben om te slagen, is dat de vijand een zwakke persoonlijkheid heeft, dat hij een twijfelaar is met de soldaat-behoefte om bevestigd te worden, dat hij gedreven wordt door angst en gebrek aan geduld. De hersenspoelende ondervrager heeft geen marteling nodig. Fysieke marteling zal vaak de weerstand tegen de inquisiteur versterken, terwijl isolatie alleen zijn doelen kan bereiken. De stroming die alleen martel- en uitvlucht-technieken leert, kan zelfs latente angsten opwekken en het paradoxaal genoeg makkelijker maken voor de soldaat - verzwakt door zijn grillige anticipaties - om zich over te geven aan hersenspoeling. De held op school kan een zwakkeling worden, zodra hij wordt geconfronteerd met de echte uitdaging.

Het is niet zo belangrijk wat de cursist tijdens zijn fysieke training bereikt, maar waar hij mentaal en spiritueel voor staat. Heeft hij een mentale ruggengraat? Alleen dit zal hem goed van pas komen tijdens de uitdaging van de gevangenschap.

Het psychiatrische rapport over hersenspoeling en menticide

In elk rapport over hersenspoeling van krijgsgevangenen moeten verschillende factoren in aanmerking worden genomen die kunnen leiden tot de beschuldiging van "collaboratie met de vijand" om de psychologische verantwoordelijkheid van de beschuldigde vast te stellen.

Heeft hij zich mentaal overgegeven onder een soort hypnose? Kan hij überhaupt verantwoordelijk worden gesteld? Was er een bewuste en vrijwillige samenwerking waardoor de man een verrader werd? Was er lafheid of alleen geestelijke zwakheid?

Omdat deze vragen zo nieuw zijn in onze geschiedenis, en vaak zo subtiel in relatie tot de omstandigheden, is het goed om de te analyseren interessegebieden op te sommen:

1 . De beschuldiging. De psycholoog moet de belastende feiten bestuderen. We zien bijvoorbeeld vaak in de bewoordingen van de ondertekende bekentenissen een bewijs dat de handtekening werd afgedwongen. Sommige cliché-uitdrukkingen van de vijand kunnen worden bekeken als geleidelijk veroorzaakte verwarring in het hoofd van het slachtoffer. Voor een van de rechtbanken kon ik een analyse maken van een schriftelijke bekentenis, die uit zulke heterogene (*ongelijksoortig, van verschillende herkomst*) elementen was samengesteld, dat het proces van mentaal worstelen en het geleidelijk toegeven van de gevangene gemakkelijk in de verslagen te herkennen was.

2. Geruchten en massapsychologie. Niet alle beschuldigingen aan een krijgsgevangene door medegevangenen - zelfs als de meerderheid ze voortdurend herhaalt - mogen op het eerste gezicht worden aangenomen. Onder invloed van terreur en angst worden geruchten over speciale personen gemakkelijk gecommuniceerd. Er zijn persoonlijkheden die op basis van hun bijzondere karakterstructuur gemakkelijk het middelpunt van geruchten worden. Zo wordt de teruggetrokken intellectueel vaak beschuldigd van omgang met de vijand. Wanneer hij de taal van de vijand spreekt en met hen kan communiceren, kunnen beschuldigingen tegen hem een enorme massale hallucinatie worden.

De onderzoeker moet een overzicht maken van groepsrelaties in het gevangenenkamp. De hersenspoelende vijand probeert eerst de leiders aan te vallen, om zo het moreel van de rest van de krijgsgevangenen aan te vallen. Daarna probeert hij speciaal kwetsbare persoonlijkheden te selecteren voor zijn strategie van mentale druk en ideologische bekering.

3. De persoonlijkheidsstructuur van de verdachte. Bepaalde personen zijn, op basis van hun zwakke ego of hun onderliggende neurotische angsten, voorbestemd om toe te geven aan eerdere mentale druk. Om een goede inschatting van het individu te krijgen, moeten intelligentietests en de [Rorschach-test](#) worden afgenomen, de familieachtergrond en de religieuze en levensbeschouwelijke fundamenten van de persoon worden bestudeerd.

4. Was de hersenspoeling goed getraind om de behandeling te doorstaan? Wat voor informatie had de krijgsgevangene tijdens zijn opleiding gekregen? Wist hij genoeg van de ideologische oorlog en het woord "spervuur", waaraan hij zou kunnen worden blootgesteld? Was hij alleen voorbereid op discipline en onderwerping, of ook op vrijheid en afwijkende discussies? Werd hij alleen fysiek getraind of ook mentaal?

5. De feiten van marteling. Hoe lang duurde het voordat de gevangene toegaf? Heeft hij drugs gekregen? Hoeveel isolatie? Hoeveel uur verhoor? Waren er symptomen van pijn en lichamelijke ziekte? Zijn deze feiten te verifiëren?

Dit is slechts een kort overzicht van standpunten waarmee rekening moet worden gehouden. Ze dienen om aan te tonen dat met het fenomeen van systematische

hersenspoeling en gedachtecontrole iets voor de rechtbank wordt gebracht dat gerechtelijk nieuw is. De traditionele houding ten aanzien van persoonlijke bekwaamheid, verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid kan niet worden toegepast. De staat (het totalitaire systeem van de vijand) heeft, in het geval van succesvolle hersenspoeling, alle psychologische verantwoordelijkheid voor de gehoorzame daden van personen overgenomen, zelfs in bezit genomen. Onze strafrechtbanken en militaire rechtbanken zullen nieuwe regels moeten vinden voor het beoordelen van degenen die in handen zijn gevallen van een dergelijk criminaliserend systeem.

16. ONDERWIJS VOOR DISCIPLINE OF EEN HOGER MOREEL

De rol van onderwijs

De vormende jaren van het kind worden doorgebracht onder begeleiding van eerst ouders en vervolgens onderwijzers; samen beïnvloeden ze zijn toekomstig gedrag. Het onderwijssysteem kan de fouten en houdingen van de ouders versterken of corrigeren, ofwel het verlangen van het kind om naar vrijheid en volwassenheid te groeien versterken, ofwel zijn behoefte om zich te ontwikkelen onderdrukken en ombuigen tot de behoefte zich over te geven aan permanente kinderachtigheid en afhankelijkheid.

Sinds de Renaissance is het ideaal van universele scholastieke training gestadig toegenomen. Maar tegenwoordig hebben we onbewust de neiging om het denken in een geprefabriceerd patroon te kneden en onze studenten de illusie te geven dat ze alle antwoorden weten of moeten weten. De misvatting van een dergelijke halve opvoeding is dat de zogenaamde alfabetisering, in tegenstelling tot degenen die niet kunnen lezen, betere volgelingen en slechtere denkers kunnen worden.

De totalitairers zijn bijvoorbeeld niet tegen scholen; integendeel, hoe meer je de geest overlaadt met feiten, hoe passiever hij kan worden. Intellectuele eruditie en boekenwijsheid alleen maken geen sterke persoonlijkheden, en in onze passie voor feitelijk onderwijs en in het multiple-choice-examen schuilt een vorm van mentale druk. Het ontzag waarmee we de opeenstapeling van schoolfeiten beschouwen, kan de geest remmen, zodat hij niet voor zichzelf kan denken. We moeten ons meer bewust worden van de onvrijwillige druk die een onderwijssysteem op ons kan leggen, en de mogelijk gevaarlijke effecten daarvan op de toekomst van onze democratische samenleving. De huidige strategie om mensen als permanente studenten onder langdurig toezicht te houden, is een hulp bij totalitaire indoctrinatie. Zo ontstond er ergens langs de lijn in sommige bestuurlijke geesten het idee dat herhaalde vergelijkende onderzoeken de kwaliteit van het korps van bestuurders zouden verhogen. In plaats daarvan ontwikkelden zich infantiele angsten, die verband hielden met de angst voor dit infantiele meet- en evaluatie-instrument: het onderzoek. Er is nu bijna geen bestuurder meer die de realiteit durft te zien als de beste test voor de menselijke capaciteit en het menselijk uithoudingsvermogen.

De vorm van onderwijs die afhankelijkheid hoog in het vaandel heeft staan, die het kind overheerst, die een moreel beroep doet door middel van straf en een schuldgevoel oproept, die mechanische vaardigheden en automatisch leren overschat, deze vorm van onderwijs kneedt de hersenen tot een conformiteitspatroon, dat gemakkelijk kan worden omgevormd tot totalitaire kanalen. Dit geldt des te meer voor de disciplinaire opleiding van militairen. Een dergelijke rigide opvoeding verheerlijkt veel te veel goed gedrag; imitatie en conformiteit worden goedgekeurd ten koste van spontane creativiteit, zelfdenken en de vrije meningsuiting en bespreking van afwijkende ideeën. Onze examenmanie dwingt

studenten tot mentale paden van automatisch denken. Onze intellectuele, en zogenaamd objectieve, opvoeding overschat rationalisme en technische knowhow, in de waan dat dit emotionele fouten onder controle zal houden.

Wat het in plaats daarvan doet, is natuurlijk kinderen trainen in automatische denk- en handelingspatronen, die dichter bij het patroon van geconditioneerde reflexen staan, waar Pavloviaanse studenten zo dol op zijn, dan bij het vrije onderzoekende creatieve patroon waarnaar democratisch onderwijs gericht zou moeten zijn.

Het totalitarisme is zich er terdege van bewust dat jongeren een gevoelige periode doormaken, waarin Pavloviaanse conditionering zonder problemen kan worden vastgesteld. Vroege leringen vormen bijna onverwoestbare patronen in het denken van het kind en vervangen uiteindelijk de aangeboren instinctieve precisie. Deze vroege Pavloviaanse automatisering van het leven kan zelf bijna de kracht van een aangeboren instinct ontwikkelen. Dit is inderdaad precies wat er gebeurt in Totalitaria. Dictators organiseren vooral jongeren en zetten hen onder druk om zich aan te sluiten bij disciplinaire jongerenbewegingen.

De paradox van universele geletterdheid is dat er een ras van mannen en vrouwen kan ontstaan die (alleen door deze nieuwe intellectuele benadering van het leven) veel ontvankelijker zijn geworden voor de indoctrinatie van hun leraren of leiders. Hebben we geconditioneerde adepten of vrijdenkende studenten nodig? Daarnaast hebben onze technische communicatiemiddelen onze geletterdheid ingehaald. Het oog dat kan lezen valt direct op reclame en propaganda. Dit is het enorme dilemma van onze tijd.

In veel van onze basisscholen krijgen de leerlingen les in een sfeer van dwangmatige regimes en zijn ze ingeprent met een gevoel van afhankelijkheid en ontzag voor autoriteit dat hun hele leven aanhoudt. Ze leren nooit echt voor zichzelf te denken. De wetenschappelijke fabrieken, de scholen, houden veel leerlingen te druk om na te denken; ze kunnen hen in plaats daarvan opvoeden tot progressieve onvolwassenheid. Zolang mensen elkaar en de beschikbare "deskundige" mening kunnen citeren, worden ze als goed geïnformeerd en intellectueel beschouwd. Veel scholen benadrukken wat we een "citaatmanie" zouden kunnen noemen; het vermogen om de belichaming van alle wijsheid te citeren. Maar iedereen met een schijnbaar niet te beantwoorden logica, iedereen die zijn standpunt kan onderbouwen met gezaghebbende uitspraken en citaten, kan een sterke invloed hebben op zo'n geest, want hij kan gemakkelijk worden gevangen en geconditioneerd door emotioneel aantrekkelijke pseudo-intellectuele stromingen. In feite maakt de inquisiteur tijdens het hersenspoel-proces gebruik van het gevoel van verwarring dat zijn slachtoffer krijgt als hem wordt getoond dat zijn feiten niet kloppen en dat er gebreken in zijn concepten zitten. De man die de kneepjes van het argument niet kent, zal eerder instorten.

Ik wil onderscheid maken onder de intellectuelen, tussen de kwantitatieve intellectuelen en vijfsterren intellectuelen. De eerstgenoemden streven naar kwantiteit van kennis en geven gemakkelijk toe aan elke vorm van nieuwe conditionering. Voor de vijfsterren intellectuelen is intellect daarentegen een kwaliteit van persoonlijke integriteit. Feiten worden niet passief geconsumeerd, maar worden gewogen en geverifieerd. Dit soort intellect heeft een potentieel onafhankelijk van schoolonderwijs en vaak kan school het bederven.

Een van de meest verbazingwekkende gevallen die ik ooit heb behandeld, was een typische kwantitatieve intellectueel, een doctor in de psychologie, die net zijn universitaire opleiding had afgerond met een proefschrift over een psychotechnisch onderwerp. Hij kwam naar mij omdat hij een complete mislukking was in al zijn relaties met meisjes. Hij wilde dat deze "impotentie" medisch behandeld zou worden en aanvankelijk verwierp hij elke vorm van psychotherapie omdat hij "al die dingen wist". In de loop van ons gesprek werd duidelijk dat zijn hele schoolopleiding aan hem voorbij was gegaan.

Hij had de hoogste cijfers op school gekregen, maar de essentie van wat hij had bestudeerd was hem ontgaan. Hij had letterlijk niets van psychologie begrepen. Hij had alles uit zijn hoofd geleerd en had niets begrepen. Hij kon uit elke pagina van het boek citeren, maar geen enkele uitleggen. Telkens als hij een test moest uitwerken of praktisch advies moest geven, raakte hij in paniek. Het kostte jaren van behandeling om zijn starre dwangmatige gewoonten te doorbreken en hem op een punt te brengen waarop hij in staat was om als mens te denken en te voelen in plaats van als een machine. Aan het einde van zijn behandeling begon hij weer helemaal opnieuw te leren, lezend met gulzigheid en ijver wat voorheen lege feiten waren.

Maar hij was niet de enige wandelende feitenverzameling die ik ben tegengekomen. Een andere van mijn patiënten was een jonge man die geobsedeerd was door de wens om alle leerniveaus te behalen die zijn universiteit kon leveren. Toen ik hem ontmoette, was hij lid van een nazi-organisatie. (Hier is een voorbeeld van het feit dat menig boekengeleerde affiniteit heeft met een autoritair politiek systeem.) Zelfs in deze groep lokte hij vijandigheid uit vanwege zijn zoektocht naar feiten en nog meer feiten, feiten alleen maar om de feiten. Zijn dwanghandelingen werden zelfs zijn totalitaire kameraden te veel. Hij had grootheidswaanzin en had absoluut geen emotionele relaties; beide tekenen dat er een psychotisch proces gaande was. Maar zijn intellectuele capaciteit was intact. Als scholier had hij voortdurend met zijn vader geleefd; al vroeg in zijn jeugd begon hij de encyclopedie te lezen, en later, op de lagere school en de middelbare school, werd hij toegejuicht vanwege zijn fenomenale "kennis". Hij kende inderdaad de feiten, maar verder wist hij niets. Hij wist noch met zichzelf, noch met iemand anders om te gaan.

Deze twee gevallen demonstreren hoe een gemechaniseerd onderwijssysteem, dat er niet in slaagt zelfs een dringende behoefte aan emotionele relaties en een gevoel van verbondenheid te detecteren, en de nadruk legt op leren in plaats van leven, volwassenen kan voortbrengen die totaal niet zijn toegerust om de problemen van het leven aan te

gaan, die zelf maar half levend zijn en totaal niet in staat om de uitdagingen van de werkelijkheid aan te gaan. Zulke mannen en vrouwen zijn geen goede democratische burgers.

Een van de meest essentiële taken van opvoeding voor mentale vrijheid is het kind voorbereiden op rijpe volwassenheid door hem te leren de essentie te zien en door hem te leren voor zichzelf te denken. Er zijn verschillende interessegebieden waardoor het vermogen om voor zichzelf te denken kan worden ontwikkeld, bijvoorbeeld het gebied van communicatie en de wetenschap van abstractie. Als een kind zich bewust is van zijn eigen taal, van de woorden die hijzelf gebruikt, als een expressief hulpmiddel in plaats van als een reeks grammaticale regels, kan het hem ertoe brengen nieuwsgierig te worden naar andere talen en andere manieren van denken en kan het hem zo tot het vermogen leiden om abstract en helder te denken en relaties te begrijpen. De periode waarin het kind het meest gevoelig is voor vreemde talen, is wanneer het ongeveer tien jaar jonger is dan de leeftijd waarop we normaal gesproken vreemde talen onderwijzen. Ook op deze leeftijd begint het kind een actieve persoonlijke interesse in woorden en zelfexpressie te krijgen. Deze interesse kan worden gebruikt om van taal een spannende avontuurlijke ontdekkingsstocht te maken in plaats van een kant-en-klaar proces van memoriseren.

Ook onze scholen moeten inventiviteit en zelfwerkzaamheid stimuleren, bijvoorbeeld door middel van vakken als timmeren en ontwerpen. Creatief spel met concrete voorwerpen ontwikkelt ook het vermogen van het kind om te abstraheren en te generaliseren, waardoor het gemakkelijker voor hem wordt om de abstracties, die aan alle wiskunde ten grondslag liggen, in zich op te nemen.

Als we hem, in plaats van het kind in de zee van abstracties te gooien, die hij in de dagelijkse rekenoefening vindt, het proces van abstractie leerden begrijpen door zorgvuldig gesorteerde stappen, dan zou hij absorberen en verwerken wat hij leerde, niet alleen maar papegaaien wat hem werd verteld. We hebben bijvoorbeeld de neiging om op een te vroege leeftijd wiskundige abstracties te onderwijzen, net zoals we te lang wachten met het aanleren van taal en verbale expressie. Geschiedenis is een onderwerp dat niet wordt geleerd door feiten en data uit het hoofd te leren, maar door onderlinge discussie. Het moet beginnen met het concept van persoonlijke levens en persoonlijke geschiedenis. Het is beter om een kind een gedrukt verslag te geven van de geschiedenis van gisteren en om zijn opmerkingen en meningen erover te vragen, of beter om het individuele denken te bevorderen, door het te laten zoeken naar achtergrondinformatie in een bibliotheek of museum, dan hem te vragen feiten uit het hoofd te leren. Op deze manier kan het leren van geschiedenis een avontuur worden.

We kunnen ook het systeem herzien dat zo gemakkelijk het risico loopt middelmatige mensen op te voeden, die in een patroon van middelmatigheid passen. Verschillende kinderen moeten anders worden opgeleid en opgevoed. Ieder heeft zijn eigen interne dienstregeling; ieder zal zijn eigen levensaanpassingen hebben. Waarom zouden we onze

kinderen dwangmatig aandoen wat we nooit zouden doen met de bloemen in onze tuinen? Elke plant mag zijn eigen natuurlijke grootte bereiken. Onze huidige schoolpraktijk stimuleert ambitie bij een paar kinderen, maar verstikt deze bij anderen. Waarom laten we kinderen niet toe elkaar te helpen bij het oplossen van veelvoorkomende problemen, in plaats van bedrog aan te moedigen door onze rigide examenregels? Heel vaak kunnen kinderen elkaar leren wat de leraar niet kan.

Denk even aan het kind dat bijzonder gevoelig is voor de verveling op sommige van onze hedendaagse scholen. Hij wordt ofwel een conformist - vol goede cijfers en geen originele gedachten - of een rebel, die rijp is voor de hedendaagse kinderpsychiatrie en mogelijk rijp is voor de totalitaire staat van morgen.

Discipline en moraal *

** Zowel "moreel" als "moraal" kunnen gebruikt worden in de betekenis van "geestelijke toestand", "gemoedsgesteldheid". "Moraal" heeft deze betekenis in het Nederlands nog niet zo lang; "moreel" wel. ([zie internet](#))*

Hoewel een goed moreel innerlijke kracht en zelfdiscipline impliceert, hoeft het niet noodzakelijkerwijs een vaste groepsdiscipline in politieke of militaire zin te impliceren. Een goede persoonlijke moraal en het tonen van ruggengraat, waren twee van de noodzakelijke kwalificaties om tijdens de laatste oorlog succesvol deel te nemen aan de ondergrondse. De partizanen, die in het geheim werkten - nu hier, dan daar - vertrouwden in hun eenzame strijd evenveel op hun individuele initiatief en moreel als op afstandelijk leiderschap en discipline. Dit is precies het tegenovergestelde van een soort stand-by-moraal, gedreven door blinde angst en op afstand in stand gehouden, het soort dat wordt verkregen in gevangnissen of concentratiekampen, of in een groep met extreme nadruk op gemeenschappelijke deelname. In de eerste groepen heerste moraal zonder discipline; in de tweede, discipline zonder moraal. Op dezelfde manier zijn er enkele officieren die alleen discipline kunnen ontwikkelen zonder moraal.

Toch is er meestal een innerlijke relatie tussen discipline en moraal. Pas wanneer een zekere mate van initiële disciplinaire training aan jongeren of soldaten wordt gegeven, zijn ze goed geconditioneerd voor die persoonlijke innerlijke kracht, die gebaseerd is op zelfvertrouwen en vertrouwen in de groep als geheel, samen met vertrouwen in de autoriteiten. Nooddiscipline wordt toegepast in tijden van stress, wanneer er gewoonlijk tijdgebrek is, met als gevolg dat er niet voldoende tijd is voor zelfbeheersing en aanpassing aan de groep. Alleen een zelfgekozen discipline, die zich geleidelijk ontwikkelt, kan de basis leggen voor innerlijke vrijheid en moraal. Deze regel is door veel opvoeders vergeten. Alleen deze basis van initiële geconditioneerde patronen geeft ons het vertrouwen om op eigen benen te staan.

We beginnen allemaal met onze moraal over te nemen en in te voegen van anderen; onze ouders en opvoeders. De basis van ons persoonlijk moraal is wat we van hen hebben geïnternaliseerd (*tot onderdeel van het innerlijke gemaakt*). De subtiele onderlinge relatie tussen discipline en vrijheid begint in de wieg onder de hoede van liefdevolle en geïnteresseerde en consequente ouders. De ouders zijn de eersten die het moreel opbouwen. Het conflict tussen discipline en moraal in een groep ontstaat meestal wanneer de leden door dwang of noodzaak bij elkaar worden gehouden. Hier zal de innerlijke samenhang totaal anders zijn dan die van een situatie waarin sprake is van een spontane loyaliteit aan de groep. Het doel van alle discipline is een betere aanpassing aan de groep te ontwikkelen. Succes in identificatie met de groep zorgt op zijn beurt voor een sterker ego. Vanaf dit punt begint de vrijheid.

Een beter begrip van deze morele opbouwende principes is belangrijk voor een evaluatie van de innerlijke kracht of kwetsbaarheid van de verschillende culturele groepen. Volgens onze ervaringen in de psychotherapie mogen we verwachten dat, waar te veel discipline of zelfs slavernij de overhand heeft, de innerlijke cohesie van de groep heel anders zal zijn dan die van een groep die het individu respecteert en hoog in het vaandel heeft staan. Toch hebben we zelfs mannen gevonden, in de legers van totalitaire systemen, die een voorbeeld zijn van een hoog moreel. Ik denk aan die Japanse soldaten die - zonder enige band met het moederland - jaren na de oorlog op hun eenzame posten vastzaten, alsof de keizer en zijn generaals nog naar hen keken. Dit zegt iets over de constante liefde, veiligheid en toewijding, die ze in de eerste zes jaar van hun leven hebben gekregen.

Discipline en hersenspoeling

Als we een soldaat willen trainen in het weerstaan van hersenspoeling, moeten we hem tegengif geven tegen massale suggestie. We moeten hem leren zijn eigen antwoorden te bedenken en zijn leraren te bekritisieren. We moeten hem trainen in negatieve [suggestibiliteit](#) en de moed benadrukken om emotioneel plezierige redeneringen te verwerpen als deze niet waarheidsgetrouw lijken. Bovenal moeten we zulke lessen vaak herhalen om van een rekrut een zelfverzekerd persoon te maken. Tegen het dagelijkse spervuur van suggesties in, moeten we individuele kritiek uitlokken. Dit alles moet worden gedaan om de soldaat vertrouwd te maken met het concept en de implicaties van hersenspoeling.

Door dit te doen, zal hij - onbewust - leren beoordelen wat propaganda is of wat het niet is, zoals we allemaal gedeeltelijk doen als we naar reclame op de radio luisteren. Psychologische ervaring leert ons dat een deel van propagandistische suggesties door een zelfs alert mentaal afweersysteem kan lekken en onze mening kan binnendringen. Training tegen hersenspoeling moet grondig en herhaaldelijk worden gedaan. Het lijkt misschien in strijd met rigide discipline, maar wanneer de leraar en de officier echter genoeg over het onderwerp weten, wordt het zelfrespect van de student vergroot door identificatie met de leidende officier. Het is waar dat we hier een verandering van

disciplinaire relaties zien, maar het biedt een echte test van discipline in een vrije democratische gemeenschap. Een man die eigenwaarde en kennis heeft geleerd, zal als het uur van de uitdaging komt standhouden tot het einde.

De verandering van een oorlog met wapens in een mentale koude oorlog vereist een verandering van discipline. De soldaat moet niet alleen zijn geweer kennen, maar vooral het gevoel van zijn missie en de onzin van de vijand.

De kwaliteit van de groep en de invloed van de leider

In elke groepssituatie verwijst moreel naar de mate van samenhangende kracht van de leden en naar de mate van loyaliteit jegens de groep en haar doelen. Moreel kan al dan niet impliceren dat men de doelen begrijpt. In de westerse cultuur, met zijn subtiele voor- en nadelen, wordt een veel diepere behoefte aan bewustzijn, begrip en overweging van doelen geïmpliceerd dan in een totalitaire staat vereist is.

In de totalitaire staat met zijn verering voor de sterke leider; het dreigende verlies van coherentie - wanneer de dictator of de leidende groep faalt - zou een veel meer desintegrerend effect hebben dan een dergelijk falen in een democratische samenleving, waarvan de leden doorgaans een hogere graad van zelfbeschikking en bestuurlijke bekwaamheid hebben bereikt. Een democratie vindt altijd nieuwe leiders, die klaar staan om verantwoordelijkheid te nemen.

Moreel omvat de vraag hoeveel mensen fysiek en mentaal kunnen verdragen en voor hoe lang. Onder verschillende soorten regimenten zal de limiet van het uithoudingsvermogen anders zijn. Aanwezig moreel, gebaseerd op angst zoals in gevangenissen, kan desintegreren bij het minste teken van zwakte in leider of bewaker, of wanneer de individuen nog niet voldoende gedisciplineerd zijn.

De [kamikazes](#), de piloten die waren opgeleid voor zelfmoord, waren grondig geïndoctrineerd met de ideologie van zelfopoffering en hun moreel, zoals aangetoond in de oorlog met Japan, kan hoog geweest zijn, op een Oosterse wijze.

Hier waren discipline en trouw zo vanzelfsprekend geworden, dat het leven noch voor het individu noch voor de groep van belang was. De enige gedachte was om door te gaan en de vijand te verslaan. Dit soort moreel is vaak afhankelijk van het verkrijgen van een waanzinnige wanhoop - een soort collectieve zelfmoordwoede - bij het nastreven van het nationale doel. We worden ons er steeds meer van bewust hoe belangrijk leiderschap is bij het stimuleren van het moreel. De leider is de belichaming van de gewaardeerde menselijke relaties, waarvoor we bereid zijn onze energie en zelfs, indien nodig, ons leven te geven. Door identificatie met hem lenen we zijn standvastigheid. Het is niet altijd de officiële leider die verantwoordelijk is voor het opkrikken van het moreel. Soms kan een sergeant of een soldaat deze functie overnemen.

De officiële leider zelf bevindt zich in een moeilijker positie. Hij moet veel dingen zijn, die elkaar kunnen tegenspreken. Hij moet vaderlijk gezag vertegenwoordigen, evenals ons ego, ons geweten en onze idealen. Hij moet ons van ons schuldgevoel en onze angst verlossen en hij moet in staat zijn om onze behoefte aan kracht, genegenheid en toewijding te absorberen; onze "overdrachtsbehoeften", zoals uitgedrukt in psychologische termen. Hij moet in staat zijn om groepsactie en motivatie te creëren en tegelijkertijd het gevoel van eigenwaarde van het individu kunnen vergroten. Zijn twijfels kunnen onze twijfels worden; zijn verlies van vertrouwen doet ons ons zelfvertrouwen verliezen.

Soms willen we misschien dat hij een tiran is, zodat we van onze persoonlijke wrok en verantwoordelijkheden kunnen worden verlost. Soms willen we met hem wedijveren, zoals we met onze vaders streden. Op andere momenten willen we genegenheid van hem. De leider moet zowel een zondebok als een reus zijn. Onze eigen innerlijke kracht zal groeien, afhankelijk van de inspirerende en sturende persoonlijkheid van de leider. Hoewel we misschien nooit helemaal van hem gaan houden, zullen we hem gebruiken om ons moreel te laten groeien of achteruit te laten gaan.

Maar het individu ontleent niet alleen kracht aan de groep en zijn leider, hij brengt er ook zijn eigen geest in. Zelfs wanneer hij als zondebok wordt gebruikt om groepsvijandigheid te creëren, kan het individu - als hij het met humor en filosofie opvat - ongewild het moreel van de groep opkrikken. Hij communiceert als het ware zijn persoonlijke tolerantie naar anderen. Het zwarte schaap in een peloton wordt vaak net zo geaccepteerd als de geliefde sportheld.

Op dezelfde manier communiceert de groep allerlei gevoelens naar het individu; het proces van morele besmetting is voortdurend aan de gang. De kwaliteit ervan hangt af van wederzijdse acceptatie, vriendschappen, de hoeveelheid besmettelijke angst in de groep, de kwaliteit van interpersoonlijke processen, weerstand-opwekkende eigenschappen bij enkelen, enzovoorts.

Laten we niet vergeten dat de beste morele boost voor onszelf is om het moreel van anderen te helpen verhogen. Als intermenselijk contact niet is toegestaan, ontbreekt het moreel al snel. Zo hoorden we van verschillende ontsnapte mensen, van achter het ijzeren gordijn, dat hun meest prominente klacht in het totalitaire systeem het gevoel van mentale isolatie was. Het individu voelt zich alleen en voortdurend alert. Er is alleen wederzijds wantrouwen. Het nieuwe evangelie voor die vluchtelingen was de bereidwillige humane acceptatie en het contact dat ze ervoeren in de democratische groep, want hier was spontaan enthousiasme en wederzijdse acceptatie, zelfs als er onenigheid was.

Opsomming van enkele factoren die het moreel van de groep beïnvloeden. De volgende factoren, die voornamelijk het gevolg zijn van militaire ervaring, kunnen het moreel in gevaar brengen:

- 1 . Verkeerd anticiperen op gevaar; mythen en geruchten over de vijand.
2. Ernstige stress; het strijden moe zijn.
3. Slechte lichamelijke en geestelijke gezondheid (griep!).
4. Gebrek aan voedsel, gebrek aan slaap; koude en vuil.
5. Slecht leiderschap.
6. Slechte opleiding; gebrek aan vaardigheden; overtraining.
7. Slechte communicatie en slechte informatie.
8. Vernietiging van basiswaarden, gebrek aan geloof.
9. Verwarring van activiteiten, strijd in de politiek, verkeerde keuze van de overheid.
10. Autoritair en ondemocratisch gedrag; vernedering.
11. Tirannie; te rigide discipline, ook gebrek aan discipline.
12. Heimwee en gevoelens van vervreemding.
13. Interne vijandelijkheden, vooroordelen, vervolging van minderheden.
14. Gedachtebeheersing en menticide; geen recht om een individu te zijn, geen gerechtigheid, geen recht om in beroep te gaan.
15. Geen functie in de sociale omgeving, geen plichten.
16. Alcohol en kalmerende middelen.

De volgende factoren kunnen het moreel stimuleren:

- 1 . Gezond democratisch leiderschap.
2. Goed geplande organisatie met de vrijheid van improvisatie; minimale administratieve rompslomp.
3. Democratische zelfdiscipline. Hebben we vertrouwen in onze eigen instellingen?
4. Informatie en ongehinderde communicatie.

5. Vrijheid van godsdienst; morele integriteit.
6. Wederzijdse loyaliteit en volwassen verantwoordelijkheid; teamgeest.
7. Geestelijke alertheid; de belangrijke psychologie van het bewustzijn van de problemen van ons eigen tijdperk.
8. Een gevoel van erbij horen en geaccepteerd worden.
9. Een gevoel van rechtvaardigheid, vrijheid en privacy.
10. Vertrouwen in deskundigen die klaar staan om eerste hulp te verlenen (deskundigen op het gebied van geestelijke hygiëne, geestelijken, Rode Kruis, civiele bescherming, medische eerste hulp).

Het breekpunt en ons vermogen tot frustratie

Wat is de druppel die de emmer deed overlopen? Dit is een belangrijke vraag in het probleem van het persoonlijke moreel. Tijdens de Tweede Wereldoorlog behandelde ik een jachtpiloot die niet bang was voor zijn gevaarlijke werk, maar die zich ongelukkig voelde over zijn persoonlijke relaties. Plotseling tijdens een luchtalarm in Londen, waar hij met verlof was, werd hij getroffen door totale paniek. In het normale leven was hij een nogal verlegen en teruggetrokken jongeman geweest. Onverwacht bevond hij zich in een opvangcentrum met een bange groep om zich heen en hij raakte besmet door de angst voor andere mensen. De vreemde situatie vond hem onvoorbereid en dus stortte hij in. Ik noem dit punt om nog maar eens te laten zien hoe aanstekelijk de sfeer in een krijgsgevangenenkamp kan zijn.

Niemand kan echt zeggen hoe hij zich zal gedragen in tijden van groot gevaar, totdat het erop aankomt de test daadwerkelijk onder ogen te zien. De echte test van de werkelijkheid wordt op verschillende manieren opgelost. Velen gaan de uitdaging aan. Sommige overdefensieve dwangmatige individuen verwelkomen zelfs het gevaar. Weer anderen - die al onstabiel waren - misbruiken de nieuwe situatie als een excuus om in te storten en hun emoties los te laten. Segal noemt de laatste groep gefrustreerd: grote dealers, uitgeslotenen, oplichters, bange kinderen, uitgehongerde egoïsten; allemaal met ego's die gemakkelijk kunnen worden gestimuleerd door een vleiende inquisiteur.

In de psychologie zijn we ons bewust van het feit dat er twee sets van determinanten zijn die mentale instorting veroorzaken: een set bestaande uit langetermijn-overwegingen, die een geleidelijke afbraak van innerlijke afweer veroorzaken, de andere bestaande uit kortetermijn-factoren, de triggers of provocerende factoren, die veroorzaken een plotselinge ineenstorting van de mentale en fysieke integratie. Tot de eerste reeks factoren kunnen chronische ziekten of chronische irritaties van het leven behoren. De tweede werkt

door middel van een plotselinge symbolische impact op verborgen gevoeligheden. Een muis die in een meisjesklas verschijnt, wekt geen paniek vanwege het objectieve gevaar. De moderne psychopathologie heeft de talrijke gevoelig makende voorvallen bestudeerd, die in het vroege leven zijn ervaren, waardoor mensen onderhevig zijn aan onbekende trigger-reacties.

Toch worden trauma en frustratie tijdens de ontwikkeling ervan te veel benadrukt als verzwakkers van de persoonlijkheid. Het tegendeel is waar. Uitdaging en weerstand tegen ongunstige invloeden maken de persoonlijkheid. Om een grotere innerlijke kracht en een betere ego-afweer te ontwikkelen, moet het individu zichzelf blootstellen en traumatiseren. Wat is "eerlijke" sport en "eerlijke" competitie anders dan een herhaalde training van het moreel? Fysieke training hoeft niet "zacht" te zijn. De zelftraumatisering door vallen en opstaan, waaraan we ons tijdens het sporten onbewust blootstellen, maakt deel uit van een spontane poging tot zelfdiscipline. Wanneer de persoon geen kracht in zichzelf kan vinden, moet hij die van zijn naaste lenen en bij volmacht naar kracht zoeken. Een te grote nadruk op afhankelijkheid of leiderschap verhoogt dit volmacht-mechanisme. Leiderschap is niet uitsluitend het geheim van het moreel. Identificatie met de leider kan soms de innerlijke kracht van de persoon versterken, maar het kan ook zijn vermogen frustreren om met zijn eigen problemen om te gaan. Een frustrerende leider kan ons vermogen om frustratie te tolereren verminderen.

Leven onder te softe omstandigheden is waarschijnlijk een verzwakkende factor; een recente publicatie (Richter) over ervaringen met mannen onder gevechtstress, en later met ratten in het laboratorium, hebben aangetoond dat luxe in het algemeen een negatief effect heeft op het uithoudingsvermogen van de mens. Ergens langs de lijn betekent een goed moreel niet langer bang zijn om te sterven; het betekent het oplossen van die mythologische angst dat de dood iets duisters en obscuurs is en het betekent de bereidheid om het lot te accepteren. Het aanvaarden van het lot en de plicht en verantwoordelijkheid is leven op een andere manier: het is leven met de morele moed om te staan voor morele principes die je in je leven hebt verzameld en zonder welke het leven niet de moeite waard is om geleefd te worden.

Het anticiperen op nare gebeurtenissen kan een verlamdend effect hebben. Als men verwacht dat mensen bezwijken, zullen ze ofwel gemakkelijker toegeven aan deze valse profeten, ofwel uit vijandigheid een morele boost voelen. De pers, de radio en de televisie moeten zich, als medium dat het moreel beïnvloedt, bewust zijn van hun subtiele verantwoordelijkheid. Het is belangrijk om te beseffen dat mentale profeten meer paniek bij anderen verwachten als ze zich zelf zenuwachtig en onzeker voelen. In de laatste oorlog waren er veel sensationele voorspellingen van paniek, die gelukkig niet uitkwamen, zoals Duinkerken. De mens is vaak mentaal veel sterker dan we van hem verwachten. Van alle dieren kan hij het meest lijden en gevaar het beste voorzien, op voorwaarde dat hij zichzelf niet verzwakt door zijn geloof in bovennatuurlijke angstverhalen, noch zenuwachtig wordt in een koude oorlog.

17. VAN OUDE NAAR NIEUWE MOED, DIE LANGER WEERSTAAT EN WAAROM?

Wat kan een mens dan kracht geven om een mentale aanval te weerstaan? Wat maakte het voor zoveel duizenden mogelijk om mentaal en fysiek de verschrikkingen van de nazi-concentratiekampen en de communistische krijgsgevangenenkampen te overleven?

Het antwoord is in wezen eenvoudig. Mensen zwichten vooral omdat ze op een gegeven moment overweldigd worden door hun onbewuste conflicten. Deze conflicten, die onder normale omstandigheden onder controle worden gehouden, komen aan de oppervlakte onder de deformatie van mentale druk. Hoe sterker de innerlijke conflicten en hoe groter de druk, hoe groter de neiging om toe te geven. Mensen zijn bestand tegen druk wanneer deze conflicten niet zo gemakkelijk kunnen worden opgewekt of innerlijk zijn overwonnen.

Dit eenvoudige antwoord zelf bevat een klinische paradox. Een van de kenmerken van ernstige neurose, en van sommige gevallen van pathologische karakterstructuur, is dat onbewuste conflicten zo ernstig zijn, dat ze ofwel zo diep worden onderdrukt dat de patiënt zich niet eens vaag bewust is van het bestaan ervan, of dat ze worden omgezet in een reeks van openlijke attitudes die voor het individu acceptabeler zijn en daarom gemakkelijker te hanteren. Als de ernstige neuroticus zichzelf toestond zijn echte conflicten te voelen, zouden ze zijn leven volledig beheersen; bijgevolg oefent hij een enorme kracht uit om dit explosieve materiaal tegen te houden. De man die altijd opstandig is en nooit van gezonde rebellie naar gezonde volwassenheid groeit, heeft misschien een fundamenteel en diepgaand conflict in zijn eigen persoonlijkheid getransformeerd in een chronische weerstand tegen elke vorm van sociaal verlangen. Psychiatrisch onderzoek van teruggekeerde krijgsgevangenen uit Korea toonde aan dat veel van de mannen die zich het sterkst verzetten tegen vijandelijke propaganda, degenen waren met een geschiedenis van levenslange rebellie tegen alle autoriteit; van ouders via leraren tot legeroversten. Ze waren overal waar ze waren onruststokers, zowel onder hun vrienden als onder hun vijanden (Segal.)

Deze negatieve kant van de medaille is slechts een deel van het plaatje. Een man met diepe zelfkennis, zich bewust van zijn eigen innerlijke conflicten en zich ook bewust van wat de vijand hem probeert aan te doen, is bereid de aanval het hoofd te bieden en te weerstaan. Ik heb veel mensen ondervraagd die de martelingen van nazi-gevangenis en concentratiekampen hebben doorstaan. Sommigen waren gewone mensen zonder politieke banden, sommigen waren lid van het verzet, sommigen waren psychologen en psychoanalytici. Degenen die zichzelf begrepen, die bereid waren gevaar en uitdaging aan te gaan, en die zelfs vaag beseften hoe beestachtig de mens kan zijn, waren in staat om de schrijnende concentratiekampervaring te doorstaan. Ze werden niet verslagen door hun eigen onschuldige verbijstering en gebrek aan inzicht in zichzelf en anderen, maar werden beschermd door hun kennis en onderzoekende alertheid.

Er zijn ook andere factoren die een belangrijke rol spelen. Mijn onderzoeken hebben me overduidelijk gemaakt dat degenen die weerstand kunnen bieden, die hun kracht kunnen behouden onder marginale omstandigheden, nooit het gevoel hebben dat ze alleen zijn.

Zolang ze thuis aan hun dierbaren kunnen denken, zolang ze ernaar kunnen uitkijken om ze weer te zien, zolang ze weten dat hun familie trouw op hen wacht, kunnen ze hun kracht behouden en de onbewuste drang behouden om toe te geven aan de overname van hun leven. De liefde en genegenheid die we in ons hart krijgen en verzamelen, is de grootste stimulans voor volharding. Het verschaft ons niet alleen een doel, waar we ons leven op kunnen richten, het geeft ons ook een innerlijke zekerheid en een gevoel van waarde die het ons mogelijk maken de zelfvernietigende conflicten in toom te houden.

Deze kennis van liefhebben en bemind worden, is niet beperkt tot liefde voor familie of vrienden. Mensen bij wie een religieus geloof of een politieke overtuiging een diep geworteld levend wezen is, hebben hetzelfde gevoel van erbij horen, van nodig zijn, van bemind worden. Hun loyaliteit is aan een hele groep of aan een reeks idealen in plaats van aan individuen. Voor zulke mensen zijn overtuigingen echt en concreet, net zo echt en concreet als mensen of objecten. Ze vormen een bolwerk tegen eenzaamheid, terreur, fantasieën, die door het onbewuste worden opgeroepen, en tegen het ontketenen van diep gewortelde conflicten, een bolwerk dat zo sterk is als de herinnering aan liefde. Toch vormen zulke mentaal sterke mensen een minderheid in onze door conflicten geteisterde samenleving.

De ervaring heeft geleerd dat krachtige atleten het concentratiekamp, of de krijgsgevangenenkampen, niet beter kunnen weerstaan dan hun fysiek zwakkere broeders. Noch is het intellect alleen een echte hulp bij het afweren van de dagelijkse aanvallen op de wil. Integendeel, het kan een nuttige rationalisatie voor overgave opleveren. Mentale ruggengraat en morele moed gaan dieper dan het intellect. Standvastigheid is geen fysieke of intellectuele kwaliteit; het is iets wat we krijgen vanuit de wieg, van de consistentie van het gedrag van onze ouders, en van hun overtuigingen en geloof. Het is steeds zeldzamer geworden in een wereld van veranderende waarden en weinig vertrouwen.

De mythe van moed

Er is iets in de glorieuze mythe van kracht en moed dat ons allemaal in verwarring brengt. Fysieke kracht wordt te vaak verward met spirituele kracht. Moed en heldhaftigheid zijn inderdaad noodzakelijke eigenschappen in de strijd. Maar analyse van soldaten in gevechten toont aan dat elk van hen een constante strijd moet voeren tegen zijn eigen angsten. De dapperen zijn degenen die hun angsten kunnen bedwingen, die kunnen omgaan met de verlamme fantasieën die angst oproept en die het verlangen kunnen bedwingen om terug te vallen in kinderachtig escapisme. Een man kan niet worden

gedwongen een held te worden en het is belachelijk om hem te straffen als hij dat niet is. Het is net zo zinloos als hem straffen voor bloeden of flauwvallen.

De held, de man die zichzelf ter dood aanbiedt ter wille van anderen, komt meer voor in de mythologie dan in de werkelijkheid. Psychologie en antropologie hebben aangetoond dat de heldenmythe verband houdt met eeuwige droombeelden. De held symboliseert de opstandige nieuwe generatie, de sterke zoon wordt sterker dan de vader. Hij symboliseert ook onze wens om volwassen te zijn en de verantwoordelijkheid in eigen handen te nemen.

We hebben de mythe nodig voor de inspiratie die het ons biedt. We herdenken met post-humoristische-verheerlijking de heroïsche prestaties van de weinigen die zich, door de geschiedenis heen, hebben geofferd t.b.v. hun kameraden of de samenleving. Maar wat weten we van hun werkelijke motieven?

Tijdens de Tweede Wereldoorlog heb ik veel soldaten psychiatrische behandeling gegeven. Terwijl ik met hen sprak en met hen werkte, werd ik me er steeds meer van bewust hoe gevaarlijk het is om het simpele label "held" of "lafaard" op een man te plakken. Een van mijn patiënten was bijvoorbeeld een jongen die een hoge militaire onderscheiding had gekregen, omdat hij met zijn machinegeweer op een eenzame plek was blijven plakken, automatisch schietend totdat de vijand zich moest terugtrekken. Tijdens zijn behandeling bekende de jongen dat zijn schijnbare heldhaftigheid eigenlijk het gevolg was van een verlammende angst, die het hem onmogelijk had gemaakt het bevel van zijn commandant om zich terug te trekken op te volgen.

Niemand kan echt zeggen hoe hij zich zal gedragen in tijden van gevaar. Elke persoon zal de angstaanjagende test waarmee de realiteit hem confronteert op zijn eigen manier oplossen. Een aantal zal de uitdaging aangaan en tegen het gevaar opstaan. Sommige over-defensieve en dwangmatige individuen kunnen deze last zelfs verwelkomen als een test van hun kracht. Weer anderen wier instabiliteit diepe wortels in het verleden heeft, zullen onbewust misbruik maken van een hachelijke situatie om volledig in te storten en hun tranen en emoties de vrije loop te laten.

Freud heeft onze aandacht gevestigd op het eigenaardige samenspel tussen externe en interne gevaren, tussen angstaanjagende realiteit en even angstaanjagende fantasie. Objectieve herkenbare gevaren stimuleren de geest vaak tot alertheid en moedigen hem aan een innerlijke verdediging op te zetten. Maar er zijn ook subjectieve paniekmakers - frustratie, schuldgevoel, infantiele horrorfantasieën - en deze kunnen vaak zo angstaanjagend zijn in hun effecten, dat al onze culturele verdedigingsmechanismen instorten. Veel mannen die de test van de werkelijkheid met onwankelbare moed doorstaan, kunnen ten val worden gebracht door ogenschijnlijke trivia (*onbeduidende zaken / kleinigheden*) die hen op de een of andere manier op een kwetsbare plek raken.

Een andere van mijn eerder genoemde oorlogspatiënten vertoonde zo'n patroon. De jonge jachtpiloot, die veertig gevechtsmissies had gevlogen zonder enig teken van angst of paniek, stortte plotseling volledig in in een schuilkelder in Londen. Tijdens de behandeling werd duidelijk dat deze jongeman bitter ongelukkig was over zijn persoonlijke relaties. Hij kon niet opschieten met zijn commandant; hij had de avond voor zijn inzinking een serieuze ruzie gehad met zijn vriendin. Een verlegen en teruggetrokken persoon, toen hij zich plotseling in het asiel bevond met een angstige groep om zich heen, raakte hij besmet door de atmosfeer van angst. Verzwakt door een recent ongeluk, merkte hij dat hij totaal niet in staat was de innerlijke verdediging op te zetten, die hem zo goed had gediend tijdens de angstaanjagende ervaringen van actieve oorlog.

Moeten we zeggen dat hij minder held was dan de rijkelijk gedecoreerde mitrailleur-schutter? Er leeft nog steeds in ons allemaal een bewondering voor bravoure, voor het theatrale vertoon van moed, voor de duivelse uitnodiging tot vernietiging. We beginnen nu in te zien dat echte moed anders is; het is tegelijk een uiting van geloof in het leven en een berusting in de dood. Moed is niet iets dat een man van buitenaf kan worden opgedrongen. Het moet van binnenuit komen.

In de realiteit van de moderne oorlog - de onpersoonlijke [Moloch](#) - kan een man gemakkelijk worden teruggebracht tot een gevoel van hulpeloosheid en afhankelijkheid. Persoonlijke moed kan het tij van de strijd keren in een man-tegen-man-gevecht, maar persoonlijke moed is geen verdediging tegen bommen en machinegeweren. Tegenwoordig is roekeloze moed, zoals we die hebben verheerlijkt, minder belangrijk dan persoonlijk moreel, geloof, overtuiging, kennis en adequate voorbereiding.

Een jongen van zeventien jaar wordt opgeroepen voor het leger. Hij heeft zijn hele leven in een klein stadje in Texas doorgebracht. Hij krijgt training in de routine van het legerleven en het gebruik van zijn wapens. Kort daarna wordt hij naar Korea gestuurd en bijna onmiddellijk wordt hij gevangengenomen. Nu moet dit kind zich verdedigen tegen het propaganda-spervuur, dat goed opgeleide communistische theoretici hem dagelijks toewerpen. Zijn opleiding is beperkt, zijn achtergrond smal, zijn politieke opleiding onvoldoende. Hij probeert zelfs te ontsnappen uit zijn gevangenkamp, maar wordt gepakt. Als gevolg hiervan neemt de mentale greep van de vijand op hem toe. Door zijn grote teleurstelling voelt hij zich gevangen. Uiteindelijk geeft hij zich over en werkt hij samen. Hoe kan een militaire rechtbank hem verantwoordelijk, en zelfs strafbaar, stellen voor het feit dat hij uiteindelijk toegang aan vijandelijke propaganda?

Dit maakt deel uit van het verhaal van korporaal Claude Bachelor, onlangs veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf wegens collaboratie met de vijand. Ik zou durven raden dat dit het verhaal zou kunnen zijn van bijna elke Amerikaanse jongen met een vergelijkbare achtergrond.

Na de Tweede Wereldoorlog stonden verschillende Europese landen voor het moeilijke probleem hoe ze moesten omgaan met de leden van de ondergrondse die, na marteling door de nazi's, hadden toegegeven en hun landgenoten hadden verraden. In Nederland werd een speciaal gerechtshof opgericht om over deze bijzondere gevallen te oordelen. Dit hof kwam tot de volgende conclusies:

Niemand kan ervoor instaan dat hij onder geen enkele omstandigheid zijn land zal "bekennen", "meewerken" of "verraden". Niemand, die niet zelf door de hel is gegaan, die communisten en nazi's zo hebben kunnen organiseren, heeft het recht het gedrag te beoordelen van een man die dat wel heeft gedaan.

Psychologische marteling is in veel gevallen effectiever dan fysieke marteling. Dit geldt des te meer voor het slachtoffer met een bovengemiddelde intellectuele achtergrond. Het lijkt erop dat intelligentie fysieke marteling draaglijker maakt, maar tegelijkertijd iemand meer blootstelt aan de impact van mentale marteling. Iedereen die zich onder dergelijke omstandigheden aan de vijand "onderwierp", nadat hij het bewijs had geleverd van zijn loyaliteit, patriottisme en moed, zal vreselijk lijden, omdat zijn veroordeling van zichzelf altijd strenger zal zijn dan die van welke rechter dan ook.

Er is echter niet de minste reden voor schaamte, noch om zo iemand onbekwaam te achten voor het geven van leiderschap. Integendeel, hij zal meer dan buitenstaanders weten welke bovenmenselijke kracht nodig is om weerstand te bieden aan de subtielere methoden van mentale marteling en meer dan buitenstaanders kan hij anderen helpen om zich voor te bereiden op de beproeving, voor zover dat mogelijk is.

Het moreel stimulerende idee

Als we kijken naar de variëteiten van menselijk gedrag onder extreme en dringende omstandigheden, zien we hoe gemakkelijk de mens kan worden onderworpen en tegelijkertijd zien we dat bepaalde factoren een positief effect lijken te hebben op zijn moraal, hem behoeden voor wanhoop en ineenstorting. Wanneer deze factoren werken, herleeft de geest en kunnen mensen integer leven, ondanks gevaarlijke omstandigheden. Er zijn veel van dergelijke morele "booster-religies"; geloof of een politieke ideologie horen daarbij.

Misschien wel het meest effectief is het gevoel een missie en innerlijk doel te hebben. Dit ideaal waarmee een man zich identificeert, kan liefde zijn voor het geboorteland, liefde voor vrijheid of gerechtigheid, of zelfs de gedachte aan haat en wraak. Wat het ook is, op het moment van rampspoed is een leidend idee net zo hard nodig als fysieke kracht en uithoudingsvermogen. In ieder geval waarin het individu heeft geleerd om gevaar te weerstaan en tenminste een deel van zijn normale esprit te behouden onder omstandigheden van ontbering, gebrek en wreedheid, moeten een of meer van de moreelverhogende factoren aanwezig zijn geweest.

Ik geloof niet dat de innerlijke zoektocht naar het moreel stimulerende regeneratieve idee een bewuste functie van de geest is. Een dergelijke psychologische regeneratie is vergelijkbaar met de fysieke regeneratieprocessen die we in het lichaam zien. Het lichaam geeft bijna nooit zijn regeneratieve capaciteiten op. Zelfs als een mens sterft aan kanker, genezen zijn operatiewonden nog steeds, de lokale regenererende krachten zijn er nog steeds. Hetzelfde lijkt op mentaal niveau te werken; in tijden van verwarring, druk en uitputting zijn de psychologische helende en regenererende krachten van de mens nog steeds in actie. Dit geldt evenzeer voor grote groepen mensen als voor het individu, hoewel in het eerste geval beperkende krachten in actie blijven vanwege ingewikkelde interpersoonlijke relaties.

Mijn ervaringen met mensen die in de meest gevaarlijke omstandigheden leven, toonden aan dat heel snel na een aanvankelijke verbijstering de individuen een innerlijke behoefte ontwikkelen aan wat we mentale budgettering zouden kunnen noemen. Ze vertonen allemaal waarneembare klinische symptomen die erop wijzen dat dit proces van het herwinnen van hun assertieve weerstand aan de gang is. Wanneer ze bijvoorbeeld voor het eerst naar de gevangenkampen komen, tonen ze volledige passiviteit, overgave en depersonalisatie, maar al snel begint er een leidend idee te groeien, vanuit hun behoefte om het lot te begrijpen, hun behoefte aan beschermende onderlinge communicatie en het aanhangen van een gemeenschappelijk geloof, om iets voor jezelf op te bouwen. We kunnen deze gunstige stemmingswisseling bespeuren door de manier waarop elke gevangene zijn eigen hoek tot een veilige plek maakt, ook al is het maar een vuil houten stapelbed. Hij begint de weinige dingen die hij heeft te herschikken; hij bouwt zijn eigen nest en van daaruit begint hij uit te kijken in zijn ellendige marginale wereld.

Wanneer de gevangene van het kamp vrienden vindt, wiens geloof en karaktersterkte groter zijn dan het zijne, wordt zijn leven draaglijker voor hem. Door louter omgang met anderen kan hij de verschrikkingen zonder hem beter onder ogen zien. Wederzijdse liefde en gemeenschappelijke haat, beide kunnen even stimulerend zijn.

Hernieuwd menselijk contact verandert zijn inherente angst in vertrouwen in ten minste één andere persoon. Wanneer dit uitgroeit tot een identiteit met een actief, werkend team, is het tijdelijke verlies van innerlijke kracht verdwenen. Als hij zo'n groep of persoonlijkheid niet vindt om zich mee te identificeren, kunnen de gevangenisbewaker en zijn buitenlandse ideologie het overnemen.

Het moet gezegd worden dat het stimulerende moraal-verhogende idee bijna altijd een moreel idee is, een ethische evaluatie; geloof in goedheid, gerechtigheid, vrijheid, vrede en toekomstige harmonie. Zelfs de meest cynische dictator heeft de hulp nodig van morele ideeën om het moreel te verhogen van degenen die onderdanig zijn aan zijn regime. Als hij hen niet op zijn minst de illusie van vrede en vrijheid kan geven, naast vooruitzichten op toekomstige rijkdom, reduceert hij ze tot saaie apathische volgelingen. Bij de ingang van de nazi-concentratiekampen stonden grote borden met de cynische slogan: "Arbeit macht

frei" ("Werk maakt de mens vrij"). Dit heeft de gevangenen misschien niet voor de gek gehouden, maar het gaf het Duitse volk buiten de kampen een manier om hun onmenselijke gedrag te rechtvaardigen. De behoefte aan morele rechtvaardiging, die zelfs door de meest meedogenloze tirannen wordt gevoeld, bewijst hoe diep deze ideeën van moraliteit in de mens leven. Hoe meer een mens leeft in marginale en martelende situaties, des te groter is zijn behoefte aan ondersteunende morele waarden en hun stimulerende actie.

In het algemeen kunnen we zeggen dat er drie invloeden zijn waaronder het ondraaglijke draaglijk wordt. Nogmaals, in de eerste plaats moet men geloof hebben; dit kan eenvoudig geloof in religieuze of ethische waarden zijn, of geloof in menselijkheid, of geloof in de stabiliteit van de eigen samenleving, of geloof in eigen doelen. In de tweede plaats moet het slachtoffer het gevoel hebben dat hij ondanks de ramp, die hem heeft overvallen en tot een verschoppeling heeft gemaakt, ergens op deze aarde gewenst en nodig is. In de derde plaats moet er begrip zijn, geen verfijnde boek-kennis, maar eenvoudig, zelfs intuïtief, psychologisch begrip van de beweegredenen van de vijand en zijn bedrieglijke driften. Degenen die het niet kunnen begrijpen en te verbijsterd zijn, vallen het eerst af.

Anti-hersenspoeling-training moet zeer grondig worden gedaan. Het is waar dat innerlijke afweer kan worden opgebouwd tegen de controle van gedachten en tegen het dagelijkse spervuur van suggesties. Met behulp van goede en herhaalde instructie kunnen mensen vertrouwd worden gemaakt met de concepten. Perceptuele verdedigingen worden dan opgebouwd; we leren de valse propaganda op te sporen en we luisteren er niet naar. Hoewel een deel van de propagandistische suggesties door deze perceptuele verdedigingswerken lekken en onopvallend onze meningen binnensluipen (alle reclame is gebaseerd op deze lekkage), kan het niet genoeg benadrukt worden dat volledige kennis van de methoden van de vijand ons meer kracht geeft om weerstand te bieden.

Verschillende psychologen hebben me verteld hoe ze zich, onder de erbarmelijke omstandigheden van het leven in de nazi-concentratiekampen, gesteund voelden door hun wetenschap. Het gaf hen perspectief en maakte het voor hen mogelijk om van een grotere afstand naar hun eigen lijden te kijken. Het was de filosofische houding van de onderzoekende geest die hun innerlijke kracht versterkte.

Nog altijd zijn er maar een paar verhalen van degenen die niet konden worden afgebroken door het proces van communistische hersenspoeling. Zo'n hardgekookte revolutionair als de Spanjaard El Campesino, bijvoorbeeld, was in staat om het te weerstaan (Gonzales en Gorkin). Hij kende de kneepjes van het totalitarisme. Het is ook mogelijk dat ze hem niet belangrijk genoeg vonden om te veel tijd en moeite aan te verspillen; hij kon tenslotte altijd naar een concentratiekamp worden gestuurd om weg te kwijnen.

Het moet worden herhaald dat elke vorm van ongeoorloofde groepsvorming in de kampen - hoe gevaarlijk ook - het individu onmiddellijk het gevoel gaf beschermd te zijn. De

meesten van degenen die zich verzetten tegen samenwerking en groepslidmaatschap en aan zichzelf werkten, bezweken aan wanhoop en nederlaag. Degenen die hun kameraden verraadden, deden dat meestal nadat ze een lange periode van isolement hadden doorgemaakt, niet noodzakelijkerwijs afgedwongen, maar vaak veroorzaakt door hun eigen bijzondere karakterstructuur.

Menselijk contact met een vertrouwde bron is meer nodig dan brood om de geest van vrijheid en verbondenheid levend te houden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog leefde de anti-nazi ondergrondse op het dagelijkse radionieuws uit het vrije Engeland. Zelfs nu zijn er mensen in slavernij en nood die leven van de weinige communicatie die we aan hen kunnen doorgeven. The Voice of America en Radio Free Europe hebben een enorme moreelverhogende functie in landen waar de totalitaire adem tot wanhoop leidt.

In onze huidige strijd tegen hersenspoeling zijn een intelligente voorbereiding op wat de gevangene te wachten staat en een eenvoudig begrip van de tactiek van de vijand de grootste hulp. Dit zal in de eerste plaats de politieke strategie van de vijand ondermijnen; niemand zal zijn bedrieglijke beschuldigingen geloven. In de tweede plaats zullen slachtoffers van hersenspoeling niet langer lijden onder de verlamme verbijstering van degenen die plotseling worden gegrepen door een onbekende situatie. Misschien moeten we onze soldaten onder dwang ook adviseren om te veel te bekennen, de inquisiteur in verwarring te brengen en de strategie van verwarring, leugens en bedrog van de vijand over te nemen om hem tot frustratie te brengen. Deze suggestie werd ook gedaan door admiraal D.V. Gallery van de United States Navy.

In gevallen waarin slachtoffers van menticide dit hebben gedaan, hebben de inquisiteurs hun slachtoffers vaak gesmeekt om weer rationeel te worden; de folteraar zelf was verontrust en van streek door de geveinsde gekte van zijn slachtoffer. Van het grootste belang is het bewustzijn van het slachtoffer dat andere mensen weten en begrijpen wat er gebeurt, dat er een thuisfront is, dat bekend is met zijn eenzame strijd en marteling.

Als hij toch bezwijkt, moet hij weten dat anderen begrijpen dat hij niet volledig verantwoordelijk kan worden gehouden voor zijn gedrag. Zijn brein wilde weerstand bieden, zijn geest wilde nee zeggen, maar uiteindelijk werkte alles in zijn lichaam tegen hem. Het is een griezelig en vreemd ervaringsbewustzijn van het feit dat je tegen je wil de vrijheid van mentale actie hebt verloren. Het is een ervaring die de meeste mannen, als er maar genoeg druk is, daarmee vertrouwd kunnen maken.

Zijn de effecten van hersenspoeling slechts tijdelijk? Er is een verschil tussen jongeren wier gedachten waarschijnlijk nog steeds worden gevormd tot permanente denkpatronen en volwassenen wier patronen al worden gevormd door vrij onderwijs. Bij volwassen mensen is hersenspoeling een kunstmatige nachtmerrie, die ze vaak kunnen loslaten zodra ze terugkeren naar vrij gebied. Bij sommigen kan het langdurige littekens van

depressie en vernedering achterlaten, maar geleidelijk aan zakt de betovering in een sfeer waar vrijheid heerst.

Tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog maakten de verzetsmensen, die onder invloed van de nazi-terreur de weg kwijt waren, het voor psychiaters noodzakelijk om een nieuw probleem onder ogen te zien, namelijk een tijdelijk veranderde persoonlijkheid.

Het is duidelijk dat de verschrikking in gevangenissen en concentratiekampen niet alleen gedweeë collaborateurs van een aantal hebben gemaakt, maar ze kwamen uit hun beproeving als verloren zielen, vol schuldgevoelens en wroeging en niet in staat om zichzelf als geldige burgers onder ogen te zien. Zelfs de eervolle officiële vrijstelling van verantwoordelijkheid, die hun door een speciale rechtbank werd verleend, kon hun zelfrespect niet altijd herstellen. Voordat ze zichzelf accepteerden, moesten ze een langzaam en moeilijk psychologisch proces doorlopen om de nachtmerrieachtige mentale verwarring waarin ze waren terechtgekomen ongedaan te maken.

Tijdens de psychotherapie moesten sommigen van hen zich de angst herinneren die ze hadden geleden en opnieuw ervaren: hun aanvankelijke strijd om het mentale voedsel van hun inquisiteurs te weerstaan, de geleidelijke verlamming van de wil, hun uiteindelijke overgave. Het was een subtiele innerlijke strijd tussen hun schuldgevoelens en de wens om zichzelf weer op de kaart te zetten. Emotionele uitbarstingen werden gevolgd door gedachten aan zelfmoord, als een laatste vlucht uit hun schaamte. Nadat ze hun opgekropte emoties hadden gelucht, kon de therapeut hen ervan overtuigen dat iedereen zijn fysieke en psychologische grenzen aan het uithoudingsvermogen heeft. Vanaf dit punt konden ze zich vrij uiten als onafhankelijke mensen, met een mengeling van zowel negatieve als positieve eigenschappen.

In het geval van een jonge man, die jaren in een concentratiekamp had doorgebracht na een grondige hersenspoeling door de nazi's, duurde het rehabilitatie-proces bijna twee jaar. Het slachtoffer kwam er zonder mentale littekens uit en werd zelfs gesterkt door zijn bittere ervaring.

Ik ben ervan overtuigd dat in het geval van gevangenen die jarenlang in een totalitaire gevangenis hebben gezeten en bijgevolg politiek geconditioneerd waren, een louterende, psychotherapeutische benadering hen zal helpen om hun oude innerlijke zelf weer terug te vinden. Bedreigingen en agressieve discussies zouden slechts een voortzetting zijn van hetzelfde dwangmatige hersenspoel-proces dat hun cipiers gebruikten. De beste therapie voor hen is het dagelijkse contact en de uitwisseling met de vrije democratische wereld, zoals we hebben gezien in zoveel gevallen van ex-gevangenen van de totalitaire machine. Vrij kunnen ademen is voor hen de beste therapie!

Voor de miljoenen kinderen, die vanaf de wieg in het kader van mentale automatismen worden gedrukt, bestaat zo'n optie voor vrijheid niet. Voor hen is er geen andere wereld, er

zijn geen andere overtuigingen; er is alleen de allesverslindende totalitaire Moloch, in wiens dienst elk middel en elke daad gerechtvaardigd is.

Hersenspoelers zijn erg naïef als ze denken dat de gedwongen hervorming van het denken, de transformatie van kapitalistische gevangenen naar communistische propagandisten, permanent zal zijn. De eerste weken na terugkeer in een normale omgeving zal de ex-gedetineerde de taal spreken die hem "onderwezen" is. Hij zal zijn stuk voordragen, maar dan, en vaak plotseling en verrassend, komt zijn oude zelf terug. Als het slachtoffer de kans krijgt om de communistische propaganda en beschuldigingen na te gaan en te onderzoeken, valt de hele kunstmatige nachtmerrie weg. Om deze reden zorgen de cipiers ervoor dat ze niet al hun bekeerlingen in één keer ontslaan. Een paar moeten als gijzelaars achterblijven om ervoor te zorgen dat degenen die worden vrijgelaten niet het hele complot blootleggen en zo hun vrienden in de gevangenis in gevaar brengen. Degenen die de waarheid vertellen bij hun terugkeer naar huis voelen zich schuldig, omdat hun onthullingen de gijzelaars kunnen blootstellen aan nog grotere martelingen.

Ik ben gefascineerd door een eigenaardige karaktereigenschap, die zorgt voor moed en uithoudingsvermogen. Ik noemde het in mijn studie over het probleem van tijd, het gevoel van continuïteit, het besef dat onze ervaringen nu niet alleen geketend zijn aan onze ervaringen uit het verleden, maar ook aan ons beeld en fantasie van een toekomst. We leven in een wereld waarin we teveel van de feitelijke gebeurtenissen accepteren, zonder ons af te vragen waarom en waarvoor dit allemaal gebeurt. Degenen die denken aan plannen voor de toekomst worden spottend utopisten genoemd, alsof het idee van utopie niet altijd is voortgekomen uit menselijk verlangen. Onze voorouders geloofden in de toekomst, de komst van Christus, de komst van de redders, het Koninkrijk van God. Ze anticipeerden en werkten voor een beter tijdperk. De mensen in de concentratiekampen, die in een toekomst geloofden, die in een plan geloofden, die hun werkelijke rampspoed konden zien als een kleine keten tussen verleden en toekomst, konden hun tijdelijke lijden beter verdragen.

Ik had het voorrecht mensen te kennen die tot de weinige krachtbronnen behoorden en die meer konden dan passief bestaan en kracht ontlenen aan anderen. Ze konden moedig leven onder de extreme stress van het nazi-concentratiekamp. Ze accepteerden het kamp en de vervolging als een uitdaging voor hun geest. Lichamelijke pijn raakte hen niet. De abnormale omstandigheden prikkelden hun geest; ze leefden boven de omstandigheden. Het moreel van deze mensen inspireerde anderen; ze leefden door anderen te versterken en te helpen. Zij aanvaardden de "Spinozistische amor fati", de liefde en aanvaarding van wat onvermijdelijk is, het lot. Ze zijn het levende bewijs dat de geest sterker kan zijn dan het lichaam.

De nieuwe moed

Filosofie en psychologie hebben ons bewust gemaakt van nieuwe uitdagingen en nieuwe moed. Socrates beschouwde meer dan tweeduizend jaar geleden dapperheid als een spirituele moed, die veel verder gaat dan de moed van een fysieke strijd. Een soldaat kan agressief zijn en minachting hebben voor de dood zonder dapper te zijn. Zijn onbezonnenheid kan een suïcidale roekeloosheid zijn, geïnspireerd door een collectief elan. Dit kan de paniekerige moed zijn van het onbewuste primitieve kind in ons.

Er is ook een spirituele moed, een mentale moed die verder gaat dan het zelf. Het dient een idee. Het vraagt niet alleen wat de prijs van het leven is, maar ook waarvoor die prijs wordt gevraagd. Het vraagt om een hyperbewustzijn van het ego als denkend spiritueel wezen.

Het is pas relatief recent dat geestelijke moed wordt gewaardeerd. Het idee van Socrates heeft lang geduurd voordat het in ons denken doordrong. Pas na de Reformatie won de heroïsche strijd van de eenzame strijdende persoonlijkheid aan waarde. Je eigen afwijkende mening moedig verdedigen, zelfs tegen de druk van een meerderheidsopinie in, kreeg een heroïsche kleur, vooral waar non-conformisme en ketterij verboden waren. [Gandhi's](#) stille en koppige campagne van passief verzet wordt tegenwoordig als moediger beschouwd dan de moed van de soldaat die zich in de extase van de strijd stort. Geestelijke moed wordt niet gevonden onder de conformisten of onder degenen die uniformiteit prediken of onder degenen die pleiten voor een soepele sociale aanpassing. Het vereist voortdurende mentale alertheid en spirituele kracht om weerstand te bieden aan de slepende stroom van conformistisch denken. De mens moet sterker zijn dan alleen de wil voor zelfbescherming en zelfbevestiging; hij moet boven zichzelf kunnen uitstijgen in dienst van een idee en eerlijk kunnen erkennen dat hij ongelijk heeft gehad als er hogere waarden worden gevonden. Er is inderdaad een spirituele moed die verder gaat dan alle automatische reflexen.

De mens is niet alleen een massa, een stuk gekneet deeg; hij is ook een persoonlijkheid. Hij durft de menselijke massa te confronteren, zoals hij de hele wereld confronteert, als een denkend mens. Bewustzijn en alert besef zijn zelf een vorm van moed, een eenzame verkenning en een confrontatie van waarden. Zulke moed durft oude tradities, taboes, vooroordelen te doorbreken en durft aan dogma's te twijfelen. De helden van de geest kennen de fanfare, de zielige show, de pseudo-moed van verrukking en glorie niet; deze dappere helden voeren hun innerlijke strijd tegen starheid, lafheid en de wens om voor het gemak de overtuiging op te geven. Deze moed is als wakker blijven wanneer anderen zichzelf willen kalmeren met slaap en vergetelheid. De totalitaire ideologie is in staat de mens te chanteren door zijn innerlijke lafheid. Het bedreigt hem om zijn diepste overtuigingen op te geven in ruil voor glamour en acceptatie, voor heldenverering, voor eer en erkenning. Toch is de ware held trouw aan zijn idealen.

Pas als mensen hebben geleerd om individuele verantwoordelijkheid te aanvaarden, kan de wereld geholpen worden door de gezamenlijke inspanningen van vele individuen. Imiteer de meester niet, identificeer je niet alleen met de leider, maar als je je aanpast, accepteer zijn leiding met volledige erkenning van je eigen verantwoordelijkheid. Een dergelijke heldhaftigheid van het denken is alleen mogelijk als je de baas bent over je emoties en je agressies volledig onder controle hebt.

De nieuwe held zal niet herkend worden vanwege zijn spieren of agressieve kracht, maar vanwege zijn karakter, zijn wijsheid en zijn mentale proporties.

Diepere kennis van moed onttoont de meeste populaire opvattingen erover als een verheven bekoering. Psychologische kennis bevordert nieuwe vormen van moed, die uitputtende arbeid vereisen, het werk van het denken in plaats van het gemakkelijke werk van roekeloosheid.

Ik kan niet anders opteren dan voor deze blijvende moed van het leven, moed die niet langer de magische aantrekkingskracht van zelfmoord en verval belichaamt. Moed zou het levendige geloof moeten zijn in, en het alerte bewustzijn en de gezonde overweging van, alles wat het leven beweegt.

Zulke moed accepteert de grote angst achter alle mysteries van het leven en durft ermee te leven.

De nazi's waren zich terdege bewust van het bestaan van onbuigzame helden onder hun slachtoffers, wiens gezichten niet konden worden veranderd, wiens gedachten niet konden worden gedwongen. Ze noemden hun kalmte en koppige wil [fysionomische insubordinatie](#), en ze probeerden deze helden te doden zodra ze werden ontdekt. Gelukkig hadden de bewakers veel blinde vlekken als het ging om het ontdekken van spirituele grootsheid.

Toen de oorlog voorbij was, verdwenen de meeste van deze helden bescheiden in de menigte nadat hun missie was volbracht en lieten het leiderschap over aan de meer verfijnde politici.

18. VRIJHEID - ONZE MENTALE RUGGENGRAAT

De totalitaire staat verdrijft voortdurend de persoonlijke meningen en overtuigingen van de mens. Voor de politiestaat is het denken al handelen. De innerlijke voorbereiding op het handelen zoals uitgedrukt in proefhandeling - gedachte - wordt niet geaccepteerd. Aangeboren twijfel en de beproevingen en tegenspoed van gedachteaanpassing worden ontkend. Het inbedden van destructieve gedachte is een manier om de maatschappij te ondermijnen. Het niet vertrouwen op de vrijheid van denken en de vrije meningsuiting is nog gevaarlijker; de natuurlijke destructieve verlangens worden onderdrukt tot dat oncontroleerbare rijk van het denken, dat gemakkelijker in actie kan exploderen. De verbale uitdrukking van een destructieve gedachte overwint die gedachte echter vaak gedeeltelijk en maakt hem minder krachtig. Hier ligt de eigenlijke paradox! Het veroordelen van antisociale gedachten - nog niet in daden omgezet - veroorzaakt een kortsluiting van explosieve actie!

Elk stukje logica kan zijn gevaarlijke implicaties hebben: inquisitie-moord vond plaats in dienst van hoge idealen. Als we niet kunnen spelen met het aangeboren gezonde verstand van de mens, is een vrije en vreedzame samenleving onmogelijk, is een democratie onmogelijk. Morele cultuur begint en eindigt bij het individu. Alleen de cultus van individuele vrijheid, individueel bezit en individuele creativiteit maakt de mens bereid om instinctieve verlangens te beteugelen en destructie te onderdrukken. De mens is niet alleen een sociaal wezen. Ergens weg van de massa en het lawaai, moet hij grip krijgen op zichzelf, op God en de natuur. Om te groeien heeft hij reserve, isolement en stilte nodig. Naast zijn mechanische apparaten en machines moet hij terug naar de natuur, om in zijn eentje buiten te kamperen. Ergens langs de lijn moet hij de maker zijn van een aantal van zijn eigen gereedschappen, als een schoenmaker of een genezer of een leraar. Zonder op zichzelf te worden geworpen en eenzaamheid te kennen, wordt de mens klein gehouden, hij gaat verloren tussen de golven van overweldigende menselijke invloed en een zee van dwingende waarschijnlijkheden.

De democratiserende werking van de psychologie

De diepste overtuiging van de kracht van psychologisch begrip kreeg ik in mijn langdurige mentale strijd met een man die lid was van een totalitaire organisatie. Hij kwam naar mij voor psychologisch advies tijdens de nazi-bezetting van Nederland en ik wist dat ik moest oppassen dat ik niet met hem over politiek zou praten. In die tijd kon de vrije meningsuiting zwaar worden bestraft en mijn patiënt zou mij hebben aangegeven als ik iets "verdachts" had gezegd.

Toen mijn therapie van passief luisteren hem echter van zijn persoonlijke spanningen bevrijdde, werd de patiënt menselijker. Hij ontwikkelde een toenemend respect voor de individuele persoonlijkheid als zodanig en werd soms zeer kritisch over de harteloze behandeling van het menselijk leven en de menselijke waardigheid door de nazi's.

Naarmate de tijd verstreek, distantieerde hij zich steeds meer van zijn totalitaire politieke vrienden. Dat was inderdaad moedig, want vooral in die tijd werd de wending van collaboratie naar non-conformisme meestal geïnterpreteerd als hoogverraad. Tijdens zijn laatste bezoeken, voordat we het erover eens waren dat hij genezen was, spraken we over ons wederzijds vertrouwen in de waardigheid van het individu en ons vertrouwen in de beslissingen van de weloverwogen volwassene op het pad van zijn eigen belangen.

Oefent de psychologie werkelijk een democratiserende invloed uit op de autoritaire en totalitaire geest? Het geval dat ik zojuist heb aangehaald, lijkt erop te wijzen dat dit het geval is. Aan de andere kant weten we dat de propagandamachine van Goebbels psychologische principes toepast om het Duitse volk te hypnotiseren tot onderwerping. Ook Hitler legde zijn psychologische artillerievuur neer om paniek door heel Europa te zaaien.

In nazi-Duitsland werd alle psychoanalytische behandeling gecontroleerd door de eigen Führer van de psychologie, de broer van Göring. De wetenschap van suggestie, hypnose en Pavloviaanse training kan zeker worden gebruikt om laffe, onderdanige volgelingen te werven voor een programma van despotisme. Dit gebruik van psychologische kennis is een perversie van zowel de principes als de doelen van de psychologie. Wezenlijk zijn in de psychologische benadering, en vooral in de psychoanalytische behandeling, is een belangrijk element, dat een houding bevordert die diametraal tegenovergesteld is aan het totalitaire.

Het ware doel van de psychologie, en vooral van de tak van de geestelijke gezondheidszorg, is de mens te bevrijden van zijn interne spanningen door hem te helpen begrijpen wat deze veroorzaakt. De psychologie probeert de menselijke geest te bevrijden van zijn afhankelijkheid van onvolwassen denken, zodat ieder mens zijn eigen mogelijkheden kan realiseren. Het probeert de mens te helpen de realiteit met zijn vele problemen onder ogen te zien en zijn eigen beperkingen en groeimogelijkheden te herkennen. Het is gewijd aan de ontwikkeling van volwassen individuen, die in staat zijn om in vrijheid te leven en vrijwillig hun vrijheid te beperken, wanneer dit wordt aangegeven, voor het grotere goed. Het is gebaseerd op de vooronderstelling dat wanneer de mens zichzelf begrijpt, hij de baas over zijn eigen leven kan worden, in plaats van slechts de marionet van zijn eigen onbewuste driften of van een tiran met een perverse machtswellust.

Zoals we eerder hebben gezegd, gaat ieder mens in zijn eigen ontwikkeling door een fase van grotere vatbaarheid voor totalitarisme. Dit gebeurt meestal tijdens de adolescentie, wanneer de puber zich bewust wordt van zijn eigen persoonlijkheid; de autoriteit in zichzelf. Als hij deze verantwoordelijkheid niet op zich neemt, kan hij buitenshuis een sterke leider zoeken. Op jongere leeftijd - in de kinderschoenen - worden de meer onbewuste patronen van dwang en automatische gehoorzaamheid gelegd. Met de komst

van zijn nieuwe gevoel van eigenheid begint de jeugd zich te verzetten tegen de volwassen autoriteiten, die eerder zijn leven leidden.

Bewust worden van het zijn, het wezen, die we "ego" of "zelf" of "ik" noemen, is een pijnlijk mentaal proces. Het is geen toeval dat het gevoel van eindeloos verlangen, van "weltschmerz", traditioneel verbonden is met de adolescentie. Het proces om een autonoom en zelfgroeiend individu te worden, houdt een scheiding in van de veiligheid van het gezin. Om interne democratie te bereiken, moet de adolescent zich afscheiden van zijn beschermende omgeving. Daarbij wordt hij niet alleen bedwelmd door zijn gevoel van groei en emancipatie, hij is ook vervuld van een gevoel van angst en eenzaamheid. Hij betreedt een nieuwe wereld, waarin hij voortaan volwassen verantwoordelijkheid moet nemen voor zijn daden. Op dat moment kan hij een gemakkelijke prooi worden voor totalitaire propaganda. Een persoonlijke wrok tegen het opgroeien kan ertoe leiden dat hij de strijd voor persoonlijke volwassenheid opgeeft.

Dit probleem is bijzonder acuut in de westerse samenleving, niet alleen vanwege de echte ideologisch-politieke strijd die we moeten voeren, maar ook omdat onze manier van opvoeden dit probleem kan benadrukken. Terwijl primitieve groepen het kind al vroeg in het leven een zekere mate van sociale verantwoordelijkheid opleggen en deze geleidelijk vergroten, scheidt onze middenklasse-cultuur hem volledig af in de wereld van de kindertijd, de kinderkamer en het schoollokaal en dompelt hem dan abrupt in de volwassenheid om te zinken of te zwemmen. Op dit keerpunt deinzen veel jongeren terug voor zo'n test. Velen willen geen vrijheid, die zoveel lasten met zich meebrengt, zoveel eenzaamheid. Ze zijn bereid hun vrijheid terug te geven in ruil voor blijvende ouderlijke bescherming, of over te geven aan politieke of economische ideologieën, die in feite verdrongen ouderlijke beelden zijn.

Helaas is het opgeven van individualiteit door de jeugd geen garantie tegen angst en eenzaamheid. De echte buitenwereld wordt op geen enkele manier veranderd door zijn innerlijke keuze. Daarom ontwikkelt de jeugd die zijn vrijheid afstaat aan nieuwe ouderfiguren een merkwaardig dubbel gevoel van liefde en haat jegens alle autoriteit. In hem leven volgzaamheid en rebellie, onderwerping en haat zij aan zij. Soms buigt hij volledig voor autoriteit of tirannie; op andere momenten, vaak onvoorspelbaar, komt alles in hem in opstand tegen zijn gekozen leider. Deze dualiteit is eindeloos, want de ene kant van zijn natuur probeert voortdurend de grenzen te overschrijden, die zijn andere onderdanige kant heeft opgelegd. De man die er niet in slaagt om vrijheid te bereiken, kent slechts twee uitersten: onvoorwaardelijke onderwerping en impulsieve rebellie.

Omgekeerd gaat het individu, dat sterk genoeg is om de rijpe volwassenheid te omarmen, een nieuw soort vrijheid binnen. Het is waar dat deze vrijheid een dubbelzinnig concept is, aangezien het de verantwoordelijkheid met zich meebrengt om nieuwe beslissingen te nemen en nieuwe onzekerheden het hoofd te bieden. De grenzen van vrijheid zijn aan de

ene kant anarchie en willekeur en aan de andere kant discipline en verstikking door regels.

Konden we maar een eenvoudige formule vinden voor de volwassen levenshouding! Zelfs als we het "de democratische geest" noemen, kunnen we nog steeds gemakkelijker uitleggen wat democratie niet is, dan wat het wel is. We kunnen zeggen dat onze individualiserende democratie de vijand is van blind gezag. Als we een meer gedetailleerde, psychologische verklaring willen, moeten we die afzetten tegen totalitarisme.

Onze democratie is tegen de totale regulering en gelijkheid van haar individuen. Het vraagt niet om homogene integratie en soepele sociale aanpassing. Democratie impliceert in vergelijking met deze doelstellingen een vertrouwen in spontaniteit en individuele groei. Het is in staat om te rekenen met vooruitgang en de correctie van het kwaad. Het beschermt de gemeenschap tegen menselijke fouten, zonder toevlucht te nemen tot intimidatie. Democratie biedt genoegdoening voor haar eigen fouten; totalitarisme beschouwt zichzelf als onfeilbaar. Terwijl het totalitarisme door opwelling en gemanipuleerde publieke opinie beheerst kan worden, verbindt de democratie zich ertoe de samenleving bij wet te reguleren, de menselijke natuur te respecteren en haar burgers te beschermen tegen de tirannie van een enkel individu enerzijds en een machtsgekke meerderheid anderzijds. Democratie voert altijd een dubbele strijd. Enerzijds moet het de heropleving van asociale innerlijke impulsen in het individu beperken; aan de andere kant moet het het individu beschermen tegen externe krachten en ideologieën die vijandig staan tegenover de democratische manier van leven.

De strijd op twee fronten

De innerlijke harmonie tussen sociale aanpassing en zelfbevestiging moet in elke nieuwe omgeving opnieuw worden gevormd. Elk individu moet keer op keer dezelfde subtiele strijd voeren, die begon tijdens de kindertijd en de babytijd. Het ego, het zelf, vormt zich door confrontatie met de werkelijkheid. Compliance (*meegaand zijn*) strijdt met originaliteit, afhankelijkheid met onafhankelijkheid, uiterlijke discipline met innerlijke moraal. Geen enkele cultuur kan ontsnappen aan deze innerlijke menselijke strijd, al is er een verschil in accent in elke cultuur en samenleving en in elk gezin.

De combinatie van interne en externe strijd, van een mentaal conflict op twee fronten, maakt het westerse ideaal van een geïndividualiseerde democratie zeer kwetsbaar, vooral wanneer haar aanhangers zich niet bewust zijn van deze inherente tegenstelling. Democratie zal van nature altijd moeten strijden tegen dictatuur van buitenaf en destructiviteit van binnenuit. Democratische vrijheid moet strijden tegen zowel de innerlijke wil tot macht van het individu als zijn drang om zich aan andere mensen te onderwerpen. Het moet ook strijden tegen de besmettelijke machtsdrift, die van over de grenzen binnendringt en zo vaak wordt ondersteund door legers.

De vrijheid waarnaar de democratie streeft, is niet de romantische vrijheid van dromen van adolescenten; het is er een van volwassen gestalte. Democratie dringt aan op offers die nodig zijn om de vrijheid te behouden. Het probeert de angsten te bestrijden die mannen aanvallen wanneer ze worden geconfronteerd met de schijnbaar onbeperkte vrijheid van de democratie. Een dergelijk gebrek aan beperkingen kan worden misbruikt om louter instinctieve driften te bevredigen. Omdat de democratie de mens echter niet uitbuit door mythe, primitieve magie, massahypnose of andere psychologische verleidingsmiddelen, is het voor het onvolwassen individu minder fascinerend dan dictatoriale controle.

Democratie kan, wanneer ze niet verwickeld is in een dramatische strijd om te overleven, nogal saai en weinig inspirerend lijken. Het eist eenvoudig dat mensen zelf nadenken en oordelen; dat elk individu zijn volledige bewuste vermogen zal gebruiken om zich aan te passen aan een veranderende wereld. Die oprechte publieke opinie zal de wetten vormen die de gemeenschap regeren. Democratie betekent in wezen het recht om jezelf te ontwikkelen en niet om door anderen ontwikkeld te worden. Toch moet dit recht, net als elk ander, worden gecompenseerd door een plicht. Het recht om jezelf te ontwikkelen is onmogelijk zonder de plicht om je energie en aandacht te geven aan de ontwikkeling van anderen. Democratie is niet alleen geworteld in de persoonlijke rechten van de gewone man, maar nog meer in de persoonlijke belangen en verantwoordelijkheden van de gewone man. Wanneer hij deze interesse in politiek en overheid verliest, helpt hij de weg naar machtspolitiek te effenen. Democratie vraagt van de gewone man mentale activiteit van een vrij hoog niveau.

Wat het grote publiek in zijn geest verteert en assimileert, is in ons nieuwe tijdperk van massacommunicatie net zo belangrijk als de dictaten van de experts. Als laatstgenoemden ideeën formuleren en communiceren, die buiten het gewone bereik liggen, zullen ze in een vacuüm praten. Zo kunnen ze toestaan dat er een eenvoudigere en zelfs onware ideologie binnensluipt. Het is niet voldoende dat een idee alleen wordt geformuleerd en gedrukt; we moeten ervoor zorgen dat het publiek kan participeren in het nieuwe concept.

Het mysterie van vrijheid is het bestaan van die grote liefde voor vrijheid! Degenen die het hebben geproefd, zullen niet aarzelen. De mens komt in opstand tegen oneerlijke druk. Terwijl de druk zich opstapelt, komt hij stil in opstand, maar op een kritiek moment barst het uit in een openlijke opstand. Voor degenen die zo'n uitbarsting hebben meegemaakt, is vrijheid het leven zelf. We hebben dit vooral geleerd in de dagen van vervolging en bezetting, in de ondergrondse, in de kampen en onder de dreiging van demagogie. We kunnen het zelfs ontdekken in de totalitaire landen, waar niettemin de terreur, het verzet, doorgaat.

Vrijheid en respect voor het individu zijn geworteld in het Oude Testament, dat de mens ervan overtuigde dat hij zijn eigen geschiedenis maakt, dat hij verantwoordelijk is voor zijn geschiedenis. Een dergelijke vrijheid houdt in dat een mens zijn luiheid van zich afwerpt, dat hij niet willekeurig vasthoudt aan traditie, dat hij streeft naar kennis en morele

verantwoordelijkheid aanvaardt. De angst voor vrijheid is de angst om verantwoordelijkheid te nemen.

Vrijheid kan nooit volledig worden gewaarborgd door regels en wetten. Het is evenzeer afhankelijk van de moed, integriteit en verantwoordelijkheid van ieder van ons, als van deze kwaliteiten in degenen die regeren. Elke karaktertrek in ons en onze leiders, die wijst op passieve onderwerping aan louter macht, verraadt democratische vrijheid. In ons Amerikaanse systeem van democratische regering dienen drie verschillende machtige takken om elkaar te controleren: de uitvoerende macht, de wetgevende macht en de rechterlijke macht. Maar als er geen wil is om te voorkomen dat de macht van de een door een van de anderen wordt aangetast, kan ook dit systeem van controle degenereren.

Net als adolescenten die zich achter de schorten van het ouderlijk gezag proberen te verschuilen, in plaats van de volwassen volwassenheid tegemoet te treden, kunnen de individuele leden van een democratische staat terugdeinzen voor de mentale activiteit die het oplegt. Ze verlangen ernaar te vluchten naar een toestand van ondoordachte veiligheid. Vaak zouden ze liever hebben dat de overheid, of een individuele personificatie van de staat, hun problemen voor hen oplost. Het is dit verlangen dat totalitair en conformistisch maakt. Als een baby kan de conformist rustig slapen en al zijn zorgen overdragen aan "Vadertje Staat". Wanneer de intellectuelen hun zelfbeheersing en moed verliezen en alleen bezeten zijn door hun angsten en emoties, wint de macht van degenen met vooroordelen en domheid.

Aangezien in ieder van ons de kiemen van zowel democratie als totalitarisme liggen, wordt de strijd tussen de democratische en de totalitaire houding door elk individu tijdens zijn leven herhaaldelijk gestreden. Zijn bijzondere kijk op zichzelf en zijn medemensen zal zijn politieke geloofsovertuiging bepalen. Samen met de wens van de mens naar vrijheid en volwassenheid gaan destructiviteit, haat, het verlangen naar macht, weerstand tegen onafhankelijkheid en de wens om zich terug te trekken in een onverantwoordelijke kindertijd, samen. Democratie spreekt alleen de volwassen kant van de mens aan; fascisme en totalitarisme verleiden zijn infantiele verlangens.

Totalitarisme is gebaseerd op een gemechaniseerde enge kijk op de mensheid. Het ontkent de complexiteit van het individu en de strijd tussen zijn bewuste en onbewuste motivaties. Het ontkent twijfel, ambivalentie en tegenstrijdigheid van gevoelens. Het vereenvoudigt de mens en maakt van hem een machine, die door overheidsvleierij aan het werk kan worden gezet.

Bij elke psychoanalytische behandeling komt het moment dat de patiënt moet beslissen of hij wel of niet volwassen wordt. De opgedane kennis en inzichten moeten worden omgezet in actie. Tegen die tijd weet hij meer over zichzelf; zijn leven is voor hem een open boek geworden. Hoewel hij zichzelf beter begrijpt, vindt hij het moeilijk om het dromenland van de kindertijd te verlaten, met zijn fantasieën, heldenverering en gelukkige eindes. Maar

versterkt met een dieper begrip van zijn innerlijke drijfveer stapt hij over in de wereld van zelfgekozen verantwoordelijkheid en beperkte vrijheid. Doordat zijn beeld van de wereld niet meer wordt vertekend door onvolwassen verlangens, kan hij er nu als rijpe volwassene in functioneren.

Systematisch onderwijs naar vrijheid toe is mogelijk. Vrijheid groeit naarmate de controle over destructieve innerlijke drijfveren geïnternaliseerd raakt en niet langer afhankelijk is van controle van buitenaf, van controle door ouders en autoriteiten.

Het is de opbouw van onze persoonlijkheid en ons geweten - ego en superego - dat belangrijk is. Evenmin kan deze ontwikkeling op een gedwongen en dwangmatige manier worden bewerkstelligd, zoals tirannen en dictators proberen te doen. We moeten het ontwikkelen door vrije aanvaarding of afwijzing van bestaande morele waarden, totdat de innerlijke morele persoon in ons zo sterk is dat hij in staat is om boven bestaande waarden te gaan en op zijn eigen morele gronden kan staan. De keuze voor vrijheid ligt tussen zelfgekozen beperking - de bevrijding van chaos - en de pseudo-vrijheid van onbewuste chaos. Voor veel mensen is vrijheid een emotioneel concept van zichzelf loslaten, wat in feite een dictatuur betekent door duistere, instinctieve drijfveren. Er is ook een intellectueel concept van vrijheid, dat wil zeggen een beperking van gebondenheid en onvrijheid.

Om vrij te worden, moet worden voorkomen dat bepaalde externe omstandigheden deze morele ontwikkeling van zelfgekozen beperking in de weg staan. We moeten ons steeds meer bewust worden van de interne gevaren van democratie: laksheid, luiheid en onwetendheid. Mensen moeten zich bewust zijn van de neiging van technologie om hun geest te automatiseren. Ze moeten zich bewust worden van het feit dat massamedia en moderne communicatie in staat zijn allerlei suggesties in onze hersenen te prenten. Ze moeten weten dat onderwijs ons kan veranderen in zwakke feiten-fabrieken of sterke persoonlijkheden. Een vrije democratie moet vechten tegen middelmatigheid om niet te worden verstikt door louter aantallen automatische stemmen. Democratische vrijheid vereist een zeer intelligente beoordeling en begrip van het democratische systeem zelf. Juist dit feit maakt het voor ons moeilijk om er reclame voor te maken of het te "promoten". Bovendien is het inprenten van democratie net zo gevaarlijk als het inprenten van totalitarisme. Het is de essentie van democratie, dat ze zelf moet worden gekozen, ze kan niet worden opgelegd.

De paradox van vrijheid

Vrijheid en planning vormen geen wezenlijke tegenstellingen. Om vrijheid te laten groeien, moeten we onze controle regelen over de krachten die vrijheid beperken. Verder moeten we de passie en de innerlijke vrijheid hebben om degenen gerechtelijk te vervolgen die de vrijheid misbruiken. We moeten de vitaliteit hebben om degenen aan te vallen die mentale zelfmoord en psychische moord plegen door misbruik van vrijheden en andere personen in hun kielzog mee te slepen. Suïcidale onderwerping is een soort subversie van

binnenuit; het is passieve overgave aan een gemechaniseerde wereld zonder persoonlijkheden; het is de ontkenning van persoonlijkheid. We moeten ijverig opkomen voor de vrijheid van het individu, voor wederzijdse tolerantie en waardigheid en we moeten leren de vernietiging van deze waarden niet te tolereren. We moeten degenen niet tolereren die waardevolle ideeën en waarden gebruiken alleen maar om deze te vernietigen zodra ze aan de macht zijn. We moeten intolerant zijn voor deze misstanden zolang de strijd om geestelijk leven of dood voortduurt.

Het kan niet genoeg benadrukt worden dat vrijheid alleen mogelijk is met een sterke set van overtuigingen en morele normen. Dit betekent dat de mens zich moet houden aan zelfbeperkende regels - morele regels - om zijn vrijheid te behouden. Wanneer dergelijke interne regels ontbreken, door gebrek aan opvoeding of door stereotiepe opvoeding, dan wordt externe druk, of zelfs tirannie, nodig om asociale driften tegen te gaan. Dan wordt vrijheid het slachtoffer van het onvermogen van de mens om in vrijheid en zelfbeheersing te leven.

De mensheid moet het recht hebben om niet te horen en zich niet aan te passen en het recht hebben op verdediging tegen psychologische aanvallen en tegen interventie in de vorm van perverse massapropaganda, totalitaire druk en mentale marteling.

Er is geen compromis of verzoening mogelijk bij het omgaan met dergelijke houdingen. We moeten goed oppassen dat onze eigen fouten bij het aanvallen van persoonlijke vrijheid koren op de molen van de totalitair worden. Zelfs onze veroordeling kan een paradoxaal effect hebben. Angst en hysterie bevorderen het totalitarisme. Wat we nodig hebben, is een zorgvuldige analyse en begrip van dergelijke verschijnselen. Democratie is het regime van de waardigheid van de mens en zijn recht om voor zichzelf te denken, het recht om meer dan dat een eigen mening te hebben, het recht om zijn eigen mening te laten gelden en om zichzelf te beschermen tegen mentale invasie en dwang. Wanneer de Verenigde Naties regels hebben opgesteld die menticide en psychologische inmenging aan banden leggen, zal ze een mensenrecht hebben verzekerd dat even kostbaar is als het fysieke bestaan, het recht van het niet-conforme vrije individu, het recht op een afwijkende mening, het recht om zichzelf te zijn. Tolerantie voor kritiek en ketterij is een van de voorwaarden voor vrijheid.

Hier raken we een ander cruciaal punt aan dat verband houdt met de techniek van het besturen van mensen. Er is een verband tussen overcentralisatie van de overheid, massale participatie en totalitarisme.

Massale deelname aan de regering, zonder de decentralisatie die de waarde van variatie en individualiteit benadrukt en zonder de mogelijkheid van een degelijke selectie van leiders, vergemakkelijkt de creatie van de dictatoriale leider. De massa draagt dan haar verlangen naar macht op hem over. De slaaf neemt op magische wijze deel aan de glorie van de meester.

Democratisch zelfbestuur wordt bepaald door terughoudendheid en zelfbeperking, door sportiviteit en eerlijkheid, door vrijwillige naleving van de regels van de samenleving en door samenwerking. Deze kwaliteiten komen door training. In een democratische regering vragen degenen die op verantwoordelijke posities zijn gekozen om controle en beperkingen tegen zichzelf, wetende dat niemand zonder fouten is. Democratie is geen strijd voor onafhankelijkheid, maar een wederzijds geregelde onderlinge afhankelijkheid. Democratie betekent het afremmen van de neiging van de mens om onbeperkte macht voor zichzelf te verwerven. Het betekent het controleren van de fouten in ieder van ons. Het minimaliseert de gevolgen van de beperkingen van de mens.

Het toekomstige tijdperk van de psychologie

Laat me herhalen wat ik aan het begin van dit boek heb gezegd. De moderne technieken van hersenspoeling en menticide - de perversies van de psychologie - kunnen bijna elk mens tot onderwerping en overgave brengen. Veel van de slachtoffers van gedachtebeheersing, hersenspoeling en menticide waarover we hebben gesproken, waren sterke mannen wiens geest en wil waren gebroken en gedegradeerd. Maar hoewel de totalitairers hun kennis van het denken gebruiken voor wrede en gewetenloze doeleinden, kan en moet onze democratische samenleving haar kennis gebruiken om de mens te helpen groeien, zijn vrijheid te bewaken en zichzelf te begrijpen.

Psychologische kennis en psychologische behandeling kunnen op zichzelf de democratische houding genereren; want psychologie is in wezen de wetenschap van het rechtvaardige milieu, van vrije keuze binnen het kader van de persoonlijke en sociale beperkingen van de mens. Vergeleken met de miljoenen jaren van het menselijk bestaan en de evolutie, staat de beschaving nog in de kinderschoenen. Ondanks historische omkeringen blijft de mens groeien en zal psychologie - hoe onvolmaakt nu ook - een van de krachtigste instrumenten van de mens worden in zijn strijd voor vrijheid en volwassenheid.

BIBLIOGRAFIE

"Admissibility of Results of Lie-Detector and Truth Serum Tests" (Oklahoma Court), *Journal of American Medical Association*, Vol. 133, 1951.

Ahrendt, H., *The Origin of Totalitarianism*. New York, Harper & Brothers, 1950.

Almond, G. A., and others, *The Appeals of Communism*. Princeton, Princeton University Press, 1954.

Asch, S. E., "Opinions and Social Pressure", *Scientific American*, Vol. 193, 1955.

Ashby, W. R., *Design for a Brain*. New York, John Wiley & Sons, Inc., 1952.

Aspaturian, V., "What Do the Communists Mean by 'Peaceful Coexistence'?" *The Reporter*, 1955.

"Automation Is Here", *Democratic Digest*, 1955.

Baschwitz, K., *Du Und Die Masse*. Amsterdam, Elsevier, 1937.

Bauer, R. A., *The New Man in Soviet Psychology*. Cambridge, Harvard University Press, 1952.

Beck, F., and Godin, W., *Russian Purge and the Extraction of Confession*. New York, Viking Press, Inc., 1950.

Beer, M., "The Battle for Man's Rights," *United Nations World*, 1950

Bergler, E., *The Battle of the Conscience*. Washington, D. C., Washington Institute of Medicine, 1948.

The Superego—Unconscious Conscience. New York, Grune & Stratton, Inc., 1952

Boeree, T. A., *The Sinister History of Christiaan Lindemans, Alias King Kong*. Unpublished manuscript.

Bonhoeffer, W., and Zutt, G., "Über den Geisteszustand des Reichstagsbrandstifters Marinus Van Der Lubbe", *Monatschrift für Psychiatrie*, Vol. 89, 1934.

Burney, C., *The Dungeon Democracy*. New York, Duell, Sloan and Pearce, 1951.

Byfield, R. S., *Logocide, The Fifth Weapon*. New York, Privately printed, 1954.

Cantril, H., Gaudet, H., and Herzog, H., *The Invasion from Mars*. Princeton, Princeton University Press, 1940.

Commager, H. S., "The Real Danger - Fear of Ideas". *The New York Times Magazine*, June 26, 1949.

The Convention on Genocide. Lake Success, N. Y., United Nations Department of Public Information, 1949.

Dicks, H. V., "Observations on Contemporary Russian Behavior", *Human Relations*, Vol. 5, 1952.

Dobrogaev, S. M., *Speech Reflexes* (translated and digested from the Russian). New York, National Committee for a Free Europe, 1953.

"Document on Terror", *News from Behind the Iron Curtain*, Vol. 1, 1952.

Dooren, L., *Dr. Johannes Wier*. Salten, Holland, De Graafschap, 1940.

Ferenczi, S., "Stages in the Development of the Sense of Reality", in *An Outline of Psychoanalysis*. New York, Modern Library, 1925

Frazer, J. G., *The Golden Bough*. New York, The Macmillan Company, 1947.

Freud, A., *The Ego and the Mechanisms of Defense*. New York, International Universities Press, Inc., 1946.

Freud, S., *Basic Writings*. New York, Modern Library, 1946.

Fried, J. H. E., *Les Méthodes et les procédés du fascisme*. [Paris], United Nations Educational, Social and Cultural Organization, 1949.

Fromm, E., *Escape from Freedom*. New York, Farrar & Rinehart, Inc., 1941.

Gallery, D. V., "We Can Baffle the Brainwashers!" *Saturday Evening Post*, 1955.

Gilbert, G. M., *The Psychology of Dictatorship*. New York, The Ronald Press Company, 1950.

Gonzales, V., and Gorkin, J., *El Campesino: Life and Death in Soviet Russia*. New York, G. P. Putnam's Sons, 1952.

Haggerty, J. J., Jr., "Think or Die", *Collier 's*, 1955.

Heiden, K., "Why They Confess", *Life Magazine*, 1949.

Heller, E. L., "Thought 'I'd Never Get Home", *Saturday Evening Post*, 1955.

Herling, G., *A World Apart*. New York, Roy Publishers, 1952.

Heron, W. *Time*, 1954.

Hershey, B., "The Sick Men Who Rule the World", *The Nation*, 1949.

Hill, G., "Brain- Washing: Time for a Policy", *Atlantic Monthly*, 1955.

Hitler, A., *Mein Kampf*. Boston, Houghton Mifflin Company, 1943.

Hook, S., "Why They Switch Loyalties", *The New York Times Magazine*, Nov. 26, 1950.

Horsley, Gantt W., "Bolshevik Principles and Russian Physiology", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. VII, 1952.

Hsu, F. L. K., "Suppression Versus Repression", *Psychiatry*, Vol. XII, 1949.

Hunter, E., *Brain-Washing in Red China: The Calculated Destruction of Mens Minds*. New York, The Vanguard Press, 1951. "Government by the Insane", *The Freeman*, 1953.

Huxley, A., *The Devils of Loudun*. New York, Harper & Brothers, 1952.
The Doors of Perception. New York, Harper & Brothers, 1954

Jong, L. de, *The German Fifth Column in the Second World War*. Chicago, The University of Chicago Press, 1956.

Kafka, F., *The Trial*. New York, Alfred A. Knopf, Inc., 1937.

Kalme, A., *Total Terror*. New York, Appleton-Century-Crofts, Inc., 1950.

Karp, D., *One*. New York, The Vanguard Press, 1953.

Kayman, G., "Forensic Psychiatry", *American Journal of Psychotherapy*, Vol. VII, 1954.

Kisker, G. W., *World Tension: The Psychopathology of International Relations*. New York, Prentice-Hall, Inc., 1950.

Krugman, H. E., "The Role of Hostility in the Appeals of Communism in the United States", *Psychiatry*, Vol. I, 1953.

Lassio, S., "La Verite sur la condamnation du Cardinal Mindszenty", *Le Figaro*, 1950.

Lasswell, H. D., "The Strategy of Soviet Propaganda", *Proceedings of The Academy of Political Science* (Columbia University), Vol. XXIV, 1951.

Lea, C. H., *The Inquisition of the Middle Ages*. New York, The Citadel Press, 1954.

Lehmann-Haupt, H., *Art Under a Dictatorship*. New York, Oxford University Press, 1954.

Leites, N., and Barnart, E., *Ritual of Liquidation*. Glencoe, Ill., Free Press, 1954.

Little, A. M. G., "Pavlov and Propaganda", *Problems of Communism*, Vol. II, 1953.

London, T. D., "The Scientific Council on Problems of the Physiological Theory of Academician I. P. Pavlov: A Study in Control", *Science*, Vol. 116, 1952.

Luther, R. H., *American Demagogues - Twentieth Century*. Boston, Beacon Press, 1954.

MacDonald, D., "The Lie-Detector Era", *The Reporter*, 1954.

MacDonald, J. M., "Narcoanalysis and Criminal Law", *American Journal of Psychiatry*, Vol. 111, 1954.

Malinowski, B., *Magic, Science and Religion*, New York, Doubleday & Company, Inc., 1954.

Mayo, C. W., Speech before the Security Council of the United Nations, Oct. 26, 1953.
 "Medecine, quatrieme pouvoir?" *Esprit*, 1950.

Meerloo, J. A. M., "Die Abwehrreaktionen des Angstgefihls", *Zeitschrift fur die gesamte Neurologie und Psychiatrie*, Vol 133, 1931.

Conversation and Communication, New York, International Universities Press, Inc., 1952.

"The Crime of Menticide", *American Journal of Psychiatry*, Vol. 107, 1951.

Delusion and Mass-Delusion. New York, Nervous and Mental Disease Monographs, 1949.

"Democracy and Fascism Within Us", in *Total War and the Human Mind*. New York, International Universities Press, Inc., 1945.

"International Law and Morality", *New Europe*, 1945.

"Living by Proxy", *American Journal of Psychotherapy*, Vol. 11, 1953.

"The Monument as a Delusional Token", *American Imago*, 1954.

"Morale", *Military Review*, 1954.

"The Psychology of Treason and Loyalty", *American Journal of Psychotherapy*, Vol. VIII, 1954.

"Television Addiction and Reactive Apathy", *Journal of Nervous and Mental Diseases*, Vol. 120, 1954.

"Thought Control and Confession Compulsion", in *Explorations in Psychoanalysis*. New York, Julian Press, Inc., 1953.

"Treason and Traitors", in *Aftermath of Peace*. New York, International Universities Press, Inc., 1946.

The Two Faces of Man. New York, International Universities Press, Inc., 1954.

Miller, W. L., "Can Government be Merchandised?" *The Reporter*, 1953.

Mitscherlich, A., and others, *Doctors of Infamy: The Story of the Nazi Medical Crimes*. New York, Henry Schuman, Inc., 1949.

Moloney, J. C., "Psychic Self-Abandon and Extortion of Confessions", *International Journal of Psychoanalysis*, Vol. 36, 1955. "A Study in Neurotic Conformity: The Japanese", *Complex*, 1951.

Understanding the Japanese Mind. New York, Philosophical Library, 1954.

Newman, C. L., "Trial by Jury Outmoded", *Science News Letter*, 1955.

"No Bands Playing: Colonel Arnold's Story", *Time*, 1955.

Pavlov, I. P., *Conditioned Reflexes and Psychiatry*. New York, International Publishers Company, 1941.

Peck, D. W., "Do Juries Delay Justice?" *The New York Times Magazine*, Dec. 25, 1955.

"People v. Leyra", *North Eastern Reporter*, Second Series, 1951.

Piaget, J., *The Language and Thought of the Child*. New York, Noonday Press, 1955.

Prychodke, N., *One of the Fifteen Million*. Boston, Little, Brown and Company, 1952.

Razran, G. *Science News Letter*, 1954.

Reik, T., *Gestandniszwang und Strafbedurfnis*. Zurich, International Psychoanalytischer Verlag, 1925.

The Unknown Murderer. New York, International Universities Press, Inc., 1949.

"Report on Vogeler", *The New York Times*, April 29, 1951.

Richter, C. P., "Civilized Life Affects Combat Stress", *Science News Letter*, 1954.

Ross, L., "Red China's Dope Peddlers", *The New Leader*, 1954.

Rostow, W. W., and others, *The Dynamics of Soviet Society*. New York, New American Library, 1954.

Rousset, D., *The Other Kingdom*. New York, Reynal & Hitchcock, 1947

Rud, F., "The Social Psychopathology of Schizophrenic States", *Journal of Clinical and Experimental Psychopathology*, Vol. 12, 1951.

Samuels, G., "American Traitors", *The New York Times Magazine*, May 22, 1949.

Santucci, P. S., and Winokur, G., "Brainwashing as a Factor in Psychiatric Illness: An Heuristic Approach", *Archives of Neurology and Psychiatry*, Vol. 74, 1955.

Schultz, H. H., *Das Autogene Training*. Stuttgart, Georg Thieme Verlag, 1934.

"The Schwable Case", *The New York Times*, March 10-11, 1954.

"The Schwable Case", *The Reporter*, 1954.

Segal, H. A., "Initial Psychiatric Findings of Recently Repatriated Prisoners of War", *American Journal of Psychiatry*, Vol. 111, 1954.

Shipkov, M., Bulletin of the State Department [Washington, D.C.], 1950.

Siegel, V., "College Freedoms Being Stifled by Students' Fear of Red Label", *The New York Times*, May 10, 1951.

"Soviet Expunging West's Psychiatry", *The New York Times*, Oct. 16, 1951.

Spence, K. W., and Farber, I. E., "Conditioning and Extinction as a Function of Anxiety", *Journal of Experimental Psychology*, Vol. 45, 1953.

Sperling, G. E., "The Interpretation of the Trauma as a Command", *Psychoanalytic Quarterly*, Vol. 19, 1950.

Strassman, H. D., and others, "A Prisoner of War Syndrome: Apathy as a Reaction to Severe Stress", Paper read at American Psychiatric Association, May 9-13, 1955.

Swift, S. K., *The Cardinal's Story*. The Macmillan Company, 1949.

Taylor, A. J. P., "The Judgment of the Diplomats", *The Saturday Review*, 1954.

Taylor, E., *The Strategy of Terror*. New York, Houghton Mifflin Company, 1942.

Tyler, D. B., "Psychological Changes During Experimental Sleep Deprivation", *Diseases of the Nervous System*, Vol. 16, 1955.

Universal Declaration of Human Rights. Lake Success, N. Y., United Nations Department of Public Information, 1949.

Vogeler, R. A., *I Was Stalin's Prisoner*. New York, Harcourt, Brace & Company, Inc., 1952.

Waelder, R., "Authoritarianism and Totalitarianism", in *Psychoanalysis and Culture*. New York, International Universities Press, Inc., 1951.

Walker, R. L., "Psychological Control" in *China Under Communism*, New Haven, Yale University Press, 1955.

Weissberg, A., *The Accused*. New York, Simon & Schuster, Inc., 1951.

West, R., *The Meaning of Treason*. New York, Viking Press, Inc., 1947.

Weyl, N., *Treason*. Washington, D. C., The Public Affairs Press, 1950.

Wier, Johannes, *De Praestigiis Daemonum*. Basel, Per J Oporinum, 1563.

Winokur, G., "Brainwashing, A Social Phenomenon of Our Time", *Human Organization*, Vol. 13, 1955.

"The Germ Warfare Statements", *Journal of Nervous and Mental Diseases*, Vol. 122, 1955.

Wortis, J., "Some Recent Developments in Soviet Psychiatry", *American Journal of Psychiatry*, Vol. 109, 1953.

Yen, M., *The Umbrella Garden*. New York, The Macmillan Company, 1954.

Zimmering, P., and others, "Heroin Addiction in Adolescent Boys", *Journal of Nervous and Mental Diseases*, Vol. 114, 1951.